Alex La Guma

MEVSİM SONUNUN SİSİ İÇİNDE

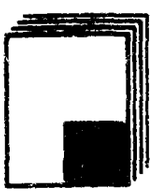
pencere yayınları

Alex La Guma
Mevsim Sonunun Sisi İçinde

Bu kitap Heinemann Educational Books Ltd. 1977
İngilizce baskısından çevrilmiştir
Kapak Düzeni: Bahri Çakır
Kapak Baskı: Egemen Ofset
Dizgi ve Hazırlık: Pencere Yayınları
Baskı: Yalçın Ofset
Cilt: Gürkan Ciltevi

ISBN 975-7814-01-6

PENCERE YAYINLARI: 22

Pencere Yayınları

Salkımsöğüt Sok: 2/4 Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 513 27 17

Alex La Guma

Mevsim Sonunun Sisi İçinde

Çev. M. Halim Spatar

1967'de Zimbabwe'de eylem sırasında ölen
Basil February ve öbürlerinin anısına

Banquets of black entrails of the Black
Armour of parchment of wax
Fragile and fugitive when facing the burning stone,
Will be shattered like the spider web,
In the fog of the seasons end.
From by Conte Saidon Tidiany

Conte Sadion Tidiany'nin (Gine) *Martyrs*'inden(Şehitler).

Siyahların siyah bağırsaklarıyla kurulan şölen sofrası,
Balmumundan yapılma, kızgın taşa değince
Çıtkırıldım ve kaçak olan tirşe zırh
Örümcek ağı gibi darmadağın edilecek
Mevsim sonunun sisi içinde.

ALEX LA GUMA (1925-1985)

(Adı tam olarak Justin Alexander la Guma). 20 Şubat 1925'te Güney Afrika'da Cape Town'da doğdu. Beyaz azınlık ve baskı yönetimine karşı Siyahların özgürlük hareketlerinde etkin olan bir aile içinde yetişti. Babası, *apartheid* adı verilen ırk ayrımı düzenine karşı mücadele veren direniş hareketinin önderlerinden Jimmy la Guma'ydı. Alex öğrenimini Cape Teknik Koleji'nde ve Londra'daki Gazetecilik Okulu'nda yaptı. Çeşitli işlerde çalıştı ve politik etkinliklere katıldı.

1960'ta *New Age* adlı ilerici gazeteye yazılar yazmaya başladı. *A Walk in the Night* adlı ilk romanı, ilk elyazısı nüshasını okuyan ve genç Alex'in yeteneğine ilgi duyan Nijeryalı yazar Ulli Beier'in Nijerya'daki Mbari Press adlı yayınevi tarafından yayımlandı. Bu yapıtı, kısa öyküleri ve *And a Threefold Chord* (1964), *The Stone Contry* (1967), *In the Fog the Seasons End* (1972; *Mevsim Sonunun Sisi İçinde)* ve *In theTime of the Butcherbird* (1979) adlı romanları izledi. 1960'lı yıllarda Renkli Halklar Kongresi ile ilgili politik etkinlikleri ve yasak yayınlar bulundurduğu gerekçesiyle göz altına alınarak hapse atıldı. Sürekli izlendi ve 1962'den başlayarak da beş yıl süreyle ev hapsinde tutuldu. Güney Afrika yönetimince konuşması ve yazması yasaklandı. 1966'da ailesi ile birlikte Londra'ya göçerek 1979'a değin orada kaldı. Son yıllarında Küba'da Afrika Ulusal Kongresi'nin temsilciliğini yaptı. Ölümüne değin Afrika-Asya Yazarları Bürosu yayın kurulu üyesi ve Afrika-Asya Yazarlar Birliği genel sekreter yardımcısıydı.

İlk romanı *A Walk in the Night*'ta yok yere işinden atılan bir gencin yaşam öyküsü çevresinde Cape Town'ın kenar semtlerinde yaşayan insanların baskılara karşı verdikleri savaşımı dile getirir.

And A Threefold Cord'da *apartheid*'in gettoda yaşayan bir aile üzerindeki etkilerini anlatır. *Stone Country*'de kendi hapishane deneyimlerini betimler. Son romanı *Time of the Butcherbird*'de gene başkaldırı temasını işler. Yazar Ezekiel Mpahlele'nin değerlendirmesiyle La Guma, "Okuyucuya ufak ufak ayrıntılar sunar; örneğin kırık dökük bir kira evinin döşemesinde ezilmiş bir hamamböceğini, kahvenin tavanın-

dan yere sarkan, üzeri kuru sineklerle kaplanmış sinekkâğıtlarını anlatır," "aşırı orkestrasyon üzerinde durmaz (...) Düşüncelerini bir kehanetmişçesine önümüze sermez," "yalnızca yaşamdan kesitler gösterir," "Güney Afrika yaşamından kesitleri ve görüntüleri bizlere belgesel olarak iletir." (*Sechaba*, 1976).

Bunun yanı sıra birçok gazete ve dergide, antolojilerde yazıları yayımlanan Alex La Guma'ya 1969'da Afrika-Asya Lotus ödülü verilmişti. La Guma, 11 Ekim 1985'te Havana'da öldü.

İn the Fog of the Secson's End'in özet bir çevirisi 1974'te Habora Kitabevi tarafından *Sisler Dağılırken* adıyla yayımlanmıştı. Bu kez *Mevsim Sonunun Sisi İçinde* başlığıyla yeni ve tam bir çevirisi sunulmaktadır. Yazarın bazı yazılarından derlenen bir kitabı da 1977 *Güney Afrika'da Kurtuluş Mücadelesi* adıyla yayımlanmıştı.

KÜLTÜR VE KURTULUŞ

Küba Cumhuriyeti'nin başkenti Havana'da 24-28 Mayıs 1978 tarihleri arasında toplanan "Güney Afrika'da Apartheidin Kökünün Kazınması ve Kurtuluşun Desteklenmesi Konulu Uluslararası Seminer"*de yazarın yaptığı konuşmanın tam metnidir. Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) resmi yayın organı* Sechaba *dergisinin 1976/4. üç aylık sayısından (s. 50-58) çevrilmiştir.*

Burada gündeme getirilen sorun pek çok konferansın, pek çok seminer ve toplantının konusunu oluşturmuştur. Dolayısıyla da bir kere daha ele alınması isteği ile karşılaşıldığında insanın ilk tepkisi, bu konuda söylenebilecek yeni bir şeyin pek bulunmadığını, bütün eski görüşlerin kolayca yinelenebileceğini düşünmek oluyor. Demek oluyor ki, tekrara düşmekten sakınmak zor. Böyle olmasına karşın sanat uğraşı ve özgürlük davası yüzyıllarca öncesinden günümüze süre geldiğinden, her ikisinin de en üstün, en değerli saydığı ilkeleri döne döne yinelemek işte bu yüzden kaçınılmaz bir zorunluluk olarak önümüze geliyor. Hele içinde yaşadığımız şu çalkantı çağında, bu ilkeleri vurgulaya vurgulaya dile getirmek önemli.

Sanat, kültür ve edebiyatın, kurtuluşla ne alıp vereceği var diye soranlar çıkabilir. Bizler kurtuluşu siyasal anlamıyla algılıyoruz; yoksa burada işimiz ne? O soruyu genellikle kültürü ya da sanatı politikadan ayrı tutmak isteyenlerin sormasına neden de budur.

Oysa bizler, bir sanatçının imgelerini, edebi gözlemlerini değerlendirirken ölçüt olarak yaşamı kullanırız. Sanat ile yaşamın ilişkisinden söz ederken, bundan, bir yapıtta yansıtılan ile, bunun yansıtılış biçimi arasındaki birliği anlarız. Sanatın özü budur:

Okuduğumuz bir roman ya da şiirde, bizleri etkileyen, ona tepki vermemize neden olan şey yalnızca yaşam değil, aynı zamanda o romanın ya da şiirin sanat değeridir. Yaşam da yalnızca soluk alıp vermekten ibaret olan birşey değildir. Yaşam, insanoğlunun daha yüksek

bir uygarlık, daha yüksek bir toplum, daha yüksek bir ekonomi ve daha yüksek bir kültür düzeyine erişmek uğrunda giriştiği mücadeleleri, kendi yetersizliklerini, doğa güçlerini alt etmek için verdiği savaşları içinde taşır. Demek oluyor ki, yaşam ister istemez, insanoğlunun gelişmesine ayak bağı oluşturan herşeyden kurtulmak için vermekte olduğu mücadeleleri kapsıyor. Biraz önce de söylediğimiz gibi, sanat çabasını doğuran yaşamdır, öyleyse sanatın bu kurtuluş isteğinden soyutlanması da olanaksızdır.

Üçüncü Dünya olarak nitelediğimiz halkların ulusal bağımsızlık ve kurtuluş mücadeleleri, insanoğlunun ilerlemesinde dev boyutlar taşıyan bir gücü, çağımızın kuşkusuz en dinamik ve en önemli özelliklerinden birini oluşturmuştur.

Hatta diyebiliriz ki, insanoğlu belki de ilk kez, üstünde yaşadığı gezegenin, dünyanın bir parçası olduğunu, yerkürenin üstünde insanların yaşadığını, bir zamanlar sözümona eğitim görmüş, bilgi sahibi metropoliten ülkelere özgü olduğu sanılan ilkelerin, daha düne kadar kendilerine ikinci sınıf varlıklar olarak bakılan insanlar için de aynı ölçüde geçerli olduğunu algılıyorlar. Emperyalizm dünyanın boyutlarını küçültmüş, böyle yapmakla önüne yeni ufuklar açmış; toplumların gelişmesinde yeni evreleri gündeme getirmiş, sürdüre geldiği önyargılara, ayrımcılıklara ve cinayetlere karşın, ya da bunların sonucu olarak, gelişiminin çok karmaşık ve çeşitlenmiş karakteri içinde hem bir birim, hem de bir bütün olarak insana ilişkin daha derin bilgi edinmemizi sağlamıştır. Biz bu gerçeği kabul etmekle kesinlikle emperyalist egemenliğin savunuculuğu yapmamaktayız.

Gerçekten de Avrupa'ya beslediğim bütüm saygıyla şuna inanıyorum: yüzyıllarca önce bağımsızlıkları uğrunda can veren Spartalılar için Thermopylai geçidine dikilmiş olan anıtın üzerinde, "Kahramanların mezarı tüm dünyadır" diye yazılmış olduğuna inanıyorum.

Avrupanın dar kafalıları, tarihsel koşulların sonucu, eski düşünürlerin yaşadığı günlerden bu yana, onların düşünceleri çevresinde yükselmiş olan yüksek ilkeleri, "La Marseillaise"in sözlerini; Heine'nin, Gothe'nin yapıtlarını;, Byron'un ideallerini ne yazık ki gözardı ederek başka halkları soymaya, kendilerine bağımlı kılmaya giriştiler.

Bu işe de uygarlık götürme görevi adını verdiler. Kimlerin daha "uygar" olduğu ise besbelli: Colombus'u karşılamaya çıkan Amerikan yerlileri, Van Riebeck'i karşılayan Cape halkı mı daha uygar, yoksa bu selamlara ateş gücüyle, "Kralî Güneş Avı"yla karşılık veren Avrupalı konuklar mı?

Engizisyonun altın toplamak ve biriktirmek için bir sürü insanı diri diri yakmasından; kırımdan geçirilmiş, yağmalanmış yöre insanlarının

van Riebeck'in güncesinde "leş gibi pis kokular saçan bir ulus", olarak betimlemesinden; asi Sepoyların* topların ağzına bağlanarak param parça edilmesinden; büyük otlaklar asıl sahiplerinin elinden zorla koparılıp alınırken, o buram buram "uygarlık taşıyıcı" meşhur "tek iyi yerli, ölü yerlidir," savaş çığlığından "kültürlerin çatışması" diye söz edilmekte.

Avrupa'nın kendi topraklarındaysa sıradan insanlar Avrupa köleciliğinin ve feodalizmin boyunduruğu altında inim inim inlediler. Rus Devrimi'nin verdiği örnek, milyonlarca insanın gücünü ve yeteneğini özgür kıldı, bu insanların özlem ve amaçlarının eninde sonunda kesin başarıya ulaşacağına güven duymalarını sağladı. Özellikle de II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, Afrika ve Asya'da antiemperyalist mücadelenin yükselişine ve başarılarına tanık olundu. Kazanılan bağımsızlığın kapsam ve derecesi ülkeden ülkeye değişse de, Avrupa'dan yönetilen eski sömürge imparatorluklarının yıkılması, kuşkusuz büyük ilerlemeler sağladı.

Bu ülkenin halkları, çağdaş uygarlığa ve kültürün çeşitli biçimlerine kavuşuyorlar. Sömürge geçmişlerinden onlara kalan mirası sona erdirmeye, yabancı baskısı altında yaşadıkları yüzyıllar boyunca mahrum edildikleri şeyleri yeniden elde etmeye, ilerlemiş ülkelerin yanında, kendi hakları olan yeri almaya çalışıyorlar.

Sömürgeciliğin en önemli özelliği bir halkın kimliğinin yok edilmesidir. Bu nedenle de bağımlılık konumuna getirilen bir halka sömürgeci egemenlik, o ülkeye yabancı değerlerin ve düşüncelerin sokulması, geleneksel yaşamın ve düşünce biçimlerinin baskı altına alınması sayesinde dayatılabilir. Bunu gerçekleştirenler sömürgeci gücün çeşitli aracılarıdır.

Kenyalı yazar Ngugi Wa Thiongo, bir üniversite gazetesine yazdığı yazıda şunları söylüyor: "Çinli, Fransız, Alman ya da İngiliz, başka bir dilin sözcüklerini anlamaya kalkmazdan önce kendi ulusal edebiyatıyla beslenir. Kültürel beslenme kökünü kendi toprağının derinliklerinden almalıdır; başka türlüsü düşünülemez. Bu temel eğitim kuralını toplumların büyük çoğunluğu uygular, çünkü yaşamın ve gelişmenin kazandırdığı deneyler ve yerleşmiş uygulamalar bunu gerektirmektedir. İkiz kardeşler olan edebiyat ve kültür, bir çocuğun çevresini yeniden keşfetmesinin bilincine varmasında çok önemli bir rol oynar. Böyle olmasına karşın Afrika'da, Batı Hint Adaları'nda ve genel olarak sömürgeleştirilmiş dünyada durum hiç de böyle değildir..." "Geçenlerde oğluma, William Wordswordh'un bir şiirini ezberlemeye

* 1857-59'da İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası'nın hizmetinde çalışan Sepoyların (Hintli askerler) genel bir başkaldırıya dönüşen ayaklanmasına değiniliyor. Ayaklanma bastırılınca isyancıların her biri bir topun ağzına bağlanarak ve toplar ateşlenerek idam edilmişti. -Çev.

çalışırken rastladım. 'Nergis nedir?' diye sordum. Kitabına baktı, sonra 'Bir gölde küçük balıklar olur ya, onun gibi bir şey işte', dedi. Başka bir okulda da bizlere William Shakespeare'in yazdığı sone olarak nitelenen ve ihtiyarlığı kışa benzeten dört dizeli bir şiirinden söz etmişlerdi.*.

Bir başka konuşmamda da açıklamaya çalıştığım gibi, pek çok Afrikalı kendi kültürel özgeçmişine yabancılaşmış, o kültürü savunmayı göze alamayacak kadar köklerinden koparılmış olsa, bu özgeçmiş tümüyle yok olup gitmez. Kabilesel ekonomik yapıların çöküp gitmesinden sonra da, kendisinden yararlanılmaya hazır, gelecekteki gelişmeye temel oluşturacak bir durumda saklı kalır.

Yakınlarda yitirdiğimiz (1973- Çev.) Amilcar Cabral şunları söylemişti: "Emperyalist egemenliği sürdürmek için kültürel baskı zorunludur. Böyle olmasına karşın halk bir kurtuluş hareketi yaratarak geliştirebilir. Çünkü halk kültür yaşamına düzenli bir biçimde uygulanan bu baskının dişlileri arasında kendi kültürünü canlı tutar, politik, askeri direnişi bastırılınca, direnişini kültürel olarak "sürdürür". (UNESCO gazetesi)

Sömürgeci güç, dört başı mamur bir kültürel işgali dayatamaz. Halkın çoğunluğu benliğini korur. O kültürü korumaya ve yaratmaya gerçekten güçlü olan, başka deyişle, tarihi yapabilen tek varlık, halktır.

Bir halkın şarkıları ve şiirleri de içinde, yazılı ve sözlü edebiyatı, kültürel dışavurumları işte bu direnişe, antiemperyalist hareketin gelişmesindeki çeşitli aşamalara ışık tutar.

Böyle bir politik direniş, herhangi bir aşamasında politik açıdan etkin ya da edilgin, ekonomik ya da silahlı olmak üzere çeşitli biçimlere girebilir. Bu direniş geliştikçe, emperyalist şiddete son vermek için, şiddet de içinde, daha başka yöntemleri benimser.

Bu kültürel, artı, politik dışavurumların belki de en iyi örneklerine eski Portekiz sömürgelerinde rastlanır. İncelenirse, yüzyıllar boyunca Portekiz egemenliği altında kalan bu toprakta halk tarafından yaratılan şiirin tarihinin, aynı zamanda bu halkın devriminin tarihi olduğu da görülecektir.

Bizler Tek Bir Halkız

Kurtuluş mücadelesi, halkın kültürel enerjisinin, kimliğinin ve onurunun kaynaşık anlatımıdır. Kurtuluş, kültür ve sanatın önüne yeni yollar açar; zenginleşmelerine katkıda bulunur; antiemperyalist mücadelenin gelişimi içinde yeni yeni anlatım biçimleri oluşur. Bütün bu

* Nergis, Afrika'da bulunmayan bir çiçek, "kış" da olmayan bir mevsim. - Çev.

dışavurumlar da; yalnızca bağımsızlık uğrunda değil, ilerleme yolunda da verilen bu büyük savaşta politik bilişimin ve eğitimin güçlü birer aracı haline gelirler.

Burada gözden kaçırılmaması gereken şey, antiemperyalist mücadelenin, ulusal kurtuluş mücadelesini, bir kültür toplumunun pekiştirilmesi, ulusal bir devlet, ulusal bir toprak ve ulusal bir ekonomi uğrundaki mücadeleyi kapsadığıdır.

Bunun yanı sıra, antiemperyalist mücadele ülke sınırlarının ötesinde, kıtalar arası milyonlarca insanı birleştirmiştir. Bu mücadelenin sanat alanındaki dışavurumlarında da ortak olan bir istemin, ortak bir heyecan ve özlemin izlerini görmek mümkündür. Bu, bütün kültürlerdeki en iyi yanların eninde sonunda ortak bir dünya kültürü içinde ve eşitlik temelinde kaynaşmasını kapsayan uluslararası dostluğu, aslında da uluslararası kardeşliğe duyulan özlemdir.

Durmadan ulusal kurtuluş mücadelesinden, antiemperyalistlikten söz ediyoruz. Bu da dogal olarak emperyalizmin ve emperyalist sömürge düzeninin daha ölmemiş olduğu anlamına gelir.

Angola halkı bağımsız bir devlet kurmak uğrunda verdiği mücadelenin son aşamalarına ancak şu yakınlarda büyük başarılar kazanarak girdi. Angola'nın güneyindeki beyaz azınlık rejimleri, bunlara yiğitçe direnmekte olan Namibia, Zimbabwe ve Güney Afrika halklarının özlemlerini hâlâ tehdit etmekte hâlâ engellemektedir. *Afrika Ulusal Kongresi'nin Kısa Tarihi*'nden yapacağımız alıntı, Afrika kökenli çoğunluğun ulusal mücadelesinin kültürel altyapısını şöyle özetlemektedir: "1912 konferansının en hayret verici yanı, temsilci gönderen kabilelerin çokluğu oldu. Zulular, Zosolar (Xhosalar), Batsvanalar, Bavendalar, Şangaanlar, Tongolar ve daha başkaları. Bazıları daha düne gelinceye dek kan davasının tutsağı olmuş kabilelerdi. Birbirlerine şüpheyle bakıyorlardı. Her biri mağrurdu, öbürlerini kendisine eşit görmekte zorluk çekiyordu. Ne varki birlik olamamanın acı meyvalarını iki yıl önce tatmışlardı. Güney Afrika'nın kuruluşu sırasında Boerler Britonlar, bunların hepsini yok sayarak birleşmiş, 'Güney Afrika Birliği'ni kurmuşlardı." Seçkin önder ve hukuk adamı Dr. Pixley ka Isaka Seme'nin o konferansta söylediği gibi: *"Bizler tek bir halkız. Bugünk yaşadığımız tüm felaketlerin, tüm geriliğimizin ve bilgisizliğimizin nedeni, işte bu bölünmüşlüğümüz, bu birbirimizi çekememedir."* Daha ilerde de, *"Afrika Ulusal Kongresi (ANC) daha en başından, Afrikalılar arasında birliği gerçekleştirme sorununun bizim özgürlük mücadelemizin anahtarı olduğunu kavramıştı"* diyor. Bu nedenle ANC'nin kuruluşu, ilerde bu örgütün mali sekreterliğini yapacak olan Dr. P. I. Seme'nin coşkulu çağrısıyla temeli atılan bir ulusun doğuşunu

temsil etmekteydi. Dr. P. I. Seme, 1911'deki bir makalesinde şunları yazıyordu: "*Irkçılık iblisi, Zosalarla Tongalar, Basutolarla öteki yerli halklar arasındaki düşmanlıklar gömülmeli, unutulmalıdır. Bizler tek bir halkız.*"

Kurtuluştan önceki hareketin içinde kültürün taşıdığı önemi kestirebilmek için, kültür ile kültürün dışavurumları arasında ayrım yapmak gerekir. Cabral, "Kültün, insanla doğa arasında, aynı zamanda da insanlar arasında ve toplumsal kategoriler arasında varolan ilişkilerin, bir toplumun ya da insan grubunun maddi ve tarihsel gerçekliğinin bireysel ya da toplu bilinç düzeyindeki dinamik sentezidir," demişti. Kuşku yok ki, toplumsal kategorilerin, özellikle de etnik grupların çok sayıda olması, kültürün kurtuluş hareketi içindeki rolünü çok daha zor tanınabilir ve tanımlanabilir bir duruma getirir. Böyle olmakla birlikte bu durum kültürün kurtuluş hareketi içinde taşıdığı önemi azaltmaz, azaltmamalıdır da. Olumlu değerleri yaşatmak, bunları daha büyük kapsam kazanmış boyutuyla, yani *ulusal boyutlarıyla* mücadeleye kanalize etmek için birbiriyle çelişen verileri tanımak ve tanımlamak en büyük önemi taşır.

Yerli toplumu içindeki kurtuluş hareketinin giriştiği etkinlik, kültürel planda kültür birliğini zorunlu kılar; bu da mücadelenin dinamikleri bakımından gerekli olan moral ve kültür birliğine denk düşer. Kabilesel ve etnik kapalı kümelerin dışa açılması ile birlikte, ırkçı saldırganlık ortadan kalkmaya, yerini anlayış, dayanışma, karşılıklı saygı, mücadelede güç birliğine ve yabancı egemenliği karşısında kader ortaklığına bırakmaya koyulur. Bütün bunlar, halk kitlelerinin seve seve benimseyecekleri duygular ki yeter ki sürecin yolunu oportünizm tıkamasın. Güney Afrika'da beyaz egemenliği, doğrudan doğruya yöre halkının yok edilmesi ya da köleleştirilmesi politikasından, Siyah nüfusun tümünün tek bir coğrafi sınır içinde sömürge serfleri ve bunun yanında sanayi işçi sınıfının ana gövdesi olarak iş gördüğü ileri kapitalizm ve emperyalizm aşamasına geçti. Egemen gücün davranışının umarsız bir çelişme içinde bulunduğunu görmek gerekir. Bir yandan beyaz egemen sınıf, Afrikalı halkın birliğini yıkmak, bu insanları Yurtluk ya da Bantustan adını verdiği coğrafik bölgelere, ya da yerleştirme alanlarına kapatarak gerçekleştirdiği açık bir koruma sistemi ile bu bölünmüşlüğü sürdürmek zorundadır. Öte yandan ise, etnik ya da kabilesel bölünmüşlüğe karşıt olarak, kendi sanayi işletmelerinde çalıştırabileceği bir işçi sınıfını el altında bulundurmak zorundadır. Ölü Dr. Verwoerd* "kabile" ile "ulus"u işine geldiği biçim-

*Hendrik Frensch Verwoerd (1901-1966): *apartheid* (ırk ayrımı) politikası ile tanınan Güney Afrikalı devlet adamı.. -Çev.

de özdeşleştirerek bantu denilen yurtlukların farklı "uluslar"dan haklarını kurumlaştırdığını iddia etmişti. UNESCO Genel Yönetmen Yardımcısı Bay John E. Fobes, Nisan 1975'te Paris'te şunları söylemişti: "Güney Afrika ayrı ayrı kültürleri muhafazaya çok önem vermiştir. Bunun sonu neye varır? Bu, bağımsız Afrika uygarlıklarının üzerine inşa edildiği ekonomik ve politik temellerin yeniden döşenmesi mi demektir? Kesinlikle hayır! Söz konusu temeller bir dizi istila savaşı sonunda, ücretli emek düzeninin getirilmesiyle, toprağa yabancılaşma ile zaten yıkılmıştı. Yoksa, şimdi arkeologların bizlere Avrupalıların istilasından önce var olduğunu söyledikleri ticaret yollarının, kültür alışverişinin yeniden canlanması anlamına mı geliyor? Kesinlikle değil, çünkü Zulular'ın yaptığı gibi birbirlerini özümleyerek bağdaşık bir krallık kurmuş olan kabilelerin yerine, kabilelerin ayrışması ile karşı karşıyayız. Güney Afrika'nın kültür ayrılığını muhafaza etmesi, UNESCO'nun kültür çeşitliliği dediği şeyle aynı anlamamı gelir?

Kesinlikle hayır. Kültür çeşitliliği aynı zamanda iktidar ilişkilerinin de görece eşit olmasını, kümelerin olduğu gibi devam etmek, değişmek başkasından almak haklarına sahip olmaları anlamına gelir. Kültürlerinin gelişme yönünü kararlaştırmak, kümelerin kendilerine kalan birşeydir. Oysa, Güney Afrika'da karşımızda bulduğumuz şey, devletin zorla dayattığı bir "gelenekçilik"tir. İşin aslında ise bu, geleneksel kültürün, bir egemenlik kültürüne meşruiyet kazandırmak için kullanılmasıdan başka bir şey değildir. (Paris, Nisan 1975, Güney Afrika Üstüne Seminer, Apartheid'e Karşı Birleşmiş Milletler Özel Komitesi)

Bay Fobes, daha sonra soruna açıklık getiriyor. "Cumhuriyet'in ayrı ayrı kültürleri muhafazası, Afrikalılar için, bir zamanlar büyük olan kültürlerinin folklorik ögelere ve karikatüre indirgenmiş süs takılarından başka bir anlam taşımaz."

"Bir egemenlik kültürüne meşruiyet kazandırmak," -bu sözler beyaz üstünlük yandaşlarının kültürel olarak, kurtarılmış Siyah kültür gelişimin denizinde boğulup gitme korkularını mantıki olarak açıklıyor. "Bizim kültürümüzün kökünü kazırlar," ya da "içinde boğulup gideriz." Bu doğrudan iktisat ya da politikanın dışında, beyaz *laager*'in* toparlan haykırışıdır.

Eski bir bahanedir bu. Avrupa dışındakilerin gerçekleştirdiği matematik, pusula ve daha bir sürü bilimsel katkıdan Avrupa'nın kazançlı çıktığını unutan ırkçılar, Siyahların ya da Asya kökenlilerin barbarlığa dönüşten başka önerecek hiçbir şeyleri olmadığını ısrarla öne sürüyorlar. "Doğu Doğu'dur, Batı da Batı; ikisi hiçbir zaman bir araya gel-

* Beyaz Afrikaner göçmene verilen ad. Güney Afrikalı beyazlar için kullanılır.- Çev.

mez," mantığının değişik bir biçimi.

Çatal bıçak yerine yemek çubukları kullanmayı yeğleyen insanlardan oluşan Japonya'nın, bugün dünyanın en büyük sanayi ülkelerinden biri olduğunu belirtmekle konu dışına çıkmış olmayız. Ülkemize gelirsek, Güney Afrika'da "Batı" kültürünün "tezahürleri" olarak nitelenen en ileri sanayi kurumlarındaki işçilerinin yoksul ve "barbar" Siyah işçi sınıfından oluştuğuna değinebiliriz. "Kendi kültürümüz"ün korunması, kültürler "çatışması," evvel eski klişelerdir. Şu son yüzyıllarda ırkçılar sözümona aşağı insanları kasten bağımlı kılan bir sömürü düzenini korumak için bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu klişeyi dillerinden düşürmezler. Şu son yıllarda diyoruz, çünkü ırksal önyargının daima var olan bir olgu olduğu inancının tersine, ırkçılık kapitalizme özgü bir olgudur. Bu düzenin kurulmasından önce, ırkçılık diye bir toplumsal olgu yoktu. Eski Yunanistan'da ve Roma'da köleler, dış görünüşleri yüzünden sahiplerinden farklı muamele görmüyorlardı. Beyaz gladyatör Spartacus, Afrikalı gladyatörlerle aynı muameleyi görmekteydi. Ortaçağda Müslümanlar, Hıristiyan ya da Musevi dinine, ya da Hıristiyanlar'la Yahudiler, Müslüman dinine, ırksal kökenlerinin ne olduğuna bakılmaksızın kabul ediliyorlardı. Feodalizm çağında yabancı toprakları istilanın belli başlı ideolojik nedeni dinsel ayrılıklardı.

Plantasyon düzeninin ve kâr için üretimin gelişmesi, köle ticaretinin doğmasına etmen oldu. Afrika bu ticaretin ana ikmal kaynağını oluşturdu. Önceleri plantasyon sahipleriyle tüccarlar köleliğin ülkenin ekonomik refahı için zorunlu olduğunu ileri sürmekle yetiniyorlardı. Daha sonra, köleliğe karşıt olanlar muhalefetlerini artırdıkça, Siyahların hiçbir ahlak duygusu taşımayan aşağılık varlıklar, ruhları olmayan maymunlar olduğu düşüncesi yayıldı. O zamandan bu yana ırkçılık, sömürü ideolojisinin temel özelliklerinden biri olup çıkmıştır.

Kendisini ezen beyazlardan kurtuluş çabası içinde olan Siyah çoğunluk sürülerinden kendi "kültürünü" koruyan, dört bir yanı düşmanla çevrili olan beyaz azınlık için Afrika'nın en uç bölgesinde Tanrı'nın yüklediği bir görevi yerine getirmek, barbarlığa karşı uygarlığı savunmak, böylece iki kat kolaylaşmış olur.

Batı Avrupa'da pek çok suçsuz insanın Güney Afrika ırkçı rejimini destekler duruma düşmesi, ya da bu rejime ses çıkarmaması, işte bu sözümona ilkeler adına olmaktadır. Büyük iş çevrelerinin, uluslararası tekellerin, çok uluslu şirketlerin Güney Afrika'ya sverdikleri destek konusunda bizim söyleyecek bir şeyimiz yoktur. Onlar bunu göz göre göre, Siyahların sömürülmesinden üstün kârlar sağlamak amacıyla yapıyorlar. Siyahların ekonomik geri kalmışlıklarına yardımdan yanaymışlar gibi bir takım jestlerde bulunmak zorunluluğuyla yaptıkları bir iki müraice yardım da Afrikalı çoğunluğun son

derece berbat durumunda hiçbir değişiklik yapmamıştır.

Aynı "Batı" uygarlığı ırkçı Güney Afrikalılara, kendi kültürü ve antikomünizm adına silah veriyor. Biz burada bunun da *apartheid* gibi sorunların ayrıntılarına girmeyeceğiz. Tabii ki bu sorunlar açık tartışmalarda önümüze gelecektir. Bizim karşı karşıya bulunduğumuz asıl sorun, burada bulunanların bu konunun üstüne sünger çekilmesine göz yumup yummayacaklarıdır. Tün edebiyatçılar daima halkın özgürlüğü sorunu ile ilgilenmişlerdir. Sanatçının kendisini ilerleme, adalet ve kültürün tam anlamıyla gelişmesi sorunuyla özdeşleştirmesi olgusuna Hollanda'da pek çok örnek verebileceği kuşkusuzdur.

Yazarlar, oyun yazarları, Güney Afrika'daki ırk ayrımını kınamışlar, seyirciler arasında ırk ayrımı uygulanan yerlerden oyunlarını çekmişlerdir. Buna karşılık Güney Afrika'da sansür, bir azınlık yönetimi adına yayınları makaslayıp durmaktadır. Güney Afrika'da yapıtları yasaklanmış olan yazarların çarşaf listeleri yayımlanmıştır. Güney Afrika'lı beyaz yazarlar da ortalığa çöken kültürel yalnızlık ve yılgı havasından kaygı duymaya başlamışlardır.

Biz, şunu sormak istiyoruz: Hollandalı yazarlar, aydınlar ve kamuoyu, Güney Afrika halkıyla Siyah çoğunluğa, beyazların egemenliğine karşı mücadelesinde dünya çapında verilen destekten yana tutum alacak mıdır?

1966 ile Kasım 1972 arasında Güney Afrika'ya gelengöçmenler arasında Hollanda'nın 9434 kişiyle beşinci sıraya yükselmiş olması, sıradan yurttaşların gözünde Hollanda'nın yararına olabilir. 1971'den başlayarak Güney Afrika'ya göçte bir azalma olmuştur. BM Apartheid'e Karşı Özel Komitesi'nin bundan önceki başkanı Nijeryalı Bay Edwin Ogbu, geçen yıl şunu belirtmişti: "Açıkça söyleyelim ki her beyaz göçmen, gerçekte, ülkedeki milyonlarca Siyah insanın vazgeçilmez toprak, iş olanaklarını ve özgürlük haklarını zorla elinden alan bir kişidir... Her beyaz göçmen, gerek Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni, gerekse sendikacılığın temel ilkesini çiğneyen bir kimsedir." (BM Apartheid Birimi, 3/75).

Haziran 1972'de Lahey'de Güney Afrika Göç İşleri Bakanlığı'nın üç bürosu vardı. Maalesef bu durum, Hollanda hükümetinin İnsan Hakları Bildirgesi ve Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'ne saygısızlığı olarak yorumlanabilir. Ama biz göç olgusunaaynı zamanda Güney Afrikalı ırkçıların hatta kendi ırkları içinde yer alan kültürlere bile bağnaz ve hoşgörüsüz tutumlarına doğrudan etkisi nedeniyle de değiniyoruz. Bay Ogpu'dan yukarıda alıntı yaptığımız BM Irk Ayrımı Birimi incelemesinde (Güney Afrika'ya Beyaz Göçü) ayrıca şuna değinilmektedir: "Güney Avrupa'dan -Portekiz, İspanya, İtalya,

Yunanistan'dan.- Güney Afrika'ya gelen insan sayısı karşısında Afrikanerlerin pek çok protestosu karşısında, 1960'ların sonlarında gelecek göçmenlerden dinlerini belirtmeleri isteniyordu... Nitekim Nasionale Jeugbond (Milliyetçi Gençlik) çok sayıda göçmenin, Afrikaner kimliğini tehlikeye düşüreceği kaygısını dile getirerek, "Afrikaner ulusunun geleceğini tehlikeye sokmayacak" bir göç siyasetinin izlenmesini istedi. Bundan böyle artık o ne idüğü belirsiz "ırk arılığı" sorunu konusunda Adolf Hitler'den alıntı yapmaya gerek kalmamıştır."

Transvaal Milliyetçi Partisi'nin kongre delegelerinden biri, "Beyaz olmayanlar benim kızımla evlenemezler; ama kızım 21'ine basınca bir Portekizli kalkıp bunu yapabilir," diye protesto ediyordu. İngilizce konuşan göçmenler için, bir de 1820 Anısına Göçmenler Derneği var.

1937 Yabancılar Yasası uyarınca kurulan Göçmen Seçme Kurulu yalnızca, "ülkede oturan Avrupalılarla hemen kaynaşabilecek ve makul bir süre içinde Cumhuriyetin istenir bir yurttaşı olmaya hazır olanlara" sürekli kalma izni vermektedir. (BM Apartheid Birimi: Güney Afrika Hıristiyan Enstitüsü Raporu). "Cumhuriyetin istenir bir yurttaşı"nın statükoya, yani beyaz üstünlüğü politikasını kabul etmeye hazır kişi anlamına geldiğini açıklamaya gerek yok.

Avrupa'dan gelen göçmenlerin, başka şeyler arasında, "Beyaz toplumuna maya katacağı, kendileriyle birlikte yeni davranışlar ve görüşler getirecekleri, bunun sonunda da Beyaz Güney Afrikalıların ırkçı tutumlarının törpüleneceği" öne sürülmüştür. Ne var ki, yaşanan deneylerden bunun boş bir umut olduğu ortaya çıkmıştır. Profesör John Stone, "İngiliz göçmenlerin Güney Afrika toplumunun yapısına özümlendiklerini ve Güney Afrika ırk normlarıyla egemen değer yargılarını hızla benimsediklerini" saptamıştır.

Aynı yanılsamaya kapılan, hümanist ve ileri yapıtlarıyla Güney Afrikalı beyazların tutumunu adım adım etkileyebileceklerini sanan kültür emekçilerine gelince, onlara Güney Afrikalı bu beyazların Avrupa'nın hümanist edebiyatından ve tiyatrosundan; Ibsen, Shakespeare, Whitman ve daha bir sürü yazardan feyz almış olduklarını söyleyelim. Bunun göle maya çalmaktan kalır bir yanı olmamıştır. Beyaz tiyatroseverler, Siyah hizmetçilerinin sömürüsüyle sağladıkları konforlu yaşamlarını kendileriyle barışık bir biçimde sürdürmeye devam etmişlerdir. Her seçim, topu birden ırkçılığı ve eşitsizliği şu ya da bu biçimde yücelten politik partilerin parlamentoya girişiyle sonuçlanıyor.

Bir süre önce Güney Afrika'nın gündelik gazetelerinden birinde yayımlanmış olan bir tiyatro reklamı Hollanda kamuoyunun ilgisini çekebilirdi. Bu reklamda, "İnsanı duygulandıran bir oyun, dokunaklı, candan bir oyun," deniliyordu. Oysa söz konusu oyun, yalnızca beyaz

seyircinin girebildiği bir tiyatroda oynanmakta olan *Anne Frank'ın Günlüğü*'ydü.

Güney Afrika'nın kendisinde ırk ayrımı politikasından kaygı duyan beyaz sanatçılar ve yazarlar varsa, bizler onlara bir dereceye saygı duyarız. Bununla birlikte siyahlarla beyazların cinsel jimnastiği üstüne ne anlama yorulacağı bilinmez bir ısrarla duran kişiler; geçiş belgelerini * hiçbir sonuç vermeyen diyaloglara girişerek kaçamaklı bir biçimde olumsuzlayan, Athold Fugard'ın deyişiyle "omlet yapmak için yumurtaları bir devrimci gibi kırmak" cesaretini hiçbir zaman gösteremeyen ruhsal açıdan kötürüm kişiler, ırkçılığın, ırk ayrımı politikasının, ulusal baskının kökünü kazımak için mücadeleye atılmış olan bizleri etkileyemezler.

Güney Afrika halkının dinamiği, militan şiir ve şarkılarda, gerçek mücadeleye, yani beyaz üstünlüğünü yıkmak amacını güden savaşıma katılmaktan korkmayanların yazılarında dile gelecektir; işi kenarından köşesinden tutanların, mücadelenin gerisinde kalanların değil. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, sanatsal yaratının ölçütü madem ki yaşamdır o halde halkımızın, onun Siyah ve Beyaz sanatçılarının, yazarlarının ve şairlerinin yapıtlarına, Güney Afrika'da gelişen devrimci durumun dinamizmi esin verecektir. Başka bir yerde birinin dediği gibi, bizim sanatımız ve kültürümüz, özgürlük mücadelesinin ateşinde ısınacaktır. Bu mücadele ilerledikçe halkın sanatı da, eski Portekiz sömürgeleri için söylemiş olduğumuz gibi, mücadelemizi yansıtacaktır. Güney Afrika devletine muhalegfet etmekten tutuklanan öğrencileri suçlarken kanıt olarak devrimci şiirleri kullanıyorlar. Kurtuluş mücadelesini benimsedikleri için siyah ve beyaz akademisyenler, tutuklanıyorlar.

Siyahların alınmadığı üniversitelerde, egemen gücün kültür sömürgeciliğini sineye çekmeye razı olmuş Bantu eğitimi adı verilen şeyin lokmalarıyla beslenmiş kişileri, halkın mücadelesi bir mıknatıs gibi kendisine çekmektedir. Bu gibi kimseler geniş kurtuluş hareketiyle bütünleşiyorlar.

Bugün Güney Afrika'da kabaran dalgayı sonunda gerçek demokrasi yönüne döndürecek olan devrimci bir durum gelişmektedir. Mozambiğin ve Angolanın verdikleri yiğitlik örnekleri, hâlâ beyaz ırkçı azınlıklarca temsil edilen barbar vandalların egemenliği altında yaşamakta olan milyonlarca insanın umutlarını ve coşkusunu artırmıştır. Ama bu değişikliklerin gerçekleşmesi halkın etkin katılımı ile olmuştur.

Daha önce de belirtmeye çalıştığımız gibi, sömürgecilik karşı mücadele, dünyanın her bucağından milyonlarca insanı bir araya toplamıştır. Sömür-

* Güney Afrika'da siyahların bir yerden bir yere gidebilmek için polisten almakla yükümlü oldukları belge. -Çev.

geleştirilmiş ülkeler, bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkeler, metropol ülkelerin ilerici ve aydınlık kafalı insanları, bu zorlu gücü oluşturmakta, tüm insanlığın ilerlemesi için verilen mücadelede birbirlerine güç katmaktadır. Güney Afrika, artık yerel bir sorun olmaktan çıkmıştır.

"Güney Afrika'nın ezilen insanları, İnsan Hakları Bildirgesi'nin ön gördüğü yasal haklarını yeniden kazanmak uğrundaki mücadeleye kendilerini adamışlardır... Bütün dünya, bütün uluslararası camia, bütün uluslararası toplantılar kurtuluş hareketlerine bu kurtuluş ödevinde yardım etmenin can alıcı önem taşıdığını kavramıştır. Bu yardım, günümüzde, geçmişte olduğundan çok daha zorunlu duruma gelmiştir ve bu yardım politik, diplomatik, kültürel, ekonomik ve maddi olmak üzere çok taraflı bir yardım olmalıdır". (Bay Dramane Onattara, Afrika Birliği Örgütü'nün BM nezdindeki Yürütme Sekreteri).

Bunun sonucu da, mücadele eden Afrika halkının strateji ve taktiklerinin klavuzluğunda bu güçlerin Güney Afrika ırkçılığını dünyanın paryası durumuna sokmuş olmalıdır. Birleşmiş Milletler'de kendisine saldırılan bir çok uluslararası örgütten çıkarılan, dört bir yandan taciz edilen olan beyaz üstünlük rejimine arka çıkmak, dünyada gericiliğin ölçütü haline gelmiştir. Bizler, aydını ve kültür emekçileriyle çok daha fazla sayıda Hollanda insanının, Güney Afrika'nın ezilen halkıyla evrensel dayanışma davasına omuz vermesini istiyoruz.

Unutmayalım ki, ulusal kurtuluş hareketinin başarısı bir halkın bütün kesimlerini ve etnik gruplarını milliyetçilik bayrağı altında birleştirerek bir yandan uluslaşma sürecini hızlandırır; öte yandan da mücadelenin enternasyonal karakteri ise, ulusal biçime enternasyonal bir içerik kazandırır.

Başka şeyler bir yana bu, olgu kurtuluş hareketinin, temsil ettiği, kendi tarihini yapmasına, üretici güçlerinin üstündeki tasarrufu halkın malı, ulusal ve evrensel olan daha zengin bir kültürün gelişmesine olanak vermek amacıyla özgür olarak denetlemesine yardımcı olduğu halkın hakkını yeniden elde etmesine götüren yolda varılacak kesin hedefler belirlemiş olup olmadığına da bağlıdır.

Güney Afrika ırkçıları Afrika halkını, aslındaysa beyazların kendisini, "gelenekçi" bir geçmişin dar sınırları içine kapamak istiyorlar. Oysa 20. yüzyılda gerçekleştirilen ilerlemeler, kaderleri kaçınılmaz olan bu aptallaştırıcı ve çağdışı kabilecik ve "laagerciliği" içe sindiremez. Kültür, ekonomik ve toplumsal gerçeklikle, içinde mücadele ettiği ya da kendisinden beslendiği toplumun üretim güçlerinin ve üretim yöntemlerinin düzeyine çok sıkı bir biçimde bağlıdır. Dolayısıyla da ezilenlerin, kurtuluşu gerçekleştirir gerçekleştirmez, ilerleyebilmek için toplumun içinde sağlanmış olan ilerlemelerden yararlanmaya zorunlu oldukları açık olan birşeydir.

Bugün Güney Afrika'daki mücadelenin içinde taşıdığı anlam Afrikalı çoğunluğun kurtuluşudur. Ayrıca bu mücadelenin programı, Güney Afrika'nın içinde yaşamakta olan siyah-beyaz tüm insanlara ait olduğunu söyler; bunların içine öbür ezilen azınlıklar -beyaz olmayanlan ve Asyalılar- da girer; zenginliğin ve bu tür kaynakların geliştirilmesinin hiçbir grubun ve kişinin denetimi altında olmamasını öngörür. Bu satırları yazanın da benimsemiş olduğu Afrika Ulusal Kongresi'nin devrim programında şöyle denmektedir: "Demokratik halk yönetimi, bütün ulusal grupların eşit haklara sahip olmasını, gerçekte Birleşik bir Güney Afrika'da kendi kaderlerine erişmek için eşit haklara sahip olmalarını güven altına alacaktır."

Eşitlik koşuluyla, karşılıklı saygı temeline dayalı evrensel ve zorunlu kültürel alışverişler eninde sonunda, bütün halkların kültürlerinde değer taşıyan her şeyin birbiriyle kaynaşmasına, Güney Afrika halkının yukarıda belirtilen daha zengin, daha da halkın malı olmuş ve daha evrensel karakterinin gelişmesine yol açacaktır.

Sözlerimi bitirirken, Nelson Mandela'nın ömür boyu hapse mahkûm edilmesiyle sonuçlanan Rivonia mahkemesindeki son sözlerine bir daha kulak verelim.

"Bizimle ilişkilerinde Güney Afrikalı beyazlar insanlığın, tüm uygar dünyanın namuslu ve dürüst insanların vicdanlarının isyan etmesine yol açan politikalar izlemeyi haklı ve adil buluyorlar. Bizim özlemlerimizi bastırıyor, özgürlüğe götüren yollarımızı kesiyor, maddi ve manevi ilerlememizi gerçekleştirecek, korkudan ve gereksinimden kurtulmamızı sağlayacak şeylerden bizleri yoksun kılıyorlar. Yaşamın iyi olan her şeyi beyaz insana ayrılıyor. Biz Siyahlardan ise, vücutlarımızı beyaz derili insanların sofralarından düşen kırıntılarla beslenmemiz, bununla yetinmemiz isteniyor. İşte beyaz adamın doğruluk ve adalet terazisi. Onun ahlak anlayışı işte burada yatıyor. Kendisini savunmak için ne söylerse söylesin, beyaz adamın bu ülkedeki ahlak ölçütlerini, ülke insanlarının büyük çoğunluğunu toprak köleliğine ve aşağılanmaya ne denli mahkûm etmiş olduğuna bakarak yargılamak gerekir.

"Buna karşılık bizler, renk ayrımcılığına karşı, özgürlük, mutluluk uğrundaki mücadeleyi, tüm insanların en yüce özlemi olarak değerlendiriyoruz."

Mayıs 1976, Havana

ÖNDEYİŞ

Onu gecenin geç saatlerinde tutukladılar. Dışarıya çıkardılar baskında kullanılan birkaç arabadan bir Volkswagen'e bindirdiler. Yaz sonu gecesinde hava hâlâ sıcaktı. Ama uzaklarda bir yerde göğe incecik bir sis oturmuş, pullu bir gelinliğin üstüne örtülen bir tül gibi donuklaştırmıştı yıldızları. İki sivil arabaya onunla birlikte bindiler. Biri direksiyona geçti, öbürü arkada yanına oturdu. Baskın timindeki öbür polisler evde aramayı sürdürüyorlardı.

Yanındaki, "Bunu mahalle karakoluna götürüp önce zabıt tutmamız gerek," dedi. Sivil yanında otururken, direksiyondaki telsizle bölge emniyet amirine tutuklama işlemini rapor etti.

Kent kıyısındaki gecekondu mahallesinin içinden geçtiler. Yıkık dökük evler geride kaldı, düzgün yapıların bulunduğu yere vardılar. Karakola götürürken yol boyunca siviller tek laf etmediler onunla.

Birkaç saat sonra, sabahın erken saatlerinde geldiler, onu kentteki emniyet amirliğine götürmek üzere oradan aldılar. Volkswagen'i gene aynı sivil sürüyordu. Uzun boylu gençten biriydi; arabayı ustaca kullanıyordu. Spor giyimlisi gene tutuklunun yanına oturmuştu. Ellerini yumup yumup açıyor, ikide birde tırnaklarına bakıyordu. Uyanmakta olan kenar mahallelerden, yaz sonu gecesinin çatıların üzerinden, bahçelerden yükselen incecik sisi içinden, otobüs duraklarının önünde bekleşen erkenci emekçi kuyruklarının önünden geçtiler. Kenar mahalleler hızla geride kaldı. Önlerinde kolsuz robotları andıran sıra sıra parkmetreleriyle iş hanlarının oluşturduğu dişli çentikli bir siluet gözlerinin önüne serildi. Tutuklu hiç kımıldamadan oturuyordu. Düşünceleri tek bir noktada toplanmış gibi bir anlatım sinmişti yüzüne.

Yanında oturan sivil bunu farketti. "Hayrola, bize okuyacağın mavalları mı kuruyorsun kafanda?" dedi. Kahkaha niyetine havlarcasına bir ses çıktı ağzından. "Bizlere maval okuyacaksın da, biz yutacağız, öyle mi?" Sırıttı. "Enayi mi sandın ulan sen bizi, şebek maymunu!"

Önde oturan genci kıkır kıkır güldü. "Onunla işimizi bitirdiğimizde maval okuyacak hali kalır mı, görürüz."

Sabah güneşin ışıkları kentin içlerine sokulmuş, beton ve mermer yüzeylere ilk turuncu ılıklık düşmüştü. Tıkış tıkış bir troleybüs hışım gibi geçti yanlarından.

Genci, önlerinde uzanan yolu seyrederken, güldü. "Bakarsın bu da kalkar avukat filan ister bizden," dedi, "Bir de avukat çıktı başımıza bu işlerde. Kim takar ulan avukatı?"

Spor giyimli olanı tutukluyu dirseğiyle dürttü. "İşin bitik senin, *meneer*," dedi, alay ederek. "Avukat mavukat yok. O günler geçti, anam babam. Avukat şeyimize kadar bizim. Artık yargıçlara bile adım attırmıyoruz kapımızdan."

"Sıçırtacağız seni," dedi hırçınlıkla direksiyondaki.

Volkswagen Merkez Polis Karakolu'nun ve mahkemelerin bulunduğu sokağa döndü: Kocaman gri bir kamyon bir önceki gün gözaltına alınan birçok insanı sorguya getirmiş boşaltıyordu. Kahverengi iş gömlekli bir çöpçü geniş kaldırımları hortumla suluyordu. Sabah güneşi sulanan yerleri kurutmaya başlamıştı bile. İri bir kemerin altından geçtiler, avluya girdiler. Avlu yıkanmış, dezenfektan kokuyordu. Kırmızı gömlekli bir tutuklu elinde bir çay tepsisiyle koca bir kapıdan çıktı.

Tutukluyu sıra sıra kahverengi kapıların bulunduğu bir koridora soktular. Taş basamaklardan indirdiler. Spor giyimli sivil bir kapıyı yavaşça vurdu. Küçük demir çubukların arkasındaki sürgü çekildi, gözetleme deliği açıldı; ardından kapı kilidi döndü. Tutukluyu bir koridordan daha geçirdiler, gene aşağı indirdiler. Elinde deste anahtarlar bulunan bir polis, duvarları gri renkli küçük bir odanın kapısını açtı.

Sivillerden biri, "İşte sana aklını başına toplayacak zaman," dedi. Tutuklu hangisinin söylediğini görmek için bakmadı. "İyice düşün taşın, *kerel*; sende beyin diye bir şey varsa tabii."

Sırtına bir yumruk indi, yüzü koyun yere kapaklandı. Siviller odadan çıktılar. Tutuklu yanına dönerek yere oturdu, sırtını duvara dayadı. Taşa çarpan yanağı yarılmış, biber gibi yanıyordu. Uzun zamandır böyle bir dayanıklılık sınavından geçmeyi bekliyordu. Oysa nelerle karşılaşabileceğini bilmediğini anlıyordu şimdi. Rejimin çirkin maskesinin arkasında, henüz görmediği, daha da beter bir yüz vardı önünde. Meydanlarda polisin saldırısına uğrardın, coplanırdın. Tüm dilekçelerinin, başvurularının umursamazlıkla geri çevrildiğini görürdün. Sokakta kurşunlanmış cesedin başucunda kanı, yere dökülmüş bir boya gibi kurur kalırdı. Oysa burada, şu pırıl pırıl pencerelerin ardında, devlet boyasının arkasında terörün başka bir boyutuyla yüz yüze kalıyordunuz.

Öyle ne kadar oturduğunu bilmiyordu ki, kapı birden açıldı. Spor giyimli siville genç sivil hışım gibi içeri daldılar. Onu bir çuvalmış gi-

bi ayağa kaldırdılar. İte kaka koridora çıkardılar. Kahverengi kapılardan birinin ardında birileri, teybe tatlı tatlı, özene bezene bir rapor okuyordu.

Tutukluyu parmaklıklı perdesiz penceresi yağmur oluklarına, bir kilisenin çan kulesine bakan bir odaya soktular. Bir güvercin sürüsü karman çorman uçuşuyordu. Gökyüzü masmavi ve dupduruydu. Pencerenin önünde üzerinde iki telefon, özenle istiflenmiş yazılı dosya kâğıtları, klasörler, bir yazı takımı, küçük bir toplu iğne kutusu, ataş kutuları bulunan çok büyük bir yazı masası vardı.

Spor giysilisi, "Hier is hy, majoor. İşte getirdik, binbaşım," dedi. "Bırakın otursun," dedi masadaki adam.

Enine boyuna biriydi bu binbaşı. Bir takım pembe söbelerden oluşmuş gibiydi: Dazlaklaşan bir kafa, şişman ablak bir surat, yuvarlak gövdesinin üst kavisini tamamlayan yuvarlak omuzlarının üzerine oturuvermiş şişman bir boyun. Komik bir gösterinin reklamı olarak kullanabilirdiniz bu adamı. Uzun kollu gömlek giymişti. Kolalı kolağızlarından çıkıveren elleri pembe, tombul ve yumak yumaktı. Bir tek gözleriydi ufacık olan; ışıl ışıl iki cam boncuk gibiydi. Parlak, ufacık ve acımasız gözler. Oysa, adamın sesi, konuşmaya başlayınca sevecen, dostça bir tona bürünüverdi: Hastasına öğüt veren bir doktor gibiydi tıpkı.

"*Ja*, eveet, seni tanıyoruz," dedi, "İnan ki bir süredir biliyoruz seni. Ama şu ana kadar senin üzerinde durmuyoduk. Oysa şimdi işler değişti değil mi? O yüzden ilgilendik seninle." O ufacık kadınsı ağzına, bir gülümseme oturmuştu. Yapmacık babacan havasını, gözleri yalanlıyordu. Eksik kalan birşeyler vardı bu kılık değiştirmede. Herşeyi örtemiyordu maske.

"Şu sizinkilerin nankörlüğünü benim bir türlü aklım almıyor," diye sürdürdü konuşmasını. "Bízler, bizim yönetimimiz sizler için neler yapmadık, gözünüz görsün biraz. Sizlere güpgüzel şeyler verdik, eğitim getirdik. Eğitim, *ja*, eğitim. Eğitimi alalım örneğin. İnsanlarınızın okumasını, okullarınızın olmasını sağladık. Sizlerse bir türlü doymak bilmezsiniz. Ben kendi kulaklarımla bazı gençlerinizin matematik öğrenmeye kalkıştıklarını duydum. Matematik kim, siz kim? Bak adam, sizin halkınız bizlerle aynı olamaz. Matematik falan gibi şeyleri ancak bizlerin kafası alır. Sizler için en iyi olanı yalnızca bizler biliriz. Sizlere elimizi uzatalım, sizler için birşeyler yapalım derken ipin ucunu iyice kaçırdık. Siz kalkıyor, ille de beyazlar gibi olalım diyorsunuz. Olamaz bu. Bu ülke de Gana gibi, Kongo gibi olsun istiyorsunuz. Kongo'da onların neler yaptıklarına baksana. Sizinkiler hiçbir şeyi yönetemez. Bazı haklarınız olsun, tamam, anlıyorum. Bizim gözetimi-

mizde ihtiyacınız olan şeylere sahip olmanızı bu yüzden sağladık."

Tostoparlak gövde koltuk içinde kıvrıldı. Pembe eller, birşeyleri çağırıyormuşçasına masanın üstüne uzandı. Ufacık mavi gözlerde kederli bir görünüm bile vardı. Işığın bir azizliğiydi belki de. Tutuklu adama baktı, düşündü. Söylev verdiğini sanıyor bu herif; anlamam için yalvarıyor da. Bir an gülmek geldi içinden. Binbaşıysa sürdürdü konuşmasını. Tutuklu tek sözcüğünü kaçırmadan bu sözleri merakla dinledi.

"Anlıyorsun değil mi, bütün bunları sizlere bağışlayan biziz, biziz ya!." Tombul eller demir çubuklara, rengi uçmuş dosyalara, ataşlara doğru geniş bir hareket yaptı. "Oysa sizler hiçbir zaman doymazsınız. Doğru yolundan halkınızı saptırmak istersiniz. Tıpkı sizleri öbürlerinin doğru yoldan saptırması gibi. O çok becerikli kişilerin, rahiplerin, avukatların, komünistlerin sizleri saptırdığı gibi."

Sporcu, "Yahudilerin," diye ekledi; ilk kez lafa karışıyordu. Tutukluya öfke ile dikmişti gözlerini. Binbaşının bu hayvana terbiye vermeye kalkmak tenezzülünde bulunması gücüne gitmiş gibiydi.

"Sizden istediğimiz tek şey, bizim yaptıklarımızı kabul etmeniz," dedi Binbaşı. "Oysa bazıları, sözgelimi senin gibiler, açıkgöz sanıyor kendilerini. Kimse kulak asmıyor size, siz gene de devam ediyorsunuz. Benim görevim sizi durdurmak, anlıyor musun? Örgütünüzü çökertmek. Benim ödevim bu. Baksana, sizler zaten tökezlemiş durumdasınız. Çok geçmez yığılırsınız boylu boyunca. Bir güzel tepiniriz üzerinizde. Görüyorsun ya adam, bir yararı yok; çünkü bizler için çalışan adamlarımız var, sizin halkınızın iyiliği için bizlerle işbirliği yapıyorlar.

"Gelelim sana. Senin bu bölgede kesim sorumlusu olduğunu biz biliyoruz. Başkalarıyla ilişkin var. Hani şu kaçmayı başaran adam gibileriyle. Eninde sonunda onu da yakalarız, ya. Şimdi bana onun adını, oturduğu yeri ve saire ve saireyi söylemeni istiyoruz. Herşeyi hem de. Sizlerle çalışanların adlarını, nerede tanıştığınızı ve saireyi. Hani merkez komitesi mi, yüksek komutanlık mı ne karın ağrısı diyorsanız, işte onunla ilişkinizi kim sağlıyor? Şimdi konuşursan, amenna. Binbir beladan kurtarırsın kendini. Konuşmazsan, sonunda konuşursun. Bir sürü dert çeker, bir sürü bela açarsın başına. Örselenirsin, hem de bok yoluna. Bilirsin, bizim seni yargıç önüne çıkartma zorunluluğumuz yok. Sırf seni şüphe üzerine, üstelik istediğimiz kadar tutabiliriz burada."

Bir cerrah fenerinin ucu gibi parlak ve boş, ufacık gözler inceden inceye süzüyordu onu. Tutuklu biraz gülümsemeye çalıştı. "Pekala, madem ki biz sizin dediğiniz gibi haksızsak, yalnızca dert yaratıyor-

sak ve bizlere kulak asan kimsecik yoksa, sizler bizlerden neden bu denli kaygı duyuyorsunuz?"

Sportmen, öfkeyle atıldı, "Boş lafları bırak ulan, Binbaşı sana ne soruyorsa ona cevap ver!"

Tutuklu onu duymazlıktan geldi. Binbaşıya, "Sizinle işbirliği yapmamı istiyorsunuz. Haksız uygulamaları protesto ettiler diye bizim insanlarımızı kurşunlayan sizlersiniz. İnsanları evlerinden yuvalarından koparıp alan, hapislere atan sizlersiniz. Hırsızlık yaptıkları için değil, adam öldürdükleri için değil, sırf yaşamak için sizden izin almıyorlar diye bütün bunları yapan sizlersiniz. Bizim çocuklarımız paçavralar içinde yaşıyor, açlıktan ölüyorlar. Sizse benim sizlerle işbirliği yapmamı istiyorsunuz. Olanaksız birşey bu."

Boğazının kuruduğunu hissetti. Masada, karşısında oturan adama bu sözleri böyle açık açık söyleyebilmesine kendi de şaştı. Sıyrık yanağı müthiş sızlıyordu. Tedirginlik, yalnızlık, kapana sıkıştırılmışlık duygusu kaplamıştı içini. Öte yandan da büyük bir haksızlığa uğramışlık, üstesinden gelinmez bir onur duygusu doldurmuştu içini.

"Hastir ulan bok," dedi sportmen. "Açıkhava gösterisinde misin lan sen! Bir kan işetelim sana da gör, şebek maymunu."

"Yoo," dedi Binbaşı, "Hayır, şebek mebek değil o. Buranın ileri 'elebaşılarından', 'ağır toplarından' biri, hem de." Bu terimlerin iki yanındaki tırnak işaretleri adam konuşurken farkediliyordu sözlerinde. Pencerenin ötesinde masmavi, pırıl pırıl gökyüzü, yaz sonunun artan sıcağıyla buğulanmıştı. Şu gökyüzünü bir daha görecek miyim acaba, diye düşündü tutuklu.

"Bana işkence edecek, belki de öldüreceksiniz beni. Sizinkilerin, sizlerin bizleri yönetmesinin tek yolu bu. Kurşunlarsınız, işkence edersiniz. Sizi kabul etmeyen bir halkı yönetebilmenizin başka yolu yok çünkü. Yolun sonuna geliyorsunuz sizler. Dipsiz bir karanlığa baş aşağı yuvarlanıyorsunuz. Birçok insanı da beraberinizde sürüklemek istemeniz bundan. Çünkü sizin kendinizden başkasını görmez gözünüz. Gözlerinizi hırs bürümüş sizin; bencil kişilersiniz. Yaklaşan karanlıktan korkuyorsunuz..."

"Kes bu mavalları," dedi Binbaşı. "Sen bana öğrenmek istediklerimi anlat hele. Yoksa taşaklarını sökerim senin!"

Binbaşının o yapmacık babacanlığının yerini hırçınlığın, tehditler savurur duruma dönüşünün almasını bekliyordu tutuklu. O yüzden şaşırmadı. Balım gülüm faslı sona erdi diye düşündü. Zor ve şiddetle yüz yüze gelmeye hazırladı kendisini.

"Ben söyleyeceklerimi söyledim," dedi. Korkmasına korkuyordu, ama onuruna, içindeki haksızlığa uğramışlık duygusuna dört elle sarıl-

mıştı. Bunlar benim son sözlerim, son, diye geçirdi kafasından.

Sportmen ile genci, onu çekerek kaldırdılar. Sürükleye sürükleye dışarı çıkardılar. Doğru dürüst adım atmasına olanak vermiyorlardı. Koridor boyunca ittiler kaktılar, sarsaladılar. Üniformalı biri bir kapıyı açtı; aşağıdaki bir hücreye inen bir merdivenin başındaydı kapı. İki sivil yana çekildiler, tutukluya yol verdiler. Genci tekmeyi indirdi. Tutuklu haykırarak merdivenlerden aşağıya yuvarlandı. Elleri kelepçelenmiş olduğu için kendisini koruyamıyordu.

Merdiven dibine yığıldı kaldı. İnliyordu. Sportmen, "Aman ha," dedi arkadaşına, "Hemen öldürmek işimize gelmez." Pantolonunun fermuarını açtı, merdivenden aşağıya, dosdoğru tutuklunun yüzüne işedi. "Bu onu ayıltır herhalde, *Ja.*" Sidik içinde kalan tutuklu bulantısını bastıramadı öğüre öğüre kusmaya başladı.

Merdivenden indiler. Sportmen fermuarını kapatıyordu. Soluksuz kalan tutukluyu çekip ayağa kaldırdı. Öbürü bir kelepçe daha çıkararak bileklerindeki kelepçeye geçirdi. Öğürüp duran tutukluyu duvardaki bir kancanın önüne sürüklediler. Kelepçenin baş ucunu kancaya geçirdiler. Bileklerinden kancaya kelepçelenmiş kolları havada asılı kalmıştı. Soluk alamıyor, göğsü şiddetle inip çıkıyordu. Korkunç bir boğulma ve dehşet verici bir ölüm duygusu kaplamıştı içini. Çok uzaklarda bir yerde çocukluk günlerine dönmüştü. Gölete düşmüştü, boğuluyordu. Pis kokulu sular doluşuyordu burnuna. Kıyıda arkadaşları ne yapacaklarını bilmez bir durumda bir oraya bir buraya koşuşturup duruyorlardı.

İki sivil ceketlerini çıkardılar. Sportmen, midesine yumruk indirdi. Ardından onu acımasızca yumruklamaya başladılar. Bir spor salonundaki kum torbasını yumruklar gibiydiler. Birinin soluğu kesilince öbürü başlıyordu. Tutuklu ise soluk almaya çalışıyor, yumruklardan sakınmaya çaba gösteriyordu. Giysisine sinmiş olan kendi kusmuğunun ve sivilin sidiğinin kokusu geliyordu burnuna. Gücü tükenip gidiyordu bedeninden. Tıpkı kırık bir testiden akıp giden su gibi. Genci tabancasını çıkardı. Namlusunu tutuklunun baldırlarına inciklerine batıra batıra vurmaya başladı. Namlu, deri yüzen bir bıçak gibi batıyor, sancı bacaklarına yayılıyordu. Genç sivil ona namlusu ile vururken tutuklunun dizleri kesildi. Sarktı kollarından kelepçeye asılıp kaldı. Müthiş acıyla, bacaklarından, yumruklanan bedeninden, askıda kalan bileklerinden yükselen korkunç sancıyla haykırdı.

Spor giysili olanı, sarfettiği çabadan soluk soluğa, "Dur hele, dur; yeni başladık daha, seni *donder* seni. Bülbül kesileceksin," dedi.

BİRİNCİ BÖLÜM

Belediye parkının ağaçları, ara yolların kahverengi çakılları üstüne eğri büğrü şekiller düşürmüştü. Bunlar meşe ağaçlarıydı. Dar yolun iki yanındaki ufak hendeklerde kıştan kalma meşe palamutları birikmişti. Artık seyrekleşen son yaz yaprakları, kızgın güneş altında çimenlerin, çakıllı kumların üstüne kurumuş deri kabuklarını andıran eciş bücüş benekler kondurmuştu. Ağaçların arasına, bilardo çuhası gibi dümdüz yeşil alanlar yapmışlardı. Çeşitli bitkiler yetiştirilmişti burada. Her bitkinin önüne İngilizce ve Latince adlarının yazılı olduğu tabelalar dikilmişti. Ara sıra meşelerin üzerinden yere bir sincap atlıyor, bakımlı çiçek ormanının içine kaçıyordu. Parkın orta yerinde gösterişli bir havuz vardı. Suyun kahverengi saydam yüzünü öbek öbek nilüferler kaplamıştı. Altta kırmızı balıklar ürkek ürkek dönüyor, sıçrıyorlardı. Havuzun ilerisinde ise, dünyanın bu köşesine ayak basan ilk Avrupalı, Portekizli kâşif, ateş saçan gözlerini meşe ağaçlarının arasından körfeze dikmişti. Papaz cüppesini andıran giysisine, yontuk saçlarına güvercinler pislemişti. Güneşin azizliği, hinoğlu hin bir bakış vardı taş gözlerinde. Heykelin arkasında bir patika, kıvrıla kıvrıla müzeye ve açıkhava restoranına doğru uzanıyordu: Beyazlara özgüdür. Hepsinin de ötesinde kenar mahalleler başlıyor; kent zengin caddelerinden yeşil dağın eteklerine, mavimsi gri yamacına basamak basamak yükseliyordu.

Beatie Adams, Belediye Parkı'nı avucunun içi gibi bilirdi. Her patikasını, her bankını, orkidelerin ve öbür egzotik çiçeklerin yetiştirildiği her serayı bilirdi. Güneş kahverengi çakılların, gri betonun, yeşil çimenlerin, ağaçların üzerinden aşıp giderken en ılık yerler nereleridir, bilirdi Beatie. Sıcak mevsimlerde bebeği her sabah, her akşam çıkarır, buraya havalandırmaya getirirdi. Parkı o yüzden öğrenmişti. İki yıla yakın zamandır geliyordu buraya.

Bugün yine güneşin yükseldiği sırada evden çıkmıştı. Önündeki bebek arabasıyla yürüyordu. Orta yaşlarında, oldukça tombul bir kadındı. Başında beyaz hemşire kepi, sırtında kar gibi beyaz hemşire gömleği vardı. Bu ona bir yandan kendi çocuksuzluğunun damgasını

vuruyor, bir yandan da başkalarının çocuklarına bakmaya yetkili biri görünümünü veriyordu. Güneşli yerlerden gitmeye çaba gösteriyor, elden geldiğince gölgelerin çevresinden dolaşmaya, bronz renkli geniş yüzünde güneşin ısısının tadını çıkarmaya bakıyordu. Çocuk arabasında altın renkli saçlarıyla sağlıklı bir bebek, mavi plastik güneşliğin altında mışıl mışıl uyuyordu. Önlerindeki patikada bir sincap bir an göründü, sıçrayarak karşıya geçti ve yolun karşı yanındaki süs çalılarının içinde kayboldu. Bu ani hareketten ürken bir güvercin sürüsü, çakılların üzerinde oraya buraya uçuştu. Birkaçı meşe dallarına kondu; öbürleri parkın yeni klasik sanat galerisine doğru süzüldü.

Parkta başkaları da vardı: Kent merkezine kestirmeden gitmek için parktan geçen üniformalı şirket hademeleri, boz ara yollarda ayaklarını sürüyerek dolaşan birtakım erkekler ve kadınlar; yeşil boyalı banklarda şekerleme yapan beyaz emekliler; atık kese kâğıtlarını ve dondurma külahlarını ucu çivili sopasıyla, bakına bakına toplayan bir ihtiyar. Beatie Adams güneşli yaya yolunda yürüyor, "Beyaz Olmayanlar İçin" bir bank arıyordu. Bebek, tentesinin altında mışıl mışıl uyuyordu.

Sonunda bir yeri gözü kesti. Beğendiği yerlerin hepsine başkaları oturmuştu. Ama bu da idare ederdi. Tiriz tahtalarından yapılmış bankın bir ucunda adamın biri oturmuş, göründüğü kadarıyla kestiriyordu. Beatie, öbür uca oturdu. Çocuk arabasının frenini çekip çekmediğine baktı. Sonra insanın canına can katan sıcaklığı içine sindire sindire arkasına yaslandı. Kafasından şöyle bir yarım saatçik oturup ağır ağır eve yürümeyi geçirdi. Ev dediği, parkın yanındaki küçük pembe evin arka bahçesindeki hizmetçi kulübesiydi. Rahatı da fena sayılmazdı: Fitil yatak örtüsü bulunan tek kişilik karyolası, birkaç parça mobilyası vardı. Yeni takımlar alınca, hanımı ona dehlemişti bu eşyaları. Ucuz bir çerçeve içinde annesinin fotoğrafı, bir kır manzarası, şifonyerin üzerinde parfüm şişeleri, yaşamı daha yaşanılır kılmak için bir araya toplanmış bir sürü kıvır zıvır.

Bebek uyandı, feryadı bastı. Sıkılmış yumruğuyla uykulu gözlerini ovup duruyordu.

Beatie Adams yatıştırıcı bir sesle, "Ooo, ooo, ooo," diyerek bebeğin pikesini düzeltti.

Başını gene kaldırınca, bankın ucundaki adamın kendisine bakmakta olduğunu gördü.

"Çocuk mu uyandırdı yoksa sizi?"

"Yoo, önemli değil. Biraz kestirmişim herhalde."

"Güneş uykunuzu getirmiş olacak," dedi kadın.

Adam, avucuyla ağzını örterek "Hmmm," diye esnedi. "Bağışla-

yın. Bütün gece ayaktaydım da..." Adam kol saatine baktı. Kucağında kahverengi kâğıda sarılı bir paket, rulo edilmiş bir gazete vardı. Islak bakır paraları andıran uykulu gözler, kadına gülümseyen, uzunca üst dudaklı bir ağız. Sol gözünün altında, elmacık kemiğinin üzerinde küçük bir yara izi vardı. Neredeyse bir kızınki gibi narin çenesi, geceden kalma sakalla gölgelenmişti. Genelinde yaşını belli etmeyen bir hava vardı bu yüzde; yirmi beşinde de olabilirdi kırk beşinde de. Kahverengi takım elbisesi ucuz türündendi ama hemen buruşuverenlerden değil. Altına, yaka uçları kıvrılmış daha da açık kahverengi bir gömlek giymiş, yakasına kestane rengi bir kravat takmıştı. Taba renkli botlarının üzerinde kumlu çakılların kırmızımtrak kahverengi tozu vardı.

"Tamam, oğlan da uyandı işte."

"Benim gibi." Kahverengi gözler yorgundu ama üst dudağının altından dişleri parlayıverdi adamın. Kadın biraz da ürkek, güldü; ardından bebeğe doğru baktı. Yabancılarla oturup çene çalmaya pek alışık değildi. Yıllarca önce hizmetçilik yapmak üzere köyünden ayrılırken yapılan uyarılardan kalmaydı bu tedirginliği. Gözünü dört aç, sakın güveneyim deme kent insanlarına, diye annesi onu uyarmıştı. Kent yaşamının bütün o acımasız saldırılarına karşın, içine yer etmişti bu uyarılar; tıpkı konuşmasındaki taşralı şive gibi. Şimdi bunu anımsıyordu. Acı acı, bu yüzden evde kaldım belki de, diye düşündü.

"Her gün mü gelirsiniz buraya?"

Bir an, adamın kendisinden randevu koparmaya niyetlendiği geçti kafasından, yalnızca ahbapça bir konuşma olduğu sonucuna vardı. Pek öyle arsız tiplerden birine benzemiyordu.

"Evet, güzel havalarda."

"Bebeğe annesinden çok sizin emeğiniz geçiyor, desenize."

"Yoo, çocuklara bakmayı severim ben. Annesi gündüzleri evde olmaz. Babası da seyahat eder -bir çeşit petrol bayisi."

"Hep öyledir onlar. Bebeleri sen büyütürsün, altlarını sen değiştirir, biberonlarını sen hazırlarsın, sen yedirirsin. Bir de büyüdüler mi, hepsini unutur giderler, bizlere tepeden bakanların arasına katılırlar."

"Öyle galiba."

"Kentin eskilerinden misiniz?"

"Çok oldu geleli. On yedi yıl."

"Ben burada doğdum." Elini güvercinlere, kent bloklarının oluşturduğu ufuk çizgisine, güneşte kestiren, pembe ve dişsiz ağzından gürültülü bir biçimde soluk alıp veren bir ihtiyara doğru sallamıştı.

"Ben hep ev işlerinde çalıştım."

"Hizmetçiliğe biçilmiş kaftanızdır bizler. Biz Siyahız ya, elimizden yalnızca onların altlarını değiştirme işinin geleceğini sanırlar."

Kadın doğru yanıt verdiğinden pek emin olmadan duraksayarak, "Yaşam da bu değil mi sanki?" dedi.

Adam, "Yaşam mı?" dedi, "Bizlerin yaşamı niye böyle olsun ki? Bizler de onlar kadar iyi ya da onlar kadar kötüyüzdür." Kadın verdiği yanıtın pek de doğru olmadığını sezdi.

"Belki de öyledir, ama elimizden ne gelir ki bizlerin?"

Kahverengi gözler gülümsedi. Uykusuzluktan kızarmıştı gözleri. Sesindeki öfkeli titreşime karşın hiç de kızgınlık yoktu bu gözlerde. Uzun kahverengi parmağıyla geceden kalma sakalını ovuşturdu. "İnsanların yapabilecekleri şeyler vardır." Uyku muyku kalmamıştı sesinde. "Ben birinin çıkıp da bunu bugünden yarına ya da gelecek yıl değiştirebileceğini söylemiyorum. Ama, istediğiniz şeyi hemen bugün elde etmeseniz de, bir onur, bir özsaygısı sorunudur bu. Anlatabiliyor muyum?"

"Çok umutsuz bir şey; başınızı belaya sokmuş olursunuz yalnızca."

Adam esnedi, omuzlarını silkti. "Bela... Hep vardır bela." Sanki bela onun her zaman yaşadığı birşeymiş gibisinden söylemişti bunu. Ama kadının yabancı olduğu birşeydi bela. Adam bu dünyanın insanıydı. Oysa Beatie, arka bahçedeki kalesi içinde, hurda mobilyalarıyla, annesinin fotoğrafıyla güven içindeydi. Bildiği bir tek bela vardı; o da bebeğin altı piştiği ya da büfe tozlu olduğu zaman yediği azarlar biçiminde gelir çatardı.

Kentin ötesindeki dağdan öğle topu atıldı. Damların arasından Belediye Sarayı'nın kulesindeki saat da çalmaya başladı. Adam ceketinin kol ağzını geriye çekerek saatine baktı, gene esnedi: "Bağışlayın," diye güldü; "Geç yatmaktan. Gidip birini görmem gerekiyor."

Adam gülerek kalkarken Beatie, "Bu kadar geç yatmamalısınız," dedi şakacı bir tutumla. Adamın yosmalarla içip dans ettiğini sanmıştı. Kahverengi giysi buruşmuştu, arkası da pot yapıyordu: Haftalık taksitlerle satın alınan hazır giysilerden. Adam uzunca boyluydu, yaşını belli etmeyen yüzü fena sayılmazdı da hani. Kadın, yaşlanmadan olduğu gibi kalacak bir yüz, diye düşündü. Kaliteli tik ağacından bayağı güzel bir oyma. Çalıştığı evde büfenin üzerinde bir oyma vardı. Beyi değerli birşey olduğunu söylemişti.

Adam, "Haydi, hoşça kalın," dedi. "Sohbeti sürdüremediğimize üzgünüm. İyi bakın bebeğe."

"Güle güle." Kadın ince battaniyeyi uyuyan bebeğin üzerine örtmek üzere eğildi. Başını kaldırdığında adam meşe ağaçlarının arasından kayboluyordu. Beatie, adamın gazetesini bankta bırakmış olduğunu farketti. Ama ona seslenmek için artık çok geçti. Adam gözden kaybolmuştu bile. Onu son gördüğü yerde bir sincaba ceviz vermek

için ileriye uzanan yaşlı bir beyle, Rhodes'in heykelinin tepesi görünüyordu. Rhodes, kuzeye, Siyahlara özgü ve beyazlara özgü diye ayrılmış helalara doğru, "İşte sizin hinterlandınız şurada," diye işaret ede durmaktaydı.

Kadın gazeteyi alarak açtı. Bebeğe mama hazırlamak için eve dönmeden önce on beş dakika güneşlenirim dedi, kendi kendine. Gazeteyi sinirli eller bastıra bastıra katlamış gibiydi. Kat yerlerindeki matbaa mürekkebi ezilerek yayılmış, kâğıt eprimişti. Belli belirsiz o kahverengi uzun parmağı düşünerek gazetenin birinci sayfasına göz attı. Kocasını öldürme suçuyla tutuklanan kadın o gün yargılanacaktı. Gazetenin başlığında: Baisburg Cinayeti. Kadın bugün yargıç önüne çıkarılıyor, diye yazılıydı. Beatie birden yıllar öncesinin tren istasyonunu, süt göğümlerini, koyun ağılını, onu kente götürecek tren ağır ağır kalkarken peronu süpürmekte olan şimendifer kepli melezi anımsadı. *Orası* değildir kuşkusuz, diye düşündü. Gazetede ahşap ve maden karışımı bir evin, altı yük arabalarının, oluklu saç darabanın fotoğrafı vardı. Evin verandasında, kapalı kapının önünde üniformalı bir polis, elini tabanca kılıfına koymuş cakalı bir poz vermişti. Başka bir resimde de koyu bir haleye benzer bir şapka giymiş, yüzü iri gri noktalar biçiminde basılmış bir kadın portresi, mürekkebi sıvaşmış haberlerin ortasına oturtulmuştu: Bayan Katerina Zuidenhout. Beatie Adams, insan birini öldürmeye kalkacak kadar nasıl iğrençleşir, diye şaştı. Ardı ardına dizilmiş hizmetçi odalarının içinde bulunmayan bir dünyaydı bu. Bebek arabasının üzerine pisleyen bir güvercine doğru gazeteyi hızla salladı. Güvercin kanat çırpa çırpa kaçtı. Yol üzerinde tam bir daire çizerek müzeye doğru uzaklaştı.

Müzenin girişinden yürüyerek geçen Beukes'in, gene orada dört yıl önceki bir buluşması geldi aklına. O zaman da yazdı. O sefer de bütün geceyi ayakta geçirmiş olduğunu hayretle anımsadı. Geçmişi yeniden yaşıyormuş gibi oldu bir süre. Perde üzerindeki renkli bir slayt gibi yineleniyordu geçmiş.

Müzenin girişi yaz olmasına karşın soğuktu. Nedense hep soğuk olurdu orası; soğutmalı koruma düzeni yüzünden herhalde. Önlerinde öğretmenleriyle lobinin buz gibi soğuk kemerinin altından geçerek ayak uçlarına basa basa içeri giren çocukların oluşturduğu kuyruk; ürkek ürkek, elinde bir paket sandviç ve bir portakal tutan küçük bir oğlan; öğretmenlerin çocuklara şşşt deyişi gene gözlerinin önüne geldi. Ayakkaplarının altında gıcırdayıp duran loş lobide ağır ağır dolaşırken üniformalı bir müze görevlisinin gazetesinin arkasından bir an kendisini gözleriyle süzüşünü duyumsamıştı. Gözünün ucuna küçük bir kabin camının arkasındaki mavi üniforma kepi ve "grev" sözcüğü

ilişmişti. İçi doldurulmuş hayvanlarla, cam kavanoz içindeki maymun dölütüyle, büyüteç altındaki ezik pireyle ilgilenen birine benzemediği için bir ara, biri çıkar da kimsin, neyin nesisin diye sorar mı sorar, gibisinden kaygılanmıştı. Ama, ortaçağ silahlarını cellat kılıçlarını ve baltalarını, eski misket tüfeklerini, zırhları hızla geçerek karanlığın içine dalmış, cilalı geniş bir merdivenden üst kata çıkmıştı.

Daha çok güneş alıyordu burası. Koca pencerelerden içeri süzülen ışık leoparların, aslanların, şebeklerin cam gözlerini bozuk radyo lambaları gibi parlatıyordu. Yitik, ölü bir dünyada tek başına ve yabancıydı. Doldurulmuş kaskatı bir erkek fil, taklit ağaç dalları üzerinde donup kalakalmış türlü çeşitli maymunlarla tıka basa dolu bir cam dolabın arkasında pusuya yatmıştı. Her birinin altına iliştirilmiş isim etiketleri, ortamın uyumsuzluğunu bir kat artırıyordu. Nereye gideceğini kestirememiş, antropoloji bölümünü buluncaya kadar lahitler, alçı firavun başları arasında birkaç dakika dolanıp durmuştu. Antropoloji bölümünde Buşmanlar camın arkasında minik okları ve yaylarıyla avlanıyorlardı; tane biber dizisi gibi boğum boğum saçları, boncuk gibi gözleriyle kızılsarı cüceler. Beukes duygulanmış, savaşa ilk girenler işte onlardı, diye düşünmüştü. Yemek çömleklerinin, devekuşu yumurtasından sürahilerin başına çömelmiş kımıldamadan duran toprak sarısı figürlerin önünden geçerek, ilerdeki tozlu sarı ışığın oluşturduğu dikdörtgen içinde Isaac'ı bulmuştu.

Isaac, cilalı tahta bir sıranın ucuna oturmuştu. Kenetlenmiş elleri kucağında, kiliseye yeni gelmeye başlayan bir kişinin ayinin başlamasını bekleyişi gibi heyecanlıydı. Beukes'in ayak seslerinden irkilerek dönmüş, sıranın koluna yapışmıştı.

"Öööl" demişti Beukes gülümseyerek. "Yabancı değil, benim. Ne var ne yok, bakalım?"

Isaac da yanıtlar gibi gülümsemiş, "Ödümü patlattın be," demişti. "Ben de şey sandım..."

"Merak etme," demişti Beukes, otururken. "Bizi henüz aramıyorlar."

"Ne biliyorsun?" Isaac bir pusu bekliyormuş gibi, gözlerini cam dolaplarda, cilalı döşemede ve bu kocaman salonda dolaştırmıştı.

"Ben her yeri telefonla aradım," demişti Beukes esneyerek. Ne bir yeri basmışlar ne de arama yapmışlar. Sende ne haberler var bakalım."

Isaac'ın kısa kıvırcık saçları, iri iri pembe kulakları vardı; teni açık renkliydi. Yanaklarında uçuk bir kırmızılık görülüyordu. Gözleri de patlakçaydı. Bu da yüzüne sürekli şaşkın bir görünüm veriyordu. Bütün o süre boyunca biraz sinirli olmuştu. Küt parmaklı elleriyle pantolonunun dizlerini çekip çekip bırakıyordu. Giysilerinin üstüne haki

uzun bir iş gömleği geçirmişti. "Şimdilik iyi," demişti. "Benim bölgemde bir araya getirdiğim üç kişi hâlâ çalışmaya istekliler. Ama polis yüklenmeye başlayınca ne olur bilmem. Şu Paul var ya..."

"Ad kullanmaca yok," demişti Beukes ona. "Bir an olsun çıkar polisi kafandan."

Isaac, "Adamlarımızdan bazıları su koyvereceğe benzer," diye yanıt vermişti. Çevresini iyice süzmüştü. "Kimseler yok değil mi?"

"Yok be oğlum. Kim gelsin ki müzeye günün bu saatinde."

"Frances nasıl?"

"Eh iyi, çok iyi. Karnı büyüyüp duruyor."

"Hay allah," demişti Isaac, "Kız o durumda, sense oralı olmuyorsun."

Beukes esnemişti. "Gözümü yummadım. Şu komite toplantıları işte. Kim diyor oralı değilim diye. İlk kez doğum yapacak bir karım var. Birkaç haftaya kalmaz bir grev patlayacak. Siviller şimdiden dört bir yanı kolaçan etmeye başlayacaklar. Sense kalkmış oralı olmadığımı sanıyorsun. Hem de nasıl merak ediyorum etmesine. Ama etsen neye yarar? Isaac'a sırıtmıştı. "Tasa etmenin yararı var mı? Derdini ört ve gülümse, gülümse babam gülümse.!"

"Keşke başka zaman olsaydı bu işler diye düşünüyorsundur içinden," demişti Isaac; bir cam dolabın dibinde kumlar üzerindeki izleri parmağıyla gösteren toprak rengi figüre bakıyordu.

"Öyleyse, biz de işi iç açıcı tarafından alalım, tamam mı? İşimize bakalım." Beukes sırt çantasını sıranın üstüne, aralarına koymuştu.

"Dün gece nerelerde fink atıyordun?"

"Fink atmıyordum. Bütün gece toplantı vardı, eve gitmedim. Merak etme." Ayaklarını germiş, bir kez daha esnemişti. "Sigara içiliyor mu burada?"

"Boş ver, içmesen daha iyi olur," diye yanıtlamıştı Isaac.

"Peki. Demek senin elinde üç kişi var. Çok güzel. İlk iş onlara yapacak bir görev vermek. Bildirileri bu gece alacağım. Sana ulaştıracaklar. Bunları taşıma işi var yani. Ama benim kesimimin işi değil bu. Bu bildirileri yarın dağıtmak gerek. Bir kısmı fabrikalara, geri kalanı ev ev dağıtılacak. Senin ekip fabrika bağlantıları oluşturdu mu?"

"Adamlardan biri kumaş fabrikasında," demişti Isaac. "Öbür ikisi ise şurda burda dolaşan türden."

Beukes, şurda burda'nın ne anlama geldiğini merak etmişti, ama "İyi," demişti yalnızca. "Fabrikalardaki bildirilerden birazını alsın yanına. Makinelerin üzerine, kantine bıraksın. İyice uyar; bunları yaparken sakın yakalanayım demesin. Kös dinlemesin söylediklerimizi, bunları erkenden kaptırmasını istemeyiz."

"Toplantılardan ne haberler var?"

"İşi başlatan büyük toplantıyı dün yaptık. Artık patırtı gürültü yok. Yalnızca şurda burda ufak ufak toplanacağız." Kendisinin de Isaac'ın sözcüklerini kullanmasına gülümsemişti. "Şimdilerde fabrikalarda iş görmek zor. Bakarsın birileri polise haber uçuruverir. Evleri esas alacağız. Senin ekip bildirileri ev ev dağıtacak. Geceleri dağıtmak en iyisi."

"Elbette."

"Ayrıca, sizin bölgede evinde toplantı yapılmasını kabul eden kimseler bulmaya bakın."

"Bakarız etrafa."

"İyi, bakın." Beukes dişlerini göstere göstere gülmüştü gene.

"Bakarsın, senin üç kişiden biri olur."

"Onlarla konuşurum."

"Bu başlangıç için. Aynısı başka yerlerde de yapılıyor. Buralardan yayılacağız."

Isaac, "Umarım," demişti. "Ne dersin, bu iş yürür mü?"

"Falcı mıyım ben be?" diye söylenmişti Beukes. "Tutturacağımız tempoya, uyandıracağımız ilk ilgiye bakar bu. Gevşememeliyiz gerek."

Isaac, cam dolaplardaki figürlere dikmişti gözlerini. Patlak gözleri ciddileşmişti. Bir an için eski şaşkın görünümleri yok olmuştu. "Uzun zamandır kendi başlarının dikine gidip durdular herifçioğulları. Ama bu kez ödlerini kopartacağız, umarım. Halka da yararlı olacak bu." Beukes'e bakmıştı. "Hiç merak etme sen, Buke, üstesinden geleceğiz bu işin."

"Üstesinden geleceğinizi biliyorum," demişti Beukes sevecenlikle.

"Kafalarına dank edince peşimize düşerler; bildikleri kimselerin peşine."

"Sona ermeden toz oluruz biz de."

Bir güvercin pencerenin pervazına pislemiş, şıpırtısı odanın içlerine kadar gelmişti. Kımıldamadan duran ilk insan figürlerinin kılı kıpırdamamıştı bundan. Uzanmış bir kol, kapanla yakalanmış bir yaban tavşanını kulaklarından kavramış öylece duruyordu. O sırada Beukes, "Şunu sakın aklından çıkarma," dedi, "İşi gerektiği gibi yapın. Yakalanayım demeyin sakın. Seni ve senin takımını bilmiyorlar. Bildiriler elinize gelecek."

Isaac gülmüştü, "Kaygılanma sırası sana geldi bu kez."

"Ben hep kaygılanırım. Kumkumanın tekiyimdir."

Onun üzerine Isaac, "Daha başka birşey var mı?" diye sormuştu. "Benim işe dönmem gerek. Posta gecikmeden varsın elimize."

"Tamam. Bu gece seni görürüm. Geç filan olsa da."

"Hmmm. Bak hele, kapı kilitliyse, malzemeyi arka kapının önüne bırakıverin."

"Güvenli olur mu böylesi?"

"Olur olur. Tasa etme." Isaac ayağa kalkmıştı. "Koşmam gerekecek."

"Tamam, sen önden çık."

"Hoşça kal, Buke."

Beukes onun cilalı döşeme üzerinde gıcırdayan ayakkabılarıyla uzaklaşışını seyretmişti. Uzun, haki iş gömleği sakat kanatlar gibi sarkıyordu arkasında. Isaac çok geçmeden oklarını taş kesilmiş bir tetiklikle tutan kıpırtısız avcıların arasından yitip gitmişti. Isaac, gözden kaybolunca, Beukes de kalkmış, aynı yöne yürümüştü. Eski Mısır salonundan geçerken yaşlı bir çift, bir bokböceği koleksiyonundan başlarını kaldırarak ona bakmışlar, ardından gene önlerine eğilmiş, oyma böcekler üzerine fısıldaşmaya devam etmişlerdi. Fısıltılarının içinden "uğur" sözcüğü çarpmıştı kulağına. Kendisi için söylenmediğinin farkındaydı ama yine de gülümsemekten kendini alamamıştı. Elinde çantası, gözleri uykusuzluktan bata bata merdivenleri inmişti.

Beukes, şimdi müzenin önünden geçerken bunları anımsıyordu. Loş giriş holü değişmemişti. Tek bir şey vardı değişen. Şimdi bir tabelada beyazlarla beyaz-olmayanlar için ayrı ayrı ziyaret günleri belirtiliyordu. Botanik bahçelerinden, çıt çıkmayan gölgelik bir caddeye çıktı. Köşede her yeri camdan, mozaik döşenmiş pahalı bir blok apartman yükseliyordu. Az ötede bir taksi bir otelin önünde durmuş, müşteri indiriyordu. Yüzü boyalı, takmış takıştırmış, başında araba tekerleğine benzer kocaman bir şapka bulunan bir kadın, "Sen ver parasını Ethel. Umarım geç kalmamışızdır," diyordu. Tam bu sırada bir hamal, sanki birşeyleri yakalamak istermiş gibi öne uzattığı elleriyle hızla kapının önünde belirdi.

Beukes, otelin önünden geçti; kısa dik bir yokuşa tırmandı. Ucuz kırık dökük görünüşlü dükkanların bulunduğu bir sokağa çıktı. Bir sütçü dükkanının önündeki ıslak kaldırımın üzerine süt güğümleri dizilmişti. Tozlu bir vitrin üzerinde, *'Perde dikilir, kelepir, yardası 29 sent,'* diye yazılıydı. Vitrinin önündeki kaldırımda, tentenin altında bir kız çocuk ağlıyordu. Beukes, acelesiz, ama etrafı gözleyerek kaldırımdan yürüyordu. Öne çıkıntılı balkonların altındaki vitrinlerin önünden geçti. Elinde, pijamalarıyla traş takımının bulunduğu çıkın vardı. Nerede oldukları bilinmez herifçioğullarının; kim der ki önemli birşeyler oluyor ortalıkta, diye geçiyordu aklından. Yaşam sürüp gidiyordu işte. Yemek vaktiydi; bir grup işçi kaldırım taşlarına oturmuş, dama oynuyorlardı. Mavi iş tulumlu ve kepli fabrika işçisi iki kız, biraz ötede vitrindeki giysileri seyrediyorlardı. Yarı boş bir troleybüs, kent merkezi-

nin yolunu tutmuştu. Beukes ilerde silahlı, haki üniformalı iki polis gördü. Oralı olmadı. Polisin gizlisi üniforma giymezdi.

Güneş içinde yüzen ve bir yanını Snyal Tepesi'nin eteklerindeki dik yamaca doğru eğri büğrü yükselen sıra konutlara vermiş olan caddeye saptı. Çoğu oradaki dükkan sahiplerine ait bir sürü araba caddenin ortasından kentin alt yanına doğru akıyordu. Üzerinde bayraklar gibi çamaşır asılı bir ipin altındaki yüksek balkonda başında fes, bir adam kestiriyordu. Beukes, bir evin önündeki beton basamaklardan yukarı tırmandı. Biraz da içi rahatlayarak ön kapının açık olduğunu farketti.

Holdeki portmantoda kimbilir ne zamandır oraya asılıp unutulmuş bir yağmurluk duruyordu. Eprimiş, tozlanmış bir bayrak gibi sarkmıştı. Buna karşılık, renkli şeritli bir hasır şapka, gene parlak yer muşambasının üzerinde yolu tıkayan bir valiz, bu mevsime aitti. Beukes tam kapıyı çalmaya hazırlanıyordu ki, Arthur Bennett, elinde bir çocuk kovası, bir kürek ve bir plastik yaygıyla, koridorun ilerisindeki yatak odasından çıktı. "Bunları nereye koysam ki?" diye söyleniyordu. Kapı aralığında duran Beukes'i gördü. Şaşırmış gibi bir hali vardı. Yüzündeki şaşkın anlatım yerini sinirli babacan bir tutuma bırakıverdi. "Aaa, Buke, şu adama bak hele, geldin demek!"

Buke, sıkıntılı sıkıntılı gülümsedi, "Merhaba, eski kulağı kesik." Evin içlerinden bir yerden bir kadın sesi geldi, "Kimmiş o gelen? Sütçüyse..."

"Buke," diye Bennett arkaya doğru seslendi; keyfi kaçmış, kızarmıştı. "Buke, tanırsın ya, o canım, Beukes." Beukes'a döndü. "Buyur dostum. Valize dikkat."

Yer muşambasının bir yanına, cilalı iskemlelere, üzerinde tencereyi andırır bronz bir vazonun bulunduğu yemek masasına doğru önden yürüdü. Yamyamlarla misyonerlere ilişkin fıkraları anımsıyordu insan. Pufla gibi bir kanape, pırıl pırıl kolçakları olan yarım daire koltuklar bir duvarın önüne konmuştu. Kolalanmış işlemeli sehpa örtüleri, bir zamanlar içinde likör ve daha başka hafif içki örnekleri bulunan minyatür şişelerle dolu bir vitrin vardı yanı başında. Daha başka bronz eşyalar da vardı: Kül tablaları, masa ile kürekten ibaret bir şömine takımı (oysa şömine filan yoktu ortada) ve bir sunağın önüne yaraşır iki de şamdan.

Bennett, "Biz de biraz önce döndük dostum. Berbat bir zaman geçirdik plajda," dedi.

Beukes, "Renklilerin plajı mı yani" diye soracak oldu. Ama, onun yerine, "Kararlaştırdığımız gibi buraya cumartesi geldim. Her yer kapı duvardı," dedi.

Bennett, kıpkırmızı kesildi, çok bozulmuştu. "Kusura bakma, koca dostum. Nelly cumartesi gecesinden gidelim diye taktı kafayı bir kere. Kadınlar son dakikada fikir değiştiriyorlar işte." Elindeki plaj eşyaları-

nı, içinde kapağı hiç açılmamış gibi yepyeni duran, ansiklopedilerden başka hiçbir kitabın bulunmadığı kitaplığın yanına bıraktı. Yüzünü buruşturarak parmağını öbür odaya doğru uzattı, "O istemedi, kusura bakma," diye fısıldadı.

Sanki kulak misafiri olmuşçasına, kadının sesi yükseliverdi, "Dertsiz başıma dert istemem ben."

Bennett, bir daha, "Kusura bakma, dostum," dedi. "Bari kendine yatacak bir yer uydurdun mu?"

"Yaptık bir şeyler," dedi Beukes; sizi gidi iki yüzlü piçler sizi, diye geçiriyordu içinden.

Kadın, odadan dışarı çıktı. Beukes'e bir karış suratla, "Merhaba" dedi. Bennett'e döndü, "Çocuk uyanmadan eşyaları çıkarsak iyi olur. Ben bütün gün daha oturmuş değilim," dedi. İnce kemikli, ufak tefek, bir bahçe yılanı kadar sevimli bir kadındı.

Bennett kızardı, Beukes'e sırıtarak baktı. Tıknaz, Beukes'ten daha genç bir adamdı ama tepesi şimdiden açılmıştı; bir iki tel saçı bulunan kafası, odadaki mobilyalar ve pirinç eşya gibi parlıyordu. Kaygılı, yılgın gözleri vardı; cana yakınlık kisvesini korumaya çalışıyordu bu gözler, ama bir okul müsameresindeki kötü yapıştırılmış bıyık gibi; yerine oturmuyordu bu cana yakınlık. Kemikli elleriyle işaret etti: "Oturmak ister misin?"

Beukes, bu yılgın adama biraz da üzülerek baktı, "Yoo, boş ver," dedi. "Ama, dişimi fırçalamama, bir de traş olmama izin verirsen..."

"Tabii, tabii. Zahmet ne demek." Çok daha önemli bir tersliği onaracak küçük bir lütufta bulunabilmiş olduğu için ferahlamış bir halde çıkıyordu sesi. "Şuradan. İlerde." Belli belirsiz mutfağa doğru elini salladı. "Biraz önce döndük biz de. Bizim yaşlı hanıma uğramak zorundayız. Sen buyur işini gör, Buke."

Beukes, banyoda acele acele ve müthiş öfkeyle traş oldu. Rafta bulduğu diş macunundan biraz sıkarak dişlerini fırçaladı. Yüzüne su çarptı. Onların havlularından birine kurulandı. Traş takımını ve fırçayı gene pijamalarıyla birlikte çıkın etti. Yan odaya dönünce, biraz da hainlik olsun diye "Burayı beyaz bölgesi ilan edecekler. Sizleri de *Bundu*'ya posta edecekler," dedi.

Bennett'in ciddi bir hali vardı. "Ben de duydum. Bizlere hep böyle yapıyorlar."

Kadın içeri girdi, "Siyasetin sırası değil, Arty. Yapman gereken bir sürü şey var, durma öyle." Mutfağa dalıverdi.

Beukes, kadını duymazlıktan geldi. "Sea Point'taki o zavallı adam, allah bilir ne zamandır orada oturuyordu; taşınmak zorunda kalınca kendini astı," dedi.

Bennett yüzü bir karış, "Öyle," dedi.

Beukes, laflarıyla bu yılgın, dazlak adamı iğneleyerek cezalandırıyor, bundan zevk duyuyordu. "Sense, piç herif, parmağını bile kıpırdatmıyorsun. Biri kalkıp senin ayağına kadar geliyor, yatacak yer istiyor, sense hafta sonunu plajda geçirmeye gidiyorsun. Önce ona söz veriyor, tamam diyor, sonra da kıvırtıyorsun."

Bennett, eli ayağı tutmaz bir halde, "Nellie başımız derde girer diye korktu," dedi.

"Ne derdi be? Seni tanımıyorlar ki. Senden bütün istenen, beni bir iki gece burada yatırmandı. Siz döndüğünüzde ben gitmiş olacaktım."

"Seni bir gören olurdu."

Beukes, muziplikle, "Tam da şimdiki gibi yani, değil mi?" dedi.

Bennett'in ödü kopmuş gibiydi. Elini dazlak başına götürdü. "Aman tanrım."

Karısı yan odadan bağırdı, "Ne zaman keseceksiniz çene çalmayı?"

Beukes, "Dert etme. Dişe dokunur hiç kimse görmedi beni," dedi. Bennett'e uzun üst dudağıyla güldü. "Elimi yüzümü yıkadım, traş oldum ya, sağol." Hole doğru yürümeye başladı. Öbürü de arkasından geliyordu. Üzgün bir hali vardı. Kemikli elleri bir trafik işareti gibi inip kalktı. "Üzgünüm dostum."

"Üzgün mü? Üzgünüm derken ne demek istiyorsun sen?"

Bennett yine kıpkırmızı oldu; sonra da elini pantolonunun cebine soktu. "Baksana," dedi, "Al şu onluğu. Bağış." Kâğıt parayı huzursuzlukla uzatıyor, omuzunun üstünden de arkayı gözlüyordu. Özür diliyordu gözleriyle. "Sen vaziyetten anlarsın be, Buke. Nelly, korktu işte. Başka bir derdi yok. Korktu yalnızca. Dilini tutamıyor insanlar. Her yerde muhbirleri var onların. En iyi dostuna bile güvenemiyorsun. Sen bunu buyur al. De ki bağış."

Beukes, paraya şöyle bir baktı, sonra da omuz silkti. Bu ufak tefek, dazlak adamı incittiğine üzülmüştü. "Sende kalsın. Davranışının kefaretini parayla ödemen gerekmez," dedi. Bennett, onu ön kapıya kadar izledi. "Oradaki, Kuzeydeki çocuklar ne alemde?"

"Bir manga *soljer*'i, askeri temizlediler," dedi Beukes, ona.

"Ha şöyle, ellerine sağlık," dedi Bennett gülümsüyordu. Ama ön kapıda gene ikirciklendi. "Geldiğini kimsenin görmediğine eminsin, değil mi, Buke?"

Beukes, ona bakıp ekşi ekşi gülümsedi, sonra da başını üzgün üzgün iki yana salladı. Öbür adamı, arka tarafındaki bronz süs eşyaları ve cilalı mobilyalarıyla tüm ikircikliğiyle baş başa bırakarak, elinde kâğıda sarılı çıkını, merdivenlerden indi, kızgın gün ışığının içine daldı.

İKİNCİ BÖLÜM

Beukes kent merkezinin alt yanına doğru ihtiyatla yürümeye koyuldu. Tanıdık dost bir taksi şöförü vardı o kesimde. Uyku da bastırmıştı. Bacak kasları sızım sızım sızlıyordu. Cumartesi sabahı Bennett'in evini kapı duvar kilitli, pancurları örtülü bulunca, eve zorla girerek, kararlaştırdıkları gibi hafta sonunu orada geçirmeyi düşünmüş, ama sonradan caymıştı. Kendisini, tehditkâr komşular ve polis tarafından kuşatılmış, arka avlunun duvarına kıstırılmış bir halde göz önüne getirmiş, bu manzara onu gülümsetmişti. Onun üzerine dağ yamacındaki pahalı beyaz mahallesinin yolunu tutmuştu. Polisin sık sık devriye gezmediği sakin ve saygın bir semtti orası. Pijamalarını giymeyerek yere sermiş, bir çukurda çamların ve kokulu çalıların arasında huzursuz ve uykusuz iki gece geçirmişti. Kendisini tüm bitkinliğine karşın, papatyalar ve çam iğneleri arasında pijama giymiş bir halde yatar vaziyette düşününce gene gülümsedi. Doğruca öbür yere gidebilirdi gitmesine, ama kararlaştırılan şeylere sıkı sıkıya uymak gerekirdi. Güvenlik, mümkünse, düşmanınki kadar iyi olmalıydı. Otoriter devletin tüm aygıtını dizmişlerdi karşınıza.

Trafik, deniz kıyısındaki banliyölerden ana caddenin ayağına doğru saldırıyor, kent merkezinin, Victoria tarzı yapılarıyla modern yapılar karması arasında bir girdap gibi dönüyor, sonra bütün yönlere, geriye Sea Point'a, Camps Bay'e ya da iç kesimlere doğru akıyordu.

Beukes, bir süre kaldırımdaki kalabalığa karıştı. Kalabalığın içinde gözden kaybolabilirdiniz; bir ara sokakta ya da caddede tek başına, göze çarpardınız. Ama Beukes'in yüreği gene de güp güp atıyor, geleni geçeni gözden geçiriyordu. Başında hap kutusuna benzeyen kenarsız şapkasıyla bir bellboy, büyük bir otelin cam kapılarını müşterilere açtı; beyaz eldivenli elleri bir takım turist seslerini dışarıya saldı: Bardak şangırtıları, burnundan konuşan bir kadın sesi, "... Bir gün Los Angeles'e gelsene, ne olur..." Hintli garsonların masaların arasında ustalıkla dönendikleri loş turistik kokteyl salonundan gelen hafif müzik sesi. Kendisine yasak olan lüksün kapısında nöbet tutuyordu bellboy.

Biraz ötede modern ve gıcır gıcır yepyeni, kocaman demiryolu istasyonu vardı. (Siyah yerleşim bölgesi bir mil ötedeydi). Turizm bürosunda düz, aerodinamik bir yolcu otobüsü, renk renk aslan, golf alanları ve insanın içini açan güneşli plaj posterlerinin önüne sıralanmış beyaz yolcularını bindiriyordu. Aşağıda Boulevarde'da camdan ve

mermerden kareler ve dikdörtgenler, bir vinç seddinin arkasında yolcu gemilerinin ve şileplerin ağır ağır sallandığı rıhtımda yeni gelenleri karşılayıp kucaklarcasına açılmış kübik kollar oluşturmuştu. Bir süre önce bazı kimseler limana bakan boş bir duvara öfkeli sözler yazılı bir tabela resmi yapmış, kum tabancasıyla bunu silmeye çalışmışlardı ama izleri hâlâ okunuyordu: *Şimdi Polis Devletine Ayak Basıyorsunuz.*

Şoförün başında kahverengi deri bir kep vardı. Direksiyona abanmış, karton kaplı bir kitap okuyordu. Sayfaları çeviren parmakları kısa ve kalındı. Pürtüklü kaba tırnaklarının ucunda da makine yağından oluşmuş yarımay kirler vardı. Parmaklarının arasında ufak kara lekeler göze çarpıyordu. Eğilip pencereden bakan Beukes, bu elleri ve kitabın, üzerinden şiddet taşan kapağını gördü; çıplak bir kadın ve silahını ona doğrultmuş bir erkek. Beukes, sanki bizdeki şiddet yetmezmiş gibi, diye düşündü.

Hafif sesle, "Merhaba, akıllı çocuk," dedi.

Şoför başını kitaptan kaldırıp baktı. Gözünde, yüzüne oyulmuş iki delik gibi duran yeşil güneş gözlükleri vardı. Adam iki altın dişini göstererek gülümsedi. "*Boeta* Buke, hey koca *skelm*, nasılsın bakalım?" dedi.

"İyi," dedi Beukes. "Senden ne haber?"

"Eh, idare ediyoruz işte."

Şoför uzanıp arabasının kapısını açtı. Beukes arabaya bindi. Gangster romanı torpido gözünü boyladı. Araba çalıştı. Arka kanepeye yerleşen Beukes, "Tommy'lere gidelim, tamam mı?" dedi. Uykulu uykulu, tam da allahın cezası bir gangster filmi gibi, diye düşündü. Yaşam, gizemli oto yolculukları, karanlık köşelere bırakılmış mesajlar, üstü kapalı telefon konuşmaları olup çıkmıştı. Siyahlara ayrılmış sinemalarda gösterilen filmlerde yer alan işkence hücreleri, işkenceli polis sorgusu, oradan yaşama aktarılmıştı. Dışından bakılınca bu yaşamda hâlâ barış içinde yaşanıyormuş gibi gözüken şeyler vardı: Kaldırımlara masum bir biçimde doluşmuş alışveriş yapan insanlar, yarışların sonuçları, cumartesi gecesi partileri, sevişenler.

Beukes, tutukluların ellerindeki elektrot yanıklarını anımsadı. Her şeyin normal göründüğü bu tablonun arkasında bir örümcek gerçeğinin ağları ve pisliği gizlenmişti. Erkekler ve kadınlar ortalıktan yok edilerek güvenlik polisinin demir parmaklıklı hücrelerine atılıyor, Kamu İşleri Bakanlığı'nın ellerinde fincanları, alaycı gözleri, vahşi beyinleri olan ince dudaklı, kırmızı suratlı adamların bulunduğu dört köşe odalara, sıkılı yumruklar, elektrikli işkence aletleri, uykusuz günler ve geceler, çığlıklar dünyasına tıkılıyorlardı.

Şoför, "Sen iyisin ya, *Boeta* Buke?" dedi.

"Eh, işte."

"Bu şey ettiğimin ülkesi, tutturmuş nereye gidiyor bilmem ki." Önündeki güneşliği düzeltti. "Benim enayi karı on iki yıldır o fabrikada çalışıyor, şimdi de kalkmış taşıyıcı kayış kontrolu olarak yerini bir beyaz kaltağa bırakmak zorunda olduğunu söylüyor bana. İlle de tepene

dikilmiş şunu yap, bunu yap deyip duran bir beyazın olması gerek."

"Uzun süredir bu böyle," dedi Beukes.

"*Ja*, biliyorum. Ama insanın kendinin ya da bir yakınının başına geldi mi, ateş düştüğü yeri yakıyor, oturup düşünüyorsun."

Rıhtımı, demiryolu manevra istasyonunu geçtiler. Beukes, kanapeye iyice gömülerek arkaya yaslandı. Pencerenin alt kenarı hizasından dışarıyı gözlüyor, trafiği seyrediyor, ikide birde dönüp arka camdan geriye bakıyordu. Uykuya bir bırakabilseydi kendisini. Arabanın içinde iyice bastırmıştı. Sıcaktan bunalmıştı, eli ayağı tutmaz haldeydi, ne var ki uyanık kalmak zorunda olduğunu da biliyordu. Kesinkes gizlenmiş, inindeki tilki, kaya altındaki çıyan durumunda olmadıkça, gözünü dört açıp tetikte olmayı öğrenmişsin oğlum sen, üstelik öyleyken bile güvenlikte değilsindir. Yakınlarda bir yerlerde olabilir onlar; hiçbir yerde değildirler, ya da her köşede her bucakta fink atıyorlardır. Gerçekten hiçbir zaman emin olamazsın, tamam mı?

Şoförün anlattıklarını dinlemiyordu gerçekte. Düşünemeyecek, konuşamayacak kadar yorgundu. Yalnızca, "Evet" ya da "Hayır" diyordu ara sıra.

Rıhtımdan ayrıldılar, bir asma köprüye tırmandılar; fabrikalar, garajlar ve depolarla dolu kargacık burgacık, yağ lekeleri içinde bir bölgeye girdiler. Oradan da tali bir yola saptılar, salaş bir kenar mahallenin arkasına tırmandılar. Ortalık, bir savaştan sonra temizlenmiş bir kasaba görünümündeydi. Koca koca bloklar ortadan yok olmuş, yerlerini çevresi kırık dökük bloklarla çevrili boş, düzleşmiş parsellere bırakmışlardı.

"Bu şey ettiğim yer olduğu gibi gidiyor," diyordu şoför.

"Öyle," dedi Beukes, uykulu uykulu.

"Burayı beyazlar için yeniden düzenleyecekler," diye yakındı şoför. "Öyle ayaktakımı ahırlarına giremez onlar. Blok apartmanlar, yeni evler yapacaklar herhalde. Gazeteler öyle yazıyorlardı. Benim aklım almıyor bunu; aşağı yukarı yüzyıldır çoğumuz burada yaşıyorduk."

Üzerinde 'Bombay Meyve Ürünleri' yazılı pul pul kabarmış bir tabelanın bulunduğu duvarın önüne muz sandıkları istif edilmişti. Giysileri paçavra olmuş iki çocuk hendekleri, çukurları arıyorlardı. Saçları salkım saçak bir kadın, evinin penceresinden, boş meydanların, terkedilmiş yapıların ötesinde birilerine işaret verircesine battaniye silkiyordu. Çiçek bozuğu duvarlarda yer yer sessiz meydan okuma haykırışları vardı: *Kahrolsun Irkçı Zorbalık, Önderlerimize Özgürlük.*

Hayalet kentin ana caddesindeydiler. Köhne demir ve ahşap balkonların altındaki loş kaldırımlara sıralanmış, büyük göç sırasında işlerini bırakan sahipleri tarafından tahta ile örtülmüş dükkan vitrinleri, köredilmiş gözlerle kirli, güneşli caddeye bakıyorlardı. Geçmiş günlerin alışveriş yapan kalabalıkları iyice azalmıştı. Şimdi insanlar kaldırımların üzerinde gidip geliyor, büyük bir yangından kurtulmuş felaketzedeler gibi yıkık dökük dükkanların önünden geçiyorlardı. Onarım görmüş derme çatma balkonların üzerinde, hayalet gemilerin

donanımlarını andıran eciş bücüş çamaşır ipleri hâlâ asılıydı; eprimiş pantolonlar güneşte birer imdat işareti gibi sallanıp duruyordu. Sinemanın çevresinde küçük bir kalabalık, griler ve açıklı koyulu kahverengilerden oluşan fonun önünde cafcaflı bir yama gibi duran reklam panolarının altında umutsuz ve terkedilmiş bir halde dönüp duruyordu. Şurada burada batması pamuk ipliğine bağlı işlerine, son bir savunma hattı mevzisi gibi can havliyle sarılmış küçük küçük kahvehaneler vardı; yıpranmış menüleri üzerinde toz birikiyordu. Balıkpazarı boşaltılmış, sergiler kapanmıştı. Fanilalı iki adam, tersine çevrilmiş bir ambalaj sandığının üstüne oturmuş, sarı güneş ışığı altında ter içinde, tembel tembel sigaralarını tellendiriyorlardı.

Arabanın içi çok sıcaktı. Beukes, boyunbağını gevşetti, gömleğinin yakasını açtı. Göğüs kemiğinden aşağıya kana batmış gibi, koltukaltlarındaki teri hissediyordu. Gözleri bitkinlikten sızlıyordu.

Şoför, "Ne dersin be, Buke, kazanacak mıyız?" diye soruyordu.

"Ha? Ne?"

"Kazanacak mıyız, ne dersin?"

"Kazanacağız," diye yanıt verdi; yatıp uyumak gözünde tütüyordu. Şoförün konuşmayı kesmesini istiyordu. Şu anda politika, direniş, devrim filan düşünecek durumda değildi; tek isteği biraz uyumaktı.

Eski evlerle bir caminin çevrelediği dar bir sokağa saptılar; araba kaldırımın kenarına yanaştı. "Geldik işte," dedi şoför. Sonra, "Aşağıda birşeyler oluyor," dedi. Sesi birden alçalmış, ihtiyatlılıkla gerginleşmişti.

Sokağın biraz ötesinde bir eski mobilyalar yığını ve hurdası çıkmış bir at arabasının çevresine küçük bir kalabalık toplanmıştı ve iki adam arabaya ev eşyası yerleştiriyorlardı. Beukes'la şoför bir süre izlediler.

"Biri taşınıyor," dedi Beukes.

Şoför gevşedi, Beukes'e kapıyı açmak için arkaya uzandı. "*Mos,* yukarının yolunu bilirsin."

"*Ja,* burayı bilirim."

"İyi öyleyse, Buke, hadi sana iyi şanslar."

"Eyvallah, yolun açık olsun delikanlı. Çok teşekkür."

Şoför, altın dişleri ve güneş gözlükleriyle gülümsedi, iri elini sallayarak selam verdi, sonra da arabayı sürerek uzaklaştı. Beukes, çatlamış, güneş içinde yüzen kaldırımın üzerinde, kendi terinin kokusu içinde, elinde kahverengi kâğıt paketiyle uykulu uykulu durdu. İçeri girmeden önce bir an sokaktaki küçük kalabalığı gözledi.

Kalabalığın ortasında, bir mobilya yığınının arasındaki eski bir şezlongta ihtiyar bir kadın oturuyordu. Şezlongun brandasının, destek latalarına rastlayan erimiş kat yerlerinden, kurumuş bağırsaklar gibi tel tel iplikler sarkıyordu. Kumaş yer yer yamanmış, yer yer iplikle tutturulmuş, ama tutturulan yerlerin çoğu yine sökülmüştü. O yüzden de ihtiyar kadın her an şezlongtan yana kayıverecekmiş gibiydi. Ama ihtiyar kadın hiç kımıldamıyordu. Kalabalığın orta yerinde, eşyaların başında, gözlerini karşıya dikmiş, kımıldamadan oturuyordu.

Kadının sağ dirseğinin yanı başında eski püsküllü giysiler ve şapkalar, yıpranmış papuçlarla dolu, aralarında tabanı aşınmış, iyice solmuş dibinden yamulmuş topuğu sarkan bir dans iskarpini görünen eski bir bebek arabası vardı; onun yanında mermer tablası çatlak bir lavabo tezgâhı duruyordu. Ortaya çeşit çeşit karton kutular yığılmıştı: ayakkabı kutuları, şapka kutuları; üzerinde, eğilmiş, halkalı jüpon giymiş bir kadının elini öpen, Elizabeth dönemi giysili kabarık yakalı bir erkek resmi bulunan eski bir çukulata kutusu. Her biri başka bir takımın parçası tek tek mobilyalar sarıp sarmalanmış, ihtiyar kadının yanına yığılmıştı: kapı menteşeleri sökük eski bir gardrop, çatlak bir ayna, şimdi ek yerlerine ve boyanın döküldüğü yerlere yılların kiri birikmiş bir zamanlar boyalı bir şifonyer. Hepsi de uzun yılların ve kuşakların tortusuyla dolu bir mutfak masası ve daha küçük birkaç masa vardı: Üzerinde kovboy şapkası ve saçaklı bel örtüsüyle iri memeli bir sarışının resmi bulunan uçları kıvrık, sinek pislikleriyle benek benek olmuş, alt yanında 'Buffalo Gal' sözleri yazılı bir geçen yıl takvimi; elini bir sehpaya dayayarak poz vermiş, siyah kordon kravatlı, dik yakalı, kordon bacaklı çizmeleri olan bir gencin doguerotype kahvengi bir resmi bulunan eski moda bir resim çerçevesi. Bir mezat artığı gibi dört bir yana saçılmış eşyaların kenarına köşesine birbiriyle dengeleyerek eski giysi torbaları ve paketleri asılmıştı. Çukur çukur olmuş kap kaçak, kapağı yarılmış hurda bir dikiş makinası, yer yer sırrı dökülmüş bir lavobo leğen ve ibrik takımı, kulpu kopuk bir oturak, leğenler, kavanozlar, teneke kutular, koltuklar, somyalar, kırık dökük karyolalar. Hepsi de ihtiyar kadının çevresine gelişigüzel yığılmış, yüklenmeyi bekliyordu. Kadın bir elden düşme eşya mezadının ortasında oturuyor gibiydi.

Cılız, yamru yumru bir kadındı. Saçları kullanılmış, kirli beyaz örgü yünü renginde sicim gibiydi. Eski zamanlardan kalma, ıslak gözler, kahverengi, pençe pençe olmuş yüzden parlayan, sert bir ağırbaşlılıkla dik dik bakıyorlardı. Sıcağa karşın mantosu sırtındaydı. Kürk taklidi yakası, bir tür deri hastalığına uğramış gibi yer yer pullanmış ve dökülmüştü.

Gelen geçenlerin oluşturduğu kalabalık, çevresine toplanmış ihtiyar kadını seyrediyordu ama kadın onlara aldırış etmiyor, ıslak gözleri ve aşılmaz ağırbaşlılığıyla şezlonguna kurulmuş oturuyordu.

Tommy, aynı bloktaki odalardan birinde kalıyordu. Cehennem gibi kavrulan dar merdiven boşluğunda, insanın çıplak derisine kızgın bir okşama ile dokunan koyu ve ağır havaya bir yandan sidik, bir yandan da eski yemek kokuları siniyordu. Beukes, üstünde isim olmayan bir dizi kapının bulunduğu koridora çıktı. Aşağıdaki patırtıyla hiç ilgisi olmayan, duvarların perdelediği tatlı bir müzik sesi duyuluyordu. Beukes, sese doğru yürüdü. Tommy'nin kapısına doğru ilerlerken, bir kadının karşısındakini horlayan bir sesle, "...sen beni bunları yutacak kadar enayi mi sanıyorsun?..." diye kaba kaba azarladığını duydu.

Kapıyı çaldı, koridorun boğucu sıcağında bekledi. Başka bir kapı açıldı; yarı beline kadar soyunmuş bir adam, elinde tıka basa dolu bir çöp tenekesiyle çıktı. Arkasında düşen ıslak kâğıt parçaları ve çay po-

salarından iz bıraka bıraka merdivene doğru gitti. Beukes'e traşsız yüzüyle gülümsedi, "Sıcak feci, değil mi?" dedi.

"Hem de nasıl!" dedi Beukes; esnedi, dans müziğini bastırmak üzere daha hızlı bir kez daha çaldı kapıyı.

Sıcaktan bunalmıştı. Başını kapıya dayadı, gözlerini yumdu. O an bir düş görmeye başladı. Ters yönde ilerleyen bir merdivene bitkin bir şekilde tırmanmaya çalışıyor, o yüzden yerinde sayıyor, "Selam, selam, selam koca Buke," diyen bir sese ulaşmaya çabalıyordu. Gözlerini açınca, aralık duran kapının ağzında Tommy'yi gördü.

Küçük, kalkık burunlu bir yüzün ortasından iri beyaz dişler sırıtıyordu. "Girsene içeri, Bukie, eski arkadaşım. Seni hiç dalga geçer görmemişimdir; gelmek istediğini bildiren mesajı alınca, kendi kendime Buke gene eski dalaverelerinin peşinde dedim."

Dazlak bir başa geçirilmiş bir takkeye benzer kıvır kıvır saçları vardı, arkadan gelen müziğin sesi kısılmıştı. Pencerenin altında duran eski moda porselen ibrik ve emaye leğenin üzerinde çıkarılıp atılmış bir sabahlık gibi eski bir dantel perde asılıydı. Beukes, pencerenin açık olduğunu farkedince ferahladı. Tommy bile havaya pes etmişti, yoksa hiç çıkarır mıydı siyah simokinini sırtından. Tommy durmadan salonda yapacağı dansın adımlarını talim eder ve böyle yaparken de illa ki öyle giyinirdi. Şimdiyse atletiyle kalacak kadar soyunmuştu; ama ütülü siyah pantolonunu çıkarmamakta direnmişti.

Tommy kapıyı örterken, Beukes, odadaki iki kişilik eski tahta karyolanın kenarına oturdu. Tommy, ayaklarının hızlı, çevik hareketleriyle dans ede ede ona doğru geldi. Beyaz dişler, bir diş macunu reklamı gibi sırıtıyordu.

"Ev-vet, ev-vet, ev-vet, Bukie, arkadaş, nasılsınız beyim?" diye bağırdı. Neşeliydi. Her zaman mutlu olurdu. Hiçbir şeye tasa etmezdi: Tatlı saksafonların, iç çeken yaylı çalgıların dünyasında yaşardı. Onun ötesindeki dünya ise raslamsaldı.

"İyiyim," dedi Beukes. "Yalnız, sıcak, üstelik uykusuzum." Ceketini sıyırıp çıkardı. Gömleğinin kollarının derisine yapıştığını hissediyordu. Kendi terinin kokusu geliyordu burnuna.

"Amma da feci sıçak," dedi Tommy. "Yaz sonu sıcağı bu." Gitti, partal dantel perdeyi, pencereden daha serin hava girer umuduyla masadaki ibriğin üstüne kaldırdı.

Beukes, "İbrikte su var mı?" diye sordu. "Şu terimi bir atmak istiyorum."

"Var tabii, var var, elbette var, Buke kardeşim." Tommy, her fırsatta dans ritmiyle konuşurdu. Sözcüklerin vurguları fokstrottan vals tempoya, ya da askeri sol-sağ'a değişirdi. Neyi anlatmak istediğine bakardı bu. Bu kez, yüzünden küçük ter damlaları saçarak döne döne ibriğe yöneldi.

Beukes, uykulu uykulu, "Yahu her zaman böyle soytarılık etmek zorunda mısın?" diye söylendi.

"Soy-tarı, soy-tarı, soy-tarı mı," diye Tommy bir yandan şarkı söylü-

yor, bir yandan da suyu leğene döküyordu. Ardından, daha ağır, kederli blues'lara geçti. "İşlerin ne alemde, koca Bukie?" Belli belirsiz biliyordu ki Beukes'in "İşi" basılı kâğıtları geceleyin yerine ulaştırmaktan, halkı greve çağırmaktan, hatta tutuklanmaktan ibarettir. Böyle bir soru sorması sırf kibarlık olsun diyeydi. Ona bir dans orkestrası, ayağına çevik bir kadın, bir de düz bir yer ver, yeter de artardı. Bütün şarkıları, en yeni stepleri bilirdi. Tommy, bir işten ötekine sürter, hademelik, bulaşıkçılık, temizlikçilik, her türlü işi yapardı. Yeter ki, eline hafta sonu bir dans plağı alabilecek kadar para geçsin. Çılgın, modern danslarla pek arası yoktu. Geçmiş bir kuşağın üslubunda dans eden bir dansçıydı. Bir dans orkestrası şefi Victor Sylvester'in eski bir fotoğrafı, bir mihrap kadar özenle korunan bir radyo-pikap dolabının üstünden gülümsüyordu. Pepsi kılıflı bir sürü plak bir iskemlenin üzerinde düzenle istif edilmişti.

"İşlerim iyi," dedi Beukes ona. Tommy kendi kendine şarkı mırıldanırken Beukes masada süngerle kendisini iyice sildi, temizledi.

Ritimli bir sesle, "Gömleğini asayım, Beukes kardeş, arkadaşlık blues'u" dedi. "Bir çay yapsam, sana bana, ikimize, ne dersin?"

Beukes, yıpranmış bir havluyla kurulanıyordu, "Şöyle kana kana bir su içsem daha makbule geçer," dedi.

Tommy, raftan bir su bardağı aldı, Beukes ona ibrikten biraz su koydu. Üzerinde iç çamaşırlarıyla yatağa oturdu; bir dikişte suyu içti. "Oh be, en âlâsı bu işte." Tommy'ye baktı. "Ne diycem, bir süre burada kalsam, bir sakıncası var mı, arkadaşım?"

"Hiç dert etmeyiniz, Bay Buke," Tommy ağız dolusu güldü. "Hiç kimsenin aftosu filan değilim şu sıra."

"Ya şu sonuncusuna ne oldu? Adı Gwenny miydi, neydi?"

"A, siz de bilirsiniz ki Bay Buke, gelirler ve giderler, gelirler ve giderler."

"Seni gidi gedikli Kazanova, seni."

"Dans edişime tav oluyorlarsa, ben napiyim yani.."

Tommy'ye gülümsedi. Hey gidi ciğeri beş para etmez kerata, diye kafasından geçti Beukes'in. Acaba beş para etmez biri miydi gerçekten de. Tommy, uzun yıllardır tanıyordu Beukes'i. Yaşamın keyfini çıkaracak yerde, yönetimlere, söylevlere kafayı takmış kaçığın teki saydığı bu adama bilinçsiz bir saygı beslerdi Tommy. Bu adam için her ne yaparsa bunu sırf dostluğundan, ona duyduğu saygıdan yapardı. Bunun ne için yapıldığına kafasını hiç yormazdı. Hem de seve seve yapardı bunu.

Bir süre sonra Beukes, "Dinle koca soytarı, benim için bir yere gitmeni isteyecektim?" dedi.

"Oldu Buke, giderim, bilirsin. Çok sürer mi?"

"Yoo, sürmez. Polsky'nin eczanesine kadar gitmeni istiyorum."

"Eczane mi? Hasta filan mısın yoksa?"

"Değilim. Eczane olması yalnızca rastlantı. Ama aptal aptal sorular sorup durma."

"Tamam be Buke, beni bilmez misin?"

"İyi. Polsky'nin eczanesi. Sana adresini vereceğim." Kentin en uç mahallesinde olan eczanenin yerini tarif etti. "Otobüs parasını da vereceğim sana."

"Oldu Buke. Polsky'nin eczanesi. Buldum gitti."

"İyi olur. Önemli." Beukes, yumruğunu ağzına kapatarak esnedi. "Oraya git. Polsky'nin kendisini iste. Bay Polsky'nin kendini, anlıyor musun?"

"Tamam Buke."

"Ona, Arthur'un ilacını almaya geldim, dersin. Arthur'un ilacını."

"Bay Polsky'nin kendisini görecek, ondan Arthur'un ilacını isteyeceğim. Hepsi bu mu?"

"Bu kadar. Sana birşeyler verecek. Onları bana getirirsin. Ama dosdoğru buraya gel. Yolda şuraya buraya takılmaya kalkma, sakın."

"Sen hiç merak etme, Buke. Chatanooga choo choo gibi giderim. Polsky'den Arthur'un ilacı istenecek. Haa, orada olur mu acaba? Ya yoksa?"

"Orada olacak. Haydi, atla bisikletine." Beukes ceketine uzandı. Biraz bozuk para aldı; Tommy'ye verdi. Tommy gömleğini ilikliyordu.

"Evet, sanırım sen yorgunsun, Buke," dedi Tommy. "Haydi öyleyse sana bay-bay bluesları. Gölgelik bahçe duvarlarının üstüne koyu mor indiğinde uyandırırım seni." Mutlulukla gülüyordu. Çıkarken dışarda bir yerlere boşaltmak için masadaki leğeni aldı.

Beukes, yatağa uzanıp gözlerini kapadı. Yatak pis pis bayat yağlı saç kokuyordu. Gevşedikçe uyku daha fazla bastırdı. Bir an, "Rüyamda Frances'i göreceğim" diye düşünerek mücadele etti, ama uykuya dalınca rüya filan görmedi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Frances'e ilk kez bir lunaparkta rastlamıştı. İlerleyen akşam saatlerinin loş karanlığından direklerin üstüne ve kulübeden kulübeye girilen renkli tungsten lambaların göz kamaştıran aydınlığına çıkmıştı. Hoparlörlerden kulakları tırmalayan müzik sesleri yükseliyor, bu da ortalıktaki yaygın şamatayı artırıyor, çarpışan otoların uğultusuna, dönmedolapta havalara yükselen kızların çığlıklarına katılıyordu. Kırmızı, yeşil ve mavi ampullerin altında nişan tüfekleri, kırılan kuru dalların seslerine benzer çatırtılar çıkarıyor, tahta toplar hedeflerin arkasına gerilmiş brandaya tok seslerle çarpıyordu.

Ceketini çıkarmış bir adam "Bir top iki sent, altı top on sent," diye Beukes'e doğru bağırdı, ama Beukes, "istemez" anlamında başını salladı ve oradan oraya dolaşaduran kalabalığın arasından kendisine yol açtı. Halka atanların önüne yığılmış kalabalığı, falcı kulübesinin önündeki kadın kuyruğunu geçti. Sesler beynine yumruk gibi iniyor, darbelere kapılmış yürüyordu; üstüvaneden yükselen düzensiz sesler, heyecanlı çığlıklar, atlıkarıncadan gelen utangaç kahkahalar, bangır bangır yayılan boogie- woogie gümbürtüsüne karışıyor, Beukes bu arbade yağmurunun altında sarsıla sarsıla yürüyordu. Plaktaki piyano ve bakır üflemeli çalgılar denizdeki bir fırtına gibi çığlık çığlığaydı. Çılgına dönmüş desibel dalgalarının ortalığı sarmış gürlemesi içinde bütün ritm yok oluyordu.

Beukes, dostu Hamad'ın o gece fazla mesai yaptığını anlamış, yapacağı başka birşey olmadığından yolunu kentin dışında boş araziye kurulan lunaparka doğru değiştirmişti. Saat cebinde üç yarım kuronla birkaç peni parası vardı. Bu parayı, ödül olarak kazanılmalarını zorlaştıracak şekilde dikkatle dizilmiş ucuz vazolara, sarışın bebeklere ve kolonya şişelerine halka atmak ya da hindistan cevizi fırlatmak için kullanıp kullanmamayı tartıyordu kafasında.

Durmak bilmeyen kalabalığın arasında yürürken, insanı ökseye düşürmek için herşeyi ayarlamışlar diye düşündü. Ayakların altından kahverengi bir toz dumanı yükselmekteydi. Birden ayağı bir ipe takıldı, tökezledi. Maun ağacından kötü yontulmuşcasına karanlık bir surat dikildi önüne. "Hey, delikanlı, oha ne yapıyorsun be?" diye bağırdı.

Arkasından üç kişi daha beliriverdi. Ustaca üzerine gelerek Beukes'i çadırın kenarına sıkıştırdılar. Beukes dondurulmuş balık gibi kaskatı kesildi, pis pis gülen yüzler ve kasketlerin siperleri altından bakan hain, sırtlansı gözler gördü.

Biri, "Bak arkadaş" dedi. "Biraz mangize ihtiyacımız var bizim."

"Verecek param yok benim," dedi Beukes; düştüğü tuzaktan kurtulmanın yolunu bulmak için gözleri tetikteydi.

Delikanlı bayağı akıllı, dedi öbürü. "Gerçekten de akıllı beyzademiz"

İlki, "ceplerindekini bir görelim hele," dedi.

Paslı, bulaşık bir sebze rendesine benzer sivilceli pis bir suratı vardı. Etraflarında müzik ve haykırışlarla kıyamet kopuyordu. Çarpışan otolardan bir kızın çığlığı duyuldu.

Üçüncüsü, "*Ach*, bırakın yakasını be. Al sana zilin, suyu çekilmiş posası kalmışın biri."

"Akıllı delikanlı o," dedi; ikincisi. Tehlikeli görünenleri de buydu. Paslı, üstelik de mikroplu bir ustura kadar tehlikeli olanı.

Beukes, hepsini teker teker gözlüyor, gözleri yüzden yüze dikkatle geçiyor, ilk hangisinin harekete geçeceğini kestirmeye çalışıyordu. Yakınlarda bir yerde, "Kazandım, kazandım. Şu çukulata kutusu, üzerinde at olanı," diye bağırıyordu. Tam bu sırada, iş tulumlu bir adam aralarına girdi; gürledi. "Neler oluyor ulan burada? Sizi kırolar sizi; yine bir halt mı karıştırmaya kalktınız, ha? Hastirin lan,basın gözüme görünmeyesiniz bir daha buralarda. Hastirin, gidin."

Bitirimler, tulumlu adama döndüler, duraksamışlardı. Avlarının başında rahatsız edilmiş, akbabalar gibi ayak değiştirip duruyorlardı. Yavaşça döndüler, kalabalığa karıştılar.

Tulumlu adam, "İşi gücü bırakıp bir de bunun gibi itleri gözlüyoruz. Dün gece biri soyulmuş, polis buradaydı; şefleri iyi bir fırça çekti bana. Sen de gözünü aç arakadaş," dedi.

"Tamam", dedi Baukes. "Dikkat ederim." Adam, yanık jambondan kalır yanı olmayan elini salladı, uzaklaştı. Boynu, itişip kakışan kalabalığın arasından görünüyordu.

Beukes, parasını kulübelere yatırıp yatırmamaya hâlâ karar verememiş bir halde kalabalığın içine rastgele daldı. Birden kulağının dibinde patlarcasına bir ses duydu: "Hey, *Ou* Buke, hey sen ne arıyorsun ki buralarda."

Beukes, bağıran adama baktı, gülümsedi, "Merhaba, koca Erny, selam. Senin aradığını herhalde."

Erny bağırdı, "Çoktandır görmedim seni. Oyunlarda on beş tekliğimi üttüler. Dolandırıcılık bu be. Enayi miyim, dersin? Parasına değer tek şey, salıncak, dönmedolap filan gibi şeyler. Şu gacoları dolaba

bindirdim, gırtlaklanıyorlarmış gibi bastılar çığlığı."

Beukes, Erny'nin yanındaki iki kıza doğru bakarak, "Merhaba" dedi. Kızlar ona gülümsediler. Bir tanesi göğsünde bir kristal kâse tutuyordu. Dolgun vücutlu, iri bir kızdı. Gülünce ön üst dişlerinin eksik olduğu ortaya çıkıyordu, yuvarlak bir yüzü vardı. Yanakları gamzeliydi; bu da eksik dişlerine ve iriliğine karşın, çekici kılıyordu kızı. "Siz mi kazandınız bunu," diye sordu Beukes, kâseyi göstererek.

"Erny kazandı," gürültüyü bastırmak için avazı çıktığı kadar bağırıyordu. "Tüfekle gözünden vurdu öküzü. Değil mi Erny?"

"Bak arkadaş, acaip nişancıyımdır ben," diye bağırdı Erny. "Yabani Bill Hicock, baksan ki." Güldü, Kulübedeki kıro vermemeye kalktı, akıllım, ama söke söke aldım *mos*."

"Helal olsun sana," dedi Beukes. "Eğleniyor musun bari?"

"Vakit geçiriyoruz," dedi Erny.

Öbür kız lafa karıştı, "Para savurmaktan başka yaptığımız bir şey yok," dedi. "Erny getirmemeliydi bizi buralara; bunun gibi saçmalıklara para harcayıp duruyor."

"*Ach*, boşver be," diye bağırdı Erny. "Ye, iç, keyfine bak, benim dediğim bu." Yine güldü; kızın poposuna vurmak istedi, ama kız güle-rek savuşturdu.

Beukes, kıza baktı, "Oldum olası parasını sokağa atmayı sever Erny."

Kız, " O parayla başka bir sürü şey yapabilirdi," dedi ve Erny'ye baktı.

Çevrelerinde müzik durmadan gümbür gümbür çalıyor, dönmedolabın ampulleri aydınlık bir şamata içinde habire dönüyordu. Kalabalık dalgalandı, bir an aralarına bir sürü insan girdi, onları birbirinden ayırdı, ortalığı toz kapladı; ardından gene bir araya geldiler. Yüzündeki tozu silmek için elini sallayan kıza bir kez daha bakan Beukes, kızın pürüzsüz cildini, panayır gürültüsü içinde acaip bir renge bürünen hafif şehla gözlerini gördü. Güldüğü zaman kızın ağzının dolgun, gergin yuvarlaklığını farketti. Enfes bir kız bu, diye düşündü; hem de kahve ve kaymak tıpkı.

Tam o sırada Erny, "Baksana, ne diye burada böyle dikilmiş duruyoruz be? Gidip eğlenmemize bakalım be adam. Ben elimdeki iki piliçle hazırım işte. Gel sen de düş bakıyim içimize, Buke."

"Peki, nasıl istersen," dedi Beukes. Birlikte olmaktan sevinmişti. "Ne yapalım? Makinelere mi gidelim, yoksa halka mı atalım?"

İri kız, "Bir kutu çukulata almak için deneyelim şansımızı, " dedi. Top atılan yere bakıyordu.

"Peki, peki," dedi Erny; Sonra da Beukes'e döndü, "Ha, sırası gel-

mişken, arkadaşım. Bunun adı Mariam," dedi, şakayla kızı tokatladı.

"Otobüs gibi maşallah, değil mi?"

İri kız, "Garn," diye bağırdı. "Elin hiç durmaz mı senin be."

"Amma da ettin ha," diye güldü Erny. Öbür kızın koluna yapıştı. "Bu da Frances. Kendisine ellenmesine aldırmaz."

"İstersen bir dene," dedi Frances kız, "Hele bir dene!"

"Tamam, gidelim öyleyse," dedi Beukes, hepsine gülümseyerek bakıyordu.

"Hindistan cevizlerine atış yapalım mı, ne dersin?" diye sordu Erny. Gövdesine sımsıkı yapaşan tişort giymiş iri yarı bir delikanlıydı, kolları tombul tombul ve kıllıydı. Altın bir kol saatiyle saat kayışı vardı.

Sevinçle, "Benim için farketmez," dedi.

Frances, "Parayı sokağa atmak olur bu," dedi.

Ama Mariam, "Amma da yaptın Frances, uzatmasana" diye bağırdı.

"Milyoneriz bugüne bugün," dedi Erny.

Beukes, "Parana göz kulak ol," dedi ona, "Bir takım karmanyolacılar var etrafta. Demin beni kıstırmışlardı."

Frances ürkmüştü, "Sahi mi?"

"Yoo, bir şey olmadı," diye yanıtladı Beukes; kızın ilgi göstermesine sevinmişti.

"Gözümüzü açarız biz de," dedi Erny. "Sıkmayın tatlı canınızı." "Pekala," dedi, "Gelin bakalım." Öne düştü; kalabalığı ite ite kendilerine yol açıyorlardı.

Beukes, Frances"e, "Sakın kaybolmayın," dedi. Kızın tam arkasındaydı. Lunaparkta artık başka hiçbir şeye bakmıyordu. Gözlerini kızın başının arka yanında plastik tokayla tutturulmuş gür yumuşak kara saçlarının oluşturduğu topuzdan ayırmıyordu.

Erny ise bağırıp duruyordu, "Allah kahretsin, bu ne kalabalık böyle. Çukulata kutusu için atış yapamayız bu gidişle." En önden yürüyordu.

Çarpışan otoların gürültüsü, ortalığı savaş alanına çevirmişti. Boyanmış pırıl pırıl burun delikleri, püsküllü kuyruklarıyla tahta atlar alçalıp yükseldikçe, ortalığı heyecanlı çığlıklar kaplıyordu. Cicili bicili bir çeri arabasındaki bir tabelada, "*Madam Clair Geleceğinizi Okur*", diye yazıyordu.

Beukes, Frances'e "Fal baktırmak ister miydiniz?" diye sordu.

Frances ona döndü, gülümseyerek, "Öyle şeylere inanmam ben" dedi.

"Hani o fidan boylu esmer yabancıya ve de uzun bir yolculuğa da mı?"

Frances, başını salladı; hâlâ gülümseme vardı yüzünde. Sonra etrafına bakındı. "Erny'le Mariam neredeler?" diye bağırdı. "Gitmişler."

Beukes, etrafındaki bir sürü yüzü gözden geçirdi. "Hay Allah, kalabalığın içinde bir yerde olmalılar." Ama görünürde onlara benzer hiç kimse yoktu. Beukes, "Arasak mı ne dersiniz?" diye Francese sordu.

"Bu kalabalıkta onları nerede buluruz ki?

"Hay, aksilik."

"Aman, ben kendimi idare edebilirim."

"Edersiniz tabii. Ama benimle kalmanızın sizce bir sakıncası var mı, acaba?"

"Hayır, yok."

"İyi öyleyse, onları hindistan cevizlerinin orada arayabiliriz."

"Bence burada kalmak zaman kaybından başka bir şey değil. Eve dönsem diye düşünüyorum."

"Dönmeyin, henüz vakit erken. Şöyle bu kalabalıktan çıkıp birşeyler içebiliriz. Ne dersiniz?"

"Olur. Susadım da. Hep bu tozdan."

Beukes, kızı kolundan tutu, "Siz de onlar gibi kaybolayım demeyin sakın," dedi. Kızın kolunu bırakmayarak önüne düştü. Lunaparka doluşmuş kaynaşan kalabalığın içinde dikkatle ilerlediler, sonunda kenardan sıyrılarak boş pet şişeleri, dondurma külâhları ve patates cipsi poşetleri ile dolu ıssız bir düzlüğe çıktılar. Lunaparkın önündeki kaldırımların ötesinde kenar mahallenin ışıkları, gecenin mor enginliği içinde uçuk sarı titreşimlerle pırıldıyordu.

Frances, "O kargaşadan kurtulduğumuza sevindim doğrusu," dedi. Yüzü sokak lambasının kavuniçi ışığıyla parlıyordu. Soluğu kesilmiş gibiydi.

"Karşı tarafta bir yer var," dedi Beukes. Önünde bir meşrubat reklamı bulunan kırmızı neonla aydınlanmış vahayı andıran küçük bir yeri gösterdi. "Erny ile o kız sizi merak ederler mi, acaba?"

"Niye etsinler? Yolumuzu bulabileceğimizi kestirirler herhalde."

Anayolun karşı yanına geçtiler; yeni yapılmış viyadükün gölgesinde kalan kafeye doğru yan yana yürüdüler. Viyadük üzerinde gezinen insanlar vardı. Bir otomobil filosu, köprü kavsini yürüyen peri ışıkları gibi tarıyordu.

Küçük kafede Asyalı yüzlü, yeşil eşarplı bir kadından başkası yoktu. Kolunda bir dizi bilezik vardı, rastıkla gözlerini simsiyah boyamıştı. Raftaki radyoda kısık sesle dans müziği çalınıyordu. Asyalı yüzlü kadın birşey söylemedi, ama üstü plastik tezgâhın arkasına geçerek bekledi.

Beukes kıza, "Ne içmek isterdiniz?" diye sordu.

"Ne olursa. Hadi ananas olsun."

Beukes, iki tane ananas istedi. Gazozları alınca önden yürüyerek dükkânın arka tarafındaki iki küçük masadan birine doğru ilerledi. Bir mide tuzunun erdemlerini sayıp döken bir afişin altında karşılıklı oturdular. Kafenin ön yanındaki radyo tatlı tatlı çalmaya devam ediyordu. Ötede kalan lunaparkın sesi onlara kadar geliyordu.

Frances, kamışla ananas suyunu içerken, "Atlıkarıncanın orda sizin ne işiniz vardı?" diye sordu.

"Bu taraflarda tanıdığım biri var. Ona bakmış, eve dönüyordum aslında," dedi Beukes. "Gideceğim başka bir yer yoktu. Uğradığımda adamı evde bulamadım. Ya siz sever misiniz atlıkarıncayı?"

"Emy ve Mariam'la birlikte gittim yalnızca."

"Küçükken bir keresinde teyzem beni sirke götürmüştü," dedi Beukes. "Hiç sevmedim. Oyuncuların arkası hep bize dönüktü. Yaptıklarını göremiyorduk. Teyzeme neden böyle yaptıklarını sormuştum. Beyaz olmayanlara ayrılan sıralarda oturuyoruz da ondan; biz de aynı parayı ödüyoruz ama, oyuncular aslında gösterilerini beyazlara yapıyorlar, nedeni bu, demişti. Ondan sonra bir daha sirke gitmedim." Ananas suyundan bir yudum daha aldı. Ön tarafta radyo hafiften, düzenli vuruşlarla çalıyordu. "Dans etmeyi sever misiniz?" diye sordu. Kız konusunda bilgi edinmek, sevdiği, sevmediği şeyleri öğrenmeli, her olasılığa hazırlıklı olmalıydı.

"Arada bir severim dans etmeyi," dedi Frances. Geçen hafta bir netbol kulübünün verdiği bir partiye gitmiştim."

"Ben öyle usta dansçılardan değilimdir. Daha çok dinleyiciyim galiba. West adındaki bir arkadaşımla akşam okulundan sonra Kent Salonu"na gider, Belediye Orkestrasını dinlerdik bazı geceler. Çaldığı şeyleri giderek sever oldum."

"Ya demek siz de entellerdensiniz."

Beukes güldü, "Değilim, inanın ki."

Kız, "Ben sizi daha önce görmüş gibiyim," dedi.

"Sahi mi? Ne zaman?"

"Çalıştığım yerin oralarda bir mitingte görevliydiniz."

"Demeyin. Şu dünya ne küçük, değil mi?"

Gülümsedi; baktı, kızın şehla gözlerinin açık kahverengi ve çok duru, çok parlak olduğunu gördü. Kızın yüzünde hiç makyaj yoktu. Kusursuz teni kehribar rengi ipek gibi pürüzsüzdü. Dökülen siyah saçlarının altında kulaklarına küçük altın küpeler takmıştı.

İlerdeki müzik sustu ve bir kadın sesi Portekizce Mozambik istasyonunun anonsunu yaptı. Dans müziği yine başladı. Bir araba gaz kaçırırmışcasına bir sesle kafenin önünden geçip gitti.

Frances onu süzüyordu, "Gözünüzün altındaki iz nereden oldu?" diye sordu.

"Ha, şu mu?" Elinin parmağı yara izine doğru kalkmıştı. "Küçükken düşmüştüm. Kovboyculuk oynuyorduk sokakta, bir konserve kutusunun üstüne düştüm."

"Yazık."

Beukes ona baktı, duygulanmıştı; bu kızın yüzünü çekiçle darmadagin etseler de gene güzel görünür, diye düşündü. Yara izi filan çirkinleştiremezdi bu yüzü; belki bir kat daha güzelleşirdi.

"Demek daha önce beni görmüşsünüz."

"Gördüm. Siyasetle ilgileniyorsunuz galiba?"

"Öyle gibi. Arada bir yardım etmek kabilinden."

"Babam mitinglere filan gider."

"Babanız ne iş yapar?"

"Yaşlı, emekli. Ayda yedi sterlin geçer eline. Annem de öyle."

"Evin ekmeğini kazanan sizsiniz demek."

"Öyle sayılır. Evli bir ağabeyim var ya, bizden ayrı oturuyor."

Kafeye, gençten bir adam girdi, sigara istedi. Masada oturan genç adamla genç kıza baktı; işi bitince çıktı. Gözleri siyah boyalı kadın, dükkanın ön tarafında, Portekiz fadolarının, tatlı kavanozlarının bir sürü sigaranın altında tek başına oturuyordu.

Beukes, "Bir zamanlar ben de bir fabrikada çalışırdım," diye anlatıyordu. Ambalaj kutuları yapardık. Hani şu reçel ve sebze gibisinden şeyleri koymak için, bilirsiniz."

"Yo, biz deri işi yapıyoruz; kemer, askı, el çantası filan gibi."

"Elleriniz mekinada çalışmışa benzemiyor."

"Ya neye benziyorlar?"

"Çok çamaşır yıkıyormuşsunuz gibi görünüyorlar."

Kız bu kez güldü; Beukes gene kızın dudak kıvrımlarına baktı. "Bizim fabrikada, bazı parmaklarını kalıp stampasına kaptırıp kaybeden kızlar vardı," dedi.

Kız ürkmüştü, "Aman tanrım."

"Kazadan sonra patron onlara ömür boyu iş verdi. Tazminat ve ömür boyu iş. Ömür boyu haftada beş sterline çalışabileceklerdi." Ananasından bir yudum daha aldı. Fabrikanın uğultusunu, soluk mavi kepleri ve giysileriyle, binlerce tapa ve kapak basan makinelerin önünde iki kat olmuş, mekanik bebekler gibi eğilip kalkan kızlar gözlerinin önüne geldi.

"Ne düşünüyorsunun?" diye sordu kız. Beukes ona baktı, başını salladı. "Hiiç, bir sürü şey geçiyordu aklımdan."

Kız iki yanına bakındı, saat arıyordu. "Saat kaç oldu acaba? Benim gitmem gerekiyor artık."

"Telaş etmeyin," dedi kıza. "Sizi ben götürürüm eve. Buraya yakın mı oturduğunuz yer?"

"Pek uzak değil. Karanlıkta eve gitmekten korkmam."

"Ben bırakırım sizi eve. Merak etmeyin."

"Peki öyleyse, sizin için çok zahmet olmayacaksa."

Beukes, bir paket sigara çıkardı, "İçer miydiniz?"

"İçeyim, bir tane. Çok sigara içmem ben, ama fabrikadaki bütün kızlar içiyor."

"Öyle."

Kız bir sigara aldı, iki parmağının arasında tutarak dudağına götürdü, erkek çakmağını çaktı, kızın uzun kıvrık kirpiklerine bakarak kıza tuttu. Kendi sigarasını da yaktı. Aralarında yükselen mavi duman anaforunun içinden, kız "Siz ailenizle birlikte mi oturuyorsunuz?" diye sordu.

"Annem de babam da hayatta değil. Ben küçükken her ikisi de bir kazada öldüler."

"Bağışlayın," dedi kız. Beukes, kızın gözlerindeki üzgün bakışı gördü.

"Yo, çok geçti üzerinden. Toplu bir pikniğe gidiliyordu, kamyonu yoldan çıkarak devrildi." Ağaçların altındaki hendeğin kenarında, etrafa dağılmış el çantaları, piknik sepetleri, giysiler, oraya buraya saçılmış kaynamış yumurtalar, "Tanrım! Tanrım! Allah! Allah! Allah!" diye bağrışan sesler arasında oturuşunun belli belirsiz anısı hâlâ belleğindeydi.

"Ondan bu yana enişte m ve hâlâmla oturuyorum."

"Yaa."

"Çok iyi insanlardır. Halama, Maudie hala derim ben; gençlik günlerinde hızlı sendikacıydı. Bir gün eve gelişini hatırlıyorum. Okuldan yeni dönmüştüm. Erkek gibi öfkeli dönmüştü eve. "Şu kör olasıca grev kırıcılar. Biz kalkıp greve gitmişiz, kapılara gözcülerimizi dikmişiz; o orospu çocuklarıysa grev gözcülerini geçmeye kalkışmasınlar mı? Ama biz kızlar, bir güzel benzettik herifleri," demişti. Bana iskarpininin kırık topuğunu göstermişti. Onunla vurmuş grev kırıcılarından birinin kafasına. Daha sonra halamı oradan sepetlediler ama başka bir fabrikada iş buldu. İyi bir işçiydi."

Frances güldü. "Zorlu biriydi herhalde," dedi.

"Çok tatlı bir insandır."

Radyo şimdi Portekizce haber bülteni veriyordu. Tezgahtaki kadın radyoyu kapadı. Bir otobüs kafenin önünden geçerek gitti; bahriye mavisi karanlıkta camlar pırıl pırıl aydınlanmıştı. Frances, "Kalkmamız gerek, geç oluyor," dedi.

"Gidelim öyleyse," dedi Beukes ve kaltı. Kızın iskemleden kalkmasına yardım etti. Yüzü kıza yaklaşınca, kızın vücudundan kokulu sabun gibi yayılan hoş kokuyu duydu; bluzunun altından çizgileri beliren, sımsıkı dolgun ve dik göğüslerini gördü. Kafeden çıktılar; kapı çıkışında kızın arkasında yürürken midesinin düğümlendiğini hissetti.

Kentin kenar mahallelerine giden yolun altındaki büyük boş arazide, lunapark gecenin içine hâlâ saldırıyordu. Aradaki uzaklık, hoparlörlerin sesini perdeliyor, panayırdaki renkli ışıklar, bir toz perdesinin ardından işaret ışıkları gibi titreşiyordu. Beukes ile kız, önlerinde karanlık bahçeler bulunan sıra evlerin önünden geçerken yan yana yürüdüler, sonunda bir yan sokağın önüne geldiler.

"Bunca yolu yürüttüğüm için sıkılmadınız ya?" diye sordu kız.

"Ne demek. Dönüp otobüse yetişmek için bol bol vaktim var."

"Neyse, çok kalmadı zaten. Siz kentte mi oturuyorsunuz?"

"Evet. Ya siz, hep burada mı otururdunuz?"

"Evet. Ben doğduğumdan beri barada oturuyoruz. Hep aynı evde değil ama. Şimdi yerel yönetimin kira evlerinden birinde oturuyoruz."

Geceleri kapalı olan sıra sıra dükkanların bulunduğu aydınlık bir alana çıktılar. Caddenin üst tarafındaki sinemadan bir seyirci kalabalığı dağılıyordu. Sinemanın cephesinde sombrerolu atlılar at koşturuyorlardı. Midillilerin nallarından havaya taşbasma sarısı bir toz kalkmıştı.

"Sinemaya hiç gider misiniz?" diye sordu Beukes. Otobüs duraklarına bölüne bölüne dağılan kalabalığın yanından geçtiler.

"Ara sıra" dedi kız. "Çoğunlukla saçma sapan şeyler oynatıyorlar: kovboylar, dedektifler, gerçekte hiç te olmayacak aşk öyküleri."

"Çoğu kızlar aşk öykülerine, aşk filmlerine bayılırlar ama.

"Kendi başlarından da böyle bir şeyin geçeceği umudunu taşırlar da ondan, sanıyorum; beyaz perdede olduğu biçimiyle yani."

"Sizin erkek arkadaşınız var mı?"

Kız ondan yana şöyle bir baktı, "Yoo, öyle özel biri yok."

"Nasıl erkeklerden hoşlanırsınız?"

"Nerden bileyim? Günün birinde evleneceğim, herhalde; ama nasıl biri olur bilmem. Beni hep döven biri çıkar bakarsın." Kız güldü, yarıkaranlıkta ona gene baktı; sokak lambalarının ara yerindeydiler. Işıklı pencerelerle damalanmış kilometrelerce uzayan sıra sıra büyük dikdörtgen apartman bloklarına giden düz yolda yürüyorlardı.

"Size vurmaya kalkacak kişinin hınzır deli olması gerek," dedi Beukes.

"Birkaç arkadaşım evlendi; başlangıçta erkekler gerçekten iyi görünüyorlardı. Ama bir süre sonra kocaların hepsi de içmeye başladı, karılarıyla hep kavga eder oldular."

"Herkes öyle olmaz," dedi Beukes. Şimdi kızın elini tutmak, bütün yol boyunca bırakmamak istiyordu, ama birden utandı, sinirleri altüst oldu.

"Değildir, belki," dedi Frances. "Şuradan gideceğiz."

Karşıya geçtiler. Hepsi de birbirinin tıpkısı, kışla gibi büyük blokların önüne geldiler. "Tamam, ben giderim artık," dedi Frances, "Yolun sonuna kadar gelmenize gerek yok."

"Sizi kapıya kadar götüreceğim," dedi Beukes ona. "Kibar beyler öyle yapar, değil mi ya?"

"Çok da kibarız," diyerek gülümsedi kız. "Peki öyleyse."

Parke taşları kırık avlu ile bir zamanlar üzerinde çimen yetiştirilen aşınmış toprak parçasında çamaşır ipleri göğe bir ağ oluşturmuştu. Bir sirk çadırının tepesindeki çelik teller gibi duruyorlardı. İnsan orada bir trapezci ekibi görmek istiyordu, oysa trapezciler yerine, başı vurulmuş hainler gibi asılmış sıra sıra işçi tulumları vardı iplerde. Avluyu geçerek blokun girişine vardılar.

Beukes, "Bakın, sizi yine görebilecek miyim? Sinemaya ya da dansa giderdik ya da başka bir yere belki de."

"Öyle mi?"

"Öyle olan ne?"

"Gerçekten beni gene görmek istiyor musunuz?"

"Neden olmasın?" diye yanıtladı Beukes, sonra cesaretini toplayarak, "Siz iyi bir kızsınız," dedi.

"Nereden biliyorsunuz? Daha yeni tanıştık."

"Ben biliyorum, biliyorum."

"Çok güveniyorsunuz kendinize, sizin nasıl bir genç olduğunuzu ben nereden bileyim?"

"Peki, öyle olsun, istemiyorsanız..." Bozulmuş, biraz da içerlemişti. Bir yandan da çok çabuk pes ettiğinin de farkındaydı.

Ama kız, "Aaa, istemiyorum demedim ki," dedi. "Ara sıra erkeklerle çıkarım ben." Bunu ciddi bir tavırla ve açıkyüreklilikle söylemişti.

"Tamam, gene görüşeceğiz öyleyse."

Kız düşünüyormuş gibi yaptı, sonunda giriş aralığının ışığında ona tatlı tatlı gülümsedi. "Peki, ne zaman?"

"Cumartesi desek."

"Cumartesi mi? *Hmmm"*

Bakın," dedi, "öğleden sonra gelirim, iyi vakit geçirir, akşama da bir yerlere gideriz."

"Ooo, çok şey istemiyor musunuz? Bütün zamanımı, neredeyse bütün günümü. Cumartesi sabahları alış verişe çıkmak zorundayım, öğleden sonraları da başımı yıkarım..."

"Ben de gelir, başınızı yıkamanızı seyrederim. Ne dersiniz?"

"Peki, ben ortalığı toplarken siz de oturup babamla laflamaktan sıkılmazsanız eğer..."

"Hiç sıkılmam, hiç. Tamam o halde."

"Tamam."

Beton merdivenden iki kat yukarı çıktılar. Tepelerinde kalın bir cam panonun arkasında, hapishane ışığı gibi kör bir ampul yanıyordu. Duvarlarda birbirine girmiş kalpler, açık saçık sözler, güldürülü dizeler ve anatomik tablolardan oluşan bir sergi, belediyenin yağlı boyası üzerinde kaba bir duvar resmi halini almıştı. Kahverengi mat bir kapının arkasından bir radyo: "Bakan artan harcamaların..." diye seslenirken, uzaklarda bir araba gecenin içinde klakson çala çala gidiyordu.

Frances, öne düşerek kahverengi kapı girişleriyle bölünmüş bir dış balkonda yürüdü. Balkon kaçınılmaz çamaşır telleriyle kırık parke taşlarının bulunduğu başka bir avluya bakıyordu. Kapılardan birinin önünde durdu. Balkonun ilerisinde blokların geri kalanları kasvetli bir karanlık içindeydi. Beukes, kıza baktı. Bu kez kızın yüzünün biraz kaygılı, biraz ikircikli hal aldığını gördü. Kendi kendine gülümseyerek, kızcağız kalkıp onu öpeceğimi sanıyor, akıllarında hep bu vardır, baksan ki, diye düşündü. Kızın arkasında yıldızlar, tozlu bir kadifenin üstüne bırakılmış bilezikler gibi bir araya gelmişlerdi.

Beukes kapı numarasını ezberlemek için dönüp arkaya baktı. Kız da numaraya bakarak, elleri belinde, "Yirmi dört. Aklınızda kalır mı acaba?" dedi. "D Blok. Bu adada kaybolmanız işten değil."

"Hiç merak etmeyin, hatırlarım."

Kız, adamın kendisinden yararlanmaya kalkışmayacağını anlamıştı. Balkonun ışığında tekrar ona baktı. Beukes, kızın biraz açık dudaklarının arasından dişlerinin beyazlığını, düşüncelerini okumak için kendisini süzen açık kahverengi gözlerini gördü. Kıza gülümseyerek elini uzattı. Kız Beukes'in eline baktı, sonra tuttu. Beukes, kızın avucunun serinliğini, iş görmeye alışık parmaklarının sertliğini avucunda duydu.

"Öyleyse, Cumartesiye kadar hoşça kalın," dedi,

"Tamam. Sizi bekleyeceğim."

Beukes kızın elini bıraktı, iyi geceler deyip balkonun önünden merdiven sahanlığına doğru yürüdü. Arkaya baktığında kız orada yoktu. Otobüse yetişmek için koşması gerekiyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Beukes uyanınca odada gözüne ilk ilişen, ona gülümseyen caz orkestrası şefi oldu. İbrikle leğenin arasındaki perdenin ötelerinde erken alacakaranlık sokağa centiyan moru lekeler düşürmüştü. Tommy sanki din yerine müziği geçirmişti; duvardaki resimde ikonanınkini andıran bir gülümseme vardı. Radyo-pikap dolabı loş ışıkta bir mihrap gibi duruyordu; sıralanmış plaklar, kutsal ekmekmişcesine inananlarla birvücut olmayı bekliyordu. Hiç büyümeyecek bu adam, diye düşündu Beukes. Bu maskaranın zekâsı, gelişmeyip yeni yetmeliğinde durmuş olsa gerekti.

Ama iyi bir arkadaştı Tomy. Beukes basit getir götür işlerine ona emanet eder, Tommy de bunları kazasız belasız becerirdi. Elinizde bulunan malzemeyle yetinmek zorundaydınız. Hele bugünlerde insan bulmak zor, seçme yapmaksa daha zordu. Hani o cicili bicili bir dergide görüp de hayran olduğu pahalı roba parası çıkışmayan gelin gibi, onun bir kopyasıyla yetinmek zorundaydınız. Hareket, terör ve kan içinde kıvranıyordu. Yenilgiye uğramamıştı uğramasına, ama darbelenmiş, yumruk yemiş bir boksör gibi sersemlemişti; kendine gelmek için başını silkeleyip duruyor, on denmeden ayağa kalkmayı bekliyordu. Hareketin sızım sızım sızlayan kollarında, parmaklarında herşeye karşın, yaşamın nabzı atıyordu. Toplu tutuklamalar hırpalamıştı onu. Önderler, kadrolar, ya hapishanelere doldurulmuş ya da yurt dışına kaçmışlardı. Tüm ülke üzerinde, ağa düşmemeyi başararak dışarda kalmış ufak gruplar ve tet tek insanlar, hâlâ yerin altındaki köstebekler gibi hareket ediyorlar, kopan iletişimi, kesilen ilişkileri yeniden kurmaya çaba sarfediyorlardı. Birbirlerine güveniyorlardı, Çünkü bu güven olmasa işe yaramaz kişiler olup çıkarlardı. Yuvalarını, üslerini durmadan değiştirerek yaşıyorlardı yer altında. Polisin tanıdığı kişiler, haydi artık şunları tutuklayalım, demesinden önce ortalıktan toz olabilmeyi umarak korku ve kuşku içinde hareket ediyorlardı. Hareketin ham sinir telleri ve yorgun kasları, yurtdışmdaki merkezlerle azar azar iletişim kurmaya başlıyordu.

Ne var ki, Allahın belası, hiç de güvenemeyeceğin birşey bu, diye düşündü Beukes. Tıpkı soğukta titremek gibi. Gene de buna dört elle sarılıyordunuz; kimi zaman bunu, nedenini kavradığınız için yapıyordunuz; çoğunlukla da yapacak başka şey olmadığından. Canı cehenneme, ben eve gidiyorum, diyemiyordunuz. O yüzden de insan gibi, oturup en iyisini dileyerek çevrenizdeki Tommy gibilerine bel bağlayarak yapıyordunuz yapmanız gerekeni.

Ama bereket versin ki hepsi de Tommy gibi pek güvenilmez kişiler değildi. Kahrolasıca Tommy ne yapacağını iyice anlatırsan işe yarıyordu. Hareketin içinde çok iyi insanlar vardı ve bunların hâlâ iş görüyor olmaları, herşeyin boş olduğunu düşünmeye başladığınız anda sizi yüreklendiriyordu. Yorgunluk ya da şiddetli başağrısına karşı aspirin gibiydiler böyleleri.

Yaz sonunun akşamı duvarlara yayılıyor, köşelere koyu gölgeler yığıyordu. Beukes karanlıkta yattığı yerde Francy'yi düşünmeye çalıştı. Ama bir türlü onu gözünün önüne getiremiyordu; aklı Tommy'deydi, basit bir kuryelik işini yüzüne gözüne balaştırıp bulaştırmayacağındaydı. Sokakta biri nara attı ve çatlak taşlı kaldırımlardan, bozuk asfalttan, su oluklarındaki pörsümüş kağıt parçalarından gerisin geriye uzak bir nara ona karşılık verdi. Çok geçmeden uyku yeniden bastırdı. Kendini bıraktı, ağzı sarkıverdi.

Panayırda dönmedolaptaydı. Yükseliyor, ardından da yine o soluk turuncu ışığın içine iniyordu. Çember diklemesine dönüyor dönüyor, Beukes da o hareketle bir yükseliyor, bir alçalıyordu. Işık gözlerini kamaştırıyordu. Biri onu bir o yana, bir bu yana çeke çeke sallıyordu; Beukes aşağı yukarı sarsılıyor, bir av köpeğinin ağzındaki paçavra bebek gibi karşı koymaya güçsüz, karma karışık sallanıp duruyordu. Sonunda uyandı. Gözkapaklarının arasından gözlerine ışık doluştu. Gözleri ağır ağır, tıpkı bir şatonun iner kalkar kapısı gibi, yavaşça açıldı. Tommy onu omuzundan kavramıştı, gülen yüzüyle ona bakıyordu.

Beukes bir an ona bakakaldı. Tommy, "Şöyle iyi bir uyku çektin mi ha Buke? Sana birşeyler getirdim, arkadaşım," dedi.

"Sen misin?" dedi Beukes. Dirseği üzerine doğruldu, öbür yumruğuyla ağzını kapatarak esnedi. Vücudu terden ıslanmıştı. Odanın ışığı yanmıştı ama, pencere, perdeyi titreştiren hafif esinti girsin diye açık bırakılmıştı. Kalkarak oturdu; ayaklarını yere sarkıttı; dirseklerini dizlerine dayadı.

Tommy doğruldu, "Sana bir mektup, bir de paket var, şuradaki" dedi. Yağlanmış bir paket masanın üzerinde duruyordu. Paketten hafif hafif dumanlar tütüyordu.

Beukes, Tommy'ye kaşlarını çatarak baktı, "Nedir o?" diye sordu. Hâlâ uykusu vardı. Kafasını bir türlü toplayamıyordu.

"Yoo, paket dediğin o değil. Onda biraz balıkla patates kızartması var. Yeriz diye aldım. Dediğim, şu." Balık ve cips paketinin yanında duran kahverengi kâğıda sarılmış, kenarları yapıştırılmış düz dikdörtgen paketi gösterdi. "Mektubunu da buyur, arkadaş." Tommy elinde bayaz bir zarf tutuyordu.

Buekes esnedi ve zarfı aldı. Her kırtasiyecide bulunan cinsten adi zarflardandı. Zarfın kapağı yapıştırılmış, ayrıca bir yapışkan kağıtla bir kez daha yapıştırılarak sağlama alınmıştı. Zarfın üzerine hiçbir şey yazılmamıştı. Beukes, kahverengi mühürü inceledi. Hiçbir anlamı yok bunun, diye düşündü. İçinde yazılanları herkes okuyabilir, sonra da onu bir zarfa koyup yapışkan bir kâğıtla bir kez daha kapatabilirdi. Polsky, Tommy, herkes. Bir kumardır bu, diye düşündü Beukes, üstündeki ya da altındaki adamın oyunu kurallarına göre oynamasını diler, her defasında şansını kullanarak yapardın işi.

Tommy, "Karnın acıkmıştır herhalde" diyordu. "Balık ve patetes kızartmasını şimdi yiyeceğiz. Birde kahve yaparım, çay kaynatmak uzun iş. Yoksa iki kişilik çay mı? Canın bir içki ister miydi, Buke? Yarım şişe sherry olacak bir yerlerde?

"Yoo," dedi Beukes! "Sağol. Şarap içersem uyku bastırır gene?"

Tommy, raftan tabakları alarak masayı hazırladı. Bir çekmecenin altını üstüne getirdi, sonunda çatal bıçak buldu. Birbirlerine hiç uymuyorlardı. Çatallardan birinin ucuysa kıvrılmıştı. Tommy çatalın dişini düzeltirken "Aşk mektubu mu?" diye sırırttı.

"Başbelası, sende," dedi Beukes. Üzerinden kayan bir battaniye gibi uykusu dağılmıştı. Yatağın kenarına oturdu. Zarfı ışığa tuttu, ardından kenarını yırttı. Tommy masaya tuz, biber ve bir şişe domates sosu yerleştiriyor, bir yandan da bir şarkı mırıldanıyordu. Şişenin dibine yığılan sos, pıhtılaşmış kana benziyordu.

Tommy "Peşinden koşar dururum gökkuşağının"ı hafif hafif söylerken Beukes kâğıdı zarftan çıkardı. Mesajı açıp baktı. Mektup kopya kağıdıyla yazılmış bir nüshaydı, ama altına daktilo ile bir de not eklenmişti. Tommy, balık ve kızarmış patates paketini açıyor, her tabağa birer balık koyup kızarmış patatesleri bölüştürüyordu.

Beukes, kopya mesajı okudu: "Broşürler eklidir. Bu broşürlerin bölgenizde tam perşembe gecesi dağıtılması gerekir; ne daha önce, ne daha sonra" (Bir de tarih vardı). Tekrarlıyoruz, tam perşembe gecesi. Dağıtımdan sorumlu olanların gereken bütün önlemleri almaları bir kez daha hatırlatılır.

Beukes aksi aksi, gereken bütün önlemlermiş, diye düşündü. Tabii

ki düşüneceğim. Broşürleri dağıtmaya çıkanlardan bazıları bunu yaptıkları sırada her halde üç buçuk atıyor olacaklardı. Belki de dağıtmak için verilen broşürleri rastladıkları ilk lağıma boca edecekler, yürekleri ağızlarında ama ferahlamış bir halde evlerine tüyeceklerdi. Ama Beukes, bu broşürlerden çoğunun dağıtılacağını da biliyordu. Dağıtıcıların bunları korkudan yürekleri güp güp ata ata ya da kafaları cesaretten kaskatı kesilmiş halde kapı kapı dağıtacaklar, dikdörtgen kâğıtları mektup kutularına, kapı altlarına itiverecekler, bahçe yollarına bırakacaklar, ya da park edilmiş arabaların silecekleri altına sokuşturacaklardı. Sabah, bunlardan birçoğu, siyasi polisin elinde olacaktı, işte o zaman av yeniden başlayacaktı.

Tommy, "Yemek hazır, Buke, hey arkadaş", diye haber verdi. "Hemen yesen iyi olur, soğur yoksa."

Beukes, mesaja eklenen notu okuyordu. Yalnızca kendisine yazılan bir nottu bu. Bilemedin daha bir iki kişiye. "Üç yeni üye kuzeye. Cuma, Hazel'la ilişki kur."

Tommy, "Tamam mısın Buke?" diye sordu.

"Tamam," dedi Buekes, ayağa kalktı. Pantolununu giydi. Cuma, dağıtımdan sonra pek erken olmasa bari, diye düşündü. Sivil polis kaynayacaktı ortalık. Bunlar ne yaptıklarını biliyorlardır umarım. Mesajı ve zarfı pantolun cebine iterek iyice yerleştirdi. Henüz açılmamış olan uykusunu iyice dağıtmak için ayakta öylece durdu. Kafası allak bullaktı; midesinde de bir üşüme duyuyordu. Sen kaygılandın yine, be; kaygılanırsın tabii, çünkü herkesin üzerine düşeni yapacağından hiçbir zaman emin olamazsın. Onlara talimat verir, sonra da çeker gidersin, o şey ettiğimin işini doğru dürüst yapacaklar mı diye ha babam kaygı duyar, terler durursun. *Ve cuma sabahı onların avı başlayacak.* Polis şüpheliler listesinde kim varsa onlara baskın yapacak, sorguya çekecek. Bazılarını götürebilirler. Allah bilir ne kadar zaman kimsecikler görmez onları. Üstelik siyasi polis artık kimseye hesap vermek zorunda da değil. Evet, av başlayacak.

Tommy, "Bu gece benim bir komite toplantısına gitmem gerek. Şu bizim dans kulübü , bilirsin sen. Bir sakıncası yoksa, Buke?"

Beukes, bir sandalye çekip masaya oturdu. Bıçağını, çatalını, eline aldı. "Oldu, arkadaş, ama benim de çıkmam gerekiyor." Bir parça balık aldı çaltalıyla. "Bütün geceyi dışarda geçiririm, belki de."

Tommy, balığın üstüne domates sosu döktü, Beukes'e merakla baktı, "Bütün gece mi?"

"Yapmam gereken şeyler var," dedi Beukes. "Bakarsın bütün gece sürer."

"Taman, taman, arkadaşım," Tommy, sırıtıyordu; yüzünün koyulu-

ğu içinde dişleri ampul gibi parlıyordu. *Masmavi Göğüm*'ü mırıldanıyor bir yandan da çatalıyla çatır çatır kazarmış balık filetosu üzerinde çalışıyordu.

Beukes, ona merakla baktı; "Yahu, yemek yerken de şarkı söylemenin ne alemi var be adam?"

Tommy, "Sen de çok ciddi bir herifsin be Buke. Her zaman hem de. Bense işi her zaman kolay tarafından alırım." Ağzına balık ve patates doldurup çiğnedi.

"Hem de çok kolay tarafından," dedi Beukes. "Çocuk , bu dünyada dert içinde beyni zonklayan insanlar var, ama senin umurunda değil."

"Niyeymiş o, niçin dert edecekmişim? Etsen de ölüyorsun, etmesen de," dedi Tommy, "Balık da amma da bayat be," ağzından bir kılçık çıkardı. "Kimseye güvenmeye gelmiyor. Şu bayat balığa bak örneğin, değil mi ama? Ben taze kurutulmuş balık istiyorum. Buysa Nuh nebiden kalma".

"Biraz snook olsa, hiç de fena olmazdı hani."* dedi. Beukes, "ne kadar zaman oldu tatmayalı."

"Snook'un zamanı değil şimdi," dedi Tommy. Konunun değiştiğine memnun olmuştu. Ciddi tartışmalardan kaçınmakla kalmaz, çoğunlukla Beukes'in sözünü ettiği şeyleri anlamazdı da. Tommy için gerçekliği, yaşamı, dans orkestraların bangırtısı, yumuşak sesle söyleyen şarkıcıların tatlı sesleri dışarda tutulabilirdi. Tommy bu kozadan ancak geçimini sürdürmek için gereken araçları, yiyecek içeceği bulmak için çıkardı. Onun için politika hiçbir şey ifade etmezdi. Ona, o rejim altında yaşamak, o rejime karşı çıkmaktan daha kolay geliyordu.

Bu kez, "Komite toplantımızı bu gece yapacağız. Bir salon dans yarışması düzenleyeceğiz de.." dedi.

Beukes, başını sallayarak, "Salon dans yarışması, ha," dedi. Sonra, "Baksana, şu mereti içine koyabileceğim birşey lazım bana." Masanın üstünde, tabakların, sos şişesiyle kırık dökük fincanların arasında duran paketi gösterdi. "Bana verebileceğin, çanta gibisinden birşey var mı?"

Tommy pakete baktı, "Hımmm, Evet, kıvır zıvır, eski püskü koyduğumuz bir çanta olacak, ama çok küçük gelir. Üstelik bu geceki toplantı için bana lazım," dedi. Beukes yemeğini yiyordu, Tommy bir an düşündü, sonra odaya bakındı, "Hah, plak kutusunu kullanırsın. İş görür değil mi?" dedi.

Sandalyesinden kalkarak gardrobun önüne sıçradı. Kapısını açarak içini didik didik etti, buruşuk çamaşırları, kirli gömlekleri, giyilmiş

*Güney Afrika'da çıkan ve çok yenen Robalo türünden bir balık-Çev.

çorapları çıkarıp yere attı. Sonunda gramofon plaklarının içinde taşındığı türden kahverengi tozlu bir kutuyu gösterdi. Dar, dikdörgen bir kutuydu, dar kenarında kilitleri ve bir sapı vardı.

"İşte, iş görür mü?"

"Görecek gibi," diye Beukes yanıtladı. "Sağ ol, Tomy."

"Boşver," Tommy kutuyu alarak masanın yanında yere bıraktı. Yemeğini bitirmek için gene masaya oturdu. Beukes tabağını iyice sıyırdığı patates cipsini ağzına attı. "Sabah, büyük olasılıkla, erkenden dönerim. Sen işe gitmeden."

"Seni gece kuşu seni," dedi Tommy sırıtarak. "Geceleri fink atan gece kuşu. Geceler eğlenmek içindir, iş yapmak için değil."

"Haklısın," dedi Beukes. "Yerden göğe haklısın. Erkek dediğin geceleri gönül eğlendirmeli."

"Tam üstüne bastın."

Tommy kalktı, mutfak dolabındaki elektrikli çaydanlığı alarak fişini prize taktı. Dönüp yerine otururken, "Toplantı harhalde sekizde başlar ama biz önce oradaki barlardan birinde biriki tek ataraz." dedi.

Beukes, "Yahu toplantı deyip duruyorsun, ne toplantısı bu?" diye sordu.

"Faso fiso, kıvır zıvır işte," dedi Tommy; bulaşık yemek tabaklarını masadan kaldırıp dolaptan aldığı sırlı bir leğenin içine dolduruyordu. "Bazı sorunlar çıkıyor. Para sağlamak için bir parti vermek istiyoruz. Yıl sonunda bir piknik düzenleyeceğiz"

Beukes, "Öyle mi," dedi; sigara paketini çıkardı, bir sigara yaktı, saatine baktı, "yediyi yirmi beş geçiyor."

"Hava tam kararmadı daha," dedi Tommy. "Yılın bu mevsiminde hava geç kararıyor."

Beukes ayağa kalktı, masayı dolaşarak lavabonun arkasındaki pencereye gitti. Perdeyi biraz aralayarak dışarıya baktı. Yalnızca demir korkulukları fırlamış, artık kullanılmayan bir balkonu ve karşıdaki binanın bir bölümünü gördü. Sokağı göremiyordu.

Tommy, gardroptan bir şişe instant kahve çıkarırken sordu: "Nereye bakıyorsun, Buke?"

"Eve geldiğinde aşağı katta oyalanan filan birileri çarptı mı gözüne? Yabancı gibisinden, yani?"

Tommy ona şaşkın şaşkın baktı. "Yabancı ha? Bilmem. Etrafta her zaman yabancı filan olur. Benim tanımadığım kişiler, yani. Ne oluyor ki?"

"Hiç," dedi Beukes." Bir şey yok."

Tommy'nin sesi kaygılıydı, "Bana bak, sakın şey..."

"Yok bir şey, arkadaşım"

Tommy, elinde kahve tepsisi, öylece kalmıştı. "Bir bokluk yoktur, umarım, aman ha."

"Bir şey yok, arkadaşım," dedi Beukes yine. "Şüphelenseler çoktan gelmiş olurlardı buraya."

"Kimler?"

Beukes birden huzursuzluk hissederek uzun dudağıyla ona gülümsedi. "Kim dersin?" Boğazından bir parmağım geçirerek, ağzıyla hırıltılı bir şey çıkardı; hâlâ gülüyordu. Ardından da, "Unut gitsin. Sen dans salonuna bak, delikanlı." dedi.

Tommy, masadaki çatlak fincanlara kaşıkla kahve koydu, kaygılı gözüküyordu. "Bak Buke, senin için arasıra birşeyler yapmaktan çekinmiyorum ama başımı belaya sokmak da istemem doğrusu, tamam mı? Harbi söylüyorum, Senin için yapıyorum çünkü sen benim eski dostumsun. Yoksa politika filan uğruna değil."

Beukes sigara dumanını burun deliklerinden koyverdi. "Sen üstüne almasana, adam, senin başın belaya melaya girmez. Buke Amca çaresine bakar."

Tommy yine güldü. "İyi öyleyse, Buke, senin sözlerine inanıyorum. Haydi bakalım, kahve hazır."

Beukes yine oturdu, fincanlardan birini aldı. Hole birinin indiği duyuldu. Sert ayak sesleri çıplak döşeme tahtasının üzerinde gümlüyordu. Bir an için yüreği ağzına geldi, saçlı derisi karıncalandı. Ama, ayak sesleri geçip gitti; dışarısı yine sessizliğe büründü. Güvenle gizlenebileceğin hiçbir yer yok, hiçbir yerde oh deyip gevşeyemezsin hep kulakların kirişte yaşarsın velhasıl, diye düşündü.

Tommy, "Bir plak koyayım mı?" dedi. Mihrabından, bakır üflemeli ve kamışlı üflemeli çalgıların toplu kalabalığından uzak kalalı çok olmuştu.

Beukes kahvesini üfledi, "Ne tür plakların var senin? Hepsi de dans plağı mı?" diye sordu.

"Bugünlerde öyle ağır başlı plak bulamazsın arkadaş. Tek sattıkları ye-ye müziği. Eski tarz geçmişe karıştı artık."

"İyi söyledin," dedi Beukes. Kahvesini yudumladı. "Eski tarz pek çok bakımdan gitti gider." Toplantıları, ses yükselticilerin gürlemelerini, direkler arasına gerilmiş bayrakların sarkışını, alkışları anımsadı. Bir bandomuz bile olurdu sırasında. Bandoları düşününce Tommy'ye döndü yine. Nostaljik bir dürtüyle gençliği geldi aklına. "Şöyle iyisinden bir cazın var mı, gerçekten?"

Tommy, Beukes'e umutlu gözlerle bakarak, "Bir iki eski Ambrose'um var" diye yanıt verdi.

"Yoo, o değil, arkadaşım," Beukes güldü. Sonra ciddileşti "Dor-

sey'in Rimski-Korsakov'un Hindistan Şarkısı'nı çalışını hiç dinledin mi sen?"

"O da neymiş?"

"Sen bilmezsin," dedi Beukes. "Trompette Ziggi." Karışlı üflemeliler arasından duyulan Elman trompetinin sesi kulağında çınlıyordu. "Çok eskilerden bir şeydi."

"Öteden beri, Buke, sen en çok o türlü şeylerden hoşlanırdın. Glen Miller."

"Çok fazla şekerliydi O."

"Ben Koca Louis'i severim. Herkes sever koca Louis'i hem." Tommy, Blueberry Hills'i mırıldanmaya başladı, gözlerini yuvarlıyor, gırtlağından o çakıllı sesi çıkarmaya çalışıyordu.

Onu seyreden Beukes güldü. "Hay Allah, en son böyle şeyler hissedişimiz ne zamandı," diye düşündü. Gençlik ve mutluluk, aç bir çocuğun ağzındaki şeker tadı gibi, bir an sürdü. Güldü, "Louis gibi çıkmaz senin sesin."

"Çok eskiden bir filmde Mario Lanza'yı seyretmiştim."

"Ha şu delikanlı mı? Boş ver be, şarkı değil söylediği. Hep kaçırmış gibi basıyor çığlığı."

"Caruso gibi söylüyormuş, dediklerine göre."

"Caruso, mükemmel. Çok daha iyi tenorlar vardı. Tito Gobbi filan."

"O klasik nesneler açmaz beni."

Beukes biraz daha kahve yudumladı. "Schwartzkopf'u, ya da Victoria De Los Angeles'i hiç dinledin mi sen?"

"Onlar da kim?

"Boş ver," dedi Beukes. Tommy'ye baktı. "Yoksul insanların öğrenmek ya da dinlemek fırsatını hiç bulamadıkları şeyler var." Kol saatine baktı. "Evet saat sekize geliyor."

"Aman tanrım, benim gitmem gerek." Tommy masadan fırladı. "Komite, Royal Arm'da bekleyecek." Kabine toplantısına geciken bir bakan gibi telaşlıydı sesi. "Biz de burada konuşmaya daldık..." dedi. Aceleyle gardoraba koştu. Buruşuk giysileri tekrar içeri tıktı. Döndü, elinde eski püskü bir el çantası, küçük ekose desenli bir ceket vardı. El çantasını döşemeye baraktı, ceketi giymeye koyuldu. "Böyle aniden gitmemden umarım alınmazsın, Buke," dedi. Şarkı mırıldanmaktan da kendisini alamıyordu, "Şapka şapka başıma, kravat da boynuma, hele bir de frakımı giysem."

"Devam, devam," dedi Beukes, neredeyse koyverecekti makaraları. "İlk kadehi kaçırırsan dünyanın sonu gelecekmiş gibi bir halin var."

Tommy çantayı yerden aldı, kapıya yürüdü. Eli kapı kolunun üs-

tünde, pantolonu, ekose ceketiyle kaygılı kaygılı durakladı." Ha, gidersen anahtarı kapı pervazının üzerine koy, oldu mu?"

"Güvenli olur mu orası?"

"Tabii, arkadaşım, bal gibi olur. Koyduğunu kimse görmesin ama." Kapıyı açtı. "İyi geceler, Buke. Görüşelim, ha." Müzikli bir biçimde ekledi, "Eski bildik yerlerde."

Tommy gidince Beukes masaya gidip oturdu. Tommy'nin getirdiği kahverengi kağıt paketi kendisine doğru çekti, yapışkan şeritleri yırttı; pakette deste deste küçük broşürler vardı, her deste yapışkan kağıtla yapıştırılmıştı. Beukes, destelerden birini aldı, parmağının ucuyla açtı. Tıpkı banka soyguncusunun yaptığı vurgunu sayışı gibi, diye düşündü. Eski püskü odada çıplak elektrik ampulünün ışığı altında oturuyordu. Binanın bir yerinde su boruları guruldadı; bir kapı çarpıldı. Aşağı kattan küt küt ayak sesleri duyuldu.

Beukes, demetten bir broşür çekip baktı. Bazı yerleri küçük dolgun harflerle basılmıştı. Kenar mahalle evlerinde, arka odalarda el merdanesiyle basılanlara benzemeyen düzgün bir basımdı bu.

Kasap dükkanının arkasındaki depoda, tavandan sarkan kasap satırları ve salam kangalları arasında, ayaklarının altında bir karış toz, önlerinde kıyma makinası varken iş görüşlerini düşündü.Yüzünü ekşiterek ilerleme kaydediyoruz, diye düşündü. Bu broşürler acaba nerede basıldı, kim içeri soktu, böyle bir kutu içinde mi yoksa zulalı bir güvertede mi taşındı, diye merak ediyordu. Belki de burada ülke içinde bir yerde tam bir basımevi kurmuşuzdur, baksan ki. Yoo, çok riskli bir şey olurdu bu. Malzeme dışarıdan getirilmiş ve bu işleri yurtdışındaki bir komitece ayarlanmış olsa gerekti; bilmiyordu. Hem ne kadar az bilirsen o kadar iyi.

Bildiriyi okudu. "Bir mesaj iletiyoruz...bu mesajı size iletebilmek için erkeklerin ve kadınların uzun yıllar hapis yatmak tehlikesini göze almalarına şaşacaksınız. Bu tür şeyleri insanlar nasıl yapar? Yanıtı basit. Ülkelerinde özgürlük isteyen sıradan insanlardır onlar...Yeraltında yeni savaş müfrezeleri harekete geçirdik... gençleri halk ordusunun erleri, teknisyenleri, yöneticileri olarak eğitilmek üzere yurtdışına gönderdik. Savaşarak karşılık vereceğiz... Ezilen insanlara özgürlük çok şey ifade eder. Ülkemizi kendimize göre dilediğimiz gibi yönetmek üzere bizlere geri verin... Özgürlük için mücadelenin birçok yolu..."

Beukes broşürü baştan sona okuyunca, saçlarının ve sırtının ürperdiğini hissetti. Hafta sonunda onları aramaya koyulacaklar. Kâğıdı bıraktı, avuçlarını kalçalarına sürttü. Sonra da, öfkeyle, biz daha ölmedik, ulan orospu çocukları, hem de hiç ölmedik, diye düşündü.

Tommy'nin verdiği plak kutusunu aldı, çevirip salladı. Biraz toz

döküldü, içinde başka bir şey yoktu. Bildiri destelerini kutuya yerleştirirken, fokstrotlar ve quickstep'ler dışında birşeylere da yarıyor hani, diye düşündü Beukes. Bildiri desteleri kutuya tam uymuştu. Beukes, kutunun kapağını kapattı, kilitleri yerine oturttu. Bildirileri teslim edeceği kişilerin ad ve adreslerini biliyordu. Hiçbir yere herhangi bir şey yazmamıştı; salt belleğinde tutuyordu. Filmlerde gösterdikleri o küçük kara kaplı not defterli ajanlardan değildi.

Akşam karanlığı iyice çökerken, oda biraz olsun serinlemişti. Kalktı, giysilerini aldı. Pencere yanındaki lavabo masasına gitti. Leğene soğuk su doldurdu. Arayıp bir lif buldu. Gri işkembe görünümünde, soğukmuş hissi veren bir lifti bu. Onunla bir güzel keselendi. Tommy'nin lekeli havlularından birine kurulandı. Giyininee terli gömleği ve atlet fanilası biraz sıcak gelmişti ama vücudu serinlemişti. Gardıropun aynasında kendisine baka baka kravatını bağladı; bakır kahverengisi gözler, gülümseyen uyanık uzun bir üst dudak. Bu tilkiyi hâlâ yakalamaları gerekiyor, diye düşündü. Ceketini giyerken, içinden şarkı söylüyordu: *Ava gideceğiz ava, tilki tutacağız tilki, bir kutuya koyacağız, Ava gideceğiz ava.* Pantolon cebini yoklayarak koliyle birlikte gelen mesajı buldu. Cuma, Hazel'i bul. Sigarasıyla çakmağını çıkardı; bir sigara yaktı. Sonra da çakmağı mesaja tuttu, kâğıdın önce kahverengiye dönüşünü ardından tutuşmasını, alttaki küllüğe parça parça düşüşünü seyretti.

Plak kutusunu aldı, çevresine bakındı. Tekrar yere bıraktı kutuyu, yatağa giderek çarşafları düzeltti. Dönüp kutuyu aldı. Traş takımının ve pijamasının içinde bulunduğu çıkın hâlâ leğenin yanında duruyordu. Onu almadı, geri dönmek niyetindeydi. Kapıya doğru yürüdü, açtı, ışığı söndürdü, anahtarı aldı. Dar koridorda kimsecikler yoktu. Beukes kapıyı kapayıp kilitledi. Koridorun üzerindeki kapılardan hiç çıkan olmadı. Anahtarı kapının üstündeki pervaza koydu. Kutu elinde, koridora yürüdü. Yarı yolda leğeni boşaltmadığı aklına geldi, ama dönmedi. Basamaklar loştu. Aşağı katlardan birinde adamın biri bir şarkı tutturmuştu; onun dışında binada çıt çıkmıyordu. Beukes basamaklardan aşağı indi; merdiven, giriş holüne ininceye kadar gıcırdayıp durdu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Mavi akşam, günün son sahnesi üstüne bir perde gibi indi. Dışarda hava serindi; yaklaşan sonbahar uyaran bir parmak gibi havaya uzaklardan dokunmuştu. Işıklar henüz yanmamıştı. Sokak üzerindeki loş kapı eşiklerinde ve verandalarda insanlar oturuyordu; kasvetli bir metafizik sahne oyunundaki tenha katedral yıkıntıları arasında oturan renksiz hayaletlere, eciş bücüş tayflara benziyorlardı. Arkadan gelen dedikodu mırıltıları arasında tiyatro kulislerinde de duyulan gürültüleri andıran gülüşmeler duyuluyor, zaman zaman bir sigara parlayıp sönüyordu.

Beukes evin önündeki kaldırımda bir süre durdu ve sokağı gözden geçirdi. Evinden çıkarılan ihtiyar kadının eşya yığını arasında oturduğu yerde, hendeğe fırlatılmış birkaç karton kutu kalmıştı yalnızca. Beukes, çevrede olağanüstü bir durum olmadığı sonucuna vararak caddeden aşağıya doğru yürümeye başladı. Broşürlerle dolu kutuyu umursamaz bir tavırla taşıyordu. Tehlike ile yüzyüze gelmiş olan yaşam, o ucuz mukavva kutunun kenarları arasına tıkıştırılmıştı: Yönetimi silah zoruyla devirmeye çağırmanın cezası ölüm olabilir. Ama gündelik kahverengi giysisi, omuzlarının herkeste görülebilecek sarkıklığıyla Beukes, işi için bir yerlere giden insanlardan biriydi.

Bombalandıktan sonra boşaltılmış bir alan görünüşünde olan bir kesimden geçti. Bu bölge, gazetelerin yazdığına göre, Orta sınıf beyazların meslekleri için imar edilecekti. Beukes, kenar mahallelere uzanan ana yola yöneldi. Broşürleri önce en uzak yere teslim edip oradan geri dönmeye karar vermişti.

Karanlığın bastırdığı caddede, yırtık giysili, sümüklü suratları olan çocuk kılığında iki haydut, yapıların arasındaki bir yolda önüne çıktılar, tahta tabancalarını ona doğrulttular. "Hey Bayım, bir sent versene. Bir sent ver arkadaş." Beukes onlara gülerek baktı ve uzaklaştı. Pusularına aldırış etmemişti. Onlar arkasından, "Hey sen, arkadaş sen Maymun" diye bağırıyorlardı. Biraz peşinden geldiler; tabancalarıyla ona ateş ettiler, sonra kovalamaktan vazgeçtiler.

Anayolda, yüzü genç bir kurda benzeyen, bedeninden üç numara büyük bir iş tulumu giymiş bir delikanlıdan geç saatlerde çıkan bir akşam gazetesi aldı. Kapanmış toptancı mağazalarını, boşaltılmış pazar dükkanlarını geçerek bir otobüs durağına yöneldi. Yolun karşı yanında bir zamanlar iyi müşteri toplayan bir sinemanın yıkıntıları bir deprem enkazı gibi durmaktaydı. Yana yatmış bir tablanın üzerinde lekeli, yırtık bir poster alay edercesine, eski bir filmi, *Hurricane*'i reklam ediyordu. Batıya doğru kentin üst çizgisi neon ışıklarının cümbüşüne karşı kesilmişcesine çentikli bir silüet oluşturmuştu.

Yörenin sokak ışıkları yandı. Beukes, kahverengi gözleri dikkat kesilmiş, otobüs durağında durdu. Elinde yassı bir karton taşıyan, koltuğunda katlanmış bir gazete bulunan kahverengi takım elbiseli koyu tenli bir adam. Bir kenar mahalle otobüsü yaklaştı. Beukes eliyle otobüse işaret etti. Beyaz olmayanlara ayrılmış olan üst kata çıktı, arkada oturacak yer buldu. Kutuyu kucağına koydu, bir sigara çıkardı. Önündeki yolculara kayıtsızlıkla bakıyordu. Sivil polise benzer kimse yoktu ortalıkta; olsa da nasıl ayırt edilebilirdi ki onlar?

Beukes, gazeteyi açıp okumaya başladı. Baş sayfanın büyük bölümünü katil kadının dünkü duruşmasının tutanakları kaplamıştı. Kadın kocasını öldürmeye yazın karar vermişti. Adamın kahvesine azar azar içinde arsenik bulunan beyaz bir toz katmaya başladı. Adam kahveyi sütlü içerdi, o yüzden kadın öldürücü beyaz tozu önce bir bardağa koyar, üzerine kahve doldururdu. Yandaki bir sütunda ise polis Bakanlığı'nın bildirisi vardı: "Cumhuriyet, kuzey sınırlarından yeni bir gerilla saldırıları dalgasının karşısındadır.... İçeriye sızan milliyetçiler, yöre halkını kışkırtıyorlar." İneceği yere gelinceye kadar, duraklarda ara verip etrafı kolaçan ederek okumaya devam etti. İnince gazeteyi bir çöp tenekesine bıraktı. Kapalı ama ışıkları yanan bir sıra dükkanın önünden geçerek yarı müstakil binaların arasından aşağı inen yokuş bir yola saptı. Yol kentin dış mahallelerine giden demiryolu istasyonunun girişine bakan küçük bir meydana çıkıyordu.

Beyaz olmayanlara ayrılmış bilet gişesinde ışık yanıyordu. Küçük gişe penceresinin önünde bilet alan bir yolcu kuyruğu vardı. Bilet makinesi ileri geri sıçrıyor, perona açılan kapının ilerisindeki sinyaller çatırdıyor, gıcırdıyordu. Beukes istasyondan kestirme olsun diye geçti bilet almadı. Yolcu kuyruğunu dolaşarak perona çıktı. Kente giden treni bekleyen birkaç kişi vardı peronda. Tam da işten çıkma saatiydi, kentten gelen trenler tıklım tıklım dolu olacaktı. Bu istasyon, Melezlerin ve Afrikalıların yerleşme bölgelerine giden otobüs yolunun durağıydı. Beukes kalabalığın arasına karışmak için peronda kentten gelecek treni bekledi. istasyonun karşı tarafına geçmek için beyaz

olmayanlara ait alt geçidin girişine doğru ağır ağır yürüdü. İstasyonun karşısında otobüs terminali vardı. Kuyrukların bekleştiği duraklara sarsıla sarsıla büyük sarı otobüsler gelip gidiyordu.

O sırada başka bir şey gördü. Metronun çıkışında, istasyonun öbür tarafına polis barikat kurmuştu. Üniformaların, düz keplerin, mavi başlıkların ve sivil polislerin daha uçuk mavi pantolonlarının üzerine sokak lambalarının ışığı düşüyordu; park edilmiş Volkswagenlerin, Fordların yanında balçık suratlı üniformalı polisler belli belirsiz görünen sigaralarını içiyorlardı. Üst taraflarında kocaman bir reklam panosunda mutlu bir aile Coca Cola içiyor, gülen yüzlerle insanlara bakıyordu.

Beukes, içinden küfrü bastı. Meydanda iki büyük polis kamyonu duruyordu; birinin tel örgülerinin arkasında daha şimdiden bir yığın insan vardı. Satılığa çıkarmak üzere götürülmeye hazır yırtık pırtık giysi bohçaları. Bunlar orada oturmak için gerekli izin belgesini bulundurmayanlar, bazıları üzerinde uyuşturucu bulunan, sarhoşluk yapan ya da daha başka bir sürü suç işleyen kimseler olsa gerekti. "Olağan arama tarama" diye bilinirdi bu, çünkü polis yalnızca metro çıkışını tutmuştu. Beukes hemen geri dönerek uzaklaştı. Kalbi biraz kuvvetlice atıyordu. Beyaz olmayanlar, hiçbir suçları olmasa da her zaman aynı tepkiyi gösterirlerdi. İnsanın bilmeden işleyebileceği yüzlerce suç vardı. Kalp çarpıntısı ulusal bir hastalık olup çıkmıştı.

İstasyonun bir yan girişinden çıkarak meydana döndü. Demiryolu hattının karşısındaki motorlu araçlar köprüsünden geçecekti zorunlu olarak. İstasyondan karşıya yaya köprüleri de vardı, ama oralardan geçmenin anlamı yoktu. Semtin bir başka kesimine giden beyazlara ait yaya köprüsünden geçmeyi göze alamadı: Geçenlerde bir Melez, kestirme olsun diye, beyaz köprüsünden geçmeye kalktığı için yirmi sterlin para cezası ya da on gün hapse mahkum edilmişti. Yargıç, bu tür davranışlar devam ederse daha sert önlemler alınacağını söylemişti.

Oto köprüsü, rayların parlayan kavşak yerlerinin üstünden geçiyordu. Üstyanında ise elektrik telleri, Coca Cola panosu, otobüs terminali ve polis barikatı. Araba yolunun kenarındaki yaya şeridinde giderken köprünün kirişleri arasından baktı; bekleyen polisi, omuzuna asılmış stenin iskeletsi madeni ana çizgilerini, kayış tokasının bronz parıltısını görebiliyordu.

Polis arabalarının durduğu metronun yanında stenli polis muhafız: Bu cumartesi izinliyim, çok şükür. Sezon başlıyor, ilk maçı seyretmek istiyorum, diyordu. Genç ve iriyarıydı; küçük küçük sivilcelerle bozulmuş, soluk, ablak bir yüzü vardı.

Arkadaşı başparmaklarını tabancasının kemerine geçirmiş, kamyonlardan birine dayanmıştı."Ne maçı var?" diye sordu.

"Wellington, Somerset West", diye yanıtladı sivilceli stenlisi.

"Sezon pek de kaçırılmayacak bir maçla başlamıyor" dedi öbürü alaylı alaylı. "Wellington'la Somerset West. Her ikisi de çok zayıf. Rugby'de Villagers gibisi yok."

"Sen izinli misin Cumartesi'ye?"

"Hayır."

Stenlisi güldü, "Öyleyse, sırf kıskançlıktan böyle konuşuyorsun, zayıfmış kuvvetliymiş bakmaz, maç sayretmeye bayılırsın sen."

"Ben haftaya gidebilirim. Benimkisi sırf karakol nöbeti zaten. Çok da kötü geçmez hafta sonu karakol nöbetleri."

Sivilceli polis, steninin kayışını yerleştirip düzeltti; "*Ja*, böyle gece vakti pineklemekten, ya da devriyeye çıkmaktan iyidir," dedi.

"Polis kuvvetlerinde çalışmaktan memnun değil misin?"

"Yoo, iyidir."

"Bedel ödeyip ayrılabilirdin."

"Niçin ayrılayım ki? İyidir... Parası iyi. İzinli de çıkıyorsun."

"*Ja*, rugby maçı sayretmek için."

"Bir de dalganı görmeye." Ablak suratı lamba ışığında sırıtıyordu.

İkinci polis güldü. "Bak sen, bir sevgilin var, demek? Senin gibi toy bir oğlanın hem de."

Stenli kıkır kıkır güldü; öğünerek, "Sen üzülme arkadaş, öyle sandığın kadar da toy değilim ben," dedi.

"Kız nasıl bir şey?"

"Fena değil, hem de hiç fena değil. Maçtan sonra göreceğim onu."

"Ne yapacaksın yani?" ikinci adam hınzır hınzır konuştu; sivilceli olana sırıtıyordu. "Sen bir kızla ne yapabilirsin ki?"

"Sen hiç dert etme, ne yapacağımı bilirim elbet."

"Şu bizim Gesper gibi mi, ha?"

Stenli polis, ciddileşiverdi, "Bu, şakası yapılacak bir şey değil," dedi.

"Tanrım, sen kalk bir kadına öyle bir şey yap."

"İnsanın kanına dokunuyor."

"Canın cehenneme be," dedi kamyona dayanmakta olan polis. "Benim canım çekmesin, işimi görüyorsa, önüme kim gelirse gelsin, amenna. Neden olmasın ki, karakolda bile olsan, kolaydır. Sarhoş karılar getirirler, Hotantoları bile."

"O türlüsü olmaz işte. Öylesine elimi bile sürmem, ben."

"Hepsi aynı be. Ben deli miyim, razı olmuyor diye bir kızı boğayım, sonra da gidip kafama bir kurşun sıkayım. Çıldırmış keçileri kaçırmış olmam gerek."

"Nedeni o değildi," dedi iriyarı genç polis. "İhtiyar Gesper aşıktı kadına; kadınsa yatmıyordu onunla."

"Yatmıyorsa, aynı et başkalarında da var be."

"Anlamıyorsun ki sen."

Öbür polis güldü. "Delikanlı, benim tek bir şeye, yalnızca o şeye kafam basar. Ama sen uyanığın tekisin, açıkgöz çocuksun. O gibi işlerde allame."

"Ne de olsa, acı bir şeydi. Bombok olduk hepimiz karakolda. Komutan konuşma yaptı; herkes gönlünden kopanı verdi çelenk için."

"Kız için mi, Gesper için mi?"

Ablak yüzlü polis başını iki yana salladı, "Arkadaş, sen pis pis konuşuyorsun."

Öbür polis başını arkaya atıp gene güldü. Kişneyen midilli gibi çıkıyordu sesi. Doğruldu, yürüyerek küçük bir daire çizdi. Gülümseyerek nizami kunduralarının parlak burunlarına baktı. Uzaklarda bir tren düdüğü öttü, döşeli yolun üstündeki elektrik telleri sürekli sallanıyordu. Bir polis grubunun arasından ayrılan bir komiser yardımcısı onlara doğru geldi.

"Van graan," dedi kamyona dayanmış olana. "Sen, öbür tarafa geç, istasyonun öbür tarafına, oradaki bütün kâfirleri * bu yola gönder.

"Başüstüne komiserim," Polis topuklarını vurdu, sonra metronun içine yürüdü. Ablak yüzlüsü ve stenli olanı komiser muavininin peşinden gitti ve barikatta mevziye girdi.

Oto köprüsünü geçerken Beukes, trenin istasyona girdiğini gördü. Biraz sonra platform metroya doğru akan yolcularla dolmuştu. Bu insan seli, polis blokunun çevresinde mavi üniformalarının ve yanıp sönen el fenerlerinin barajı karşısında anaforlandı; ardından küfür ve bağrışlar arasında yavaşça durulmaya başladı. Yemek kutuları, çıkınlar, çantalar aranıyor, kağıtlar inceleniyordu.

"Muavin bey, benim acele işim var, lütfen bırakın da geçeyim."

"Hastir lan, sen kendini ne bok sanıyorsun. Hele şu pakette ne kaçırıyorsun, getir bir görelim."

"İş elbisem yalnızca, bayım, yalnızca iş elbisem. Eve yıkamaya götürüyorum."

"Açsana ulan, teres, sıçmayayım gagana."

"Hey. Öndekiler, neler oluyor be oralarda. İnsanların akşamları akşam yemeğinde evde olmaları gerekmez mi?"

"Hey Tanrım, bütün gün ha babam çalış, sonra da aranmayı bekle.

"Delikanlı. *Jog Waar's Jou pas*? Senin geçiş belgen nerede?"

Soluk beyaz parmaklar sayfaların üzerinde peynir kurtları gibi inip kalkıyor, geçiş belgesini taşıyan kişiyle belgedeki fotoğraf karşılaştırı-

* Güney Afrika'da Siyahlara verilen küçültücü ad.- Çev

lıyor. "Hey gidi Tanrım, siz bütün bliksemler hepiniz, hep aynı surat olursunuz. Anan seni nereden peydahladı ulan?" Sayfalar ardı ardına hışırdayarak açılıyordu. "Haa bak, bu yıl sen vergini ödememişsin, öyle mi?"

"Kelle vergisini aylarca önce ödedim."

"Bok ödemişsin. Hele sen gel bakiyim, benimle."

"Ödedim."

"Hastir lan. Beni enayi mi sandın sen? O pis suratına bir tane indirmeyeyim. Hey memur, bunu kapalı kamyona koy."

"Ama baksan mührü göreceksin."

"Dinle beni teres, seninle kaybedecek vaktim mi var sana göre? Bütün gece oturup seni dinleyeceğimi mi sanıyorsun? Hepsini yargıca anlatırsın sen artık."

"Jong, gel, atla, atla."

"Jong, kom, kom, pas, man, pas."

"O cebinde ne sikim var lan? *Dagga* mı? Siz gidi piçler sizi, sanki yaşamınızı o sikim tohumla sürdürürsünüz."

"Tütünüm benim o, başka birşey değil."

"Jong, bir bakayım hele. Boşalt o cepleri."

"Senin kanununu sikeyim."

"Hanginiz söyledi, lan, onu? Hey oradakiler arkadaki piçler, göstereceğim gününüzü. Kesin şu Allahın cezası itişmeyi."

"Dinle, ayı, bu belge geçmez; çok önceden bu kentten çıkmış olman gerekirdi senin. Sen devleti aldatabileceğini mi sanıyorsun lan?"

"Ama ben burada çalışıyorum, efendim."

"Oo, öyle mi lan? Peki kim izin verdi sana bu kentte çalışmak için? Senin için çok fena bu, kara ayı. Al sana bir tane daha Komiserim."

"Şu arkası kapaklı kamyona, haydi yallah; atla, atla, atla, adam."

Köprünün bitimine gelirken Beukes, stenli genç polislerin gözetiminde bir grup erkeğin itilip kalkılarak kamyona götürüldüğünü gördü. Kapalı otöbüs durağındaki insanlar olup bitenleri canları sıkkın seyrediyorlardı. Terminale koca koca sarı otobüsler girip çıkıyor, kırık dökük beton yoldan geçerken ağır ağır sallanıyorlardı. Polis blokundan salıverilen kişiler kuyruğa girmek için otobüslerin önünden kaçışıyorlardı.

Beukes köprüden uzaklaştı, yoldan karşıya geçti. Otobüslerin yola devam etmek için döneceklerini bildiği bir köşenin biraz ilerisine yürüdü. İstasyonun görüş alanından çıkmıştı; polisin barikatı bırakıp öteleri aramaya kalkışmayacağından emindi. Ama gene de içine tuzaktan kurtulmaya çalışan hayvan gibi, içinde bir kaygıyla bekledi. Bir oto-

büs köşeden dikkatle dönerek geldi, ne var ki onun istediği otobüs değildi; endişesi öfkeye, arkasından da içini tırmalayan bir meraka döndü, ikincisini bekledi.

Beklediği otobüs köşeyi dönüp yavaşlayınca kaldırımdan inerek, tıkış tıkış dolu sahanlığa beceriksizce atıldı. Bir el ona sarıldı. Bir ses, "Tutun, arkadaş" dedi. Beukes, başını sallayarak teşekkür etti. Kalabalığın arasına sokuldu.

Yolcular sahanlığı tıklım tıklım doldurmuşlar, üst kata çıkan merdivene yığılmışlardı. Sahanlıkta yüzü kömür tozuyla kararmış gözleri kıpkırmızı, çakırkeyif bir adam, limandan eve getirdiği balıkların ezildiğinden yana yakıla yanındakiyle tartışıyordu. Öbür yolcu, "Benim elimden birşey gelmez, değil mi ama?" diyordu.

"Bak arkadaş, bu balık benim beş tekliğime mal oldu. Sen onun üzerinden çekilene kadar, pelte gibi olacak, değil mi canım?"

"Öyleyse, arkadaş, sen de başka bir otobüse binseydin. Ben ne yapayım."

Biri, "Bu hatta daha çok otobüs vermeleri lazım," dedi.

Bir kadın lafa karıştı, "Daha çok otobüs mü? Bizim rahatımızı düşünürler mi onlar, sanıyorsun? Şirket sadece para almaya bakar; senin canın cehenneme."

Biletçi merdivenden güç bela iniyor, "Bilet paraları, lütfen, paraları hazır edelim, lütfen," diye bağırıyordu.

"Hey, sen, biletçi" diye bağırdı adamın biri. "Bu hatta ne zaman ilave otobüs çalıştıracaksınız be? İnsan ücreti rahat rahat gitmek için öder, dimi ama?"

Bozulan ve sinirlenen biletçi, ters ters karşılık verdi, "Şirkete yazsana; bana niye söylüyorsun?"

"Zekâya bak, hele."

"Ücretler, lütfen, ücretler."

"Biletçi, bu sikim otobüste sen nasıl bilet parası toplayabilirsin ki. Bana sorarsan, koyver, herkes bedava gitsin."

"Bedava mı gitsin? Benim işim ücretleri toplamak, arkadaş. Şirket bu işi yapmam için, ücret veriyor bana."

"Ooo, sen bir patron yanaşmasısın öyleyse, ha?" sahanlıktaki kalabalık gülüştü.

"Tamam öyleyim, ne olacakmış?"

"Sikilmiş götlü sürüngenin biri, olacağı bu."

"Yol verinde adam bu yana geçsin, lütfen."

"Sikiyim şirketi, sikiyim patronları. Anasını belledığim parasını hep biz fakirlerden kazanırlar."

Bir kadın öfkeyle bağırdı, "Kesin. Hiç terbiyeniz yok mu sizin,

böyle küfür edip duruyorsunuz. Büyükleriniz size gerekli terbiyeyi vermediler mi?"

"Pekala bayan, ben özür dilerim. Ama bir şey o şey değilse mutlaka başka birşeydir. Bir düşünün, Trende o allahın cezası yasa var, şimdi bu otobüste de şu sepet kafa."

Biletçi öfkeli görünüyordu, "Benimle doğru konuş, oldu mu? Senin oynaşın değilim ben." dedi.

"Haydi be, oynaş diye seni kim alır yanına?"

"Seni indiririm otobüsten, duydun mu?"

"Otobüsü sen ne yap, biliyor musun?"

"Susun, susun" diye bağırdı kadın, "Terbiyesizliği bırakın. Terbiyeli insanlar otobüse binemeyecekler artık."

"Aman sevsinler, sevsinler, bu hanımın artık belki de Avrupalı otobüsüne binmesi gerekecek.

"Bana bak, bana ağzını bozma. Yaşlı insanlarla nasıl konuşulacağını bilmiyorsun sen."

Otobüs biletçisi güç bela içeriye geçti, yine ücret diye bağırıyordu. Otobüs neredeyse her yüz metrede bir durakta duruyor ama bu uzun yolda hiç kimse ne iniyor, ne de biniyordu. Ufak bir çayırlıkta otlayan çöpçü atlarının bulunduğu belediye ahırlarını geçtiler.

Bir başka adam, "Kanun, ihtiyar Ali'nin yakasına yapıştı," dedi.

"Neden?"

"Ceplerini arıyorlardı; ne olduğunu anlamaya kalmadan, baktık ki arabaya tıkıyorlar onu. S...in devleti; sadece para cezasından para kazanır, bilirsin?"

"Komünist arar onlar," diye biri söze karıştı.

"İyi ama, Ali komünist değil ki, camiye giden bir adam, hem de her cuma gider, valla."

"O kadar da budala olma, arkadaş, *Koerant*'ı okumaz mısın sen"

"Hangi gazeteleri?"

"Bak, ben burada siyasetten söz etmiyorum. Çeneni çok açmasan iyi olur, duvarların kulakları olduğuna göre, mos."

"*Ja,* devlet hesabına çalışan allahın belası bir sürü beşinci kol var."

"Her yer allahın belası kanun."

Otobüs sallandı ve sarsıldı. Kenar mahallenin merkezine varmadan Beukes uzanıp zili çaldı, sonra da yavaşça sahanlıktaki kalabalığın arasından sıyrıldı.

Bir adam, gülerek, "Düşeyim deme sakın, arkadaş" dedi.

Beukes, otobüs durakta yavaşlayınca, sahanlıktan atladı. Hafif sarsılmış vaziyette yolun kenarında bekledi; trafiğin akışını bir süre gözden geçirdi, sonra hızla karşıya geçti. Bir an yolun kenarındaki çimen-

liğin yanında durdu, otobüsün gittiği yöne baktı. Işıklı arka pencerelerin ve kırmızı kırmızı yanıp sönen stop lambalarının karanlığa dalışını görebiliyordu. Francy orada, diye düşündü. Hey gidi Francy, Francy, Francy. Onu neredeyse unutmuş olduğunu ayrımsadı. Sevgiyle özlem bir an birbirine karıştı. Çimenlerin içindeki patikada yürürken, ben ne bok yemeye yapıyorum ki bu işi? Ne demeye, diye düşündü. Ama sevilen bir ceketi çıkarırcasına, biraz da istemeye istemeye bu düşünceyi kafasından uzaklaştırdı. İllegal broşürlerle dolu ucuz kutuyu elinde taşıyarak yoluna devam etti. Onun yerine, bu broşürlerin dağıtımım ve Hazel"la buluşmasını düşündü.

ALTINCI BÖLÜM

Hazel, Elias Tekwane'nin kod adıydı. Doğduğunda annesi ona büyük babasının adını koymuştu. Ama birkaç yıl sonra, onu almış, çocukların salıncak kurdukları yaşlı kâfuru ağacının önünden geçirmiş, okuma yazma öğrenmesi için köy patikasından aşağıya indirerek misyona götürmüştü. Yerli adlarını söylemekte güçlük çeken misyoner, "Elias diye, çağıracağız onu Kitabı Mukaddes'teki güzel adlardan biridir," demişti.

Elias, ailenin iki ineğini, öbür erkek çocuklarla birlikte evin arka tarafındaki fundalık yamaca otlatmaya götürmediği zamanlar, misyondaki derslere gidiyordu. Bu erkeklerin işiydi, kadınlar tarlalarda çalışırdı.

Ülkenin o kesimine yağmurlar, ekim ve kasım aylarında yağardı. Ardından, toprağı ekime hazırlamak üzere sabanlar ortaya çıkarılırdı. Kış boyunca toprak kuru ve tozlu olurdu. Tarlalardan geçen sığırlar arkada kalan mısır saplarını katır kutur yerler, ortalığı toza bularlardı. Sonra rüzgar mısır saplarındaki kuru yaprakları önüne katar, savururdu; uçuşan yapraklar havada ıslık çalar, insanın yüzünü, ayaklarını tırmalar, kuru deriyi bıçak gibi keserdi.

Ama çift sürme zamanı en iyisiydi. Bahar gelir, sabahları güneş erkenden yükselir, sarı ışık toprak üstüne parlak, buruşuk bir örtü gibi yayılırdı. Yaşamın sesleri erken gün ışığıyla birlikte ortaya çıkardı: Öküzlerin çektiği saban tekerleklerinin tiz sesleri, bir kamçı şaklaması; kuş cıvıltıları; çocukların şarkıları, bir sürü çığırış.

Hasatla birlikte, güneş sarp boz tepelerin üstüne düşmeden, başlarının üstündeki gaz tenekeleri ya da sırtlarındaki çuvallarla mısır taşıyan sıra sıra kadınların ve kızların zahmetli yürüyüşü görülebilirdi. Bu mısır kasabada şeker, tuz, çay karşılığında ve vergi ödemek için satılırdı. Hasat kötü olduğu zamanlar, beyaz bakkala borç edilirdi.

Ülkenin o kesiminde güneş batınca gök sarı, turuncu ve yeşile döner, dağınık bulutlar göğün çatısından kopuk duvak telleri gibi sarkardı. Köyün evleri, yamaçlarda kahverengi ve toprak sarısı buruşuk bir halının üstüne atılıvermiş oyuncaklar gibi dururlardı. Oralara ilk gelen

ya da oradan geçen kimselerin gözüne bir kartpostal kadar hoş gözükürdü bu manzara.

Elias babasını anımsamıyordu. Yalnızca annesinin anlattıklarından bilirdi onu. Ama günün birinde babasının öldüğünü, onu artık bir daha hiç göremeyeceğini söylediler. Tekwane'nin Johannesburg yakınlarındaki bir maden kazasında öldüğü haberi gelmişti. Toprağın yüzlerce metre altına atalarının hepsinden daha derine gömülmüştü. Ondan sonra Elias'm anası her ay, kocasının yaşamına karşılık madenin kendisine ödediği, "emekli aylığı" dediği iki paundu almak için kasabadaki postaneye gitti.

Misyon okulunda Elias, oldukça iyi ilerledi. Basit aritmetiği ve hecelemeyi beceriyordu. Oluklu saçtan yapılmış derslikte olmadığı, ya da sığır gütmediği zamanlar, öbür çocuklarla birlikte kâfuru ağacının etrafında oynar, alçak dallardan birine kurdukları salıncakta sallanırdı. Kimi zaman da, çalılığın içinden geçerler, çatlak ayaklarının altında toz haline gelen ufalanmış, aşınmış topraktan, demiryoluna kadar olan bütün yolu yürürlerdi.

Çocukların demiryoluna sık sık inmeleri, trenlerin belli saatlerde geçtiğini anlamalarını sağladı; sonunda kuzeye giden trenin ne zaman, güneye giden trenin ne zaman geçeceğini kesin olarak öğrendiler. Bu kaba tarifeye göre geçecek trenleri beklemek için demiryolunda toplanırlardı.

Yaşlı bir kadının elleri gibi titreyip duran kahverengi dikenli ağaçların altında oturup düdük sesini beklerlerdi. İlk ötüş her keresinde uzaktan gelirdi, tıpkı çalılarla kaplı bir dağ dizisi boyunca uzayıp giden çok uzun yolu keşfe çıkmış bir baykuş gibi. Çocukların oturduğu yerden dağlar, ince bir battaniyeye sarınmış aç bir kızın ince endamı gibi görünürdü. Ufacık göğüslerini, sıska karnını, kemikli dizlerini seçebilirdiniz.

Tren ağır ağır gözükür, yokuştan yukarı, kızgın yaşlı bir misyoner gibi ahlaya puflaya çıkardı. Önce, silindir şapkaya benzer uzun, kocaman bacasıyla, buhar püskürte püskürte, takırdayan tekerlekleriyle lokomotif gelirdi; makinist kabininde soytarı zenciler gibi kararmış suratlarıyla, boğazlarına kadar çıkan partal süveterleriyle iki *amabulu*, yani beyaz adam bulunurdu. O sırada insanın yüreğini hoplatan bir gürültü sökün eder, ardından tamponları birbirine değdikçe takırdayan, gıcardayan uzun bir vagonlar katarı geçerdi.

Çocuklar cıvıl cıvıl sesler çıkararak, ellerini çırpa çırpa, sallaya sallaya trenin yanı sıra koşarlar, vagonlardaki yolcular bodur ağaçlara, toprağı sarı yaralar gibi yarmış olan kavruk sel yataklarına, masmavi göğe doğru diş diş yükselen tepelere bakarladı. Kimi zaman bağrışan çocuklara yarı yenmiş yiyecek paketleri fırlatılır, tren güneşin kavur-

duğu ötelere doğru düdük çala çala gidince çocuklar soluk soluğa geri dönerler, atılmış artık yiyecekleri toplarlardı. Isırılmış sandviçler, kırık bisküviler, üzerinde biraz et kalmış piliç kemikleri, patlak portakallar ve kırık bonbon şekerleri olurdu bunlar.

Bir akşamüstü anası postaneden eli boş döndü ve Elias, anasından "Emekli aylığı"nın artık bitmiş olduğunu öğrendi. Maden ayda iki pounddan kırk sterlin tazminat ödemiş ve o gün kadına sonuncu ödemenin geçen ay yapıldığını söylemişlerdi. Şirket, kocası ile birlikte ölen beyaz madencilerin dul eşlerine, daha başka şeyler arasında, ayda on beş pound tazminat bağlanmış olduğunu söylemeyi ihmal etmişti kuşkusuz.

Baas Wasserman'ınki, o küçük kasabanın en işlek dükkanıydı. Oradan, paket kahveden, gresle kaplı büyük oto ya da çiftlik makinesi yedek-parçalarına kadar hemen herşeyi satın alabilirdiniz. Bakkaliye, bonbon şekerleri istif edilmiş raflar, katlanmış battaniyeler, haki pantolonlar, uzun çizmelerin bulunduğu bölmeler vardı. Ayrıca kristal kâşeler ve vazolar da vardı ama bunların pek azı satılmıştı ve raflarda bir karış toz içinde duruyorlardı. Dükkânın ön cephesi tütün ve zencefil reklamlarıyla süslenmişti. Her sabah ve her öğleden sonra suyla yıkanması gereken veranda, oluklu saçla örtülmüştü.

Beyazlar dükkâna istedikleri gibi girip çıkarlardı; buna karşılık Siyahlara avluya bakan yan duvarda açılmış dört köşe bir delikten servis yapılırdı. Beyazlar içerde alış veriş yaparken, öte yandaki müşteriler uzun süre beklemek zorunda olurlardı; çünkü Wasserman'ın karısı beyaz müşterilere hizmet etmenin yanı sıra, onlarla bitmek bilmeyen sohbetlere dalar, kimi zamana da kahve ya da bir şişe maden suyu ikram ederdi.

Siyah müşteriler, bekleşirlerken, dükkanın önünü süpüren Elias'a takılırlar, ona dükkanın yeni patronu diye seslenirler, "dün ne kadar kâr ettin?" diye sorarlardı.

"Gözümüz sende, küçük patron. İş nasıldı dün, ha?"

Elias, verandanın kenarında toplanmış olan yüzlere sırıtır, "Çok kazançlı diye yanıt verirdi."

"Yok yahu! Öyleyse bugün tenzilatlı alış veriş yapabiliriz. Bir torba unun bugün daha ucuz olduğunun resmidir. Değil mi küçük patron?"

"Elbette, ninem, istediğin kadar un al, hiç para verme, canın sağ olsun."

"Atalar kutsasın seni; iyi kalpli bir erkekçiksin sen. Ama buna Wasserman'm razı olacağını sanmam, ne dersin?

"Olmaz herhalde."

"Neyse, dükkanı temiz tuttuğun için sana para yağdırıyor, değil mi?"

"Dükkânın arkasındaki evin temizlik işlerine, odun kesmeye yardım ederim, ben."

"Deme yahu! Öyleyse ücretini elmasla ödüyordur senin."

"Her Cuma, üç şilin altı peni alırım, Ninem."

"Hi, hi, hi, aman ne para, ne para! Üç şilin altı peni!"

Evin arka tarafında bir zamanlar ahır olan bir yer vardı. Wasserman artık işe yaramayan ıvır zıvır eşyayı buraya koyardı. Hiçbir şeyi atmazdı Wasserman. Ahır, hurda arabaların, kırık somyaların, çoktan tahta parçalarına ufalanmış hurda dolapların, paslı tenekelerin, boş gaz bidonlarının kırık saplı bir küreğin, cüzamlı suratlı kırık aynaların ve toz pas içine gömülmüş ne olduğu bilinmez sayısız maden ve ahşap takım taklavatın tüneğiydi. Bir sürü canlıdan arta kalan ne varsa oraya tıkıştırılıvermiş gibi bir hali vardı.

Elias bir gün birkaç ömrün kalıntısı bu yığını araştırırken darmadağın ıslak ve küflü kitaplar yığını ile karşılaştı. Biraz önce bronz bir kapı tokmağı ve kırık bir de çakı bulmuş, cebine atmıştı. Çakının işlemeli sapının kiri pası altında kabarık harfler ve sonraları kimliğini Paul Kruger olarak saptadığı bir erkek yüzüyle kaplanmış helezoni ufak oymalar farketti.

Islak kitabın sayfalarını çevirdi. Yazı bulunan sayfaların çoğu nem yüzünden bozulmuştu, ama kitaplardan bir tanesinin enikonu okunabildiğini gördü. Kitapta yer yer karakalem resimler vardı; bunlar at üstünde kalkanlı ve mızraklı, yüzlerine iri maskeler takmış beyaz adamlardı. Öbürleri ise karşı tarafa ok atıyorlardı. Resimler kafasını karıştırdı: Elias mızrakları, kalkanları, meydan savaşlarını hep kendi halkıyla özdeşleştirirdi. Köyün ihtiyarları sık sık çocuklardan gençlerden ve kadınlardan oluşan bir dinleyici kalabalığına halklarının tarihini anlatırlardı ve Elias onların seslerinden ayakların toprağı dövüşünü, kalkanlara çarpan mızrakların takırtısını ve atılan savaş çığlıklarını duyar gibi olurdu. Oysa burada aynı şeyleri yapan, aynı şekilde savaşan beyaz insanları gösteren bir kitap vardı. Burada olmayan yalnızca atlardı.

Derilerinin farklı olması bir yana, bayazların belki de kendi halkıyla aynı olduğu düşüncesi kafasına takıldı. Evet, burada bu kanıtlanıyormuş gibiydi. Süslü kalkanlar, sopalar, hançerler. Elias, kapağı olmayan kitabın baş sayfasını inceledi, başlığı heceledi: *White Şirketi.* Islak bir satırla boğuştu, *Hardel John Nasıl Geldi...* Kitabı mutlulukla gömleğinin altına sakladı. Akşama, keşfetmiş olduğu şeyleri kapıkolunu, süslü çakı sapını ve kitabı, kendisine Mevrou Wasserman'ın verdiği öbür yemek artıklarıyla birlikte eve götürdü: Artıklarla var olan biri.

Geceleri kitabın başında kafa patlatıyor, sözcüklerle boğuşuyordu. Kuşkusuz heyecanlı bir kitaptı. Savaşlar, geziler, serüvenler vardı içinde. Tabii bütün bunların yıllarca önce yer almış olduğunu ayrımsamıştı ama anlatılan yerler köyün, Wasserman'ın dükkanının, kâfuru ağacının, rampaya tırmanan lokomotifin, dikenli çalıların çevresinde ki kuru kavruk otların arasına düşüp kalmış yarı yenmiş sandviç ötesindeki bilinmeyen, gizemli yerler hâlâ var olsa gerekti.

Günler geçtikçe Elias güçlenip kuvvetlendi. Boğa gibi geniş omuzluydu; kolları ve bacakları güçlüydü. Ondördünde, ona biraz da sırıtıyormuş havası veren belli belirsiz bir bıyık bile bitti dudağının üstünde. Yaşlılar ona "erkek" diye takılıyorlardı. Tükürük cilası ve paçavrayla pırıl pırıl parlattığı çakıyı hâlâ üzerinde taşıyordu; kapı tokmağını ise yeğenine armağan etmişti. Ama çakıyı ve kitapları vermeye gönlü razı olmadı. Zaten kitaba pek istek de yoktu. Eninde sonunda o uzun masalın üstesinden geldi ve birçok kez yeni baştan okudu. Bazen kitabın diliyle konuşuyor, köyden ya da Wassermen'ın dükkanından geçen beyaz çocuklar, onu "Kara İngiliz" diye çağırıyorlardı.

Ona okuma yazmayı öğreten ihtiyar misyoner gitmiş, yerine genççe biri gönderilmişti. Bu adamın kocaman kır bir bıyığı ve ihtiyar bir tazının hüznü sinmiş yaşlıca gözleri vardı. Ama bütün işini gücünü köye din getirmeye vermiş bir insandı. Çok azgın Afrikanerler gibi hareket etmiyor, o yüzden hoş görülüyordu. Elias ondan, insanların artık İngilizceyi bu kitaptaki biçimde konuşmadıklarını öğrendi. Wasserman'ın deposunda çalışmadığı zamanlarda Elias'a ayrıca aritmetik de çalıştırıyordu.

Ardından da kasabalının, köylünün savaşı öğrendikleri bir dönem geldi. Elias bunun kalkanlarla, saldıran atlılarla yapılan bir savaş olmadığını öğrendi. İhtiyarların bildikleri Boer Savaşlarına da benzemiyordu. Üstelik denizlerin ötesinde Avrupa'da yapılan bir savaştı. Elias, Fransa ve İngiltere'yi kitaplardan biliyordu ama bu kez Kuzey Afrika'ya sıçramıştı. İşin daha ilginç yanı da yönetimin ülkeyi, bu savaşta İngilizlerin yanında savaşa sokmasıydı. Erkekler askere alınıyordu.

Kasabadaki beyazların çoğu buna ateş püskürüyordu; İngilizlerle savaşan, Yahudileri kıran Almanlara yakınlık duyuyorladı. Hatta yönetimin bu kararını kınamak için kasabada bir toplantı bile düzenlemişlerdi. "Kırmızı boyun İngilizlerin canı cehenneme," diye bağırıyorlardı. "Yahudilere gelince, Hitler hepsini öldürsün. Onların bütün işi başkalarının zararına zenginleşmek, Kâfirlerin aklına aptalca fikirler sokmak". Ne var ki toplantılarından bir şey çıkmadı, onlar da homurdana homurdana vazgeçtiler.

Erkekleri askere yazmak için bir asker taplama timi kasabaya gel-

di. Büyüklerle pek aynı kanıda olmayan, beyaz gençlerden birkaçı askere yazıldı. Ama daha şaşırtıcı olanı, ordunun Afrikalıları da askere almasıydı. Asker toplama timi, gösteriş olsun diye gıcır gıcır bir zırhlı oto, kamuflajlı bir kamyonla birlikte köyün yanına dikiliverdi. İçinde haki üniformalı iki beyaz çavuşla, şapkalarında bronz filler bulunan birkaç Afrikalı er vardı. Afrikalı erlerin sedye taşımaları, aşçılık ve temizlikçilik yapmaları öngörülüyordu: Yönetim onların silah taşımasına izin vermiyordu, ama savaşın süfli işlerini görmek için onlara gerek vardı.

Elias için bu, köyün sınırlarının dışına açılmak yolunda bir fırsat oluşturdu. Ne var ki askere yazılmak için başvurduğunda Siyah bir asker kocaman kafasını arkaya atarak, haki dizlerine vura vura, yaşlı bir at gibi kişnercesine, *"Hi hi, hi, hamba, hama, Piccanin"*, diye bir kahkaha patlattı. "Git işine allahsen. Ne o be?, Gidip bizim yerimize savaşı sen mi kazanacaksın? Almanlar seni görünce üç buçuk atıp kaçacaklar mı, sandın? Olmaz, git de bacakların bir karış daha uzadığı zaman, erkek olduğun zaman gel buraya." Öbür askerler de onunla birlikte güldüler, beyaz çavuşlar kıkırdadılar. Elias, yüzgeri dönüp oradan uzaklaştı, kasabalı savaşı kabul etmemekte belki de haklı, diye düşündü.

Ama olayı Wasserman'a, içinden gülerek, anlattığında, dükkan sahibi adam müthiş içerledi. Bir hindininki gibi kırış kırış olan incecik kırmızı boynu, öfkeyle seğirip kasıldı; ağzı çamurlu suya düşmüş bir solucan gibi kıvrılıverdi, gözleri kabuğu soyulan yumurta gibi dışarı fırladı. "Ulan, seni güdük ciğeri beş para etmez kâfirin teki, sen nasıl cüret edersin beyazların işine burnunu sokmaya? Sizin *verdomde* karalar sizi, çok küstahlaşıyorsunuz artık. Demek, kara derilileri kendi savaşlarına alıyorlar, öyle mi? Döndüğünüzde ama, bizler gibi olmak isteyeceksiniz. Dilerim tüm *bliksem*'ler pislik içinde geberip gitsinler. Sen, seni *niks-niks* çekirgesi seni, yıkıl karşımdan, bir daha da gözüme gözükeyim deme."

Bu olay üzerine Elias, köyün arkasına düşen yamaç üzerindeki taşlı tarlaya geri döndü. Ya sığır güden öbür çocukların yanına katılıyor, ya da saban demirini sertleşmiş toprağa saplayarak, tökezleye sendeleye yürüyen yaşlı öküze bağırıyordu. Elias ve anası, toprakta yetişen cılız mısır koçanlarıyla, binde bir kart bir tavukla, kasabadan dilenerek topladıkları yemek artıklarıyla, köy halkının iyilikleriyle karınlarını doyuruyorlardı. Öfke Elias'ın içinde olgunlaşan bir tohum gibi büyüdü, filizlenerek tüm kemiklerini, kaslarını, beyninin içini sardı. Neden, neden ama, diye düşünüyordu; bizlerde onlar gibiyiz; yalnızca, onların toprakları daha büyük, onların daha çok paraları var. Kendi bir karış

toprağımızın taşları arasında bir avuç tahıl yetiştirmek için didinmediğimiz zamanlar bizim bütün işimiz onlara çalışmak.

Savaş uzadıkça, büyük kentlerde çalıştıracak insanlara ihtiyaç duyuldu. İşçi toplama timleri işçilerle sözleşme yapmak için siyahlara ayrılmış olan bölgelere geldiler. Dükkan sahiplerine olan borçları iyice kabardığı, topraklar da bu borçları ödeyecek, ailelerini doyuracak kadar ürün vermediğinden, gençler sözleşme yapmak için kendiliklerinden başvurmak zorunda kaldılar.

Elias kendisi başvuruda bulunarak önce geçiş belgesi almak için yazıldı. Çünkü birinin bulunduğu yerden ayrılabilmesi için doğal olarak beyaz makamlardan izin alması gerekiyordu.

Afrikalılar onaltısına basınca bir kez daha doğarlar, ya da, daha da kötüsü, Caligula kadar zalim, Neron kadar acımasız, kanlı kölelik törenlerinden geçirilir, şeytan ayini gizem törenlerine sokulurlar. Bu köleliğin bağları sonu gelmeyen kurallardan oluşan karmakarışık zincirlerdir, bunlar kauçuk stampalarla perçinlenir ve Yerliler Komisyonu dairelerindeki gıcırtılı kalemler, yaşam boyu yara izi bırakan dağlama demirleri gibidir.

"Senin geçiş belgen nerede Kâfir?"

"Burada."

"Ha, filan yerden geldiğini görüyorum peki, oradan seyahat etme iznin nerede senin bakim?

"İşte buyurun."

"İyi, demek falan yerden seyahat etme iznin var; *burada* oturma iznin nerde, peki?"

"Burada işte."

"Hah. Demek falan yerden gelme ve de burada bulunma iznin var; sen nerede çalışıyorsun bakim?"

"Burada, falanın yanında çalışıyorum."

"İyi, güzel. O falan kişinin yanında çalışma iznin var mı senin?

"İşte burada."

"Ha, evet, görüyorum. Hepsi de yazılmış buraya, mühürlenmiş ve senin yanında çalıştığın falan adam da her ay muntazaman imzalamış. Güzel, mükemmel, herşey çok iyi. İyi de, burada nerede oturuyorsun, yerini tam olarak söyle bakım, bana."

"Falan bölgede, falan ilçe, filan sokakta, filan ara sokakta, ya da yerde filan kovukta."

"Harika. Şimdi o mevkide, belediye ilçesinde, sokakta, ara sokakta, yerdeki filan kovukta yaşadığına göre, senin orada oturman için gereken imzalı, mühürlü, damgalı iznin var mı bakim?"

"İşte buyurun."

"Harika, herşeyin var be senin: yetkililere kendini yazdırmış olmandan da görüleceği üzere, oturma iznine, daha önce oturduğun yeri terketme iznine, buraya gelme iznine, Tanrının ve Yerliler Komisyonu görevlisinin inayetiyle burada kalma iznine sahipsin; falanın yanında çalışma iznine de sahipsin; filan yerde oturma iznine de sahipsin. Peki, ama söyle bana bakim, evli misin, sen?

"Evliyim."

"Karın, çocukların nerede?"

"Daha önce oturduğum yerdeler."

"Güzel. Unutma, önceden izin almadan seninle birlikte oturmaya, ya da seni görmeye gelemezler. Bu izni almamak şeytanın ve de tüm Şeytan Çömezlerinin gazabını uyandırmak olur, ha."

"Unutmam."

"Güzel. Tabii, seni ziyaret etmek için falan yerden buraya yolculuk etme iznine sahip olsalar da karının çocuklarının amca, dayı, hâlâ ve teyzelerinin, büyükanne ve büyükbabalarının, seninle birlikte *oturmak* isteyen bütün akraba ve taallukatının bunun için izin alması gerekir. Anlıyorsun, kuşkusuz."

"Anlıyorum."

"Ha, sırası gelmişken, şunu da söyleyeyim, bir başkasının yanında başka bir işe girmek için, izin almadan, bu adamın yanındaki işinden çıkamazsın, buna iznin yok; bunu da anlıyorsun, değil mi?"

"Anlıyorum."

"Harika, ulan sen iyi bir kâfirsin be. Tabii, anlıyorsun ki buradan ayrılıp başka bir yere gitmeye izinli değilsin önce, buradan ayrılmak ve oraya gitmek için iznin olması gerekir ve orada kalmak, ev tutmak, çalışmak, işe gitmek, işten dönmek, arasıra grev yapmak, falan filan da gene izni gerektirir."

"Biliyorum."

"Ulan bütün bunları senin kafan alabiliyorsa eğer, büyücünün tekisin sen. Ama bir şeyi anla."

"Neyi?"

"Eğer gözlerini dört açıp bunları yerine getirmezsen ya hapse atılırsın ya da bütün izinlerin iptal edilir. Öylesine ki, yaşayan biri olmaktan çıkarsın. Bir hiç, bir ruh haline gelirsin, gerçekte yaratılmışlıktan çıkarsın. Bu toprak üzerinde hiçbir yere gidemezsin, hiçbir allahın kulu iş veremez sana, yiyemez, içemezsin, hiç olursun, hiç; hatta hiçden de aşağı."

"Anlıyorum".

"Öyle olsun."

YEDİNCİ BÖLÜM

Caddenin bir yanında, zanaatçı ve orta sınıfın alt kesiminden insanların önü bahçeli evlerinden geçilirdi. Burada sergi gibi dizilmiş "Montrose", "Chez Nous", "Nevada", "Casa Loma", "Sorrento" gibi tabelalar birbirini izliyordu. Bayağılık, egzotiklik kisvesi altında boylu boyunca uzanıyor, metal cilâ, bir uzak diyarlar fantezisi yaratıyordu. Bahçeleri çeviren çit bitkilerinin, hanımellerinin, sarmaşıkların arkasındaki ışıkları yanmış, perdeleri çekilmiş pencerelerden kısık sesli radyo şarkıları geliyordu. Sokak lambaları kırmızı toprak bahçe yollarının üstünde şurup damlaları gibi parlıyordu; caddenin öbür tarafındaki tuğla okul ise davetsiz bir misafir gibi orada olmaktan utanmışcasına tel örgünün arkasına çekilmiş, ay ışığını biraz karartmıştı.

Beukes geçmişe döndü; belleğindeki zaman makinesi onu geçmişe savurmuştu. Kendisini yedi yaşında, ilk kez okula giderken gördü. Bir zaman başında mavi kepi, elindeki taştahtasıyla, babası onu öbür elinden tutar, kentin üst yanındaki yamaçta bulunan kırmızı tuğlalı ve kiremitli okulun önüne kadar götürürdü. Bir sürü penceresi vardı; bunlar okulu geniş gösteriyordu.

Beyaz olmayanların gittiği bir okuldu. Durmadan itişip kakışan çocukların yüzleri, güneş, yanığı kahverenginden çukulata rengine kadar çeşitli tonların bir araya toplanmış yığınını oluşturuyordu. Koridorlarda ezbere okunan çarpım tablosu sesleri yankılanıyordu: Bir kere bir iki, iki kere iki dört... İlk okuma, Ezop'un masalları, Zalim Kraliçe ve de uzun haneli bölme, yıllık konser provası yıllarıydı onlar.

Onlara bir beyaz okula özel bir konser verecekleri söylenmişti. Küçük çocuk, "Beyaz" denen çocukların başka okullara gittiğini gerçekte ilk kez o zaman algılamıştı. Çocuk oyuncuların oluşturduğu ikişerli yürüyüş kolu caddelerden kentin başka bir kesimine yürürken, bu yeni yabancı yerde güzel bir gösteri, yapıp yapmayacaklarını korkuyla merak ediyordu. Belki de beyaz çocuklar onlara güleceklerdi. Çocuk, oyunda avukattı; ham pamuktan bir peruk takması saten bir cübbe giymesi gerekiyordu. "Sayın Jüri üyeleri, benimle aynı kanıda olmanız gerekir; lütfen salona mahpusa özgürlüğünü geri verecek bir kararla dönünüz."

Oysa şimdi kenar mahalle sokağında çocukluğunun tortusu üstüne bir pamuk helvası gibi yapışmış bir durumda, yapayalnızdı. Ayakları kaldırımın asfaltı üzerinde sert, gıcırtılı sesler çıkartıyordu. Yalnızlık önünü arkasını kesiyor, yandaki bezemeli kapı tokmaklarından, lüleci çamuru rengindeki duvarlardan üstüne saldırıyordu. Yarı aydınlatılmış, tüm insanları esrarlı bir şekilde ortalıktan çekilmiş yabancı bir kasabaya ansızın bırakılıveren bir yolcunun endişeli havasıyla bir kez daha içi illegal broşür dolu ucuz karton kutuyu elinde tutmaktaydı. Sonunda bir dış kapıdan camı yarı mat boyalı bir antreye girince, içinde gideceği yere ulaşmış olmanın huzurunu duydu.

Yukarıdan bir tel örgüye asılmış, kolları yüzünü yabancı bir yaratık gibi okşayan dev bir bitki sarkıyordu. Işıklı zambak desenlerinin ve kurşunlu cam baklavaların arkasında yaşam vardı. Renkli ışığın donuklaşmış pırıltısında durdu, pirinç ve porselenden yapılmış kapı zilinin düğmesine bastı. İçerde vızıltılı bir zil sesi uyumsuz bir uğultuyla çınladı. Tartışan gençlerin sesleri kesildi.

Birkaç saniye sonra kocaman porselen kapı tokmağı döndü; saçları bigudili, şort ve bluz giymiş gencecik bir kız kapıyı açtı, ona baktı. Kızın arkasında pırıl pırıl bir hol vardı.

"İyi akşamlar, efendim."

Kıza gülümseyerek, "Bay Flotman'ı görmek istiyorum, lütfen," dedi Beukes. Elindeki mukavva kutu, sıra işi kahverengi takım giysisiyle orada öylece durdu, uzun üst dudağıyla kıza gülümsedi. Gelinlik çağındaki gözlerle, bir an duraksayarak onu süzdü.

Sonra, "Bay Flotman mı? Evet, içerde," dedi kız ona. Beukes'e yol vermek için yana çekildi. Mutfak tarafından uzun, iri kıyım bir kadın ona doğru ilerledi. Yanık bisküvi gibi bir yüzü olan, iyi giyinmiş, bir rahibenin sakin edası olan bir kadındı. Kahverengi kemikli ellerini dua edermiş gibi tutmuştu, yoksa bulaşıktan mı çıkmıştı?

Kız, "Bu Bay, Bay Flotman'ı arıyor, Bayan Harris," dedi.

"Ha, evet," dedi kadın. "Sen odana dön Thelma." Kendisine emanet edilmiş dişi varlıkları, yırtıcı erkeklerin uzağında tutmak onun ödeviydi; sorumluluk duygusu evlilik yaşamına ağır basıyordu. Beukes'e, "Adınız?" dedi.

Beukes "Hendricks," diye bir yalan kıvırıverdi. "Henry'nin arkadaşı"

Holde durdu, kız arkasından kapıyı kapattı. Yazlık şort giymiş bir delikanlı odadan çıktı ve ters ters, "Sen almışsın pergel takımımı," dedi kıza.

Kız, "Hadi ordan, kaçık sen de," dedi ve pembe dilini oğlana çıkardı.

Ev sahibesi, "Kesin artık," dedi, sert bir sesle oğlanla kız, tartışmayı sürdürerek uzaklaştılar; bu sırada koyu tenli kadın önüne düşüp koridorun

ilerisine götürdü, bir başka kapıyı açtı, "Kendisi burada Bay Hendriks." Odanın kapısını açtı, "Bay Hendriks adında biri sizi arıyor."

Bir ses, "Hendricks mi? Ne Hendricks'i?" diye sordu.

Ama Beukes ustalıkla karmakarışık odanın içine dalıverdi, içerdeki adama göz kırptı; adam gülerek başını salladı, "A, evet, buyrun Bay Hendricks. Çok teşekkürler, Bayan Harris."

Kumaş döşeli bir koltukta oturuyordu; elinde bir kalem, dizinin üstünde bir alıştırma kitabı vardı. Etrafı eğitim kitaplarıyla çevriliydi; devrik ansiklopedi ciltleri, *Roma İmparatorluğunun Çöküşü ve Yıkılışı*, üstüste dizilmiş köşeleri kıvrılmış gazeteler, bir sürü okul ders kitabı. Afrikaner dilinde şiirler, Sir Walter Scoot'la yanak yanağa duruyordu; eski bir robdöşambr Poleponez Savaşları'nı kısmen örtmüştü.

Beukes ona doğru gitti ve hâlâ kurşunkalem tutmakta olan elini sıktı. Flotman, "Hay Allah," dedi. "Hendricks, Hendricks. Beni görmeye okula son geldiğinde, Abrahams mı, Ackerman mı, birşeydi adın."

"Unuttum," dedi Beukes ona. "E, senden ne haber bakalım?"

"Sen söyle asıl," dedi Flotman. "Otursana, arkadaş." Elindeki kurşunkaleme bir baktı, yere bıraktı. Isparta ile Atina arasındaki Savaşı döşemenin üstüne koydu ve robdöşambrı topladı. "İşler ne alemde?"

Beukes yeniden gözüne ilişen bir sandalyeye oturdu, kutuyu yanına bıraktı; bir sigara yaktı. Evin öte yanından yine atışıp duran gençlerin sesleri geliyordu. Flotman, döşeli koltuğunda oturuyor, sarmaladığı robdöşambrı dizlerinin üzerinde tutuyordu. "Arkadaşım, Bayan Harris'mizin öğretmenlerle öğrencileri bir arada barındıran bir pansiyonu bile bile ve de hinoğlu hincesine açmış olduğu şüphesini kafamdan atamayacağım ," dedi.

Flotman sigara tablası olarak önüne bir konserve kutusu kapağı koydu; Beukes, "Ne haber?" diye sordu.

"Hiç. Hâlâ aptalcasına Napolyon savaşlarının nedenlerini birtakım taş kafalara sokmaya çalışıyorum." Hırçınlaşarak devam etti. "Bezginliğim, başarısızlıktan ileri gelmiyor. Hayır. Bizim bugün neler öğretmek zorunda olduğumuzu bir bilsen, hiç kimsenin kafasına birşey girmemesine şaşmazsın. Herşeyin Tanrının takdiriyle gerçekleştiğini, işleri değiştirmeye çalışmanın boş, hatta günah olduğunu öğretmemiz gerektiğini biliyor musun? Boer Savaşı bir tür Haçlı savaşıymış, evrim kuramı bir sapkınlıkmış, Jan Van Riebeck bu ülkeye gelmezden önce, buralarda kimse yaşamazmış. Bizim o ırk ayrımlı, sözüm ona üniversitelerimizde modern psikoloji ağır bir günah sayılıyor."

"Kafaları bulandırmak," dedi Beukes. "Bu onlara yararı olan bir şey. Ne yazık ki bizim öğretmenlerimiz bu aşılamaya katılmak zorundalar."

Flotman içini çekti, "Bir gün bu işi bırakmak zorunda kalacağım."

Kısa boylu, tıknaz bir adamdı. Biçimsiz ve bayat peynire benzer, basık toparlak ve sarımsı bir yüzü vardı. Burnu basık, elmacık kemikleri çıkıktı. "İnsanın başını duvara vurup durması gibi bir iş bu, arkadaş."

Beukes, gülümseyerek, "Gün gelip o duvar çökecek. Senin kafan yeterince sağlam," dedi. Dumanı üfledi. Yükselen tel tel gri dumanların arasından öğretmene baktı. "Evlenmen gerek senin," dedi. "Kadın bir erkeğe huzur verir, hatta bir yerlerde bir kadının olduğunu düşünmek bile."

Flotman, "Tsı. Ama ben sizin gösterdiğiniz gelişmeye hayranım. Sizi hiçbir şey durdurmuyor gibi. Sizi buna iten ne?"

"İten mi? Hiçbir şey itmiyor bizi," diye yanıt verdi Beukes. "İşimizi kavrıyoruz, o yüzden de hoşlanıyoruz ondan. İşinden mutlu olan nadirdir."

"Sizler hapse düşersiniz, faşist polisten dayak yersiniz, tamam, tamam, ders vermenin gereği yok. Ama, İsa aşkına, sizler hiç bıkmaz mısınız?"

"Kimimiz bıkar, bakarsın," dedi Beukes. "İyi de sen ne diye hep "Sizler" deyip duruyorsun? *Sen* ayrı biri misin, yani?" Odanın ötesinde bir yerde çocuklar hâlâ kayıp pergel takımı için tartışıyorlardı.

"Benim gözüm yemiyor," diye itirafta bulundu Flotman. "Hapse girmek ve lapa yemek, şu enayi işimden olmak ya da yasanın sillesine uğramak istemiyorum. Şu geçen birkaç yılda, yüzlerce öğretmenimiz çıkış vizesi aldılar, çekip denizaşırı ülkelere gittiler. Ben niye kalayım? Sizin gibi miyim ben? Kanada'da öğretmenlik yapabilirdim. Ben sizin gibi değilim, sizlerin koskoca bir yüreğiniz var Beukes. Hem de koskoca." Başını salladı, sonra gözlerini kaldırıp baktı. "Vicdanımı rahatlatmak için bu kez ne yapmam gerekiyor? Burada olmanın nedeni bu, değil mi? Bay Hendricks?" tortop ettiği robdöşambrı hâlâ elinde tutmakta olduğunu farketti, ders kitaplarının bulunduğu yığının üzerine bıraktı.

Beukes, ayağının dibindeki kutuyu gösterdi. "Dağıtılacak bazı broşürler var; yarın gece, geçen defaki gibi." Yakındaki bir semtin adını söyledi.

"Tamam, oldu," dedi Flotman. "Küçük öğrencilerime tarih öğretemesem de onların buna karınca kararınca katkıda bulunmalarını sağlayabilirim hiç değilse."

Beukes, evrak kutusunu yerden alırken, "Güvenilir kişilerdir tabii?" diye sordu. "Şunları kullanmıyorsundur herhalde?" Tartışma seslerine doğru bir el işareti yaptı.

"Yook, hayır. Bunlar küçük baş belaları, dostum. Benim erkeklerim ve kızlarım daha büyüktürler ve başka yerlerdendir." Güldü ekledi, "İnsan kendi oturduğu bölgede iş görmez. Sıra kapaklarının altında gizli gizli gerilla savaşı kuramlarını okumayı severler bizimkiler. Hiç merak etme, sapa sağlamdırlar. Geçen defakinde yakalanmadılar. Marizlenmeyi ya da yıkıcılıkla suçlanmayı onlar da istemezler."

"Dikkatli olmaları gerek," dedi Beukes, "Seni tutuklayabilirler, salt şüphe üzerine süresiz olarak tutabilirler."

"Tamam, tamam arkadaş," dedi Flotman. Kıkırdıyordu, "Şu toy entelektüellerden olsak da o kadar enayi değilizdir."

Beukes yavaşça güldü. "Matrak adamsın sen," dedi, "Hem de çok matrak." Sonra ciddileşti, "Amma bir de bu gençlerin siyasal eğitimleri sorunu var. Elime geçer geçmez onlar için sana daha fazla malzeme iletmeye bakacağım. Yasak kitaplar kıt bulunuyor."

Kapı vuruldu, Flotman kalktı, kapıyı açmaya gitti. Bayan Harris bir adak sunuyormuşcasına elinde tepsi ve bisküvilerle içeri girerken Beukes kutuyu yine yere bıraktı. Kadının arkasında hırgür sürüp gidiyordu.

Kadın Beukes'e gülümsedi. "Bir çay alırsınız herhalde. Bu havada insanı serinletir."

Eli plak kutusunda, Beukes, "Zahmet etmeseydiniz," dedi ona.

Flotman oraya buraya gidiyor, tepsiyi koyacak yer için telaşla bakınıp duruyordu. Yazı masasının bir köşesine koymaya karar verdi. Bir sıra ders kitabını başka yere kaldırdı. Bayan Harris, çay fincanlarını yerleştirirken, Beukes yerde açılmış bir sayfadaki yazıları okudu: *Voortrekkerler** köle kullanımını sürdürmek istiyorlardı; kölelerin özgürlüğünü kabul etmediler. Bu yüzden de ülkenin içlerine göç etmeye karar verdiler: Hendrick Portgieter gibi kimseler onlara yol gösterdiler..."

"Bay Hendricks de öğretmen mi?" diye soruyordu Bayan Harris.

Beukes başını kaldırıp baktı. Flotman ise, "Yoo, hayır, Bayan Harris, Bay Hendricks gezerek ansiklopedi satar. Bana da bir takım satmaya çalışıyor, oysa ben ihtiyacım olduğunu sanmıyorum," dedi çabuk çabuk.

Bayan Harris, kıkırdadı, "Aa, ne ayıp; ne de yorucu bir iş olmalı oysa? Kapı kapı mı dolaşırsınız?"

"Şey, pek değil. İlgileneceğini sandığım kişilere, ancak," dedi Beukes, kadına gülümsedi.

"O halde size iyi işler," dedi ev sahibi kadın. Kapıya doğru yürüdü. "Gidip çocukları yatırmam gerek. Bu saate kadar ödevlerini bitirmiş olmaları gerekir." Beukes güldü; çıkarken arkasından kapıyı çekti.

Kadın gidince Flotman, "Tıpkı bir anne gibi şu kadın; illet ediyor beni. Bisküvi alır mısın?" dedi. Beukes'e bir fincan çay uzattı; Beukes çayı aldı, yan tarafta üstüste konmuş bir kitap yığınının üstüne bıraktı.

"Ansiklopediler," diye söylendi; elinde şekerli bir bisküvi vardı.

Flotman masum bir tavırla, "Senin yaptığın da onun bir türlüsü, değil mi yani?" dedi.

Çayını karıştırdı. O sırada Beukes dalgın dalgın bisküviyi cebine sok-

* Güney Afrikalı beyaz öncü göçmenler- Çev.

tu, kutuyu açarak broşür paketini çıkardı. "Yarın gece," dedi Beukes. "Ayarlayabilir misin? Kahrolasıca süremiz az ama, yapılması da zorunlu. Hepsi de aynı anda dağıtılmalı. Enselenme olasılığını azaltır bu. Hem..."

"Tamam, arkadaş," dedi Flotman, ağzı bisküviyle doluydu. Çayını höpürdeterek içti; sonra fincanı yana koydu, bir broşürü gözden geçirdi. Kalın, iri elleri vardı, tıpkı işçi elleri. "Ooo, ateş gibi şeyler bunlar. Bunlarla yakalandın mı, yandığının resmidir." Beukes'e elini salladı. "Merak etme, merak etme. Benim gençler Viyana Antlaşması'na illet olsalar da, çok güvenilir çocuklardır." Biraz daha çay içti. "Kimi gençler, devrim konusunda çok romantik olmaya eğilimliler, ama yüreklidirler... Çayın soğuyor." Kıkırdayarak güldü, "İyice sinirlenmeye başladılar, özellikle Kuzeyde savaşın başlamasından bu yana. Bakan cart curt eden bir konuşma yaptı. Tabii, gazeteler bütün olayı olduğundan önemsiz göstermekte, bütün zaferleri orduya, polise mal etmekte anlaştılar. Daha birkaç yıl önce bizim mitingler, yürüyüşler, pasif direnişler yapmakta olduğumuzu düşünürsek."

"Hayata geçiremeyecek durumda isen şiddetten söz etmenin anlamı olmaz," dedi Beukes, iyice soğumuş, artık lezzetini yitirmiş çayını yudum yudum içti. Fincanı yana bıraktı, kutuyu aldı, öğretmene gülümseyerek ayağa kalktı. "Evet, ansiklopedilerimi alıp yola düşmem gerekiyor."

"Gidiyor musun?" dedi Flotman. "Bayan Harris artık bir daha gelmeyeceğine göre bir tek atabilirdik. Bir yerde bir şişe porto şarabım olacak." Darmadağın kitap ve mobilya yığınına doğru baktı.

Beukes, "Zahmet etme," dedi. "Uykumu getirir. Benimse bu gece uyanık kalmam gerekiyor. Başka zaman, oldu mu arkadaş?" Ardından ekledi, "Şu bildirilerin icabına bakarsın sen, oldu mu?"

"Sen merak etme," dedi Flotman. O da kalkmıştı. "Biz öğretmenler yardım etmemiz gerekir. Uzun süredir kendi aramızda devrim lafı ettik durduk. Bütün o çok entellektüeller. Oldu, Buke, sen merak etme, arkadaşım." Beukes'in omuzuna hafif hafif vurdu. "Seni kapıya kadar geçireyim."

Dışarıda koridorda çıt yoktu. Bayan Harris, gençlerin tartışmasına son vermişti; boyalı camlı pencerelerin önünde kapalı bir manastır sessizliği vardı; öylesine ki, farkında olmadan kapının önüne kadar ayaklarının uçlarına basarak gittiler. Yaz gecesinin sıcak havası dışarıdan içeriye girdi; Beukes bunu yüzünde gezinen terli bir el gibi hissetti. Öğretmene döndü tatlı tatlı, "Hadi, gene görüşmek üzere, arkadaş," dedi.

"Görüşelim, kardeşim," diye fısıldadı Flotman, ama dışarıya çıkış kapısına kadar onunla birlikte yürüdü. Kapıda öbür adam gözden kayboluncaya ve kaldırımdaki sesler kesilinceye kadar karanlıkta öylece durdu. Sonra, biraz da üzgün, eve sırtını dönüp yürüdü.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kadının pedala her basışında dikiş makinesi bırrt-bırrt-bırrt diye çalışıyordı. Endonezyalı yüzünü daha çok aydınlatan, elektirikli bir köşe lambası altında işini yapıyor, yüzüklü parmakları girip çıkan iğnenin altındaki kumaş ustalıkla yönlendiriyordu. Parlak kumaş, masa üzerinde bir piramit oluşturmuştu; yerde şuraya buraya saçılmış kumaş kırpıntıları ve iplik parçaları vardı. Işık dikiş makinesinin bulunduğu yere toplanmış olduğundan, odanın geri kalanı loştu, mobilyalar karanlıkta kalıyordu: Büyük bir kanepe, kollarındaki döşemelik tarazlanmış, arkaları baş dayamaktan yağ lekeleri içinde iki koltuk ve caminın altına göstermelik iki enstantane fotoğraf yapıştırılmış camlı bir sehpa vardı. Duvarlar sarı yaldızla Kuran ayetleri işlenmiş aynalarla süslenmişti.

Kadın bir pamuk ipliğinin ucunu dudaklarıyla ıslattı, "Abdullah bu gece eve erken geleceğini söylemişti" dedi. "Şimdi nerelerde oyalanıyor bilmiyorum. Belki de kerom kulübündekileri görmesi gerekmiştir. Artık eskisi kadar kerom oynayan pek yok, ama Abdullah'la delikanlıları sürdürüyorlar oynamayı, bayım. Domino, dama ve kerom. Pazar sabahları buraya geldiler mi, bir kıyamet ki sormayın gitsin." İpliği iğneye ustalıkla geçirdi ve dikiş makinesinin tekerleğini tek eliyle döndürerek makineyi çalıştırdı. "Bu da onları yaramazlık etmekten alıyoyuyor. Ama neredeyse burada olur sanırım."

Beukes, kanepede oturduğu yerde "A, benim çok acelem yok," dedi. Yarım saatten fazla zamandır bekliyordu, can sıkıntısından patlıyordu ve yorgundu. Oda sıcak, pencereleri kapalıydı. Orada, burnuna hafif hafif gelen kuru öd ağacı kokusuyla, eskimiş brokar kumaşlı, yaylı koltuğun içinde oturuyor, pek konuşmuyor, kadının çalışırken konuşmaya devam etmesine olanak veriyordu.

"Bu giysiyi bu gece bitirmem gerekiyor; bu da bütün gece çalışacağım demektir," dedi kadın. Gülümsedi, Beukes kadının takma dişleri arasında birkaç altın diş bulunduğunu fark etti. Makine büzgü yapıyordu. "Müşteri yarın Port Elizabeth'e gidiyor, elbiseyi de yanında

götürmek istiyor. Ayrıca, cumartesi günü evlenen bir kızın gelinliğini de bitirmem gerekiyor. İş, iş, iş." Makine bırrt-bırrt-bırrt diye çalışıyordu. "Beyazlardan çok iş alıyorum. Çok mızmız olurlar, ama ben onlardan fazla para isterim bu ciğeri beş para etmezlerden. Verecek paraları var, doğru değil mi ama? Sabahlıklar, gelinlikler, kokteyl giysileri. Bana, Halima, derler, bu giysiyi hafta sonuna kadar bitirmelisin, çünkü kocamla bir davete gitmem gerek, ya da Belediye Başkanının garden partisine gideceğim, tamam mı? Tamam, madam, derim, ama içimden sen git yat uyu, beyaz şırfıntı. Tek bildikleri ikide birde size buyurmak. Öyleyse ben de fiyatına fazladan iki üç sterlin eklerim. İnsanın iki ayağını bir pabuca sokmak istiyorlar madem, ödesinler bakalım parayı. Bizim gibiler olmasaydı ne yaparladı onlar? Terzilerini, hizmetçilerini, onlar için çalışan insanları nereden bulurlardı? İşlerini yapan bir sürü siyahla güzel bir hayat sürüyorlar. Bir de bize nasıl davrandıklarına bakın şunların. Haklı değil miyim, ama, Bayım?"

"Hem de nasıl," dedi Beukes ona, odanın öbür tarfından. Gözlerinin ağırlaştığını hissediyordu.

Orada ucuz, kahverengi giysisi, vişneçürüğü boyunbağı ve bağcıklı iskarpinleriyle kendisini bırakmış öylece otururken, dakikalar bobin bobin iplik, metrelerce kumaş halinde akıp giderken. Yaldızlı Allah levhâlârının ve sinmiş ödağacı tütsü kokularının huzurunda bile dikkatle koruduğu, içi illegal el bildirileriyle dolu mukavva kutu ayaklarının arasında duruyordu.

Uykulu uykulu, eve, Frances'e gitmeye can attığını düşündü. Gene eskilere, bir cumartesi gününün öğleden sonrasına döndü. Yaşlı bir köpeğin yer yer dökülmüş tüylerine benzeyen çiğnenmiş otlardan oluşan biteviye düzlüğü, çamaşır tellerini, yapranmış üniformaları andıran tek katlı devlet konutlarını geçmiş, belediye apartmanlarının bulunduğu iç karartıcı odanın merdivenlerini çıkmıştı. Kızın kapısının önüne gelince ürkeklik duymuş, kapıyı çekine çekine çalmıştı. İçerden radyo cumartesi spor yayını spikerinin bir rugby maçını anlatışını duyabiliyordu.

Kapıyı ikinci kez aldırmaz bir biçimde kuvvetle çalmıştı. İçerde seyircilerin tezahüratı, spikerin heyacanlı sesi arasından biri, başka birine seslenmişti. Ardından kapı açılmış, kapıyı açan yaşlıca kadının arkasından seyirci kitlesinin sesi yükselmişti. Yorumcu ise isterik bir sesle, "Topu Vanderswalt'a geçiriyor-koşuyor-koşuyor- evet, başarıyor- sayı oldu, olduuu, sayı," diye çığlık atarken seyirciler heyecanla haykırıyorlardı.

Kır saçlı kadın gülümsedi, "Tünaydın, Frances'in beklediği genç sizsiniz herhalde." Döndü, dairenin içersine doğru bağırdı, "Baba, kıs-

sana şu radyoyu biraz," Beukes'e, "Frances'in babası cumartesileri dışarıya çıkmazsa rugby maçı dinler. İçeri gelsenize."

Özenle bakılan ucuz, hazır mobilyalı oturma odasında ufak tefek, kara kuru, yaşlı bir adam radyonun başına oturmuş ırk ayrımlı rugby maçını dinliyordu. Karısı Beukes'i içeri alırken, uzanmış, sesi bir mırıltı haline gelecek kadar kısmıştı.

Kadın genç adama, "Buyurun, oturun," demişti. "Bu, Frances'in babası." Yaşlı adam ona başını salladı. Beukes, adamın, gençlerin kızını aramalarına alışık olduğu, duygusuna kapıldı; Beukes de uzun kuyruktaki taliplerden bir yenisiydi, anlaşılan. Anne ise, "Şu Frances banyoda niye bu kadar uzun kalır, bilmem ki", demişti. Kızının ortaya çıkması için sabırsızlanıyormuş gibiydi; bunun sonucusu olmasını, Frances'in artık durulmasını, kesin bir karara varmasını kafasına koymuş gibi bir hali vardı. O yüzden kızını bulmak için teleşla içeri koşmuştu.

Beukes arkası dik bir iskemleye oturmuş ve, "Radyoyu benim için kısmanız gerekmez efendim. Dinlemenize bakın, ne olur," demişti.

Yaşlı adam ceketinin ceplerinde birşeyler aramıştı tamam. Ben çoğunlukla bizimkileri seyretmeye giderim, ama bugünkü maçlar ertelendi. "Sesi kısık radyoya doğru gitti. "Şu Boer'ler rugby'yi oynuyorlar, bana sorarsan; doğru dürüst yapabildikleri tek şey belki de bu. Siz rugby"yi sever misiniz?"

Beukes, "Daha çok futbolu yeğlerim ben, ama okul günlerinden beri oynamadım" diye yanıt verdi.

Yaşlı adam hâlâ ceplerini arıyordu, "Ben iyiyse severim futbolu," dedi. "Ama rugby daha hareketli bir oyun, delikanlı." Boşuna aranmayı bırakmış, odada etrafa bakınmıştı. "Marie," diye bağırmıştı, "Ne cehenneme gitti benim pipom, ha? Bulamıyorum pipomu."

"Hay Allah, be adam," diye anne bir yerlerden seslenmişti."O gülünç piponu ben mi içiyorum?"

O sırada Frances kısa koridordan çıkıp gelmişti. Başına bir havlu sarmıştı. Kahverengi kollarında sabun köpükleri vardı. Frances havluyla başını kurularken genç adam kızın bacaklarının ne denli uzun olduğunu, küçük göğüslerinin kızın giydiği giysinin altından nasıl fırladığını şaşkınlıkla farketmişti. Sandalyesinden gülümseyerek kalkarken, içindeki düğümlenmeyi hissetmişti.

Kız ona burnunu buruşturarak, "Orada size, erken gelirseniz, beni saçımı yıkarken bulacağınızı söylemiştim" dedi.

Beukes kıza sevgiyle, "İyi ya, ben de sizi boyasızken de görebiliyorum işte," dedi.

Birden dikiş makinesinin başındaki kadının susuverdiğini fark etti.

Bakınca kadının başörtülü kafasını kaldırarak etrafı dinlediğini

gördü. Dışarda, yere sürtülen ayaklarından çıkan sesler duyuldu; sonra ön kapının tıkırtısı duyuldu. Hole biri girdi.

"Daar"s hy, işte geldi," dedi; seslendi: "Sen misin, Dullah?"

Kapıda bir adam belirdi, "*Selamün aleyküm*," dedi. O sırada kanapede oturmakta olan Beukes'i gördü. "Hey, siz misiniz? Merhaba, efendim, sizi tekrar gördüğüme sevindim."

Odaya girdi. Zeytin rengi derisi vardı; saçları kara ve rugan kadar parlaktı, elini uzatmıştı, gülümsüyordu. Onun da altın dişleri ve fotoğrafa gelişigüzel çizilmiş gibi duran anlamsız bir bıyığı vardı. Üzerinde iri iri damalar bulunan bir spor ceket ve ütülü siyah bir pantolon giymişti. Bir giysi fabrikasında makastardı; kendi giysilerini de orada yaptırmıştı belki de. Beukes'in gözlerinin önüne yemek paydosu sırasında kaçamak olarak yapılan işlerin, ya da şirketin dikişleri arasında gizliden kendi giysilerini diken makinecilerin eğlenceli manzarası geldi.

El sıkışırlarken Beukes, "Merhaba, ne haber Dullah?"

"Sizi beklettiğime üzüldüm," dedi Abdullah. "Evin yolu üzerinde bir yere uğraman gerekti."

"Zararı yok," dedi Beukes ona. "Ben de hanımla konuştum." Makinenin arkasından kadın, "Yemek ocakta, Dullah. Pirzola yaptım. Beye de verebilirsin, yeteri kadar var."

Beukes, "Benim için zahmet etmeyin," dedi. Ama Abdullah onu kolundan tutmuş, evin arka yanını işaret ediyordu. Eğilip plak kutusunu aldı. Mutfağa doğru zeytin rengi adamın peşinden gitti. Arkalarında dikiş makinesi bırrt-bırrt diye çalışıyordu.

Abdullah ceketini çıkarıp bir sandalyenin arkasına astı. Masaya tabak, çatal, bıçak yerleştirdi. Mutfakta oturup karili pirzolaları yediler; Beukes o arada ona broşürlerden söz etti. Mutfak ocağının üst yanında Kâbe"nin resmi asılıydı.

Abdullah, "*Ja*," dedi, "Tamam. Demek yarın gece. Halima bu konuda bir şey bilmiyor." Burnunu buruşturdu. "Ne kadar az kişiye söylenirse o kadar iyi dostum. Ama dağıtılacak." Parmaklarıyla tutarak iri bir kemiği kemirdi. "Bak ne diyeceğim, bunlardan birazını fabrikaya da götüreceğim, tamam mı? Gece kantine bırakırım bunları, sabah işçiler gelince önlerinde bulurlar. Olur mu?"

Beukes ona, "Cuma sabahı başlayacak bu," dedi. "Sanırım iyi olur. Senden kuşkulanmazlar mı, peki? Bu günlerde her yerde adamları var."

"İspiyonlar," dedi Abdullah. "Biliyorum. Kimseye güvenip de ağzını açamazsın. Ama merak etme. Budalanın biriyimdir ben, arkadaş, kafasızın teki. Orada çalışan herhangi biriyim. Hani şu, kızların popo-

larını okşayan, şakalar yapan biri." Gene göz kırptı. "Sakın Halima'ya söylemeyesin, ha. Yoo, herşey yolunda gidecek." Parmaklarındaki karili sosu yaladı. "Bugünlerde işçileri gerektiği gibi örgütleyebilseydik. Kime güvenileceğini kestirmek zor iş." Kederli kederli başını salladı. "Nasıl yapacağız, Bayım?"

"İnsanlarla konuşma riskini göze alacağız," dedi Beukes, çatalını bir pirzolaya batırıyordu. Çok da aç değildi ve lezzetli bir yemek yemekten çok Abdullah'ı kırmamak için oturmuştu masaya. "İyilerinin kokusunu alabilirsin. Bak ben seni nasıl buldum, değil mi? Sen onlardan birtanesisin; başkaları da olmalı. İspiyonlardan çok çekinirsek hiçbir şey yapamayız."

"Sendikacıların da gözleri korkmuş durumda," dedi Abdullah. Yerinden kalktı. Fırınlı ocağa gitti. "Biraz kahve yapacağım." Ön odada dikiş makinesi durmadan çalıyordu.

"Çok gevşek onlar," dedi Beukes. "Onları atlayıp geçmemiz gerek. Bir sendikacı korktu diye işçileri gözardı edemeyiz. İşçiler, geçmişte, kafasız ya da korkak sendikacılara karşı, eylem yapmışlardı pekala. Direnişe geçmek işçinin kafasına bir yatmaya görsün, yolunun üstüne hiçbir kafasız sendikacı çıkamaz."

"A, tabii ki öyle" dedi zeytin renkli adam. "Senin de söylediğin gibi, eskiden de yaptılar bunu. Giriştikleri büyük grev zamanında, ardından askeri, polisi, bütün o insanları kurşunladı. Allah Allah," dedi, birden öfkelenmişti. "Sırf bakın, bizler köle değiliz, tek istediğimiz haklarımızı almak, dedikleri için, nasıl oluyor da kalkıp insanları vurabiliyorlar? Ateş emrini vermek... Hepimiz insanız, değil mi? İnsanları öyle vurmak."

Beukes, "bu, onların artık yönetirken acze düşmeye başladıklarını gösterir. Bizim de, işte bu yüzden bastırmamız gerekiyor, yaptığımız her küçük işin yararlı olması bundandır."

Abdullah, kahveyi fincanlara boşalttı; altın dişlerini göstere göste re güldü. "Elimizden gelenin en iyisini yapacağız, *inşallah.*"

DOKUZUNCU BÖLÜM

İki adamın üstünde konuştukları grevin sabahında havanın aydınlanması uzun zaman almıştı. Zaman sanki durmuştu, dünya sürgit bir gecenin içinde yaşıyormuş gibiydi. Doğuya uzanan ince kurşunilik, hikmetine akıl sır ermez bir durumda kala kalmıştı; çok sulu yulaf lapası gibi soğuk alaycı ve yavandı. Kapkara gök, yukardan tüm ağırlığıyla bastırıyor; şafak ise, ağır bir arabayı yerinden kımıldatmak için bütün gücüyle topuklarını yere dayamış, omuzlarıyla arkaya abanan bir adam gibi, geceye kenarından yükleniyordu.

Ne var ki, insanlar zamanı, biliyorlardı. Township'in* lambaları yaşama peri ışıkları gibi göz kırpıyorladı. Orada burada eski püskü perdelerin, pencerelere yamanmış kartonların, soğuğun girmesini önlemek için tıkanmış bir çuvalın, bir deliğe tıkıştırılmış eski bir ceketin arkasından ışıklar görünüyordu. Gökyüzü tüm karanlığı ve ağırlığı ile Township'e yükleniyordu; ama gece yavaş yavaş yenik düştü, savaş dumanı gibi incecik bir buğunun arkasından şafak sökün etti.

Çamaşırcı kadın çok daha erken uyanmıştı. Biraz kahve yapmış, mukavva tavanın altındaki kırık dökük yatağına oturmuş sabahın, hâlâ battaniyenin sıcaklığını taşıyan iri ve dolgun kalçalarına dokunan ince, soğuk ve kısır parmaklarına aldırmadan, uykulu uykulu kahvesini içiyordu. Bugün yıkayacak koca bir bohça dolusu çamaşırı vardı; dört hanenin birikmiş kirlisi. O da erkenden işe koyulmayı düşünüyordu.

Township'in başka bir kesiminde oluklu saçtan yapılmış çitler boyunca çalı çırpı tıkırtılı sesler çıkarıyordu.

Bisikletli ulak, toplu kulübelerin arasındaki avluda bisikletini gözden geçiriyor, gece lastiklerinin inip inmediğine bakıyordu. Parmakları kibritten yandı, içinden okkalı bir küfür savurdu. Çevresindeki eski püskü kulübelerden, Township insanlarının yeni bir günü karşılarken yaptıkları gönülsüz hareketlerin sesleri ona kadar geliyordu.

Yollarda yırtık pırtık giysili, kimi şapkalı, kimi kepli, kimi havlı

* Siyah yerleşim bölgesi.-Çev.

dökülmüş bereli gençler ışık gördükleri her eve haber götürüyorlardı.

Kanun kaçağı karanlık ara yoldan karşıya geçmezden önce, yarı yıkık evin köşebaşından etrafı dikkatle gözlüyordu. Gece vardiyasından evine dönen kocaya yakalanmaya niyeti yoktu. Bir parça düşürmüş, icabına bakmıştı; başını derde sokmanın yeri yoktu. Kendisini bir ara geçidin karanlık kucağına attı. Uzun bir liste oluşturan sabıkaları onu katı ve sevgisiz biri kılmıştı; artık kadını iyice atmıştı kafasından. Aklı kahvaltıda, bira damacanalarındaydı. Çocuğun uyuduğu kulübenin önünden, yumuşak kum üstünde yürüyen bir kedi gibi sessiz geçti.

Döşemenin üstünde yatan kız çocuk, uykusunda döndü; rüyasında sıkıntıdan patlayarak bütün gün yere oturmak zorunda olduğu tek derslikli okula gitmek zorunda olmadığını görmüştü. Tıpkı resimli kitapta gördüğü, bacasından fosur fosur duman çıkan kocaman bir gemideydi. Kirli sarı renkli bir ufka doğru gidiyordu. Odadaki tek yatakta annesiyle babası eski paltoları üstlerinden atıyor ve bu saatte kalkmak zorunda oluşlarını protesto edercesine söyleniyorlardı.

Township'in kenarından geçen toprak yol, bir set gibi yüksekde kalan uzun siyah şeritle birleşiyordu; Bu şerit de fabrikaların ve çelik işletmelerinin bulunduğu kasabaya doğru uzayıp gidiyordu. Toprak yolun karşısına geçerseniz büyük bir açıklığa, çiğnenmiş boş bir tarlanın önüne gelir, karşınızda polis karakolunu görürsünüz.

Polis karakolunda ışıklar bütün gece hiç sönmedi. Komiser muavini sabahın dördünde görevine gelmişti; şimdi masasına oturmuş, termos kapağından çıkan buharı üfleye üfleye kahve içiyordu. Komiser muavininin sert kemikli ablak, buruşuk bir yüzü vardı; küçük bir perukluğun üstüne acele geçirilivermiş gevşek, esnek kauçuk bir maskeyi andırıyordu. Kirli su damlaları gibi kararsız gri gözleri, iri iri pembe elleri vardı. Üniforması her zaman düzgün ve şık olurdu; usta bir asker havasıyla yürür, sıradan bir komiser muavini değil, bazen hayalinde olduğunu gördüğü bir genel komutan edası taşırdı.

Vukuat defterinde, geçen geceye ilişkin özel bir kayıt yoktu, o yüzden de Komiser Muavini o günün iyi bir gün olacağına inanıyordu. Öte yandan elinde olmadan huzursuzluk ve hoşnutsuzluk duyuyordu. Township'ten sızan ısrarlı söylentiler vardı. Ülkenin tüm siyah insanları devletin yasalarına meydan okumaya çağrılmıştı; kör olası kâfirler, onların tuttuğu sicil belgelerini yakmaya hazırlanıyorlardı. Yönetim bu geçiş belgelerinin taşınmasına ilişkin bir açıklama yapmak üzereydi. Siyahlar beyaz mahallelerini ele geçirmeye, gözlerine ilişen herkesi kesmeye hazırlanıyorladı. Bu dün de olabilirdi, bugün de, yarın da, ya da gelecek hafta gelecak ay da; kesin bir şey yoktu. Kimi ciddi, kimi gülünç, söylentiler dolaşıp duruyordu.

Gece devriye çıkmış ilk polisler yedi sularında döndüler. Görev defterini imzalayıp kaputlarının düğmelerini çözdüler, karakolun arka tarafında kilitli dolapların yanında toplandılar. Komiser Muavini bu 'Bantu' polis memurlarının kargacık burgacık yazılarla yazılmış defterlerine göz attı.

"Duvarlara yazılmış yazılar da ne demek, böyle?" diye canı sıkkın söylendi. Bütün beyaz polislerin dili olan Afrikanca konuşmuştu.

Siyah polislerden biri, "Duvarlara yine yazı yazıyorlardı, bayım," dedi.

"Aynı şeyleri, ha? Kahrolası ajitatörler, orospu çocukları."

Başka bir polis memuru, yüksek sesle, "Geçiş belgelerini bugün atacaklarını söylüyorlar," dedi.

"*Bugün mü*? Kim, ulan?"

"Onlar halk."

"Bir şey daha var, bayım," dedi ilk polis, "Geçiş belgelerini atacaklar, hiç kimse de işbaşı yapmayacakmış."

Çavuş kaygılı ve öfkeli görünüyordu. Bir an, bu işin polisin her zamanki uğraşını aştığı, kendi boyunu fersah fersah geçtiği hissine kapıldı. Ama bu düşünceyi hemen kafasından uzaklaştırdı, onun yerine şöyle düşündü: 'Komutan sensin, bir Generalsin ve savaşa girmek üzeresin.' Bu düşünce içini rahatlattı. Beyaz memurların çok acele gidip rapor getirmelerini söyledi. Daha açık daha güvenilir olurdu onlar.

Telefonu çalınca irkildi, sinirli bir şekilde kaptı. Sonra kendini topladı ve saman sarısı bıyığını okşaya okşaya aygıtı kaldırdı. Hattın öbür ucunda, Steel Town'daki Merkez-Karakolu o sabah Township'ten gelmesi gereken işçilerin niçin gelmediklerine gidip bakmasını istiyordu ondan. O gün sözüm ona grev yapacakları yolunda haberler vardı, doğru muydu acaba? Onun bulunduğu taraftan Steel Town'a yalnızca birkaç işçi gelmişti. Öbür karakollar da kendi mıntıkalarında sorunu araştırıyorlardı.

"Kapamayın," dedi Komiser Muavini Merkez'e. Bir köşede laflayan polis memurlarına doğru bakındı. "Hey, siz *bliksemler*, bugün işe gitmeyen insanlar da ne demek oluyor?"

Çok yüksek sesle konuşan bir polis, "Komiserim, işe gidenler var," dedi.

"İyi ama, kentteki amirler olmadığını söylüyorlar."

"Bazıları işe gidiyor bayım."

Komiser muavini öfkelenir gibi oldu, "Bazıları da ne demek? Geri kalanlar evlerinde oturuyorlar, öyle mi demek istiyorsun?"

"Emin değiliz," dedi bir başka polis, "Kimi gidiyor kimi gitmiyor."

Komiser Muavini, "Hay Mesihini İsasını," diye küfretti. Hâlâ elinde olan telefona baktı, alıcının içine, "Araştırıp size telefon edeceğim," dedi. Gürültülü bir şekilde telefonu kapattı. Memurlara döndü. "Gidip otobüs terminalinin oraya bakın," diye komut verdi. Artık işe el koymanın zamanı geldi diye düşündü; ciddi birşey olabilirdi bu. Memurlardan biri dik dik bakarak, masanın önünden geçti, dışarı çıktı.

Komiser Muavini odada karşı duvarda bulunan ilçeyi de gösteren haritaya baktı. Sarkık derili buruşuk çenesini oğuşturup duruyordu. Harita hoşuna giderdi: Ona üstünlük ve olduğundan daha yüksek bir rütbedeymiş duygusunu veriyordu. Bu haritanın karşısında birlikleri konuşlandırma, komuta ve gözlem noktalarını belirleme işini düşünebilirdi insan. Bir an, bir de küçük bir kutu da bayraklı iğne olsa elimde diye düşündü; haritaya onları tutturur, birliklerini belirlerdi. Ama acı fren sesleri, tohum kılıflarından patlayıp düşen bir fasulya tanesi gibi onu kendine getirdi; kapı aralığından dışarda tozu dumana katarak fren yapıp duran devriye arabasını gördü; arabadan beyaz polis memurları iniyordu.

Dışarıda, polis karakolunun ötesindeki açık arazi gün ışığı yoğunlaştıkça daha aydınlanıyor ve Komiser Muavini ötelerdeki düşman arazisini açıkça seçebiliyordu: Birbirine karışmış bir dizi teneke ev ve yıkık dökük kulübe, belediyenin çok eskiden yaptırmış olduğu genel bir hela, bir çöp yığınının yanında otlayan bir eşek. O gün, bütün geçiş belgelerinin geri verilmesi ya da yok edilmesi sözü Township'in her köşesine ulaştırılmıştı. Geçiş belgeleri beyaz adamın polis karakollarına götürülecek, oraya bırakılacaktı. Biraz korku ve şaşkınlık da vardı: Geçiş belgeleriyle ilgili gösteri gelecek ay yapılmayacak mıydı? Hayır, bugün yapılacaktı. İyi ama, biz gelecek ay yapılacağını biliyoruz, tabii ki hazırız, ama tarihi mi değişti? Haydi bugün geçiş belgelerini atmaya. *Haydi hep beraber polis karakoluna, geçiş belgelerini bırakmaya.* Beyaz yönetim, geçiş belgeleri konusunda bugün bir açıklama yapacak. Halka çağrı yapan kim? Rakip bir örgüt mü? *Kışkırtıcı ajanlar mı,* gerçek önderler mi?

Bazıları her zamanki gibi işlerine gittiler, öbürleri ise gösterilere katılmak için kaldılar. Bugünden tezi yok, geçiş belgesine paydos. Herkes karakola, geçiş belgelerini geri vermeye.

Township halkının çoğunluğu giderek ısınan sabah boyunca Polis Karakolu'nun önündeki boş arsaya doluştu. Öğle vakti olduğunda büyük bir kalabalık birikmiş, suları karışan bir gölcük gibi dönüyor, kabarıp alçalıyor, burgaçlanıyordu.

Çamaşırcı kadın da oradaydı. Kocaman kirli çamaşır bohçasına karşın vermişti kararını. Hava sıcak olmaya yüz tuttuğu için parlak

renkli şemsiyesini de yanına almıştı. Şemsiyesinin altındaki tombul yüzü neşeliydi.

İhtiyarlar, o gün okulları boykot etmiş çocuklar, Steel Town'a gitmemiş işçiler vardı. Sürü gibi güdülmekten, köle muamelesi görmekten, kabadayılık eden polisten, küstah ustabaşılarından, kesilen para cezalarından, vergilerden, yiyecek alacak pek az parası olmaktan ne kadar bıktıklarını göstereceklerdi. Şemsiyelerin gölgesinde şarkı söyleyen, sallanan kadınlar, siyah bereli, yırtık pırtık pantolonları, eski püskü gömlekleriyle çalımlı çalımlı yürüyen gençlerin bakışları altında kıkır kıkır gülüşen genç kızlar vardı.

Bisikletli ulak da grev yapmaya karar vermiş, dövme boyalı şasisindeki madeni plakada patronun adı yazılı olduğu için özellikle bisikletiyle gelmişti.

Kalabalığa sokulan daha başka bisikletliler de vardı. Birçok insan geçiş belgelerini kınayan şarkılar söylüyordu. Ortalığa acaip bir tatil havası egemen olmuştu ve Township'e en yakın olan '5 No. lu Yerli Dükkanı' hanl harıl zencefil birası ve Coca Cola satıyordu. Yağlı çörek ve kahve satan bir adam sergisini kurmuştu. Günlük güneşlik olmasına karşın, bir tek gökyüzü katı ve netameli görünüyordu; bazıları şimşekli gökgürültülü bir fırtına kopacağı tahmininde bulunuyorlardı.

Güneş batıya doğru ilerledikçe kalabalık daha da arttı. İtişip kakışmalar, gülüşmeler vardı. Arkadakiler, öndekilerin başları üzerinden ileriyi görmeye çabalıyorladı. Ayaklarının ucuna kalkıp boyunlarını uzatıyor, yerleri iyi olanlara bağırarak haber soruyorlardı. Henüz hiçbir haber yoktu, ya da halkın şikayetlerini dinlemek üzere Steel Town'dan bazı kimseler yola çıkmış, geliyorlardı. Kalabalıktan sürekli "Def olsun geçiş belgeleri" ve "Kahrolsun Geçiş İzni Yasaları" bağırışları işitilirken, bazı gruplar eski kavga şarkıları söylüyorlardı.

Steel Town yolundan, halkın şikayetlerini dinleyecek kimseler yerine, takviye polis birlikleriyle dolu bir otomobil ve kamyon konvoyu, bir de panzer çıka geldi. Araçların klaksonları yuhalayan, alaylar savuran gülen, bağıran kalabalığın arasından yol açmak için aç hayvanlar gibi uluyup duruyordu. Sivil Polis ve Güvenlik polisinin yüksek rütbeli memurlarını ve bazı gazetecileri taşıyan otolar, polis karakolunu çeviren tel örgünün kapısından girdiler. Bu arada kamyonlarla panzer açık arazinin etrafına mevzilendi. Kalabalık gülüşüyordu; kimisi de çamur renkli panzeri, sanki bir askeri müzeyi gezmeye gider gibi incelemeye girmişti.

Polis karakolunun içinde Komiser Muavini hata yaptığını faketmişti. Buruşuk, ablak yüzü, ihtiyar bir tazının suratına dönmüştü. Kumandayı kendi eline alacak yerde, kalkmış, kalabalığın toplandığını

telefonla merkeze rapor etmişti. İyi bir general olduğunu kanıtlama, durumu denetimi altına alma, sonunda düşmanı darmadağın etme fırsatını kendi eliyle heba etmiş gitmişti. Karşısındakiler işi çığrından çıkarmaya kalkışsalar, onlarla baş edecek yeterli sayıda adamı, stenleri, olağanüstü durum polisleri, ayrıca onları keçi gibi güdecek *sjambok"ları** vardı. Oysa feci bir yanlış yapmış, yardım istemişti. O yüzden de artık komuta elinden çıkmıştı. Duruma omzu kalabalıklar, göğsü sırma kordonlular el koymuşlardı. Sıradan bir erden, daha doğrusu küçük rütbeli bir assubaydan başkası değildi artık.

Öğleden sonra iki sularında bir subay, "Doldur" komutu verdi. Hafif sten makinelilerin ve tabancaların mekanizmaları madeni seslerle takırdadı. Bekleyip duran, kimi hâlâ şarkı söyleyen, kimi birbirine seslenen, kimi slogan atan insanların ayaklarından toz kalkıyordu.

Kanun kaçağı'da kalabalığın içindeydi. İşini sessiz sedasız görebilmek için kalabalığın toplanmasını beklemişti. Yoksul insanlar arasında bile el sokulacak cepler, aşırılacak cüzdanlar bulunurdu. Kalabalığı oluşturan insanların arasında sessiz ve gösterişsiz, yağ gibi kayıyordu. Çocuklar bacaklarını itip kakıyorlardı ama farkına bile varmıyordu. Tanımadığı insanların yüzüne gülüyor, gelişkin kızlara göz kırpıyor, genç başların yanından geçiyordu. Annesi babası gösteriye giderlerken evde kalması yolundaki kesin uyarıları dinlemeyerek merakını yenemeyip oraya gelmiş bir çocuğa sürtünerek geçti. Çocuk yanından geçen ayakları itti; sürünürcesine yürüdü, çok şeyi görebileceği ön tarafa gitmek istiyordu.

Kalabalık dalgalanıyor, ağır ağır ilerliyordu. Arkadakiler öndekileri itiyorlardı. Protestolar, gülüşmeler, ılımlı uyarılar oluyordu. Öndekiler polis Karakolunu çeviren dikenli çite doğru sürüldüler. "Geçiş belgelerini alın, geçiş belgelerini istemiyoruz," diye bağırıyordu kimileri. Yer yer yıpranmış bonservisler, yumruklar havada sallanıyordu. Yuhalar, şarkılar, tempolu bağırışlar, gülüşmeler devam ediyordu. Hava sıcak ve kurşun gibi ağırdı.

O sırada, bilinçli ya da bilinçsiz, polislerden biri bu gürültünün içine doğru ateş etti. Silah sesi tempoların, şarkı seslerinin ve gülüşmelerin arasında enikonu kayboldu. Bunu görmüş olan insanların ani bir şaşkınlıkla aralanan ağızlarına sessizlik çöküverdi. Sonra inceden bir feryat duyuldu; ön sıra gerisin geriye dönünce kalabalık geriye vurdu. Bunun, üzerine bütün polis, başlangıçta düzensiz bir yaylım biçiminde olmak üzere ateşe başladı. Kalabalık karma karışık bir halde etrafa kaçışarak şimdiden dağılmaya koyulmuştu; silahların duman tüten

* Çoğukez gergedan gönünden yapılmış çok iri kırbaç. Çev

namlularının önünde paldır küldür alabildiğine kaçıyordu. Bunun yalnızca bir uyarı ateşi olduğunu sananların gözlerini faltaşı gibi açan korkusu ve şaşkınlıkları münasebetsiz gülüşleri. Madeni davullara vuruluyormuşcasına takırdayan silah sesleri birkez daha duyuldu. Polis karakolunun önünden, kamyonların çevresindeki gruplardan, panzer taretinden atılan mermilerin parlak pirinç kapçıkları ölümcül fışkırışlar şeklinde bir an sıçradı, havai fişek gibi dağıldı, sonra da durdu.

Yaylım ateşinin kesilmesiyle ortalığa bir sonun sessizliği çöktü. İçenin köpekleri bile havlamaz olmuştu. Can çekişenlerin kaçmaya çalıştıkları açık arazide ölüler, tozlu ara yollarda bir derenin kenarına sürüklenmiş kütükler gibi yatıyordu. Bir süre sıkıntılı, ağır bir sessizlik oldu, ardından yaralılar haykırarak yardım istemeye başladılar. Bunun üzerine şaşkın insanlar bir halde ölüleri yoklamak, yaralılara yardım etmek üzere telaşla yüz geri döndüler.

Siyah bir vaiz, kendi kanının oluşturduğu gölcük içinde oturan şok geçirerek inleye duran bir adama su veriyordu. Yeni yeni yürümeye başlamış bir çocuk, kanlar içindeki bir elbise yağınının başında gözleri fal taşı gibi açılmış duruyordu.

Polis yaklaştı. Ölülerin, yaralıların arasından geçerek çevreyi kuşattı. Bu sırada gazete muhabirleri kameralarını çalıştırıp duruyorlardı. Ateş etmiş olan bazı polisler karakolda aptal aptal bakışıyor, öbürleri boş gözlerle tarlaya bakıyorlardı. Siyah polislerin haki kolanyal şapkaları altındaki yüzlerinde mahcup bir ifade vardı. Komiser Muavini büyük bir işbilirlikle telefonlar ediyor, ambulans, doktor, plazma, yani ağır bir saldırının ardından sonra gerek duyulabilecek herşeyi istiyordu.

Cansız vücutlar güneşin altında, atılmış gazoz şişeleri, yaprakları sallanan geçiş belgeleri, kunduralar, kırık şemsiyeler, gazeteler, yani yaşamın ve ölümün her türlü döküntüsü ile bir arada yatıyorlardı. Ölülerin arasında çamaşırcı kadın da vardı. Kaçarken vurulmuştu.

Dolgun uyluklarındaki atardamarlar parçalanmış, kanı boşalarak hemen ölmüştü. Park edilmiş bir arabanını basamağı dibine, kapanmış şemsiyesinin üstüne yığılmış yatıyordu.

Kız çocuk ise yüzükoyun yatıyordu; üzerinde pek bir iz gözükmüyordu. Arka üstü döndürünce cılız göğsünde açılan kocaman kurşun deliğini gördüler. Yüzü huzur içindeydi; çok uzaklardaki bir şeylerin düşünü kuruyormuş gibiydi.

Kanun kaçağını bulanlar adamın can çekişmekte olduğunu farkettiler. Yardım etmeye çalışan kişilere hırlıyormuş gibi ses çıkardı. Yaşamı ağzından, burnundan ve çoğu sten şarjöründen boşalan kurşunlarla düzenli bir biçimde açılmış deliklerden kabara köpüre çıkıp tükeniyordu.

Bisikletli ulak, apansız ölmüş, kaçarken elinden bırakmak istemediği devrik bisikletinin üstüne yığılmıştı. Etleri yarılarak açılmış, omurgası param parça olmuştu; kırılan kaburgaları kalbine ve ciğerlerine saplanmıştı.

Sağ kalanlar, ölüler ve yaralılar arasında kimi amaçlı, kimi amaçsız dolaşadururken, gökyüzü sonunda iyice kararararak homurdandı, iri iri damlalar düştü. Ufukta gökten bir topçu düellosu gibi gürlemeler duyuldu; ardından durmamacasına kanlara karışa karışa yağmur yağmaya başladı.

ONUNCU BÖLÜM

Beukes, öğleden sonra Tommy'de uzun uzun dinlenmiş olmasına karşın çok geçmeden gene uykusunun geldiğini hissediyordu. Sokağın köşesinde durdu, aylak aylak, gündüz ne kadar uyumuş olursan ol, gece olunca otomatik olarak gene uykun geliyor, amma da garip, diye düşündü. Bir yerlerde okumuştu, Pavlov'un köpekleriyle ilgili bir şeydi bu, ya da onun gibi birşey işte. Uykusunun gelmesinden başka, vücutça da yorgunluk duyuyordu; bacakları sızlıyor, ayakkaplarının içinde tabanları yanıyordu. Son otobüs onu gitmek istediği yerden çok uzağa bırakmıştı. O yüzden de uzun bir yolu tepmek zorunda kalmıştı. Canı kaldırımın kenarına oturarak yorgun dizlerini biraz dinlendirmeyi çekiyordu.

Esnedi, sigara aramak için eliyle cebini yokladı. Elleri kuru, pütürlü birşeylere değdi. Flotman da farkında olmadan cebine koyduğu bisküviyi çıkardı. Yarı ışık yarı gölge köşebaşında yolunu yitirmiş bir gezgin gibi öylece tek başına durdu. Ucuz karton kutuyu bu dünyadaki tüm varlığı içindeymişcesine sımsıkı tutuyordu. Gece, kentin bu kesimindeki tüm yaşamı çekip boşaltmıştı. Sanki halk uzaydan gelecek bir karanlığın dünyayı istilasından önce herşeyini bırakıp kaçmıştı: Evlerin soğuk yüzlü pencereleri, eğrilmiş bir işaret dileği, kaldırımın kenarına terkedilmiş, bir otomobil, sokaktan sinsi sinsi karşıya geçen, dönüp orada duran adama merakla bakan sıskası çıkmış bir kedi. Yukarda gökyüzü kapkara, kat kat sonsuza doğru kıvrılıyor; yer yer kesilerek tülsü bulutların arasından inci gibi yıldızlar parıldıyordu.

Beukes ayaklarını dinlendirerek öylece orada durdu. Elindeki bisküviyi, ufalıyor, kırıntıların tespih taneleri gibi parmaklarından aktığını duyuyordu. Isaac'ın oturduğu ev ilerideydi. Gündüz hiçbir özelliği olmayan bir yerdi; şimdi ise, kabuk kabuk olmuş çift kanatlı kapılara çıkan çatlak basamakları, süssüz kocaman pancurlu pencereleri, ek yerlerinden açılan su borularıyla gecenin içinde terkedilmiş gibiydi. Isaac'ın annesi ve genç kız kardeşiyle oturduğu odaları anımsamaya çalıştı, ama *Makkabilerin Korosu*'nun bulunduğu sayfası açılmış ke-

narları kıvrılmış nota kitabıyla tozlu piyanodan, önderlerinden yaşam boyu hapis cezasına çarptırılmış bir tanesinin portresinden başka birşey gelmedi gözünün önüne.

Şimdi iyice hafiflemiş olan kutuyu taşıyan; Beukes kaldırımdan inerek karanlık sokağın karşı yanına geçti. Bütün yorgunluğuna karşın, gizlenmeye alışık birinin ihtiyatlılığıyla hareket ediyor, göz önünde olan yerlerden geçmiyordu. Sokakta yalnız yürüyen bir insanın bir piramit kadar dikkat çekeceğini, buna karşılık bir kalabalığın içine karışıp anonimleşerek koronun içindeki seslerden biri haline geleceğini bilen birinin ihtiyatlılığı içindeydi. O yüzden, sokağın ilerisini ve evi gözetleyerek, Isaac'ın o gece evde olma gereğini unutmamış olmasını dileyerek duvarların daha kuytu gölgelerine sığınıyordu.

Oysa Isaac, evde değildi. Kız, ufak bir dükkanın karanlık girişinden seslendiğinde Beukes, sokağın birkaç metre uzağındaydı. Bir an için kulağında Güvenlik Polisi'nin o buz gibi, hinoğlu hincesine sevimli sesini duyar gibi oldu, yüreği hopladı. Ama bu bir çocuğun sesi, fısıltıyla, konuşan bir kızın sesiydi. Hâlâ karıncalanan yüzüyle kapı girişinin içine doğru baktı. Kızın belli belirsiz donuk siyah yüzünü, endişeyle büyümüş gözlerini, jimnastik giysisinin ana çizgilerini gördü. Kız orada bir karabela kazazedesi gibi duruyordu; ellerini göğüsünün altına bastırmış, fısıltılı sesiyle, "Bay Beukes, siz misiniz, Bay Beukes?" diyordu.

Durdu eğilip kızın belli belirsiz yüzüne dikkatle baktı. "Hah," dedi yavaşça. "Sen Ike'ın kızkardeşisin, değil mi? Hayrola?" Bir aksilik olduğunu anlamıştı. İçgüdüsel bir hareketle kızın yanına kapı girişinin karanlığına dalıverdi.

"Ne oldu ki?" Kızın soluğunu duyuyordu. Aşıklar gibi sokulmuşlardı birbirlerine. "Bir şey mi geldi Isaac'ın başına?"

"Bilmiyorum, Bay Beukes," dedi kız. Ucuz parfüm, ruj, sabırsızlıkla kadınlığa ulaşan kız çocuğu kokusu burnuna doldu. "Bilmiyorum; Isaac eve hiç gelmedi; öğleden sonra buradaki dükkana telefon ederek, gelmeyeceğini söyledi; ardından sivil polisler gelip evi aradılar. Isaac'ı almaya gelmişler; anneme bağırıp çağırdılar. Ama biz onun nerede olduğunu bilmiyoruz."

Soluk almadan konuşuyordu. Mesajı bir an önce vermek için acele ediyordu. Kazanı patlayan gemiyle birlikte denizin dibini boylamadan SOS vermek için yırtınan bir telsizci gibiydi. "Bu gece belki sizin, buraya gelebileceğinizi, çevrede sivil polisler bulunabileceğini o yüzden sizi beklememi, polisler onu aradığı için eve gelemeyeceğini söylememi istedi."

Beukes, buz gibi oldu. Ike'ın adını nasıl öğrenmişlerdi? Her köşeden çıkıveriyorlardı bugünlerde. Başını dikerek sokağın alt ve üst ya-

nını gözden geçirdi. Isaac'ın sorumlu olduğu kesimden biri gereğinden fazla konuşmuş olsa gerekti, ya da bir yerlerden bir su kaçağı vardı.

"Hiç tutuklanan ya da aranan kimselerden söz etti, mi Isaac?" diye sordu.

"Başka birşey söylemedi Bay Beukes."

Yoo, Ike bilemezdi. Anlaşılan, peşinde olduklarını öğrenir öğrenmez kaçmış olsa gerekti. İyi de, neden Isaac'ın peşine hemen düşmüşlerdi. Bekleyip onu Beukes'le birlikte ve illegal broşürlerle yakalayabilirlerdi, öyle yapsalar sorunu kökünden çözerlerdi. Demek ki, henüz Beukes konusunda hiçbir şey bilmiyorlardı. Isaac'ın peşine, aldıkları başka bir bilgi ile düşmüş olsalar gerekti. "Aldıkları bilgi" sözü beyninin içini yazıyordu. Ama belki de hiçbir zaman öğrenemeyecekti.

Beukes o karanlık aralıkta çocuk yaşta bir kızın yanında bir sübyancı gibi gizlenmiş durumdayken herşey ne kadar da, rastgele, diye düşündü. Çook rastgele, hem de. Baksana, kız tanıyordu onu. Bu çocuğun Devlet Güvenlik Bürosunun eline bir düştüğünü düşündü.

"Benimle ilişki kurup kurmayacağını söyledi mi?" diye sordu. Ama Isaac'ın böyle bir şeyi bilemeyeceğini, Isaac'la ilişki kuranın kendisi olduğunu hatırladı.

Karanlıkta kızın kaygıyla yüzüne dikilmiş gözlerini farkedebiliyordu. Kızın, bir an önce uzaklaşıp eve gitmeyi isteyecek yerde, yeterince bilgi toplayamamış olduğunu düşünür bir hali vardı.

Beukes kıza güldü. "Peki, öyleyse. Beni bu kadar beklediğin için teşekkür ederim. Çok bekledin mi?"

"Hiç önemli değil Bay Beukes," dedi kız. "Annem sizi görünceye kadar beklememi söyledi. Artık gidebilirim, değil mi?"

"Tabii, gidebilirsin," diye yanıt verdi. Sonra da gülerek sordu: "Hâlâ piyano çalıyor musun?"

Kız utangaç utangaç gülümsedi. "Çalıyorum. Sınav sonuçlarını bekliyorum."

"İyi şanslar, öyleyse. Şimdi gitsen iyi olur. Bunca beklemek zorunda kaldığın için özür dilerim."

"İyi geceler Bay Beukes."

Beukes'in burun deliklerinde ucuz parfüm kokusunu bırakarak yanından kayıverdi. Adam kızın karanlık sokakta uzaklaşan hayaletsi görüntüsünü seyretti. Kızın topukları parke taşlarını dövüyordu. "Şimdiden koku sürünen, yüksek topuklu iskarpin giyen çocuk," diye belli belirsiz geçti aklından. Elinde mukavva kutu, öbür elinde şekerin yapışkanlığı, kapı girişinde öylece bekledi.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Isaac'in çalıştığı petrol şirketinde, büroların fuayesinde küçük telefon santralında oturan bezgin kadın, kristal camların ve maunların arkasında pusuya yatardı. Cansız sapsarı boyanmış saçları, kazara fırının yanma bırakılmış, sonra palas pandıras aradan kaldırılmış boyalı bir balmumu bebeğinkine benzer bir yüzü vardı. Arkasındaki duvarda bir Suudi Arabistan kralı, sakallı yüzündeki hafif alaycı gülümseme ile aşağıdakileri süzerken, bekleyen konuklar için oraya konmuş masanın cam tablasında kralın kuşağındaki işlemeli hançerin aksi görülüyordu. Masanın üstünde, içinde çiçekler bulunan bir vazo vardı. Geniş pencereyi kapatan kalın kadife perdeler sekiz kat aşağıdaki trafiğin sesini iyice kısıyordu. Düz ve sade, kliniklere yaraşır, ultra modern lambrileri olan serin, cilalı parke koridorlar, Arap kralının ve yorgun, boyalı saçlı sarışının önünden fuayenin sağına ve soluna doğru geçerek şirketin her yanını dolaşırdı.

Koridorlardan birinde yürüyen Isaac, kendisini telefoncu kadının pususuna hazırladı. Kadın her keresinde bazı şeyler yaptırmak gereksinimini duyardı: Pastacıdan kremalı kek -kilo alırım diye o dert etmezdi-, daktilo servisindeki kızlardan birine mesaj götürmek, çay için biraz şeker bulmak. Anlaşılan, bu Amerikan firmasının mesajlarını getirip götüren, çay servisi yapan siyah çocukların her an özel olarak kendi hizmetinde olduğuna karar vermişti. Beyaz personelin tümü dahil, herkes onu başbelası sayardı, ama kadın taktik bakımdan çok uygun bir yere mevzilenmişti, o yüzden de pek az kişi ondan yakasını sıyırabilirdi, hele "Çocuklar" hayda hayda eline düşerdi.

O yüzden Isaac, göğüs cebinde şirketin adı yazılı beyaz üniforma ceketiyle koridordan gelirken tuzağa düşmemek için gözünü dört açmıştı.

"A-Şey- Isaac, lütfen bana şeyi getirebilir..."

Ama Isaac ona sert sert baktı. "Beni Bay Goodnight'ın odasından çağırdılar, Bayan Barrows," diye şirket idare müdürünün adını söyleyerek ustaca kıvırdı. "Çok aceleymiş."

Kadın bozuldu, "Öyleyse dönüşünde," diye üsteledi. "Ya da öbür çocuklara söyle; alka-seltzer'e çok ihtiyacım var."

"Baş üstüne Bayan", diye yanıt verdi Isaac, geçip yürüdü. Çocuklar, çocuklar, çocuklar, diye düşündü; yüz yaşına basıyordun, gene de "çocuk" diye çağırıyorlardı seni. Bütün zamanını otel barlarında geçiren şu budala avrat dün gece gene fazla kaçırmış herhalde. Yürümeye devam etti. Aslında yazı işleri bölümüne fuel oil dairesi başkanına gelen bazı yazıları almak için gönderilmişti. Suudi Arabistan Kralının, Efendi Irk'ın o çok güzel korunmuş parçalarından birini alıp götürmesi pek söz konusu değildi ama, Isaac yazı işlerine Harem adını takmıştı. Suudi Arabistan Kralı, sahip olduğu onca petrole karşın bu ülkede gene de Siyah derililerden sayılıyordu da, ondan.

Bürodan düzgün gri giysisi içinde pespembe ve çilek peltesi kadar tüysüz bir adam çıktı. Kolunun altında "Büyük Transferler" yazılı bir dosya taşıyordu. Isaac'ı görmeden geçip dosdoğru yürüdü. Isaac kendi kendine, hey gidi Bay Bladdy Coames, hep kendini İsa Aleyhisselam'ın ta kendisi sanır; ikinci dereceden bir memur oysa, dedi kendi kendine. Yazı işlerinin kapısına geldi, kapıyı açtı.

Büyük odaya girdiğinde yazı makinelerinin tıkırtısı onu bir makineli tüfek ateşi gibi üzerine geldi. Odada şık, bakımlı, çoğu genç olan kadınlar parfüm, pudra ve çeşitli losyonların karışık kokusunu yayıyorlardı. Kapı açılınca şöyle kayıtsız biri bakış dışında, hiçbiri Isaac'ı farketmemişti. "Çocuk" denenler ancak birşey buyurmak gerektiği ya da kendilerinden bir şey yapmaları istendiği zaman fark edilen nesnelerdi. Onun dışında gri daktilo kılıfları, portmanto, küçük tipeks şişeleri, teksir kağıtları gibi, etraftaki eşyanın bir parçası olurdu onlar. Isaac, iki yana sıralanmış teşhir edilen naylon çoraplı bacaklar, pırıl pırıl spreylenmiş yapılı başlar arasından geçerek fuel oil dairesinin işlerine bakan masaya gitti. Oradaki kız yüzünü bile kaldırmadı; tape edilmiş mektupları içeren klasör, masanın yan tarafında alınmaya hazır duruyordu. Isaac, bu nitelikli emekçiler ve aylık maaşlılar dünyasına ait değildi: Siyah insanlar, beyaz ilan edilmiş kente her sabah süfli işleri yapmak için gelirler, siyahlar için gettolar gibi kurulmuş mahallelere, yerleşim bölgelerine dönmek üzere akşamları bu kentten çıkıp giderlerdi. Öğle vakti restoranlara, otellere, blok apartmanlara, manzaralı bahçelere ve cumartesi öğleden sonraları şemsiyeli sahillere, terasta içilen çaylara, plastik ve krome şezlonglarda içilen kokteyllere uygun düşmezlerdi onlar.

Dolgun vücutlu, fingirdek bir kızıl saçlı, "Düşünebiliyor musun? Azar azar koyuyor, hem de uzun süredir yapıyormuş bu işi. Bu sabah gazetede adamın, insanın hastalığı akşamları artar ya, tıpkı onun gibi etkisini yavaş yavaş hissetmeye başladığını yazıyordu," diyordu.

Göz farı ve ruj katmanları altında soluk, cılız suratlı iğne iplik bir kız, "Ne korkunç," dedi. Doktorun adamın hastalığı için onlara, bu bir çocuk felci, dediğini duyar gibiyim. Çay vakti gelmedi mi daha?"

Isaac, mektup klasörüyle çıktı; kapı kapanınca zayıf kız başını kaldırıp baktı. "Çaycı çocuk değil miydi şu çıkan?" diye sordu. Kurşun kaleminin sapıyla dişlerine vuruyordu.

Baş daktilo, "Hazır kocalardan söz açılmışken," diye lafa karıştı, "Isobel'in ay sonunda evleneceğini duydum. Tabii bu da para toplanacak demektir."

"Şu muhasebedeki İsobel mi?" diye sordu içlerinden biri.

"Bu bölümden kimseyi davet etmezse, ne diye para toplansın ki," dedi bir başka kız.

Fuel Oil dairesinin personel şefi, Isaac'ın metupları masasına bırakıp giriş holünden çıktığını görünce birden şirketin Country Club'a yapacağı yıllık gezintiyi anımsayıverdi. Personel şefi, memurlar kulübünün sekreteriydi, çocuklara gezintideki kola ve sandviç servisi yaparak, bardakları yıkayarak yardım etmelerini söylemesi gerektiği gelmişti aklına, çünkü Country Club kendi arazisini yalnızca kiraya verir, garson işine karışmazdı. Personel şefinin kafasında, yakıt tüplerine ilişkin tahminler, Coca Cola, bira kasaları, kanape ve sandviç sayısı ve golf oyunlarında kime kimle eşleştireceğine ilişkin tahminler biribirine karışıyordu. Ajandasına bir yandan, "Gezinti: çocuklara yardım etmelerini söyle- günde on şilin" diye yazarken bir yandan dazlak alnındaki bir sivilceyi sıkıyordu. Zaten büyük olasılıkla kanapelerin, füme som balıklarının yarısını aşırırlar, böyle bir lükse alışık değildirler, diye düşündü. Ama şimdi mektupları getirmiş olana sormamaya karar verdi: Aksi herifin biridir bu, diye düşündü personel şefi. Hiç kimsenin uşağı olmadığından dem vuran, eşitlikten, daha yüksek ücret gibisinden düşünceler ileri süren patlak gözlü hınzır siyah. Öbür çocuklarsa yolunu yordamını, yerlerini, daha iyi bilirlerdi. Onlara, hükümetteki o aşırılar gibi değil, incelikle davranırdın, öyle yapınca da onlardan saygı bekleyebilirdin. Geçen yıl bazı kadınlar Country Club'ın yüzme havuzuna girmek için önlerine çıkan 'Çocuklar'ın kendilerine yılışık yılışık sırıtarak baktıklarını fark etmişlerdi. O yüzden 'Çocuklar'ı istemiyorlardı. Bu konuyu 'Çocuklar'la konuşmam gerek, diye düşündü, farkında olmadan tepesindeki sivilceyle oynayıp duruyordu.

Fuel oil dairesi şefinin odasından çıkınca Isaac, arka koridordan şirket mutfağına yöneldi. Böylece fuayedeki telefoncu kadının gözüne görünmeden geçecekti. Mutfakta çaycı kadın bir tepsiye çay fincanları ve tabakları yerleştirmekle meşguldü. Kaynamaya başlamış olan büyük bir semaverin çevresinde koşuşturuyordu. Beyaz ceketli bir başka

hademe, masanın bir köşesine oturmuş, bir paketten sandviç yiyordu; önünde çeşitli boyda bir yığın zarf duruyordu. Isaac içeri girerken gülümseyip kahverengi eliyle selam verdi.

"Merhaba Ike?" dedi. "Bügün ne var ne yok bakalım?"

Isaac,"Merhaba Sam," dedi. Ardından da yaşlı kadına, "Büyük Beyaz Babalar'dan önce bir bardak çay içmemizin mümkünü var mıydı acaba?"

Yaşlı kadın, sarkık çenesindeki teri silerek, "Kendin doldurursan," dedi "Burası hamam gibi."

Sam, ağzı sucuk-ekmekle dolu bir halde, "Dışarısı da cehennem," dedi. "Ayaklarım tabutumu taşıyor sanki. Posta servisindeki moruk maymun şu mektup yığınını tutuşturdu elime, kentin dört bir yanına dağıtılacakmış. Bunların çoğu postayla gönderilebilir, dediğimde bana ne desin, beğenirsin? Benim dağıtmam şirkete daha ucuza gelirmiş! Ayaklarım haşat mı haşat, arkadaş."

Çayım doldururken, Isaac, "Sen de tekerlekli bir çocuk kaykayı isteseydin ya," dedi. "Servise çıkacağına göre, sakın sakın şu ana kraliçenin önünden geçip de ona yakalanayım deme. Üç bahriyeliye bedel içmiş, akşamdan kalma Alka Seltzer diye meleyip duruyor; onun baş ağrısını geçireyim diye şirketin tüm işlerini yüzüstü kor, gidersin."

Sam. "Ben ona ingiliztuzu verirdim ki, bir güzel" dedi "İke, yemek vakti var mısın *klaberjas* oyununa?"

"Allah allah," dedi Isaac otururken. "Sizin gibileri yemek tatilinde hep o işi mi yapar be? Kağıt mı oynar?"

"Hey gidi, Ike'ciğim hey, arkadaşım benim," dedi. Çayını karıştırıyordu. "Eski günlerde bizim hepimizi meydanlara taşır, mitingleri izletirdi. Bugünlerde bütün mitingler durduruldu, değil mi ama? Şimdi benim tek izleyebileceğim şey o çılgınca tarikat ayinleri. Yapacak başka hiçbir şey yok. Üstelik senin de iyi bir *klaberjas* oyuncusu olduğunu da biliyoruz, arkadaş. Hem benim bir partnere ihtiyacım var."

"Pekâla öyleyse," dedi Isaac. *"klaberjas*'sa *klaberjas*." Sam güldü, başını salladı. Isaac masaya oturdu. Çayını yudumlarken, çayla lekelenmiş teksir kağıdının üzerine kurşunkalemiyle birşeyler çiziktiriyordu. Patlak gözleri, iri pembe kulakları ve sürekli şaşkın görünüşlü bakışları nedeniyle, Isaac'ı tanıyan herkes severdi. Çevresindekilerin anlamadığı pek çok şeyi anladığı için onu "kafalı" biri kabul ederlerdi. Ayrıca, en küçük haksızlık ya da adaletsizliğe kafa tuttuğu için de "yürekli" de bulurladı onu. Şimdi sıcak buhar içindeki mutfakta oturmuş, salt beyaz derileri olmadığı için kendilerini Tanrının Seçilmiş Kulları sanan budalalar karşında bütün bu secdeye varmaların artık bir son bulması gerektiğini düşünüyordu. Günün birinde mutlaka iflas edecek

bu düzene omuz vermek gafletine düşen budala piçler, diye düşündü. Tümü onunla birlikte cehennemin dibine gidesiceler. Sürgit güvenlik ve adalet hüküm sürecekken, onları iktidarının ve ayrıcalıklarının kırıntıları ile ancak geçici olarak ve kısa bir süre besleyebilecek bir zorbalığa omuz vermeyi yeğlemişlerdi. Ama artık duvarda yazı görünmüştü. O yüzden kurulu düzeni ya kan, kurşun ve işkence aygıtlarıyla ayakta tutmaya çırpınıyorlar, ya da kafalarını kuma sokarak sanki hiçbir şey olmuyormuş gibi davranıyorlardı. Budalalıklarını pahalı ödeyeceklerdi onlar. Isaac, kendilerini Efendi Irk olduklarına, beyin tekelini ellerinde tuttuklarına inandıran üstelik kindar, bencil ve acımasız olan bu insanlar için az kalsın üzüntü duyacaktı.

Kapı açılıp, beyaz ceketli bir başka gencin mutfağa girerek "Çay hazır mı Bayan Williams? Beş dakika geciktiniz diye yaygarayı basıyor kahrolasıca bu karılar," cümlesiyle düşüncelerinden uyandı.

"Aman be, canları cehenneme gidesice,"dedi yaşlı kadın. "Hep dır dır eder, dururlar. Ne sanıyorlar be? İnsanın iki eli var yalnızca. Birinci servis arabasını alabilirsin."

Isaac, "Hadi, fırla görelim seni," dedi şakayla. "Patron bağırıyor mu, hemen fırlayacaksın". Çayını yudumlarken önündeki lekeli kağıda bir tüfek resmi çizdi. Öbür delikanlı servis arabasını kapıya dayamış itiyordu. Isaak tüfek resmine bir şarjör, bir de ön kabza ekleyerek hafif makineliye çevirdi. Çay arabasını iten gence, "Bana bak, Jannie, hani şu telefonun başındaki aval karı nerede olduğumu sorarsa, ona beni Goodnight"in bir yere gönderdiğini söyle, olur mu?" dedi.

Öteki, "Tamam, Ike," dedi. "İdare ederim."

Jan, çay arabasını dışarı çıkarmış, koridorda ilerliyordu. Koridorun üzerindeki tek kişilik çalışma odalarının her birinin kapısında durup içeriye bir fincan çay veriyordu. Yazı işlerinin oraya gelince çay arabasını içeri sokar sokmaz, yazı makinelerinin takırtısı, bir ateşkes yürürlüğe girmişcesine kesiliverdi... Gazeteler masaya serildi, dergiler açıldı. Kocaman çantaların içinden kozmetikler, el aynaları çıkarıldı.

Jannie, dolaşa dolaşa çayı dağıtıyordu. Kadınlardan biri, karşısında oturan kıza sabah gazetesini yüksek sesle okumaya başlamıştı: Kadın ellerini bitkin düşmüş olan adamın göğsüne dayayarak abandı, adam yatağa çöküverdi. Kadın, adamın boğazına kordonu dolayarak çekmeye başladı, adamı yanlamasına yatağa uzanmak zorunda bıraktı.

Öbür kız, çay fincanını tabağıyla birlikte kaldırırken "Adam da kadına vuramamış, yani birşeyler yapmamış mı?" diye sordu. "Adam mutlaka karşı koymuş olsa gerek."

Öbürü, "İler tutar hali kalmamış ki adamın," diye bağırdı "Kadının adamı yavaş yavaş zehirlediğini saptamışlar."

"*Ben* olsam karşı koyardım gene de"

Gazeteyi okuyan kız, "Bak ne diyor burada" dedi. "İşte, evet, sanığın kordonu daha da sıktığını, kocasının tekme atmaya başladığını söylüyor."

"Üüüf, amma da korkunç," diye çığlığı attı bir başka ses. "Kadın nasıl yapabildi ki bunu,"

Cinayet boyalı dudakların birinden ötekine sıçrayıp dururken, Jannie odadan çıktı. Arabasıyla çay dağıtacağı iki oda daha vardı. Koridora çıktığı sırada asansörün kapıları açılıverdi, içinden iki beyaz adam çıktı. Cam kulübünde, Arap Kralı'nın altında oturan resepsiyoncu ve telefoncu kadına doğru yürüdüler.

İkisi de uzun boylu, kırmızı suratlıydılar. Biri iriyarı, öbürüyse zayıf, ufak tefekti; uzun bir burnu, sarıya çalan koyu kahverengi bıyığı vardı. Bıyıklısı flanel pantolon, sade bir spor ceket giymişti; iri olanı ise takım elbiseli ve fötr şapkalıydı. Jannie adamları görünce içinde, kenar mahalle sakininin o ezeli içtepisini duydu: Bu adamların petrol satışlarıyla, tali depolarla, bidon tahsisiyle filan hiçbir ilgileri olamayacağını anlayıverdi. Adamların, üstünde o gün ya da o gece tutuklananların kayıt defterinin bulunduğu tezgahın arkasında ve kılıflarındaki tabancaları, otomatik tabancaları teşhir ettikleri ceketsiz halleri gözlerinin önünde canlandı.

İriyarı olanı şapkasını çıkarıp gülümsedi; küçük kulübedeki bezgin sarışını başıyla selamladı. Afrikaner aksanlı, tutuk bir İngilizcesi vardı. "Günaydın, madam. Şirket Müdürüyle görüşebilir miyiz, lütfen? Ben komiser muavini Van Zyl, bu da memur Grobbelaar." Gülümsedi, bir tuzağa benzeyen ağzından beyaz, sağlıklı dişleri gözüküyordu; mavi gözleriyse, donmuş deniz damlalarını andırıyordu.

Jannie, son çay fincanlarını da dağıtarak odadan çıktığında telefoncu kız kulaklıklı telefonuyla konuşuyordu, ama adamlar orada değildiler. Jannie, komiser muavininin kendisini tanıtışını duymuştu, ama daha bunu duymadan anlamıştı kim olduklarını.

Çay arabasını mutfak kapısından içeri soktu; yaşlı kadın, "Bunca zaman, nerelerdeydin?" dedi.

"Her zamanki gibi," dedi Jannie. "İnsan bunu motosiklet gibi kullanamaz ki." Yaşlı kadın çay servis arabasına gene tabak ve fincan yerleştirirken, Jannie, Sam ile Isaac'a, "Az önce iki aynasız geldi. Bayan Barrows'la konuştular. Neden geldiler acaba, merak ettim doğrusu. Depodan benzin filan mı çalındı acaba?" Çavuşun komikleştirerek taklidini yaptı: "Günaydın, Ben Komiser Muavini Van Zyl. Var izin

teskeren," Güldü, ardından da ciddileşti, "Ne istiyordu ki bu herifler?"

Isaac, önündeki kağıdı, kimi dünyada var olmayan koca bir silah koleksiyonuyla doldurmuştu. Başını kaldırıp Jannie'ye bakmadı ama göğsünün içinde yüreği hoplayıvermişti. Yüzünün derisi geriliyor, ürperiyordu. Birden heyecanlanmış, sinirleri boşalmıştı, ama kendisini hemen toparlamaya çalıştı. Eski çağların alaybozan tüfeği ile ışın tabancası arası melez bir tür tüfek çiziktirdi. Sonra kalemi beyaz ceketinin cebine yerleştirdi. Kalktı, mutfağın köşesindeki dolaba doğru yürüdü, beyaz ceketi çıkararak dolaba koydu. Kendi ceketini giydi.

Sam, başını kaldırıp baktı, "Hayırdır, nereye, İke?" diye sordu. "Beni bekle, beraber yürürüz."

"Olmaz, acelem var," dedi Isaac ona.

Yaşlı kadın, "Bir paket sigara getirir misin, gelirken?" dedi ve işgömleğinin cebinden cüzdanını çıkarmaya davrandı.

"Üzgünüm ama işim uzun sürecek" dedi. Isaac

Elini başına götürerek onları selamladı. "Sonra görüşürüz."

Gruptakilerden biri konuşmuş olsa gerek, diye düşünerek mutfaktan çıktı, ondan çıkan birşey yoktu. Yoksa hangi cehennemden öğrenebilirlerdi ki? Koridoru yürüyerek geçti. Binanın arka merdiveninden iki kat aşağı indi. İçinde bulunduğu binaya bitişik bir başka binaya açılan giriş holüne gelinceye kadar bir başka koridordan yürüdü. Bu kapıdan geçti ve bir diş teknisyenine, bir gelir vergisi danışmanına kiralanmış olan büroları arkada bıraktı. İlerde koridorun ucundaki bürodan bir adam çıktı. "Baylar" yazan bir kapıya doğru gitti. Çekilen sifonun sesleri arasında kaybolmadan önce, Isaac'a şöyle bir baktı. Isaac, binanın ön cephesine geçinceye kadar yürümeye devam etti, sonra asansörün yanındaki merdivenden hızla aşağıya indi.

Binadan çıkarak kentin gürültülü bir caddesine daldı. Klimaların yapay serinliğinin ardından, yaz sıcağı tepesine yumruk gibi inmişti. Yaz sonunun sıcağı, otoların ve kamyonların saçlarından, sokaktan yüzüne vuruyordu. Bir an gözleri güneş ışığıyla kamaştı; sımsıkı yumarak, bekledi. Gözü alıştığında, siyah ve Afrikalı hamallar, yarım blok ötede park etmiş bir kamyondan sandık boşaltıyorlardı. Yolun karşı sırasında bir trafik görevlisi park etmiş arabaları denetliyor, her zamanki gürültü aşağı ve yukarı akan trafikte yankılanıyordu.

Isaac, kaldırımdan indi, gelip geçen arabalardan kendisini sakınarak karşıyı geçti. Arkasından bağıran, ya da onu durdurmaya kalkışan hiç kimse olmadı. İçinde bir ferahlama duygusuyla karşı kaldırıma ulaştı; kilometrelerce düşman toprağını aştıktan sonra selamete ulaşmıştı sanki. Sinirleri yatıştı: Tehlike sinirliliği ihtiyata, duraksamayı ise herşeye karışı tetik olma duygusuna çevirmişti. Gemilerini yakmıştı, artık adım-

larını daha çevik kılan bir coşkunluk duygusu içindeydi.

Yükseklerde, çok yükseklerde bir jet uçağının homurtusunu duydu; göğün mavi derisinde iki beyaz yara izi gibi kuyruğundan dumanlar bırakıyordu. Isaac, başını kaldırıp baktı, uçağın gözden yitişini seyretti. Çok güçlüler, diye düşündü. Fransız malı Mirage uçakları -onları yenmek ne kadar zaman alacak acaba? Ulusal protesto gününü anımsadı. Pencerede durmuş, siyah işçi bölgelerine giden yolda ilerleyen bodur ve çirkin, hakikahverengi tarih öncesi böceklerine benzer, zırlı ve tehditkar. Sarasen panzerlerini ve asker kariyerlerini ve kamyonlarını seyretmişti.

Devriye gezen polis, *sjamboklar*"ını çıkararak, sokaklarda önüne çıkan ve beyaz olmayan herkese saldırmış ve kim olursa olsun grevci saymış, amansızca kırbaçlamıştı. Isaac'ta işte o günden beri düzenli ve savaşa karşı yoğun bir merak uyanmıştı. Tarih kitapları okumuş ve gizlice gerilla savaşına ilişkin kitaplar getirmiş, her türden hafif silahın fotoğraflarını ve resimlerini incelemişti. Magnumlar, İsrail'de yapılan Uzi hafif makinelileri üstüne kuramsal olarak çok şey biliyordu. Burada, bu ülkede, yerel olarak imal edilen belli başlı hafif silahlar, NATO'nun standart FN tüfeğinin geliştirilmiş bir türü olan ve Belçika'nın Fabrique Nationale lisansıyla üretilen 7.62 mm'lik otomatik tüfekleriydi. Dakikada bin kez ateş edebilen başka tür silahlar da vardı. Şeritli besleme, 82'lik obüsler, şarapnel fırlatıcılar ve bazukalar konusunda da birşeyler biliyordu. Beyninin her köşesi teknik kitaplardan alınarak biriktirilmiş bilgilerle doluydu ve kuramın kılgıya dönüştürüleceği zamanı bir sevdalı gibi özlemle gözlüyordu. Kendini beğenmiş edası, gündelik ceketi, ütüsüz pantolonu, aşınmış kunduraları ve yüzündeki sürekli şaşkın ifadeyle geleceğin partizan savaşçısından çok, biraz önce mirasa konduğunu, öğrenen başarısız bir gence benziyordu.

Günümüze döndü, bütün olup bitenleri Beukes'e haber vermek gerektiğini kavradı. İşin zor yanı, ilişkiyi kuracak olanın o değil, Beukes olmasıydı. Bundan sonraki ilk randevusu bir hafta sonraydı, bu da orada bir yerde gizlenmek zorunda olduğu anlamına geliyordu. Onu yakan Allahın belası kimdi acaba, kendi kendisine bunu sorup duruyordu. Birimlerden birini polis kurmuş olsa gerekti. O birimin öbür üyelerini de tutuklamışlar mıydı acaba? Meydana çıkmasın diye, Güvenlik Polisi, ajanı da tutuklamak zorunda kalacaktı. Huzursuzluk ve kaygı yeniden içinde çöreklenmeye yüz tuttu, ama külüstür ceketinin içindeki genç omuzlarını silkerek bu kaygıyı uzaklaştırdı.

Isaac, bir iki blok yürüdü, sonra bir otobüs durağında durup bekledi. Otobüs gelince beyaz olmayanlar katına tırmandı, son durağa bilet aldı. Boş bir sıranın pencere kenarına tekbaşına oturdu, gözlerinin önünden akıp giden kenti seyretti.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Elias Tekwane, beton ranzanın kenarına oturdu ve piposuna kaba kıyılmış tütün doldurdu. Bir kibrit çaktı, piposu iyice yanıncaya kadar derin derin çekerek duman bulutları üfürdü, ucuz tütün kokusu, öbür üç kişiyle birlikte kaldığı küçük sıcak hücredeki bütün öbür kokuları bastırdı. Ortalığa sinmiş ter, yanık soğan, eski giysi bayatlamış yemek, yıkanmamış çorap, kızgın yağ kokularıydı bunlar. Hepsi birbirlerine karışmış, yüksekteki tek pencere açılmadığı ve adamlar orada değilken kapı çoğunlukla bütün gün kapalı kaldığı için dağılmayan, koyu, ağır, iç bulandırıcı koku haline gelmişti.

Üst ranza başına değiyordu, o yüzden alt ranzada başını eğerek oturmak zorundaydı. Piposunu güçlü beyaz dişleri arasında sımsıkı tutmuş, potinlerinin bağcıklarını sıkıştırıyordu; kalın, geniş tırnaklı elleriyle makine gibi çalışıyordu. Karşısındaki üst ranzada, gürültüyle horlayan başka bir adam uyuyordu. Adam üzerine yalnızca kirli bir şort giymişti; koyu kahverengi gövdesi bir yağ tabakasıyla kaplanmış gibi terden pırıl pırıl parlıyordu. Bir kolu ranzadan aşağı sarkmıştı; güçlü bileğinde bakır tel bilezikler görülüyordu. Düzenli olarak horlayan adamın inip çıkan göğsünün dışında vücudu gevşek ve hareketsizdi.

Elias çizmesini bağlamayı tamamlayarak ayağa kalktı, yarı beline kadar çıplak taş bir koridora çıktı, taş bir balkonun sonundaki ayakyoluna yürüdü. Ayakyolu bir küçük lavabosu, bir de pis pis kokan yarım kapılı küçücük bir yerdi. Muslukta kısa tarafından elini yüzünü yıkadı, odasına döndü. Eski, havı dökülmüş bir havlu ile kurulandı.

Koridorun üzerinde birbirinin benzeri hücreler vardı. Bazılarının kapıları açıktı. Kiminden konuşma sesleri, kiminden horultular geliyordu. Adamın biri hafiften geleneksel bir ezgi söylüyordu. Başka birinde gürültülü bir domino partisi kızışmış olsa gerekti. Bir başka odadan hüzünlü bir konsertina* sesi geliyordu. Güneş daha lojmanın o kesimine gelmediği için balkonun üstü serindi, ama ilerisi ve altı, location'un** heryeri sıcaktan eski bir sinema filmi gibi titreşen ve sarsılan sapsarı bir ışığın altında kavruluyordu.

* Akordiyona benzer, ama ondan daha basit yanları altıgen ve tuşları düğme biçiminde olan bir çalgı.- Çev.

** Güney Afrika'da bir kasaba ya da kentte yerlilerin oturmak zorunda olduğu ayrılmış kesim.- Çev.

Odaya dönünce, teneke kaplı küçük bir havlu açtı; temiz haki bir gömlek buldu. Piposunu ağzından çıkarmadan gömleği başından aşağı geçirdi. Odanın havası çok sıcak ve bir fanila gibi kalındı. Odanın boş köşelerinde duvarlar kararmış ve islenmişti. Yemek pişirmek ve ısıtmak için kullanılan gazocakları ile kulplu ezik tencereler, kara bağlamış tavalar, teneke maşrapalar, eğri büğrü çatal ve bıçaklar bir arada duruyordu. Gömleğinin uçlarını pantolununa sokuştururken, Hey gidi, diye düşündü Elias. Kırkını geçtin, hâlâ bir bekar lojmanında yaşamaktasın. Bir kadının olmalıydı senin. İnsanın karısının olmaması doğaya ve geleneklere aykırı. Oysa, bir kadın olsa ne farkederdi ki? Evli ve aile sahibi olup da ailelerinin kente gelmesine ve birlikte oturmasına izin verilmediği için location'daki bu lojmanda kalan bir sürü erkek vardı. Resmi makamlar bunları da bekar kabul ederek bu lojmanlara göndermişlerdi.

Kapıya tutturulmuş kırık ayna parçasına baktı, kısa kıvırcık saçlarını taradı. Taranırken, yıllarca önce bir ara tanıdığı kızı anımsamaya çalıştı.

O zamanlar her yerde teneke barakalar vardı, diye düşündü. Kışın buz gibi, yazın cehennem gibiydi o barakalar. Sokaklar kaldırımsız ve asfaltsızdı; teneke mahallenin, kentin kenarına bir yara ve çıban gibi yapışan bir uzantısından başka birşey değildi. Kentten dönerken bir çürük ve durgun su kokusu insanın burun direğini kırar, ama insan daha sonra buna, o pis su birikintilerine, sokakları bir mayın tarlasındaki mayınlar gibi beneklendiren çocuk ve hayvan pisliklerine alışırdı. Yoksulluk, tüm manzarayı, eski püskü ve pis kokulu bir pas, çürümüşlük ve yoksunluk örtüsüyle örterdi. Kendisinden çok da büyük olmayan kızı, işte o sıralar tanımıştı. Onu sevmiştim herhalde, diye düşündü. Sonra da yıllarca onu görememiş olduğunu anımsadı. Teneke barakaların ve pis suyun olduğu yerde onu bir daha gördüğünde, paçavralara sarılmış, burnundan sümükleri aka aka bir bebeği vardı kucağında. Kızcağız da paçavaralar içindeydi, ama artık ağlayamadığını söylemişti. Teneke barakaların yerini sıra sıra kocaman tuğla binalar almıştı: Kışın buz kesen, yazınsa çok sıcak olan binalar. Olan olmuştu kızın dediğine göre. Yoo, hiç paraya ihtiyacı yoktu; çocuğun babası ara sıra eve uğrayınca getiriyordu birşeyler.

Yenleri erimiş eski deri ceketini giyerken içi sızladı; çok zaman geçti bunun üzerinden, diye düşündü. Gene dışarı çıktı, uyuyan adaman üstüne kapıyı kapadı. Kırkını yeni geçtin, herşeye karşın, yaptığın işten hoşnutsun, dedi kendi kendine. Geçiş belgesine bakarsan ellisine merdiven dayamıştı. Yükümlü olduğu geçiş belgesini almak için gidip ilk başvurduğunda kafasız bir küçük memur onun resmi yaşını

kendi kafasına göre saptamıştı. Vitrinden çıkarılan bir şapka ya da ceketmiş gibi, baştan aşağı ısmarlama bir adı ve bir de yaşı size uygun görebilirlerdi. Elias bu olayı gerçekten de ayrıntılarıyla anımsıyordu.

Kasabasındaki Yerli Komisyonu ofisi tek katlı bir binaydı. Paslı saç bir damı, kahverengi duvarları vardı. Verandanın üstündeki dam oluğu çökmüştü. O yüzden yağışlı aylarda buradan yere dökülen sular veranda girişinde bir çukur açmıştı. Tozlu ön pencereden, Yerli İşleri Bakanlığı'nın üç dilde yayınladığı posterlerin, ince harfli yazılarla kaplı, sinek lekeleri ile dolu kağıtlarla kaplı ara duvar görülüyordu.

Kalabalık her zamanki gibi çatlak saçağın altına birikmişti, ama geçiş belgeleri arkada, bir yanı sarkmış garaj kapısından dağıtılıyordu. Derme çatma bir bina eklentisine benzeyen bir sundurmanın altında uzun bir masa vardı. Masada iki beyaz ve bir Afrikalı görevli çalışıyordu. Mantar şapkalı ve *knobkerrie*'li* Siyah bir polis güneşte bir sıranın üzerinde kestiriyordu. Binanın arka duvarı boyunca yavaş yavaş oluşmuş kuyruğa aldırış etmiyormuş gibi bir hali vardı. Kuyruktakilerin kimi yere uzanmış, kimi çömelmişti. Görevli onları birer masaya çağırıyordu.

"İnsan, koca bir gününü harcıyor burada," dedi adamlardan biri. "Atalarına kavuşan ağabeyimin cenazesinde bulunmak için kente gidiş kağıdı almak istiyorum, ama o kağıdı almak için bütün bir gününü burada geçirmen gerek. Ne kadar aptalca bir iş bu." Başka biri, "Bizi yöneten bir sırtlan sürüsü de, ondan" diye karşılık verdi.

Kardeşinin cenazesine yetişmek isteyen adam, kırık tütünle bir pipo doldurarak yaktı, havaya ufak ufak dumanlar savurdu. Pipo iyice yanınca, dişlerinin arasından tıslayarak avluya tükürdü. İki kişi önündeki gence sordu: "Yolculuk nereye bakalım, delikanlı?"

"Kente, dayı," dedi Elias ona. "Büyük kente çalışmaya gideceğim; geçiş belgesi almak için az önce geldim."

"Demek o yaşa geldin, ha," dedi pipo içen adam. "Annen ne alemde bari?"

"İyi, ama yaşlanıyor."

"Genç oldu mu insan, işte böyle konuşur," pipolu adam konuşmayı sürdürecekti ya, masadaki memur onu çağırınca konuşmayı bırakıp uzaklaştı. Giderken çocuğa başını salladı. Lime lime olmuş bir ceket vardı sırtında; kunduraları da oto dış lastiğiyle parça parça yamanmıştı.

Elias ve öbürleri, pipolu adamın işi bitinceye kadar güneşte oturup beklediler. Çok uzun sürdü. Güneş avlunun karşı yanına geçti, binanın

* Gerektiğinde uzaktan atılan, ya da yakın döğüşte savunma aracı olarak kullanılan, özellikle Güney Afrika yerlilerine özgü topuz.-Çev

gölgesini öbür yana düşürdü. Elias güneşte uyuklayarak oturuyor, kitabındaki insanların serüvenlerini aklına getirmeye çalışıyordu. Hepsi de iyi savaşçılardı; adları ona yabancı olan savaşlarda dövüşmüşlerdi. Tüm hareketsizliğine karşın içten içe kanı kaynıyordu; aklı da köy ihtiyarlarının anlattıkları masallara, atalarının yaptığı savaşlara yöneldi. Onlar gibi bir savaşçı olmak, diye düşündü; bu ülkede yaşadıkları halde hâlâ yabancılar gibi davranan, henüz ölmemiş ihtiyar kadınların vücutlarını paralayan çakallar gibi, alıcı kuşlar gibi davranan bu insanlarla savaşmak. Gözlerinin önüne havaya kalkmış *assegai*'ler*, kocaman baklalara benzeyen kalkanlar geldi; kadınların ayak vuruşlarını, lülülü diye zılgıt çekişlerini işitti; onu kara şebek diye çağıran Wasserman gibilerinin, önünden kaçıştıklarını gördü. Wasserman'ın arkasından bağırmak istedi, ama bağıran başka biriydi, "Hey, uyuyor musun be?"

Elias, ayağa fırlayıp da güçlü vücuduyla masaya doğru dayı dayı yürüyüşünü anımsadı. Sundurmanın altındaki açılır kapanır masanın başında iki beyaz memur, bir yığın kağıt arasında çalışıyordu. Elias gelirken oralı olmamışlardı. O zaman biraz ürkmüştü Elias, kime sesleneceğini kestiremiyordu; o yüzden masanın önünde ikircikli ikircikli durup bekledi.

Kırmızı pantolon askılı Afrikalı memur, bezgin bir sesle: "Peki, koca oğlan, artık senin erkek olma zamanın geldi, değil mi?" dedi.

"Erkek mi?"

"Öyle", dedi kırmızı askı, aynı bezgin sesle. "Artık sen de bu ülke için beyazların yapmış olduğu şeylerin bir parçası olup çıkacaksın. Büyük patronlar ancak geçiş belgesi taşıdığında adam sayılacağını ferman buyurdular. Bu bezgin sesin altında bir buyruk ima vardı ve adamın mor lekeli gözleri pis pis bakıyordu. Açılır kapanır iskemlesinde arkaya dayandı; kavruk sosisi andıran kalın parmaklarını askılarının arasına geçirdi, aşağı yukarı hareket ettirerek askıları gerip bırakarak göğsüne çarptırdı.

Beyaz memurlardan biri başını kaldırdı, "Sen çok fazla konuşuyorsun adam", dedi. "Sen işine baksana oğlum."

Kırmızı askı Elias'a sırıttı. Basılmış bir form uzattı. Elias orada durmuş adama bakıyordu. Ayak değiştirdi. Kafasının içlerinde bir yerde, suratında bıkkın bir ifade ve tütün lekeli bir sırıtma olan bu adamın, ona arkadaşça davranmadığı, kedi fareyle oynar gibi onunla dalga geçtiği düşüncesi oluştu: şakacıktan bir pençe, inceden bir dürtükleme, keyifli bir biçimde vurulan her oyun darbesi ölümü gitgide yaklaştırıyordu.

Kırmızı askılı, bir kurşun kalem alarak ağzına soktu, dişlerinin ara-

* Güney Afrika kabilelerinin kullandıkları demir uçlu, hafif, ahşap mızrak.- Çev

sında tıkırdattı. Memurlardan biri sigara yakmak için yazmayı kesti. Sonra gene yazmaya devam etti.

Kırmızı askı aniden, "Çalışacağın yeri gösteren kağıdı çıkar bakıyim. Ha. Adın neydi senin?"

Elias adını söyledi adama.

"Babanın adı ne?"

"Öldü."

"Sağ mı ölü mü diye sormadım, delikanlı. Adını sordum."

Elias söyledi.

"Annenin adı? Şefinizin adı?"

"Şef mi? Onun adının sorulacağı gelmedi aklıma, başka bir yerde, çok uzaklarda oturur da ondan."

"Amma da hödüksün be," dedi kırmızı askılı. "Hödük herif. Bu kafayla hep papazı bulursun sen, kalıbımı basarım. Kabile şefinizin adını söyle? Köyünde bir kabile şefi var, herhalde, değil mi?"

Kırmızı askı, aldığı bilgiyi gıcırtılı bir kalemle yazıp duruyordu. "Söyle bakıyim, kaç yaşını doldurdun?

"On yedi," dedi Elias ona. Bu sorgu sual faslından sıkılmıştı. Bu insanların bütün bunları niye bilmek istediklerine şaşıyordu. İnsanların bir adı, anası-babası, ataları olurdu; yeterdi bunlar.

Memur şüpheyle, "Benimle oyun oynama. On yedi, ha? Şu sakalınla, herşeyinle, on yedi; öyle mi?"

O sırada öbür görevli başını yaptığı işten kaldırıp baktı. "Hayrola, birşey mi var?"

"Yaşı. Patron, yaşı," dedi kırmızı askı. Beyaz adama bakmak için başını döndürdü. "Yalnızca on yedisindeymiş, öyle söylüyor."

İkinci memur, "*Şkelm*"in, yalancının teki. Hepsi de yalancı bunların. On yedisinden çok büyük bu, " dedi.

"Ben de öyle diyorum." dedi kırmızı askı, saygılı bir tutumla. Üstünün kendisiyle aynı fikirde olmasıyla ağzı kulaklarına varıyordu.

Birinci memur, "Allah allah, anlamak kolay iş," dedi. Masanın ötesinden Elias"a baktı. "Delikanlı, sen hele indir donunu, bakıyim"

Elias ona baktı, şaşırmış, afallamıştı. Bu beyaz herifin söylediği şeyi doğru anladığından emin değildi. Görevli bu kez sabırsızlanmıştı, sertçe, "Hey sen, sen beni duymadın mı? Dedim ya indir ağzına sıçtığımın donunu."

Elias bu kez de kırmızı askı'ya baktı. Yüzüne kanın hücum ettiğini hissediyordu. Siyah memur, "Patron ne diyorsa onu yap, koca adam. Haydi görelim bakalım." Belden aşağısını işaret etti eliyle. "Pantolonu. İndir pantolonunu."

Ne yaptığını bilmez halde, Elias, yırtık pırtık pantolonuna asıldı.

Kalçasından ve uyluklarından aşağıya sıyırmaya uğraştı. Kırmızı askı'nın yüzüne bakmamış, pantolonunun düğmelerini de çözmemişti. Böyle yapmakla utancını hafifleteceğini umuyordu. Kırmızı askı, sırıtarak öne doğru eğildi, Elias'ın önünden gömleğini kalemiyle kaldırdı.

Sonra da güldü, görevlilere. "Kabile törenlerinden yeni çıkmış ama orasında kılları da var. Hiç bile on yedi yaşında değil. Bu deyyusun yaşı yirmiden az olmasa gerek, bana sorarsan."

İlk memur, "Kızları çalılara da götürmüştür, kalıbımı basarım," dedi. "Sen, yirmi yaz."

"Oldu patron," dedi kırmızı askı. Elias'a, "Kaldır pantolonunu. Daha fazla seyretmemiz gerekmez maslahatını."

Elias, bir yandan pantolonunu çekerken, utancından yerin dibine geçmiş halde, "Ben on yedi yaşındayım, on yedi, on yedi," diye söyleniyordu.

"Yirmi," dedi, kırmızı askı. "Patron sana yirmi dediyse, yirmi yaşındasın." Elias'a hınzır hınzır gülüyordu; forma yirmi diye kaydetti. Elias ayaklarının tozlu uçlarına baktı. Utançtan yüzüne ateş bastığını, bağrına bir bıçak gibi saplandığını hissediyordu.

Ardından onu Komisyon müdürünün kapısına gönderdiler. Orada bir bankonun başında paçavralar içinde birtakım insanlar bekleşiyordu. Sıranın en sonuna geçti. Herkes çıt çıkarmadan beklerken, Elias içindeki öfkenin alevini söndürmeye çalışıyordu. Odanın duvarları, ilanlar, paslı raptiyeler arasında zaman donup kalmıştı. Sonra, sıranın arkasındaki kapı açıldı. Şişman kırmızı suratlı bir adam çıktı. Üstünde olmasa iç organları dışarı fırlayacakmış gibi duran sımsıkı bir yelek giymiş, göbeğinin üstüne som altından bir de saat kösteği takmıştı. Karmakarışık bir halde yerlerinden doğrulan bu insanlara gözlüklerin üstünden baktı.

Uzun piposunu tüttüren adamı, "Hey sen, söndür şu *Verdomte* şeyi. Burasını kâfir *kraali*'ı (köyü) değil," diye payladı. Pembe elinde tuttuğu bir demet forma baktı, ad okumaya başladı.

Böylece beni olduğumdan büyük yaptılar, diye düşündü Elias. Kendi kendine gülümsedi. Şimdi herşeyi, şu dünyada insanın ne kadar yaşayacağını bile onlar buyuruyorlar. Eğer bunu silahla ya da celladın ipiyle yapmazlarsa, bir kağıdın üzerine yazıveriyor günleri, yılları, yaşamı yok ediyorlar, tıpkı bir seferinde konserde seyrettiği, oyun kağıtlarını ortadan yok eden sihirbaz gibi.

Yatakhane binasından ceketini bir omuzunun üstüne attı. Location'un göz kamaştıran güneşine çıkarak uzaktaki birahanenin yolunu tuttu.

Kumluk meydanda gaz bidonlarının üstüne kalaslar yerleştirilmişti. Kalasların arkasında şişman kadınlar sergilere yığdıkları sakatatı satıyorlardı. Bunları yöre mezbahasından satın alırlardı. Kuzu kelleleri, iş-

kembeler güneşin altında plastik gibi kıvrılmış pembe pembe ciğerler ve üşüşen sinek sürülerini kovalayıp duran tombul eller. Maltızların üzerindeki dört golonluk tenekelerde mısır koçanları kavruluyordu. Duman bir adaktan çıkar gibi sütun sütun yükseliyordu. Kaldırımın üzerinde berberler oturmuş buram buram terleyerek sırasını bekleyen gömleksiz müşterilerden baş alamıyordu; makaslar keskin güneş ışığı altında ustura gibi donuk donuk parlayarak saç kırpıyordu. Daha ilerde, bir hap kutusu taburu gibi sıralanmış bodur aile evleri uzayıp gidiyordu. Bazılarının önlerinde kazıktan yapılmış çitler ve kumlu bahçeler vardı. Bir tavuk çiftliğini süslemek için asılmış soluk bayraklar gibi bir renk gösterisi yapmaya çabalar gibiydiler. Bir tel örgü labirentinin arkasında hükümet binası yer alıyordu: Üstüne asılmış durgun resmi bayrağıyla polis karakolu, bir zırhlı Landrover, çimlerdeki yaban otlarını ayıklayan kırmızı gömlekli, mavi branda şortlu iki mahkûm; Bantu Komisyonu Dairesi, İşçi Bulma Bürosu. Burada bir iskemleye çıkmış, yüksek sesle, "Hademe çocuk, çöpçü, inşaat işçisi..." diye bağırarak boş işleri ilan eden bir beyaz görevlinin çevresine huzursuz bir kalabalık birikmişti.

Birahanenin girişinde her zamanki gibi zabıta memuru, elinde copuyla bir sıraya oturmuş, güneşten kısılmış gözlerle etrafına bakınıp duruyordu. Bir gece birahanede kavga çıkmış, ondan beri de Kent Meclisi oraya bir nöbetçi koymuştu. Uzun binanın içinden seslerin uğultusu geliyordu. Elias tozlu pencerelerinden içerdeki, sarkmış sinek kağıtlarının altındaki uzun masada oturan birkaç kişiyi seçebiliyordu.

Arka çıkışta, genel helanın yanında bir telefon kulübesi vardı. Camsız pencereleri fırlamış döşeme tahtalarıyla bir bombardımandan sonra ayakta kalmış gibiydi. Kablolarının sağlam olduğunu görünce Elias ferahladı. Location'daki vandalla telleri her zaman koparırlardı. Otoriteye karşı bir protesto biçimi mi bu acaba, diye düşündü.

Dört yanı açık kulübeye girdi, ceplerinde bir beş sentlik para aradı, numarayı çevirdi, bekledi; hattın öbür ucunda zil çalıyordu. Dar sokağın karşı yanında şiş karınlı, yırtık gömlekli bir çocuk tozlu toprağa işiyordu. Telefon tıkladı, bir ses, "Alo, Pak Eczanesi, buyurun" dedi. Elias madeni parayı içeri itti. Bu kez de içi ferahladı, para takılıp kalmamıştı.

"Bay Polsky ile konuşabilir miyim, lütfen?" dedi. Gene bekledi; eczacıyı çağırıyorlardı. Sıcak puslu hava Location'ın damları üstünde titreşip dansediyordu. Biraz sonra, "Buyrun, ben Polsky."

"Merhaba Bay Polsky; konuşan Bay Hazel."

"O, merhaba Hazel. Bugün nasılsınız?"

"İyiyim, çok şükür. Sipariş ettiğim ilacı arkadaşım aldı mı acaba?"

"Evet, ilacı almaya geldiler. Adamınıza verildi."

"Evet, o halde teşekkürler Bay Polsky."

"Bir şey değil. Umarım ilaç iyi gelir efendim."

"Biraz faydası olacak sanırım. O halde, hoşçakalın."

Aygıtı yerine taktı, çeketini, asmış olduğu kapı mandalından aldı. Kulübeden çıktı. Location'un başka bir yanına doğru yürürken, malzemeyi Beukes almış olsa gerek, diye düşündü. Beukes gereken yere varmasını sağlar; güvenilecek adamdır, üstelik, iş çıkaran bir birimi de var. Bu bölüm pek sağlam değildi ama şimdiye kadar güzel güzel çalışmış, açığa da çıkmamıştı. Örgüt oldukça dengesizdi. Bazı kesimlerin çok iyi olanak ve donanımları varken, öbürleri ellerindekiyle en iyisini yapmaya çalışıyorlardı.

Beukes iyidir, diye düşündü Elias. Biraz fazlaca heyecanlıydı ve sekter yanları vardı, ama anlayışlı ve içtendi. Bugüne değin onu saptamamışlardı, en önemli olanı da buydu. Güvenlik Polisi'nin elinde kimin nasıl davranacağı bilinmezdi; herkesin bir dayanma sınırı vardı. Gözlerinin önüne polis karargahının 7. katından aşağıdaki betonun üstüne düşerek ölen bir yoldaş geldi. O arkadaşa neler yapmışlardı acaba?

Beukes, bir süredir hareketin içindeydi. Elias, Beukes'le ilk karşılaşmasını anımsadı. Halkın toplu olarak başka yerlere nakline karşı açılan bir kampanyayla ilgili bir komite toplantısında tanımıştı Beukes'i. Belirtilen sürenin bitiminde polis beyaz bölgesinin içindeki siyah noktayı kuşatıyor, bütün ahaliyi bir kamyon konvoyuna tıka basa dolduruyordu. Kamyonlar Hükümetin harita üzerinde onlar için belirlemiş olduğu yere saatlerce sonra varıyor, insanları oraya boşaltıyorlardı: Kırık dökük mobilyalar acele sarıp sarmalanmış çantalar, kutular, açık *veldt*'de* ağlaşan çocuklar. "Evleri"ne gelmişlerdi. Üzerinden uzun süre geçtikten sonra insanların başlarını sokacakları derme çatma, kırık dökük barakalardan bir yerleşim oluşur ya da ilgili makamlar gelerek söz konusu barakaları kendileri yaparlardı. Halk protesto gösterileri yapmadan yerinden kımıldamazdı; onlar da takviye çağırırlardı. Elias yüzünün narin yapısını rahatlatan küçük yara izi bulunan Beukes'i o zamandan beri tanıyordu. Ondan böyle koşullar gerektiğinde birlikte çalışmışlardı.

Hareket yeraltı çalışmasına geçtiğinde Elias kimin işe sarılacağını, kimin risk alacağını merak etmişti. Herhangi bir semtte örgütün bir kolunun kurulması talimatı geldiğinde Elias, çok nazik bir yerde şarapnel arayan bir oparatör gibi antenlerini iyice germişti. Beukes'in öne çıktığını öğrenince de keyiflenmişti.

Bir toplantıda, "Evet, seni gene aramızda görmekten çok mutlu-

* Güney Afrika"da vahşi, yüksek, düz, çoğunlukla ağaçsız olan otlaklar; Güney Afrika bozkırı -Çev.

yum," demişti. Konuşurlarken, "Ülkeyi yönetenler aramıza ayrılık sokmak için müthiş çaba gösteriyorlar. Her birimizin kendimize ait şuyumuz buyumuz olacağını söylüyorlar. Hatta *onların* gözetiminde kendimizin seçeceği kendi öz konseylerimiz, bir tür demokrasimiz olacağını bile söylüyorlar.

Beukes, "Tıpkı Nazilerin gettolardaki Yahudileri gaz odalarına göndermekte kendilerine yardım eden Yahudilere konsey kurma izni vermeleri gibi" diye eklemişti. "Onların yeni operasını kullanmamıza bile olanak verileceği söylentisi dolaşıyor. Ama yoksulsanız, kilometrelerce uzak dünyadan yalıtılmış bir mezbelelikte yaşıyorsanız, onun gibi çok şık bir tiyatroya zor gidersiniz."

Elias, "Amma da tuhaf kafaları var," diyerek kendi kendine gülümsemişti. "Opera binası, ama ekmek hak getire." Bakır kahverengisi gözlerde ve uzun üst dudağına yayılan gülüşüyle, insana bir tür inanç güvencesi veren bir şeyler vardı.

Ne var ki bugünlerde yalnızca inanca bel bağlayamazdınız. Güvenlik polisi üstteki toprak tabakasını altındakine ulaşıncaya kadar, kazıp atarcasına inanç ve dayanıklılığı kazıyordu. Yumuşak kumtaşı çıkmışsa karşılarına, bu onlar için mükemmel bir şeydi. Onları perişan eden sert granitti. Elias kendi kendine, "Sen de çok fazla tasa ediyorsun," diye söylendi. Alt taraflarda ne olduğunu sen nereden bileceksin? Spekülasyon yapmanın yararı yok. Herkesin yapması gereken şeyi yapacağını, sınav gelip çattığı zaman doğru davranmasını bekliyordu. Her insanın dayanıklılık derecesinin ne olduğu kaygısıyla hiçbir yere varamayız. Sınavı yapan Güvenlik Polisidir.

Bir kez daha hükümetin önünden geçti. Mahkum bahçıvanlar ortalıktan çekilmişti, ama iş bürosunun çevresinde hâlâ ayak işleri bekleyen kalabalık vardı. Büronun önünden geçerken düşündü: Yalnızca siyah insanlar olarak değil, emekçiler olarak da hakir görülüyoruz bizler; siyah oluşumuz yanızca bir bahane. Bir genç (ya da geçiş gelgesine yazdıkları yaşa bakarak, bir adam) olarak ilk kez kente gelişini anımsadı. Bir çamaşırhanede haftada iki sterline çalışmıştı. Onu gönderdikleri eski Location'daki kirayı, ayrıca vergileri bu paradan ödemek, karnını doyurmak ve annesine birşeyler gönderebilmek için tasarrufta bulunmak zorundaydı. Biraz para biriktirmiş, köyünü ziyaret iznini üç kış sonra almıştı.

O kış, kırsal bölgedeki evine yaptığı geziyi anımsadı. Çalıştığı madenlerden sılasına vereme tutularak dönmüş madenciyi o zaman görmüştü. Madencinin halini, annesiyle tekrar karşılaşmaktan daha iç burkucu bulması garipti. Adam deri kemik ve iki büklümdü; durmadan öksürüyordu. Çocuklarına Elias'ın getirmeyi becerdiği gibi şeker filan

getirmemişti. Çocukları ise adamdan korkuyordu; adam hiç konuşmuyor, çok ağır hareket edebiliyordu; gözleri kocaman ve kanlıydı. Çocuklar birinden birşeyler çalmış olduğu için çarpıldığını söylüyorlardı. Elias ise, onun bir maden işçisi olduğunu biliyordu. Kendi babam da altın kaza kaza kendisini tükettikten sonra eve böyle mi gelirdi acaba, diye düşünüyordu. Belki de oralarda, ansızın ölmesi daha iyiydi.

Elias, kırdaki açık havanın, sessizliğin ve kuşların ötüşünün de yoksulluğu gizlediğini görmüştü. Tarladaki besinler tükenmeye başlıyor, hava daha kurutmamışsa sıra ot toplamaya geliyordu: Bu otlar da yiyecek işini görüyordu. Ondan sonra da sıra beyaz bakkala sonu gelmeyen borçlanmalara geliyordu. Kırda cehalet de vardı; ülkenin o kesiminde, kenttekilere benzer toplantılar görülmezdi.

Kentlerde insanın hareketten uzak durması kolay değildi. Halk zorbalığın ağırlığı altında gözünü açıyor, o zaman da konuşmacıları dinlemek için meydanlara, salonlara, evlere koşuyordu.

Elias, bir daha kırasal bölgeye dönmedi. Aşınmış boz toprağın, bodur yamaçtaki küçük kulübelerin kendisi için pek fazla anlam taşımadığını farketmişti. Üstelik, bir kent kaldırımının sert gri yüzüne kanı damla damla akmış, sanki oraya kök salarak, onu oraya bağlamıştı. Çamaşırhane işçileri ücretlerine zam yapılması için greve gitmişlerdi. Büyük çamaşır yıkama fabrikasının dışındaki toplantıya o da katılmıştı. *Umanyano*'yu, yani sendikayı henüz resmen tanımamışlardı. Afrikalıların grev yapmaları kanunsuzdu. Yasaya göre işçi değil, hizmetli sayılıyorlardı ve iş sözleşmesi ellerini kollarını sımsıkı bağlamıştı. Fabrika yönetimi polis çağırmış, polis de grevcilere coplarla girişmişti.

Elias orada yatarken, kaldırımın sıcaklığını, tozun kokusunu yüzünde hissettiğini anımsadı. Dört bir yanında copların önünde koşuşturan ayaklar vardı. Başı ağrıyordu, ayrıca başının üst tarafında tam copun indiği yerde de keskin bir sancı vardı. Yüzünden aşağıya sıcak bir şurup gibi süzülen ve kaldırımda bir gölcük oluşturan kanı hissedebiliyordu. Korkmuştu; yüreği küt küt atıyordu, ağzı kurumuştu. Neden? Neden? diye düşünüyordu.

Başka bir gün de, elden ele geçerek iyice yıpranmış bir mektup almıştı. Annesinin bir aydan fazla zaman önce öldüğünü yazmışlardı ona. İşte o zaman kırsal bölgeyle tüm bağları kopmuştu. Elias, şimdi artık, her zamankinden çok gerçek anlamıyla bir erkek olma zamanının geldiğini anlayarak, habere bir süre ağlamıştı.

Location'ın sarı sıcak ve danseden gün ışığının altında yürürken, birden gülümsedi. Korkusu gelmişti aklına. Kendi kendine, "Ondan bu yana epey yol almışsın sen, delikanlı; bakalım daha ne kadar yol alacaksın?" diye söylendi.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Loş merdivenin havası, kapısı kırık helaların, çöp tenekelerinin her yana çökmüş kokularıyla ağırlaşmış, açılmış mezarları aratmayacak pis bir koku oluşturacak biçimde birbirine karışmıştı. Kirden zifir bağlamış binanın içini, gece biraz bile serinletmemişti. Beukes, açtığı mezarın içine atlayan bir mezar soyguncusu gibi karanlığın ve pis kokunun içine daldı. Yoksulluk, kimlerin yaşadığı bilinmez kapıların arkasında huzursuz bir uykuya çekilmişti. Üzerinde kurumuş çay posası izleri, buruşuk kağıt parçaları olmasa, Tommy'nin odasına giden koridor da enikonu terkedilmiş gibiydi. Döşeme tahtaları çatlaktı, denizi göğüsleye duran bitkin bir yüzücü gibi yorgun argın Tommy'nin odasına doğru yürüyen Beukes'in ayakları altında gıcırdayıp duruyordu.

Anahtarı kapı üstünde, bıraktığı yerde buldu. Yorgun ama şakacılıkla daha eve gelmemiş, salon dans komitesi gece boyunca oturum halinde olmalı, diye düşündü. Yanan elektrik ampulüyle büyük radyo-pikap kutusu. Üst üste konmuş plaklar, cazband şefinin resmi ortaya çıktı. Evden çıkarken pencereyi açık bırakmıştı; o yüzden odanın havası oldukça temizdi. Gecenin hafif esintisi perdeleri bir hayaletin eli gibi hafiften kımıldatıyordu. Beukes, arkasındaki kapıyı kapattı. Darmadağınık yatağa doğru ilerledi, mukavva kutuyu sandalye üstüne bıraktı. Yatağa oturup esnedi, ayakkaplarını çıkararak rahatladı. Oturduğu yerde ayak parmaklarını açıp kapadı, içinin ferahladığını duyumsayarak öylece oturdu.

Sigara paketini çıkarıp sigara yaktı. Yatakta otururak sigarasını içiyor, bir yandan da soyunmayacak kadar yorgunum, diye düşünüyordu. Bu tür işler için şöfor gideceğin her bölgeyi, her adresi öğreneceği için taksi bile tutamıyorsun. Isaac'ı merak etti. Nasıl bir cehennemdeydi Isaac, acaba? Adamlarından kimseyi almışlar mıydı?

Yanan sigara parmağını yakınca irkildi, sigarayı döşemede ezerek söndürdü. Sonra da yorgunluktan bitkin, iç çamaşırlarıyla kalıncaya kadar soyundu; gidip ışığı söndürdü, nasıl bıraktıysa öyle duran darmadağın yatağa sokuluyverdi.

Karanlıkta Frances'le çocuğu gözlerinin önüne geldi. Ne olursa olsun

bir çocuğunun olmasından mutluluk duyuyordu. Frances'in gebeliği sırasında gördüğü kötü düşleri anımsadı. Frances'i düşünde gebeyken, karnından kurşunlanmış ya da karnı başıboş köpekler, süngüler, mızraklarla deşilmiş bir halde görmüştü: Acı, kan ve dehşet içinde kıvranan Frances'i.

Öbür kadının vurulmasından sonra başlamıştı bu rüyalar. Otobüs bilet ücretlerine yapılan zammı protesto için büyük bir gösteri yapılmıştı: Halk kente uzak olan Yerleşim Bölgelerinden ve Location'lardan gidip gelmek için daha yüksek yol parası ödeyebilecek durumda değildi. Çok büyük bir miting olmuştu; gösterinin tam ortasında, polis, durup dururken, bir sarhoşu yakalamak bahanesiyle kalabalığın ortasına dalıvermişti. Apaçık ve arsızca bir provokasyondu bu; öfkesi iyice kabaran halk sarhoş adamı polisin elinden almaya kalkmış, mahalle karakoluna doğru, yürüyüşe geçmişti. Polis ateş açmış, biri kolundan, biri ağzından, biri boynundan, biri de sırtından olmak üzere dört erkek vurulmuştu; on beşinde bir kızcağız da göğsünden yarlanmıştı. O gebe kadın ise, tam midesinden yemişti kurşunu.

Rüyalarda işte bundan sonra başlamıştı. Geceleri titreye titreye uyanışını, Frances'in endişe ve merak içindeki sesi kulağındıydı: "Ne var canım? Ne oluyor? Kötü bir rüya mı?" Buna benzer pek çok geceden sonra, Frances, gebelikle toparlaklaşmış vücuduyla ona sokulmuş, ciddi bir ifadeyle, "Belki de gidip bir doktora görünsen iyi olur. Sana uyuman için birşeyler verirdi," demişti. Beukes ona hiç anlatmamıştı gördüğü rüyaları. Çocuk kazasız belasız doğunca sevinmiş, dünyalar onun olmuştu.

Şimdi hâlâ Frances'i ve kızını rüyasında görüyordu, ama o kadar korkunç değil. Frances'in, yüksekten, yüksek bir kulenin tepesinden boşluğa düştüğünü, düştüğünü, düştüğünü üstelik tutacak hiç kimsenin olmadığını görüyordu rüyasında. Kimisinde kendisi de düşüyordu Frances'in yanında. Gene korkuyla uyanıyordu ama ötekiler kadar kötü değildi bu rüyalar.

Bir gece Elias'la buluştuktan sonra dönmüştü eve. Frances evde değildi. Bebeğin karyolası da boştu. Beukes, ceketini gardoraba asıp mutfağa gitmiş, ocağın yanına oturmuş, Frances dönünceye kadar akşam gazetesini okumuştu. Frances döndüğünde çocuk kucağındaydı, "İşte baba da gelmiş," demişti. Beukes çocuğu ondan almış, yanağından öpmüştü. "Baba'ya merhaba de," diye gülümsemişti Frances. "Geldiğinde beni bulamamana üzüldüm, ama Bayan Roberts iyi değildi. Sancısı vardı. Bir tür kolik geçiriyor galiba, diye düşündüm, ama doktor gelmeyince, gidip ona birşeyler yapayım dedim. Kardeşimde de hep aynısı olurdu. Yemek ocakta, ben de bebeği yatırır, bulaşıkları yıkarım."

Beukes, burnuyla bebeğin yanağına gömmüş, "Bebeğimiz iyi ya?" diye sormuştu.

"Paşa paşa uyuyor. Hiç sıkıntısı yok. Cici bir kız o; cicinin cicisi." Frances çocuğu yatırırken, Beukes kafasında bir sürü düşünceyle masada oturmuştu. Frances'in mutfağa dönerek masayı hazırladığı sırada Beukes hâlâ suskundu, kaşları çatıktı.

Frances, "Bebeğe biberonunu verdim. Hayrola, bir terslik mi var" demişti.

Aralarında lahana tabakları, karşılıklı oturmuşlardı. Beukes onu uzun uzun seyretmişti. "Şey. Aslında aksilik değil," demişti.

"İyi ya, neyse ne, şimdi söylesen daha iyi."

"Sorun, işi benim üstlenmemi istemeleri. Bu benim evden ayrılmam anlamına gelir."

"Yoo, daha neler! Büsbütün mü, yani?"

"Şey, ille de değil. Yalnızca bir süre için belki. Bak canım, ben polisin tanımadığı birkaç kişiden biriyim. En azından öyle sanıyorum."

"Sen bunu yapmak istiyor musun?"

Çaresizlikle, "Yapmak *zorunda* değilim, tabii," demişti. "Ne var ki, şu sıralar iş yapabilecek kişiler çok az, bir iki kişi. Bunca insanı tutuklamış olmalarına karşın, işi aşağı yukarı yeniden başlattık. Yaşatmamız gerek, anlıyor musun?"

Frances, içtenlikte, "Canım benim," demişti, "Beni, bizi bırakıp gitmene gönlüm hiç de razı değil," demişti. Sonra biraz gülümsemiş, "Ne yapalım, senden bunu istemişlerse, sana çok güveniyor olmalılar. Seninle onur duyuyorum. İyi yetiştirmiş halan seni."

Beukes, "İyi de, sen ne yapacaksın? Çocuk ne olacak?" diye sormuştu.

"Adam sende, fabrikada işim hazır. Hafta sonları da annemlerde kalırım. Bizim, hele hele torununun orada kalmasına çok sevinir. Giderken yanına gerekli olan giysilerini, kazağını, pijamalarını almayı unutma. Ne zaman gidiyorsun?"

Buekes, sinirli sinirli gülerek söylendi "Allah allah, pijamaymış! Böyle gülünç şeyler nasıl geliyor aklına!" Sonra, "Ya ihtiyar ne der? Kızına bakamayışıma," diye sormuştu.

"Boş ver onu şimdi, annemle babamı bırak sen yemeğini ye hele, sonra konuşuruz."

Frances yanına gelerek onu öptü; ağzına lahana tadı yayılmıştı. "Ben şanslıyım," diye düşünmüştü Beukes. "Onun gibi başka kadınlar da vardır herhalde, ama ben ona, başkasına değil de ona, yalnızca ona sahip olduğum için talihli adamım. Kalkıp o panayıra gidişim gerçekten de bir talihlilikmiş, ama sen onu bir hindistancevizi atış yarışmasında kazanmış değilsin oğlum. Hiçbir yarışmada hem de."

Bayat bayat kokan bu sıcak, kirli yatakta uykuya dalmaya çalışır-

ken, zihni havuza düşmüş bir yaprak gibi, şuraya buraya sürükleniyordu. Nelly Bennett'i, o kahrolası kaltağı hatırladı. Arthur Bennett'in huzursuz, mahcup, ufak tefek ve dazlak hali yalvaran gözleri geldi gözünün önüne. Hey gidi koca Arty, hareketin yasadışı ilan edilmesinden önceki günlerde de hep işkil içinde olurdu.

Yasallık hiçbir zaman güvence oluşturamazdı. O zaman da dikkatli olmak zorundaydınız. Bennett'i uzaklaştıran da uyanık olmak, gözünü dört açmak zorunluluğu oldu. Durmadan başının etini yiyen, karısı da, kumlu temelleri kemire kemire yıkan bir med dalgası gibi Artie'nin o ikircikli coşkusunu yoketmişti.

Bennett, "İşte devam etmek *istemediğimden* değil vallaha," demişti, "Ama insan herşeyi iyice düşünüp tartmalı. Aynasızlar boş durmuyor. Adı ortaya çıkan her adamı sorgulamak için çekiyorlar müdüriyete, duyuyorum. Bakan'a bu gibi kimseleri dilediği biçimde sorgulamak için yetki verilmiş durumda. İnsanın ölçüp biçmesi gerek: Benim bir işim , bir evim var -bir de Nelly, Buke, Nelly kötü bir insan değil, vallaha kötü değil, ama huyu böyle. Anlıyorsun, değil mi?"

Beukes, "Yok arkadaş, anlamıyorum," demişti hınzırcasına.

"Şey, Frances, Nelly'ye benzemez belki de. Biliyorum. Ama insanın düşünmesi gerek."

Beukes'in katılmak zorunda olduğu ortak komite özel toplantısına arabayla gidiyorlardı. Toplantı sapa bir yerde yapılıyordu. Bennett ister istemez Beukes'i oraya eski pikapıyla götürmek zorunda kalmıştı. Lambaları yanmış sokaklardan hoplaya hoplaya geçmişlerdi. Bennett lekeli ön camdan karşıya ikircikli ikircikli bakıp durmuştu. Yağmur yağıyor, camları bir elin parmakları gibi tıklatıyordu. Pikapın dışındaki dünya, bardaktan boşalırcasına yağan yağmurun altında kalmıştı; tümü gri renkte iç daraltan, renksizleşmiş binalardan, sokaktaki pek az insandan oluşan bir dünyaydı bu.

Beukes, suçluluk duyarak sert bir edayla, "Boş ver, takma kafanı, anlıyorum. Dert etmene gerek yok, arkadaş. Her birimiz elinden ne gelirse onu yapıyor, değil mi?" demişti. Düşündü, "Yahu ben kimim ki onu yargılıyorum? Bakalım bu işi ben ne kadar götürebileceğim?"

Bennett, "Seni bekleyeceğim," demişti. Biriaz mahcup bir hali vardı. "Fena yağıyor". Toplantının yapılacağı yere gelmişlerdi.

"Karın ne düşünür acaba?" diye sormuştu Beukes. "Bütün gece nereye gittiğini öğrenmek isteyecektir."

Bennett, "Bir şeyler söylerim ona," diye yanıt vermişti. "Ona anlatacak birşeyler düşüneceğim."

Beukes, Elias Tekwane ile ilk kez burada tanışmıştı. Elias'ın şimdiki kod adı Hazel'di.

Elias, "Gelebilmiş olmana sevindik," demişti. Süslü bir abajuru,

parlak perdeleri bulunan bir odada masanın baş tarafına oturmuştu Elias. Evin sahipleri o gece evi onlara bırakıp gitmişlerdi. Beukes kimin evi olduğunu bilmiyordu. Odadakilerle teker teker el sıkışmıştı.

Elias, "Anladığıma göre bu komite, bu bölgeyi temsil ediyor," diye söze başlamıştı. "Halkın bütün kesimlerinden insanlar aramızda olursa bu kampanyayı başarırız." Işık Elias'ın geniş ve kahverengi yüzünü iyice ortaya çıkarmıştı. Kalın kaşlarının altındaki gözleri benek benekti. Kırpılmamış bir bıyığı vardı; geniş iri ağzını geniş ve kıvırcık bir sakal çevrelemişti. İri dişlerini göstererek gülümsüyor, eski deri ceketinden tütün kokusu yayılıyordu. Kalın, çatallı, neşeli bir sesi vardı. İngilizce konuşurken kullandığı her sözcüğü teker teker düşünmek zorundaymış gibi dikkatle seçiyor, iri ve kaba parmakları arasında tuttuğu kurşun kalemle oynuyordu.

Dışarda yağmur camlarda trampet çalarak yağıyordu. Sessiz evde masanın çevresine oturmuşlardı. Kapı arkasına asılmış yağmurluklardan yere sular damlıyor, alçak sesle konuşuyorlardı.

Elias, "Arkadaşlar, açıkça ortaya çıkıyor ki, yönetim halkın eskisi gibi örgütlenmesine izin vermeyecek," demişti. "Evet, halkı direnişe hazırlanmak olanağı tanınırken, kendi planlarını gerçekleştirmezler. Dolayısıyla bizi yasadışı ilan etmek zorundadırlar. Bizim sorunumuz şu arkadaşlar, elimizde polisin tanımadığı pek az adamın bulunduğu bir duruma düşeceğiz. Bu durumda kitlesel etkinlik kadrolarımızı açığa çıkarmamız anlamına gelir. Bu da kaçınılmaz bir şeydir, çünkü halkın bilincini geliştiren, etkinliktir. Ama henüz tanınmamış olanlarımızın büyük bir ihtiyatlılıkla çalışmaları zorunludur."

Toplantı tamamlanmış, yeniden el sıkışıp teker teker oradan ayrılmışlardı. En son çıkanlardan biri de Beukes olmuştu. Çıkmadan önce Elias ona, "Yoldaş, işler çok kötüye gidebilir. Endişeli misin?" demişti.

Beukes ise ona gülümsemiş, "Hepimiz endişeliyiz, sanırım," diye yanıt vermişti.

"Ben senin şahsından söz ediyorum," demişti Elias. "Yapmamız gereken şey konusunda değil, senin, kendin konusunda."

Beukes, o zaman adamın her nedense kendisini sınamakta olduğunu duyumsamış, "Belki siz de endişeleniyorsunuz Bana kendim konusunda endişeli olup olmadığımı bundan soruyor olmalısınız kendi kendinize, bu adama güvenilir mi, diye düşünüyorsunuz. Birgün onu yakalayabilirler, o zaman benim adımı verir, bu adam, diye, değil mi?" yanıtını vermişti.

Elias kalın sesiyle yavaşça gülmüş, "Haklısın belki de," demişti. Bir kez daha el sıkışmışlar ve Beukes ıslak yağmurluğunu giyip çıkmıştı. Yağmur durmuştu. Sokak, sokak lambasının sarı ışığında parlıyordu. Is-

lak giysisinden soğuk, vücuduna bir kılıç gibi saplanırken, blokun yanından Bennett'in küçük pikabıyla beklediği yere yürümüştü. Bennett, arabada uyuyakalmıştı. Solgun ışık dazlak başına vuruyordu, ağzı açıktı. Bennett"i uyandırıncaya kadar Beukes camı tıklatıp durmuştu. Vakit gece yarısını geçmişti. Karanlığın içindeki soğuk uykusunda cilalanmış kırmızı tunç gibi parlayan kentin içinden geçerek geri dönmüşlerdi. Beukes, Bennett o gece karısına acaba nasıl bir mazeret uydurdu ki, diye merek etmişti.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Teneke mahalle kentin kenarına çatlamış, ufalanan ama gene de kopmak bilmeyen pis bir sıva gibi yapışıp kalmıştı. Asıl kenar mahallenin son bulduğu yerde duvarları ve taş ya da balya telleriyle tutturulmuş bel vermiş damları paslı tenekeden derme çatma kulübelerin kırık dökük çizgileri başlıyordu. Yaz sonu gecesinde karanlık, çorak kumlu arsalara, sokak işini gören tekerlek izleriyle dolu patika yollara, bahçe olur umuduyla kullanılan kıraç arsaları çevreleyen bel vermiş tahta perdelere doğru yavaş yavaş uzaklaştı; geride yalnızca eski püskü mor bir kumaş üstüne gelişi güzel işlenmiş kirli gelin tellerine benzer donuk lamba ışıkları kaldı. Burası tel örgünün arkasında göz görebildiğince uzanan resmi Bantu Yerleşim alanı, Beyaz Olmayanlar bölgesi ve Asyalılar bölgesi ile beyaz ilan edilmiş kentin arasındaki sınırdır. Mukavvadan, açılıp düzeltilmiş bidonlardan ve yıkıldı yıkılacak durumdaki kulübelerden oluşan ve içinde oturanlar bir müzede sergilenen örnekler gibi düzenli bir biçimde çeşitli kategorilere ayrılmış bu salaş yerleşim bölgesi, bir gün gelecek ortadan kalkacaktı ama, şimdi örtmeceli bir deyişle "mezbele temizliği" olarak adlandırılan çabaya bilinçsiz bir meydan okuyuşla olduğu yerde duruyordu.

Beukes, toplandıkları odanın penceresinden gelişigüzel sıralanmış barakaların karanlık çizgilerini, kurumuş bir ağaç, çıplak sırıklardan yapılmış bir çit görüyordu. Bir yerlerde bir köpek havladı. Bir başkası ona yanıt verdi. Sivrisinekler camlara çarpıyordu. Beukes perdeyi pencerenin üstüne tutturarak Elias'ın oturduğu masaya döndü. Masada kocaman bir gaz lambası yanıyordu. Işığın, bir baskı makinesinin ıskarta afişleri ile kaplı duvarda sinirli sinirli titreşiyordu. Klişeler kaymış, resimler ve harfler yer yer üstüste binmişti, bir erik reçeli afişinde kopuk bir el parçası peyda olmuştu; bir sürat teknesinin altında ise gülümseyen bir ağız görülüyordu. Burada olmak, küçük bir gerçeküstücü sanat galerisinde olmak gibi bir şeydi. Ama bunun yanında bir

Afrikalı vokal topluluğunun bir fotoğrafı ve üzerinde Kitabı Mukaddes ve ders kitapları bulunan bir de raf vardı. Yanan lambadan odaya parafin kokusu sinmişti. Ayağının altındaki döşeme yaylanıyordu; tembel tembel, lambanın fitilini kesmek gerekiyor diye düşündü. Burada kimin oturduğunu merak ediyordu, ama sormaması gerektiğini de biliyordu. Sivrisinekler tıp tıp çarpıyorlardı pencereye.

Elias, masada oturduğu yerde iri dişleriye gülümsedi. "Herşey yolunda. Her zaman olduğu gibi dışarda gözcümüz var. Zaten bizim işimiz de çok sürmeyecek," dedi.

Beukes, onun karşısındaki sandalyeye oturdu. Birbirlerinin falına bakacakmış gibi bir halleri vardı. Dekor bile buna uygun görünümdeydi. Ama ne çay fincanı, ne iskambil kağıdı; yalnızca Elias'ın getirdiği gazeteler ve lamba vardı masanın üstünde. Elias, fitili yükseltti, daha parlak ışıkla gerçeküstücü duvarların üzerinde çömelmiş bir boğayı andıran gölgesi, belirginleşti. Lamba şişesi islendi ve parafin kokusu fazlalaştı; Elias fitili gene kıstı. Işık altında hızlı hızlı oynaşan gölgesi, afişlerin, fotoğraf kesiklerinin ve klişe yazılarının üstünden çekilerek büzüldü.

Elias, piposunu çıkararak tütün doldurdu. Bir kibrit çaktı, pipoyu emerek dumanı içine çekti. "Bölgedeki örgütümüzün aksak yanlarını tartışmamız gerekiyor. Ama hepsinden önce, bir alarm verilirse, arkadaş, sen hemen arkaya fırla, cehennem gibi toz ol, evet. Alabileceğimiz önlemlerin en iyisi budur. Tamam mı, arkadaş?" dedi.

"Biliyorum," dedi Beukes. "Daha önce dekonuşmuştuk bunu." Paketini çıkararak bir sigara yaktı. Duvarda tek başına bir göz, karşısındaki adamın omuzu üzerinden onu hınzır hınzır dikizliyordu.

Elias, gülümsedi, "Sinirli misin?" dedi.

"Hem de nasıl," diye itiraf etti Beukes. Uzun üst dudağıyla, ıslak bakıra benzeyen gözleriyle, çarpık bir biçimde güldü. "İyi ama, olayın arkasından bu kadar çabuk buluşmamız gerekli miydi acaba? Neyse, sanırım buna hiç alışamayacağım ben." Elias'ın alarmdan falan söz edişi içini bulandırmıştı.

"Buna hiçbirimiz alışamadık, oğlum," dedi Elias, "Her keresinde işi şansa bırakmak zorundayızdır. Ama sen sen ol, aklından hiç çıkarma; dosdoğru arka tarafa koş, koş koşabildiğince. Burası, tıpkı oyma testeresiyle yapılmış gibi bir yer; o yüzden her yeri tutmalarına olanak yok."

Beukes, suyu silkelermiş gibi başını iki yana salladı. "Biz işimize dönelim hele," dedi. Bir an önce işini bitirip oradan çıkıp gitmek istiyordu. Lambadan çıkan dumanlı is, gözlerini yakıyordu.

Elias ciddi ciddi başını sallayarak devam etti: "Birincisi, sana kuzeye, sı-

nının öbür yanına geçirilmesi gereken üç kişinin bulunduğunu söyleyecektim. Askeri kanat için eğitim görecekler. Yolculuğun buradaki ilk aşamasından sen sorumlusun; onları götürecek adamları sen ayarlayacaksın. Pazartesi günü, bu işlerin her zamanki yerinde bir araya gelecekler."

"Onları tanıyacak mıyım?" diye sordu Beukes,

Elias, piposunun üflerken, "Bilmiyorum", diye yanıtladı. "Ama, Peter, Paul ve Michael adlarını taşıyacaklar." Kalınlaşan gri dumanların arasından gülümsedi. "Melekleri kullanıyoruz yani. Benim adım Hazel olmamalıydı belki de. Hazel diye bir aziz yok, var mı ki?"

Beukes gülümseyerek, "Yoo, hiç duymadım," dedi. "Aziz Hazel, ha? Dört kişi olsaydık. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olabilirdik." Karanlıkta bir yerde bir köpek havladı, bir tren uzaklarda öttü.

"Pekala," dedi Elias. "O halde Michael, Peter ve Paul. Sen işlerin taksamadan yürümesini ayarlayacaksın, tamam mı?"

"Tamam," dedi Beukes. Sigarasının izmaritini küllük işini gören fincan tabağına bastırdı. Lambanın alevi düzensiz bir biçimde yanıyordu. Beukes bir an Elias'a baktı. "Silahlı mücadeleye hazırlanmamız iyi bir şey. Kitlesel hareketleri çok geçmeden askeri güçle birleştirebileceklerini düşünmek insanlara güven verir. Faşist silahların karşısında koyun gibi durmak iç açıcı değil", dedi.

"Evet, başladık," dedi Elias. "İlk başarısızlıklardan sonra toparlanmaya girişiyoruz. Halkımız adım adım, hem savaş tekniklerini, hem de bu tür bir savaşı yapmak için gerekli araçları edinmeli. Yalnızca ileri olanlar değil, halkın tümü hazırlanmalı, ikna olmalı." Piposunu çekti; tütün kokusu, parafin dumanlarını bastırdı. "Her ne ise, Peter-Paul ve Michael, pazartesi ülkeden çıkmalı." Masanın üstüne açtığı gazetelere eliyle hafifçe vurdu. "İşimizin bir bölümü de işte bu, halkı ikna etmek. Gazeteleri gördün değil mi?"

"İlk işim gazetelere bakmaktır," dedi Beukes.

Tommy'nin yatağında sıcaktan kavrularak geçirdiği gecenin ardından, sabah erkenden uyanmıştı. Yaklaşan sonbaharın kurşuni rengi, içeriye süzülen ilk gün ışığına sinmiş, gölgeleri gardroptan radyo-pikap dolabından, lavabo teknesinden uzaklaştırıyor, odanın dışına itiyordu. Pencerenin ve dış balkonun ötelerinden, tesviye edilmiş inşaat sahalarının içinden müminleri namaza çağıran müezzinin çok uzaklardan gelen sesi duyuluyodu. Üzerinden buldozer geçirilmiş bölgede tek ayakta kalan, bu camiydi; bölgeye saldıran kâfirlerin karşısına dikilen son siperi oluşturuyordu. Beukes, Tommy'yi uyandırmıştı. Biraz sonra Tommy gazetelerin ilk baskılarını almak için dışarı çıkmıştı. Ama erken baskılarda birşey yoktu;

Beukes de, piyango sonuçlarını öğrenmek için can atan bir piyango bileti sahibi gibi sabırla sonraki baskıları beklemişti.

"Haberlere bakılırsa herşey yolunda gitmiş gibi görünüyor. Sanırım şarşırttık onları," dedi. "Öööf, şuna da bak, bazı yerlerde en çağdaş yöntemlerden yararlandılar: Bunlara patlayıcı madde adını veriyorlar, hatta teype kaydedilmiş bir radyo yayını bile vardı. Kendi kullandıkları basit yöntemler için özür ararcasına, elden dağıtım da iyi iş gördü hani," diye ekledi.

Beukes, haberleri hatta biraz hayret duyarak okumuştu. Başlıklar, dolgun, dikkat çeken harflerle göz alıyordu: "Patlamalar, broşürler saçıyor... Broşür bombaları, kentin altını üstüne getirdi. Yeraltı eylemleri hâlâ etkin." Kocasını öldüren kadın iç sayfalardan birine postalanmıştı. "Polis Bakanı, broşür patlamalarının, bozguncu unsurların hâlâ etkin olduklarının bir kanıtı olduğuna dikkati çekti. Kamuoyu tehlikenin geçmişte kalmış bir şey olduğu sanısına kapılmamalıdır." "Fotoğraflardan biri, yerdeki broşür bombası kalıntılarına bakan üniformalı iki polisi gösteriyordu. Başka bir kentten verilen haberde, o sabah işine giden kalabalığın, terkedilmiş otolarda, saat ayarlı teyplerden yayımlanan söylevlerle karşılaştığı bildiriliyordu. Daha başka haberlerde mektup kutularında, kapı altlarında, çeşitli semtlerin ara sokaklarında yasadışı yeraltı hareketinin bildirilerinin bulunduğu yazılıydı. Bir başlık, italik harflerle, "Güvenlik polisi geniş bir soruşturma açmış bulunuyor," haberini veriyordu.

Beukes, mendilini çıkarıp, lamba isinden yaşaran gözlerini silerken, "Benim adamlarımdan biri ortada yok," dedi.

Elias, başını gazeteden kaldırdı. "Bu olaydan sonra mı?"

"Yoo, broşürleri ona ulaştırmama kalmadan. Tam da onu saptadıkları sıradı, sanırım."

"Kaçmış mı yani."

"Evet, ama nereye bilmiyorum."

"Çok kötü," dedi Elias. "Neyse ki bulamamışlar onu. Burada, bu kesimde biraz gevşeğiz, değil mi? Temaslarımız, haberleşme zincirimiz. Üstünde konuşmamız gereken birşey bu. Bütün sıkıntı, henüz bu işi profesyonel olarak yapan çok insanımızın bulunmayışı. Evlerinde oturuyorlar. Bu durumu düzeltmek için..."

Evin damında bir tıklama oldu, oluklu levhaların üzerinden sıçraya sıçraya bir taş uçtu. Elias ayağa kalkmış, lambayı kısıyordu. Beukes, onun geniş, koyu kahverengi yüzündeki kısa, kıvırcık sakalı arasından beyaz dişlerini görebiliyordu. O da ayağa kalkmıştı. Şaşırmış bir hali vardı. Işık söndü, duvardaki fantezi, bir filmin sonu gibi ortadan kaybol-

du. Birden kulağında Elias'ın sesi yankılandı: "Fırla arkadaşım, durma."

Beukes, küçük odanın arka tarafındaki kapıya doğru fırladı. Karanlıkta yönünü tam kestiremediğinden sandelyeyi devirdi. Bir mutfağın içine dalarak evin arka kapısından çıkarken gözlerinin önünden saplı tencereler, demir bir ocak geçti. Midesi düğümlenmiş, içi buz gibi olmuştu. Kalbi kırık yaylar üzerinde sıçrarmışcasına küt küt atıyordu.

Karanlık avluda, bir çitin üzerinden birden bir el feneri parlayıverdi. Beukes hemen yana saptı; boğazsıl ve büyurgan bir ses ona bağırıyordu. Dökülen sırıklardan yapılmış bir tahta perdeye abandı. Ağırlığı altında sırıkların bel verdiğini hisseti. Tahta perdenin arasından yere düştü, çürük tahtalar etrafa saçıldı. Arkasındaki alanın her yanı arabaların ışıklarıyla doluydu. Önünü kesen bir süprüntü yığınına bütün hazıyla çarptı. Düşen ıvır zıvırın büyük şamatası içinde etrafında tekerlekler, karton kutular, konserve kutuları uçuştu. Aklı ona durmadan koş, koş koş, diyordu. Kumlu bir sokağın tozlarının içinde savruldu. Buyruklar yağdıran, haykıran bir sürü sesi farkediyordu. Evden iyice uzaklaşmıştı ama koluna, kızgın bir şiş dağlıyormuşcasına keskin bir acı saplandı, olduğu yerde sendeledi; dizleri üzerine yığılırken, arkasında bir yerden bir tahtanın kırılmasını andıran bir çatlama sesi geldi.

Büyük bir çabayla ayağa kalktı. Acıyan, biber gibi yanan kolunu oğuşturdu; perişan bir halde, "Aman Tanrım, aman Tanrım. Kolum, kolum" diye düşündü.

Derme çatma barakalara, kırık dökük kulübelere bakan karanlık bir ara sokaktaydı. Zincirli bir köpek bir çitin arkasından ona doğru atıldı, kendisini bağlayan zincirleri şakırdatarak kurtulmaya çalışıyordu. Bir yerlerde kapılar açılıyor, hızla kapanıyor, acı ve keskin seslerle sorular soruluyordu. Ara sokaktan yukarıya yürüdü. Kolunu yukarda tutuyordu. Avucu ve elinin sırtı yapış yapış ve sıcacık olmuştu. Karanlığın içinden burnuna açıktaki helaların leş kokuları geliyordu oysa o yalnızca acı duyuyordu. Kırık bir testi gibi soluyordu; "Aman Tanrım, vuruldum herhalde," diye mırıldandı. Bir an dehşet içinde ölmek üzere olduğunu sandı, ama ardından, yaralanan yerin eli olduğunu, vücudunun hayati bir yerinden vurulmamış olduğunu algıladı. Bir süre, ayakları titreye titreye, dizleri sancı içinde koştu. Koşarken körük gibi soluk alıp veriyordu. Gücü tükenene kadar koştu. Karanlık bir çitin yanında yere çöktü. Artık onu yakalayıp yakalamamaları umurunda değildi.

Bir süre sonra kolunun fena halde yaralanmış olduğunu anladı. Ceketinin kanlı manşetini sıkıca kavradı. Yağmura tutulmuş, soğuk almış biri gibi titriyordu. Dizlerini büktü, karanlıkta başını dizlerine dayadı. Dehşet

ve soluğunu kesen bir korku içinde, madende mahsur kalmış biri gibi inliyor ve soluyordu. Onu çevrelemiş olan yaz gecesi ise sessizdi.

Aradan biraz zaman geçti; sonunda başını kaldırdı. Ağzı kurumuştu ve içinin oyulduğunu duyumsuyordu. Başının üstünde, inci gibi yıldızlarla dolu gök, incecik bir sisle puslanmıştı. Banliyö evlerinin karanlık duvarlarını görebiliyordu. Kolu sancıyor, içindeki oyulma da sürüyordu. Bir yerden, boş görünen bir gazegene yeni inmiş bir insanın duyduğu gizemli, açıklanması olanaksız bir ses gibi bir klakson sesi geldi.

Karanlıkta orada uzun süre öylece oturdu. Kısa bir ferahlama nöbeti geçirdi. Sinirli sinirli, kıkırdıya kıkırdıya güldi. Vuruldum. Beni vurdular be, diye geçiyordu aklından. Polisler evi saptadılar ve kahrolasıca gözcüsü de kıvıramadı işi ve ben vuruldum işte. Yere batasıca, tıpkı beş para etmez bir Western filmi gibi. Başı fırıl fırıl dönmeye, midesi bulanmaya başladı, gitgide iki büklüm bir hale girdi. Hareket ederken yaralı kolunu sakınıyordu. Hemen yanı başına kustu. Başı dönüp duruyor, iç bulantısı geçmek bilmiyordu. Başını yeniden dizlerine dayadı. Bütün dünyanın kendisiyle birlikte yükselip alçaldığını hissediyordu. Tıpkı bir dönmedolaptaki gibi diye düşündü. Acaba ne demeye aklına dönmedolap gelmişti ki?

Daha sonra, ayaklarının üzerinde doğruldu. Kendi kendine, buradan uzaklaşmalısın, diye emretti. Dizleri tutmuyordu. Yürümelisin, yürümelisin, yürümelisin. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Karanlık, sıcağı tutmuş, bırakmamıştı; ama Beukes bezgin bir halde ve büyük bir çabayla karanlığın içine yürüdü. Kuvvetle esen bir rüzgara karşı yürüyen biri gibiydi. Kolunun sancısı arasında, eve gitmek istiyorum, eve gitmeliyim, eve, Francy'ye gitmek istiyorum, diye düşünüyordu. Hâlâ içi oyuluyordu ama açlığın verdiği bir iç baygınlığı değildi bu. Gözlerini sızlatan yaşlarla anladı, tek başına kalmışlığın insanın içini oyuşuydu.

Sancı dikkatini yaralı koluna yöneltti. Kanamasının durduğunu, ama ceketinin kolunun kandan sırıl sıklam olduğunu farketti. Tanrım dedi, benim kanım bu, benim öz kanım. Kolu sancıyor, yanıyordu. Kendi kendine benim doktora ihtiyacam var, diye kaygıyla mırıldandı. Güvenebileceği tek doktor ise, dünyanın başka bir yerinde, evrenin başka bir yanında oturuyordu.

Az sonra çevresine bakındı ve beyaz üst sınıfın oturduğu bir banliyöye girmiş olduğunu farketti. Caddenin iki yanına uzun kapılar, yüksek duvarlar koyu renkli çit ağaçları sıralanmıştı. Sokak lambaları, yola petrol rengi bir ışık düşürmekteydi. Oldukça uzaklardan, sık yeşilliklerin içinden dans müziği sesleri geliyordu. İlerde, düzgün bir

biçimde budanmış çit ağaçlarının içindeki bir girintide bir bank gözüne ilişti; yaşlı hanımlar yürüyüşe çıktıklarında burada dinlensinler ya da dadı burada oturup bebeği havalandırsın diye yapılmıştı.

Banka doğru yürüdü. Malikane arazisinde bir yerlerde çalına duran müziğin sesi, uzun çit ağaçlarının arka yanından geliyordu. Sıranın yanında tereddüde düştü, çit ağaçlarının arasından içerisini görmeye çalıştı. Başı dönüyordu. Sık yapraklar uzaktaki peri ışıkları, çıtır çıtır yanan barbekü çukuru, müzik arasından kulağına kadar gelen konuşmalarla onun arasına giriyordu. Zengin beyazlar kendilerine bir cuma gecesi partisi vermiş olsalar gerek, diye kendi kendine söylendi.

Dizleri hâlâ titriyordu. Sıraya oturdu. Kahverengi giysisi toz içinde kalmış, kumaşına çerçöp yapışmıştı. *Bir tilki tutalım, bir kutuya atalım, avlanmaya çıkalım.* Oysa, çitin arkasındaki müzik, başka bir şey, gürültülü, uçarı, uzaklığın sesini kıstığı birşey çalıyordu.

Onun göremediği şey, bir çok penceresi olan bir evin arka tarafındaki büyük çimenliğin üzerindeydi. İki büyük tente çadır gerilmiş, projektörlerle pırıl pırıl aydınlatılmış, renkli ampullerle donatılmıştı. Müzik tentelerin birinden geliyordu. Keskin projektörler, naylon çoraplı ya da çıplak bacaklardan, kalçalardan çakıp geçiyor, parlayan ağızlar mutlulukla soluk alıp veriyor, parmaklar müziğin ritmiyle şıklıyordu. Erkeklerin çoğu, içki verilen öteki tentenin çevresinde toplanmışlardı. Tenis kortu bomboştu, ama yanındaki yüzme havuzunda insan başları, suya atılmış kesik kelleler gibi batıp çıkıyordu. Her tarafta bir klinik titizliğiyle bakımlı bahçeler ve budanmış ağaçlar uzanıyordu. Barbeküde ateş çıtırdayarak yanıyor, sosis kangalları, şişe geçirilmiş koyun etleri cızırdayıp tıslıyor, elden ele geçen etler parmak uçlarını yaktıkça duyulan zevk haykırışlarına ayakların altında kağıt tabakların ezilmesi katılıyordu.

Beukes, ağaç çitin dışındaki sıraya çökerek dizlerinin titremesinin geçmesini bekledi. Fırıl fırıl dönen alnını oğuşturdu. Arka tarafındaki eğlence sesleri gergin sinirlerini kör bir törpü gibi törpülüyordu. Ağaç çift boyunca dışarıya açılan hiçbir *kapı* yoktu. O yüzden de eğlenenlerden birinin onu orada görmesi gibi yakın bir tehlike karşısında değildi.

Çitin öte yanındaki çakıl yoldan, birinin ayak tıkırtısı geldi. Başka birinin ayak sesleri de düzensiz bir biçimde yaklaştı. Biri bağırdı, "İşte burada, Delikanlılar. Hey, Vi, niçin kaçıyorsun?"

Beukes sağlam eliyle ceketini dikkatle çıkarıyordu. Sol kolu kıpkırmızıydı.

Yakınan bir kız sesi, "Davey mi oradaki?" diyordu. "O pis ellerini kendisine saklasın o."

Bir erkek, "Ona kabahat bulmasana;" diye güldü. "Takma kafana, gidelim, bir içki daha alalım. Galon galon şampanya var."

"Şampanya isteyen kim? Sırf babası bütün bu şeylere bunca para döktü diye, her aklına eseni yapamaz o. Bana kimin elinin dokunacağı konusunda çok titizimdir ben."

Beukes, en iyisi, gömleğimi çıkarayım, diye düşündü. Çitin arkasındaki seslerin ancak bazılarını duyuyordu. Kan kurudukça, yarayı koruyacaktır.

"...böyle davranmasana, Vi, unut gitsin. Davey biraz çalım satmış, hepsi o kadar. Ne de olsa onun partisi bu ya!"

"İyi ama, pis bir kâfir gibi davranmak hakkını vermez ki bu ona."

"Aman, Vi..."

"Benim babam da paralıdır, paralı olmasına."

Beukes, ceplerini aradı, bir mendil buldu. Başının ağrısı, ellerinin titremesi arasında, yaralılar için ilk yardım St. John Ambulansı, diye düşündü.

"Aman, hepimiz biliriz senin babanın para babalarından olduğunu, Vi; ama bu, başkaları parasızdır anlamına gelmez. Sen şimdi cici bir kız gibi gel de birlikte bir içki içelim.

"Amaan, beni yalnız bırak. Açık havada yürümek istiyorum ben."

"İyi ya, biz de seninle birlikte yürürüz."

Beukes, sağlam eliyle dişlerini kullanarak, mendilini gömleğinin kanlı koluna sararak düğümledi. Biri gülüyor ve '... şampanya...! diyordu. Beukes düşündü. Biraz olsa, bana ne de iyi gelirdi. Sert bir brendi ya da. En son ne zaman tatmıştım bren diyi, hatırlamıyorum. Beukes, yarasının nerede olduğunu görmemiyor ve görmeyi denemekten de çekiniyordu. Arkadaki sesler hâlâ tartışıyorlardı.

"Teşekkürler, ben yalnız kalmak istiyorum. Neden gidip de Helen Stufford'u bulmuyorsun?"

Biri, "Altına işeyip eğlenceyi berbat etti, o," dedi.

"Bu kadar kaba olma. Ben Frikke'yi bulmaya gidiyorum."

"Aman Tanrım, onu ha. O çiftçiyi. Yahu hep koyun kokar o."

"Budala sen de. Frikke çiftliğin yanından bile geçmez. Ne derseniz deyin, ben hoşlanıyorum ondan."

"...Hepimiz gidip şampanya meretinden biraz içelim be," diye bağırdı bir başka ses. "Buraya çakılıp laflamanın ne yararı var?"

Beukes, kanlı manşeti gizlemek için ceketin cebine soktu, sonra ceketi omuzuna yayarak oturttu, yaralı kolunu sakladı. Sesler uzaklaşırken sıranın üzerine çöktü; kız hâlâ itiraz ediyordu. Daha birkaç gün

önce kent parkında bir sırada oturup bir dadıyla konuştuğunu anımsadı. Birden, pekala, sen ölmeyeceksin, delikanlı, diye düşündü. Başı hâlâ bulanık şekilde ağrısa da zihni şimdi iyice açılmıştı. İçindeki kapkara duygunun panik ve kaçış şokunun pencere camından kaybolan buğu gibi dağıldığını duyumsadı. Önce, o doktora ulaşmalı. Dua et, çok soru sormadan sarsın kolunu, diye söylendi. Sonra pazartesi gününe kadar Peter, Paul ve Michael için saklanıp beklemen gerekir. Matta, Markos, Luka, Yuhanna. Allah kahretsin, bin kere kahretsin, inşallah Elias'ı yakalayamamışlardır. Yakaladılar mı, yoksa?

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Araba, karakolun dışında durdu; sivil polisler arabadan indiler. Her taraf ağaçla doluydu. Karanlık göğün altında kocaman, biçimsiz gölgeler oluşturuyorlardı. Elektrik ve ay ışığı karışımıyla renklenmiş iki yanı çimenlik çakıl yol, karakolun verandasına uzanıyordu. Veranda yeni gibi görünüyordu ve kavuniçi tuğlalardan yapılmıştı.

İki sivil, elleri kelepçeli Elias'ın arabadan inmesini beklediler, sonra onu garaj yoluna götürdüler. Biri uzun boylu, iri yarı, genç ve yakışıklıydı; parlak saçları özenle, bir kuş kanadı biçiminde taranmıştı. Öbürü ise bol bir pantolon giymiş, sırtına bir rüzgarlık, başına yeşil bir golf şapkası geçirmişti. Bir spor karşılaşmasından oraya çağrılmış biri gibiydi. Kırmızıya çalan sarı bir bıyığı, pençe pençe kırmızı bir yüzü vardı. İkide birde ellerine bakıyor, parmaklarını açıp kapıyordu.

Polis karakolunun aydınlık verandasında üniformalı polisler, bellerinde kılıflı tabancalarıyla yayılıp oturmuşlardı. Basamakları çıkarken Elias'a şöyle bir baktılar. Polis karakolunun içi, biri beyazlar için, öbürü beyaz olmayanlar için, iki bölüme ayrılmıştı. Beyaz olmayanlar bölümü daha büyüktü. Elias'ı buraya soktular, sivillerden biri nöbetçi komiser muavinine seslendi. "Bu sabaha kadar size teslim. Sabah gelip alacağız."

Nöbetçi komiser muavini, Elias'a yiyecekmiş gibi baktı. İki detektif Elias'ın yanına geçerek ceplerini boşalttılar; ne buldularsa hepsini bankonun üstüne bıraktılar: Piposuyla tütün kesesini kibritlerini ucuz cep saatini, hamura dönmüş geçiş belgesini.

Kenar mahalleye uzanan yol üzerindeki karakolun önünden bir otobüs geçerek uzaklaştı. Neredeyse gece yarısıydı. Kısa mızraklar taşıyan Afrikalı iki polis içeri girdiler, kenarda durdular. Elias'a baktılar; biri arkadaşına birşeyler söyledi. Rüzgarlıklı ve golf kepli olan sivil esnedi, "Allah kahretsin," dedi. "Tam da görevim bitecekti. işte bunun gibi piçler yüzünden insan evine gidemiyor." Rüzgarlığının cebinden yarılanmış bir sigara paketi çıkardı, genç sivile bir sigara uzattı.

Komiser muavini Elias'tan çıkan eşyanın sayımını yapmaya girişti. Eşyaların kaydını yaparken bir adam içeri girerek duvarın önündeki banka yığıldı. Yanında ona küfürler yağdıran bir polis vadı. Adam inliyordu; sanki biri başından aşağı bir kova kırmızı boya dökmüş gibi her tarafı kan içinde yüzüyordu. Kanlı partal giysileriyle, yalınayak bir halde oraya çöktü.

"Aman Tanrım," dedi nöbetçi komiser muavini; bankonun üzerinden ona bakıyordu. "Ne bokum oldu sana böyle, Jong, delikanlı?"

"Sarhoş bu," dedi onunla gelen polis, "Cuma gecesinin olağan vukatından."

"Bayım," dedi adam, "Benim anamı belledilier."

Polis, "Senin bayının anasını" dedi. "Burada Bey mey yok lan, yalnızca patron var."

"Benim anamı belledilier."

"Kim belledi ulan?"

"Bilmiyorum, patron," diye inledi adam. "Tırmıkla benzettiler beni"

Komiser muavini, "Şikayetçi olmak, ifade vermek istiyor musun?" diye sordu.

İçeri Kızılhaç üniformalı biri girerek yaralı tutuklunun yanına çömeldi. Adamın vıcık vıcık kan içindeki partal giysilerini özenle kaldırarak adamı muayene etmeye başladı. İki güvenlik dedektifi oralı olmuyorlardı. Rüzgarlıklı olanı ellerine bakıp duruyordu; birşeye vurmak için sinirsel bir dürtü duyuyormuş gibi açıp kapıyordu ellerini. Başparmağının derisini dişledi, sonra yakından inceledi. Kızılhaç hasta bakıcısı yaralı adamın üstüne bir çuval örterek odadan çıkardı.

Komiser muavini eşya tutanağını yazmayı bitirdi, Elias'a baktı.

"Okuma yazması var mı bunun?" diye sivil polise sordu.

"Tabii, okur yazar takımından" diye yanıt verdi spor giyimli olanı, "Mürekep yalamış bir siyah."

Komiser muavini Elias'a makbuzu imzalattı, bir suretini ona verdi. Elias kağıdı kelepçeli ellerinde tutuyordu. Komiser muavini bir kapıya doğru bağırdı; bir polis girerek sivillere başını salladı. Siviller Elias'ı polislerin arkasında aralarına katıp ite kaka yürüttüler. Karakolun arkasına çıktılar. Avlu karanlıktı. Polis seslendi. Karanlığın içinden belinde bir deste anahtarla Afrikalı bir nöbetçi şakırtılar arasında mantar şapkalı bir hayalet gibi oracıkta bitiverdi. Yıldızların alacasında Elias'a baktı, "Bir battaniye alman gerek," dedi.

Sivillerden bir tanesi, "Ne dedi bu, be?" diye sordu.

"Battaniye alsın" dedi polis.

"Battaniye filan istemez. Biraz sonra götüreceğiz onu. Sen ona kilidi vur hele Jong, delikanlı."

Topluca avluyu geçerek, bir hücre kapısının üstünde yanan tek ampulle aydınlatılmış bir bölüme geldiler. Gardiyan kapının kilidini açtı, siviller Elias'ı içeri ittiler. Hücrenin içinde, dörtköşe kalın bir cam panonun arkasından yanan bir ampul vardı; suyun içinden görünen gibi donuk bir ışık saçıyordu.

Elias, yalnız kalır kalmaz hücreyi inceledi, herhangi bir kaçma olanağının olup olmadığını gözden geçirdi. Bu ufacık mühürlü kutuda herhangi birşey bulabileceğini hiç ummuyordu ama gene de baktı. Çok geçmeden, şişenin içine düşen bir sinek kadar kısa sürede kapana kısılmış olduğunu gördü.

Elias, elleri kelepçeli döşemeye otururak düşündü. İş buraya varmıştı işte. En başta polisin buluşacakları yeri nasıl öğrendiğini merak ediyordu. Çok gelişmiş yöntemlerden yararlanıyorlardı. Bir sonra nereye yöneleceklerini kimse kestiremiyordu. Allah vere de Beukes ellerinden kaçmış olsa diye düşündü. Birilerinin ateş ettiğini duymuştu, keşke Beukes vurulmamış olsa. Hemen vuruverirlerdi. Beukes'i yakalamış olsalardı mutlaka onu da buraya birlikte getirirlerdi. Belki.... Belki de kaçmıştır. Şimdi tek başına kalmıştır; ona bağlı olan birkaç kişi dışında hiçbir irtibatı kalmamıştır. Bunlardan biri de zaten biraz önce ortadan kaybolmuştu ya. Bütün bu olanlar amma da büyük bir kayıp-ta ki birileri gelip işleri toparlayıncaya, kesimi yeniden oluşturuncaya kadar.

Onu konuşturmak isteyeceklerdi. Canını bir güzel yakacaklar, Elias Tekwane, dedi kendi kendine. "Ama bunu boş ver. Şimdi, bunu düşünmenin bir yararı yok. Sen başka şeyler düşün hele."

Hücreyi tekrar gözden geçirdi: Daha önce de böyle bir hücrede kalmıştı; hani şu grev sırasında, onu sopayla döverek bayıltmışlardı. Sonra da onu sözleşmeyi bozmakla suçlayarak kentten bir transit çalışma kampına aktarmışlardı.

Bu kez o kampı anımsadı. Rüzgâra açık, sıra sıra kırık dökük prefabrik barakalar, kırık kanatlar gibi çırpınan iğreti branda çadırlar geldi gözlerinin önüne. Bu kamp, evlerinden çıkarılmış insanlar, işlerinden atılmış işsizler, bundan böyle "Beyaz" bölgelerde çalışma izni olmayan insanlar, şu ya da bu nedenle iş sözleşmeleri bozulmuş emekçiler, kentlerde geçinecek iş bulma başvuruları reddedilmiş, sabıkalılarla doluydu. Her yanı dökülen, tek odalı kurşuni evlerde kocaman ai-

leler oturuyordu. Artıemek'in karıları, çocukları, erkeklerinden ayrı kalmaktansa, onunla birlikte olmak için onlar da oraya gitmişlerdi.

Elias hatırlıyordu, oraya vardıklarında herkes ne yapacağını bilmez vaziyetteydi. Hepsi, kendilerini oraya getiren otobüsün yanında durmuş, dağlardan aşağı esen ayaz altında bekleyip durmuşlardı. Neden sonra biri çıkıp gelmiş, kağıtlarına bakmıştı. O zamana kadar, oracığa çökmüşler, başlarına geleceklerin merakı içinde, öylece beklemişlerdi. Etraf çepe çevre, bir devin çürük dişlerine benzeyen çıplak, alımlı dağlarla çevriliydi. Yırtık pırtık peştemallere sarılmış kadınlar vardı, birşeyler yetiştirebilmek umuduyla taşlı toprakla didişip duruyorlardı. Yamaçlarda mekanik korkuluklara benziyorlardı, ama kuşların onlara aldırdığı yoktu.

Yiyecek hiçbir şey yoktu; biraz yiyecek alabilmeye eli yetenler kendi ailelerinin boğazını doyurmak zorundaydılar. Elias bir süre beklemiş, sonra onu Mdlaka adlı bir adamla aynı takıma vermişlerdi. Genç ve güçlü olduğu için yönetim bölgesi yetkililerin yol onarımlarını yapan ekipte iş bulmayı başarmıştı.

İşte bu Mdlaka "Sen nereden çıktın be," demişti, "Seni niye gönderdiler buraya?"

"Bir greve katılmıştım" diyerek Elias ona başına gelenleri anlatmıştı.

"Ondan sonra *amabulu*'lar yani beyazlar benim kentte kalmama izin vermediler."

"Grev mi?" diye sormuştu Mdlaka. "Ne zamandı bu?"

"Elias anlatmış Mdlaka gözlerindeki zeki bakışlarla başını sallayarak dinlemişti. Elias gençti o zamanlar; bu adamı da oldukça meraklı bulmuştu. "Ben de bu çamaşırhanedeydim; buhar makinalarında çalışıyordum," diye açıklamıştı.

Yolda çalışmak çok ağır bir işti, oysa ona bir haftalık çalışmasına karşılık birkaç şilin veriyorlardı. Bu parayla bir torba azık, biraz tütün ve belki bir iki kıvır zıvır alabiliyordu. Öyle her önüne gelene de iş vermiyorlardı. Kamptaki insanların çoğu aylak aylak dolaşmaktan işi umuda havale etmekten başka birşey yapamıyordu. Aralarında yaşlılar, büyük kentte artık işe yaramayacak emekçiler de vardı: Hepsi de bozuk ve hurda makinalar gibi oraya atılıvermişlerdi.

"Senin bir greve katılmış olman ilginç doğrusu" demişti Mdlaka. "Bana da siyasal suçlardan altı ay vermişlerdi. *Amabulu*, yönetime karşı çıkmalarını söyleyen insanlarımıza hiç hoşgörü gösteremiyor kanunsuz toplantı düzenlemek dedikleri suçu işleyenlerden biri olarak

altı ay verdiler bana. Doğruca da buraya gönderdiler, yakınlarımı görmeme bile fırsat vermediler."

"Ne toplantısıydı," diye sormuştu Elias; kendisini oldukça aptal ve toy hissediyordu. Çalışmaya mola verilmiş, Mdlaka ile yolun kenarına oturmuşlardı.

"Dinle," demişti Mdlaka, "Sana anlatayım..."

İş takımında dokuz kişiydiler. Biri, aslında dedeleri yaşında olan ihtiyar Tsatsu'ydu. Bu denli ihtiyar bir adamın torunları olacak kadar genç insanlarla birlikte yol işinde çalıştırıldığını görmek hiç de hoş değildi. Ama, bu fırsatı ele geçiren kimse verilen işi kabul etmezse, resmi kayıtlarda "iş kaçağı" olarak adlandırılan öbürleri gibi aç kalmaya mahkûmdu.

Bir gün il konseyine bağlı olan ustabaşı düdük çalarak molanın bittiğini haber verdiğinde ihtiyar Tatsu, dinlenmek için uzandığı moloz yığınından ayağa kalkamamıştı.

Ustabaşı "Şu ihtiyar cenabete de ne oluyor böyle" diye söylenmiş, "Uykunun zamanı değil," demişti.

İhtiyarı uyandırmaya giden adam, "Uyumuyor. Atalarına kavuşmuş; bu dünyada gördüğünden daha büyük bir şefkatle bağırlarına bassınlar onu," demişti. İhtiyarcık, bir moloz yığınının üzerine atılmış bir giysi gibi yığılıp kalmıştı.

İhtiyar Thatsu'nun nereli olduğunu ya da ailesinin kim olduğunu pek az kimse biliyordu, ama cenazesine kamptaki herkes katılmıştı. Yaşayabilmek için ölesiye çalışmış olan bir ihtiyardı yalnızca. Bulabildikleri en temiz ve en az yıpranmış battaniyeye sarmışlar, kampın ilerisindeki yamaca gömmüşlerdi ihtiyarı. Başkaları da gömülmüştü oraya; aralarında çocuklar da vardı. Kampa Elias'tan önce gelenler başlatmışlardı mezarlığı, daha sonra ölenler onları izlemişlerdi. Burası, insan kırıntılarının taşlık toprak halının altına süprülüverdiği bir yerdi sanki.

İşte bu olay Elias'ın Mdlaka'nın anlattıklarına tüm ciddiyetiyle kulak kesildiği an olmuştu. Kampta hiçbir din adamı bulunmadığı için cenaze törenini Mdlaka yönetmişti. Çok da iyi konuşmuştu Mdlaka. O gün, rüzgardan kararmış ve çatlamış topraktan garip kuru bitkiler gibi yükselen mezar tahtalarının doldurduğu, rüzgarın dağlardan ölümün soğuk eli gibi estiği yamaçta, herkes onu sessizce dinlemişti.

Daha sonra da yol ekibinde Tsatsu'nun yerini kimin alacağını kararlaştırmak üzere bir toplantı yapılmıştı.

Bir süre sonra bu kent için yetkililer işçi toplamaya başlayınca Eli-

as, bunların arasına yazılmayı becermişti. Kente gelince bir ara Mdlaka'nın bir paket kağıdını keserek yazdığı mektup elinde, Mdlaka'nın hep sözünü ettiği örgüte başvurmuştu.

Elias, amma da çok zaman geçti üzerinden, diye düşündü. Şimdi de iş, buralara kadar gelmiş dayanmıştı. Ama, Mdlaka'yı ve ihtiyar Tsatsu'yu, birkez daha anımsayınca, üzüntüsü müzüntüsü kalmadı, işin başına dönse gene aynı şekilde hareket edeceğini anlıyordu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Dışardan bir çöp arabası geçti; atların nalları sokakta güm güm ötüyordu. Işıkları solan ikindi sarı bir ışık şeridi halinde daralarak boylu boyunca yerdeki muşambanın üzerine, küçük sehpaya ve bir dergiden kesilerek çerçevelenmiş bir sıra dağ resmine kadar uzamıştı. Hasta bekleme odası özel bir konutun ön tarafıydı. O da çıplak; yalnızca sıralanmış bir kaç iskemle, orada bulunması zorunlu olan eski dergilerin sayfaları parmak lekeleriyle kararmış, uçları kıvrılmış *overseas Daily Mirror ve Femina* ciltlerinin konduğu bir masa vardı. Gazete yoktu; tarihle yetinmek zorundaydınız. Beukes, bir iskemleye oturmuş, kanlı kol yenini belinden iliklenmiş ceketinin altına gizlemişti. Başı ağrıyordu. Ateşinin çıktığını da hissediyor, kolu zonkluyordu. Acı içinde içi içine sığmayarak doktorun çağırmasını bekliyordu.

Ondan önce sırada iki, hasta vardı: sıcak ikindiye karşın kalın bir palto giymiş, çenesi geçirdiği sıtma nöbetiyle takırdayan, gözleri iyice batmış ve sulanmış bir ihtiyar adamla, annesiyle birlikte gelmiş, erkek kravatlı, fırçalanmış, tertemiz giysileri olan bir çocuk. Beukes'e bakarken parmağını emen çocuğun salyaları kravatına akıyordu. Oda hafif dezenfekten kokuyordu.

Beukes, doktora sıradan bir hasta gibi muayene olmaya karar verdi. Daha az kuşku uyandırdı bu yolla. Bir sahne oyunu duygusuyla gözünde canlandırdı yürüyen yaralı ciplerin park ettiği ağaçların altındaki sıhhiye istasyonlarına gitmişti; sedyeciler çiklet çiğniyorlardı. Ardından oyuncular sahneye gelecek, ışıklar yanacaktı. Gerçek yaşamda, döşeme üzerine atılmış fıstık kabukları, dondurma külahları biçiminde geri dönecekti.

Parmağını emen ve salyaları pazar giysisinin üstüne akan çocuk, Beukes'e meraklı gözlerle bakıyordu. Annenin hırsızlama bakışları ise suçlayıcıydı. Çocuğun parmağını ağzından çekermiş gibi yapıyor, gö-

zucuyla da Beukes'i gözden geçiriyordu. Avurtları çökmüş bu sakallı yüze, donuk donuk bakan bu kahverengi gözlere takılmış, acıdan büzülmüş üst dudaktaki bezgin hali bıçkınlık sanmıştı. Yaralı el, ceketin altına gizlenmişti, ama genede yerinde koyu kırmızı bir kan lekesi, ben buradayım diyordu: Kadın Beukes'in kanlı bıçaklı bir kavgaya girmiş bir külhanbeyi olduğu sonucuna vardı.

Beukes'in aklından yahu, gece yarısı doktora telefon edip ben polisten kaçıyorum diye de haber verilmez ki, diye geçti. Zaten doktorun adresini de bilmiyordu. Doktorun eskiden, bir ara örgüte para yardımında bulunduğunu anımsamıştı. Başka bir üyeyle birlikte küçük cerrahi müdahalelerin yapıldığı bu muayenehaneye uğramıştı. Ama, çok eskidendi bu, o sıralar gidip, sempatizanlardan oldukça güvenli bir biçimde para alabilirdiniz. Herşeyin yasadışı hale geldiği şu günlerde ise doktor da değişmiş miydi acaba? Şansını deneyecek, yarası için yasal bir mazeret uyduracaktı. Ezilenlerin dünyasında, hafta sonunda yaralanmak, damın akması kadar ahvali adiyeden birşeydi. Kolu zonkluyor, sancıyordu. Beukes sabırsızlığını bastırmaya çalışıyor, sırasının gelmesini bekliyordu.

İhtiyar adam, oturduğu yerde uyuya kalmıştı; ama çenesi hâlâ titriyordu. Kadın, parmağını emen çocuğunun kulağına fısıldadı; böyle yapmaya devam ederse acı ilaç içireceğini söyleyerek uyardı. Beukes'i süzüyor, sessizce senin için yanılıyorsam kanıtla öyleyse, diyormuşcasına dik dik bakıyordu.

Sonunda operatörün kapısı açıldı, bir erkek dışarı çıktı, kahverengi bir sıvıyla dolu bir şişeyi elinde sıkıca tutuyordu. Adamın arkasında derisi koyu renkli, makyajını özenle yapmış beyaz gömlekli bir kadın, yüksek sesle: "Sıradaki," dedi.

Anne, Beukes ya da ihtiyar adam sırasını kapacaklarmış gibi telaşla kalktı, çocuğunu sürükleye sürükleye kapıya atıldı, hemşireyi geçerek odaya daldı. İhtiyar adam sandalyesinde kımıldadı, kestirmeye devam etti. Sarı ışık şeridi duvarda küçülüyordu. Bekleme odasına bir hasta daha girdi, biraz duraksadı, sonra çekingen adımlarla boş iskemlelerden birine yürüdü.

Beukes'e yıllarca sürmüş gibi gelen bir beklemeden sonra sonunda doktor kalın boğa gözlüklerinin arkasından bakarak, Ooo, siz-şey-Bay Benjamin'siniz değil mi? diyor, bir tansiyon aletiyle oynuyordu. Arkası, etrafı sıra sıra işi ile ilgili aletlerle doluydu: Bir ortaçağ işkence aletinin çağdaş bir modeline benzer ve üzerinde bağlama kayışları bulunan bir divan, tehlikeli görünüşleri olan iğneler ve şırıngalarla dolu

cam kaplar, içinde belki de zehir bulunan cam tapalı şişe ve kavanozlar. Ama kolalanmış beyaz doktor gömleği içinde, gümüşi gri saçlarıyla ufak tefek, tombul, sarı benizli, mikroplardan arınmış doktor hiç de tehditkâr değildi. Yuvarlak camlar arkasındaki gülen gözler hastayı rahatlattı. Doktorda, uzun yılların deneyiminin sağladığı insana güven veren bir hava vardı.

"Adım Beukes, Bayım." Doktor bu hatayı umursamadı: Bugünlerde insanlar gömlek değiştirir gibi ad değiştiriyorladı.

"Tabii, ya", dedi doktor. "Beukes. Daha önce bir kez daha gelmiştiniz bana. Gelişinizin nedeni hastalık değildi değil mi? Değildi tabii, hatırlıyorum şimdi". Bir iskemleye doğru yürüdü. Koyu tenli hemşireye, "Bu hasta için kart açmanıza gerek yok, Hemşire,"dedi.

Beukes sandalyedeydi ve hemşire, onun ceketinin düğmelerini çözüyordu. Doktor dolaşıyor, çevresine tütün ve eter karışımı bir koku yayıyordu. "Hımm, hımm, anladığıma göre yaralanmışsınız siz."

Hemşire, Beukes'in gömleğinin kolunu kesti. Kesik parça, bir çöp kutusunun içine düştü. Atılmış sargı bezlerinin pamukların arasında kahverengi bir yılanın değiştirdiği gömleği andırıyordu. Yara ortaya çıkınca Beukes irkildi, yaraya bakamadı.

Doktor Beukes'e boğa çerçeveli gözlük camlarının arkasından gülümsedi. "Hımm, Berbat bir bıçak yarası. Hemşire, sanırım şuraya birkaç dikiş atmamız gerekecek. Lütfen temizleseniz."

"Şey, bir kaza.." diye Beukes açıklama yapmaya kalkıştıysa da ağzına bir derece sokuldu. Hemşire özenle ama işini bilen biri olarak kolunu yokluyordu. Dereceyi ağzından aldıkları zaman, "Doktor, Bey bir dakika yalnız konuşabilir miyiz?" dedi.

"Tabii, Bay, Beukes. Ama önce yaranızı iyice bir dikelim, olur mu?" Küçük bir katgüt parçasını sağa sola salladı, yuvarlak sarı yüzüyle güldü. "Sahi, sizi son görüşümden bu yana nelerle meşguldünüz." Ama, Beukes'in bir şeyler düşünüp uydurmasına olanak bırakmadı. "Canınız konuşmak istemiyorsa hiç dert etmeyin. Başınız ağrıyor olsa gerek." Hemşireye lokal bir ağrı kesiciyle ilgili birşeyler söyledi. "Gerçekten de kötü bir yara; etinizin bir parçası kopmuş."

"Dün gece oldu," dedi Beukes, "Doktor bulmama da olanak yoktu."

"Haklısınız, zorunlu bir sürü formaliteden geçmeden bir hastanenin acil servisine başvurabileceğinizi de sanmam." Güzlükleri arkasındaki gözleri bir kuşunki gibi parlak, durmadan gülümsüyordu. Hemşire işini bilerek yapıyordu ve doktorun tersine parfüm ve kozmatik kokuyordu.

Sonunda doktor, "İşte bu kadar" diyerek kollarını köşedeki lavaboda yıkadı. Hemşire aletleri kaldırmakla meşguldü. Doktor Beukes'e döndü, kollarını kurularken gülümsedi. "Kolunuz duymuyor değil mi?" diye sordu. "Bu, onu biraz uyuşturmak zorunda kaldığımızdan ileri geliyor yalnızca. Ateşinizin çıkması olasılığına karşın size bazı haplar da vereceğim. Birkaç gün de dinlenmeniz gerekecek tabii." Hemşireye döndü.

"Hemşire, çaydanlığı koysanız, bir çay içerdik, değil mi?"

Hemşire kapıdan evin öbür yanına geçti. Doktor masaya oturdu. Hasta kayıt kartlarının bulunduğu kutunun, reçete defterlerinin, tansiyon ölçerin üzerinden Beukes'e gülümsüyordu.

Beukes'in kolu vucüdundan ayrı birşeymiş gibiydi, "Doktor, kazaları rapor etmek zorunluluğunuz var mı?" diye sordu. Doktoru suç ortağı durumuna düşmekten kurtarması gerektiğini düşünmüştü.

"Normal koşullarda, sanırım evet." Doktor bir sigara tabakası çıkardı; çıtlatarak açtı, Beukes'e tuttu, sonra çakmağını çıkardı. Aralarındaki dumanla karşılıklı oturuyorlardı.

"Evet, şunun gibi birşeydi..." diye konuşmaya başladı Beukes.

Ama doktor ufak, tombul elini sallayarak dumanı dağıttı, o arada. "Sık sık tedavi etmek durumunda kalmıyorum ama, hafif bir yara bile olsa ben kurşun yarasını ilk bakışta tanırım. Sizin şu ön kolunuzdaki hendek gibi açılmış boylu boyunca yara öyle bıçak işi değil. Polis filan mı?"

Beukes, başını salladı. Doktor, "Evet, tahmin etmesi zor değil. Son zamanlarda ülkede ahvali adiyeden oldu değil mi? Yasaya göre şüpheli yaralanmaları ve saire, bildirmekle yükümlüyüm," dedi.

"Yasanın gereğine uyacak mısınız?"

Doktor sigarasına baktı. Sonra da Beukes'e döndü. "Topluma, yasanın yapılmasına katılmak olanağı verilse, insanların o yasaya itaat etmeleri ahlaksal zorunluluk olur," dedi. "Ama yasa, o insanların katkısı olmadan yapılıyorsa, iş değişir." Durdu, koltuğunda arkaya yaslandı. "Böyle olmakla birlikte, ülkemizde şimdi, egemen olan koşullarda, oluşturulmasına benim katkım olmamış olsa bile, şu ya da bu yasanın neyi savunduğunu kendime sormam gerekir. Eğer yasa, bir suçu, bir cinayeti, bir ırza tecavüzü cezalandırıyorsa, ona yardımcı olmaya vicdanım razı olabilir. Bir cinayeti, bir saldırı olayını bildirmeyi düşünürüm. Ama, eğer yasa, adaletsizliği savunuyorsa, haksızlıkla savaşanları kovalayıp onlara baskı yapıyorsa, bu durumda ben o yasaya uymakla yükümlü görmem kendimi. Bize fiilen şapkamızı önümüze

koyup bir seçme yapma fırsatı vermiş bulunuyorlar. Ülkemizde çok şeyler olup bitiyor, Bay Beukes. Adaletsizlik egemen duruma gelmekte ve bu adaletsizliğin karşısına dikilecek kadar yürekli insanlarımız var. Belki şu çorbada benim de tuzum olsun, diye fırsatı beklemişimdir." Beukes'e coşku dolu bir bakışla gülümsedi. Bir söylev vermek için uzun zamandır bekliyormuş da, şimdi o an gelmiş gibi bir hali vardı. "İçimi boşalttığıma göre, artık bir çay içebiliriz. Az sonra Hemşire getirir." Gülümsedi. "Sizi benim bu çocukça söylevlerimi dinlemek zorunda bıraktıysam, lütfen bağışlayın beni."

"Hazır fırsat bulmuşken, konuşun, doktor," dedi Beukes, "Bizler bunu takdir ederiz."

"Fırsat mı?" doktor gülümsedi. "Evet, sanırım öyle. Üstelik beni öğrencilik yıllarıma döndürüyor. Enikonu serüvenciydik o zamanlar." Birden ayağa kalktı; yazı masasını dolaşarak dolaba gitti.

"Sizin için yapabileceğim birşey daha olabilir."

Dışarıdan akşam, göğü mor renge boyadı; banliyö konutlarının oluşturduğu sete bir arka ton gibi inen grubun ışıltısını giderek soldurdu. Çok uzakta kentin neon pusu bir hava saldırısı sonrası gibi parıldıyordu. Beyaz olmayanların gittiği bir sinemanın önündeki kuyruk yavaş yavaş gişenin önünden geçerek ilerliyordu. Sarhoşun biri kaldırıma oturmuştu. Cumartesi gecesi, sinema gecesi, eğlence gecesiydi. Bir gazetenin duvar ilanında: 'Güvenlik şefinin gizli bildirilere ilişkin açıklaması' sözleri okunuyordu. Beukes kirli bir fanila giymiş bir oğlandan bir gazete alarak kuyruğun önünden geçti. Fuayedeki bir sehpada, "On altı yaşının altında ve beyaz olmayan çocuklar için" diye yazan bir ilan vardı. Bollaşmış tüvit ceketiyle Beukes, bir yerlere giden ya da bilet almayı düşünen gençlerden biri gibiydi.

Tüvit ceketi doktordan almıştı. Doktor onu dolaptan çıkarmış, "Karım spastik hastalar yararına satmak için toplar bunları," demişti. Elinde ceketi bir boğa güreşçisi gibi tutmuştu. "Alınmazsınız değil mi? Belki yanlardan dar gelir. Biri bırakmış buraya satılması için. Kaçırılacak birşey değil bence."

Beukes ameliyathanede yalnızca tek kolu olan gömleğiyle durmuş, "Çok düşüncelisiniz, gerçekten işe yarayacak," demişti.

Doktor, Beukes'in kanlı ceketindeki eşyaları yenisine aktarmasına yardım etmişti. Yazı masasına geçmişler, hemşire de onlara çaylarını vermişti. Kadın hiç de kaygılı gözükmüyordu; nereden geldiği bilinmez yaralar almış, kayda geçirilmeyen esrarengiz delikanlılar, tıpkı kötü beslenme, sıraca, soğuk algınlığı gibi her zamanki işlerinden bi-

riydi sanki. O arada Beukes bekleme odasında titreye titreye sırasını bekleyen ihtiyarı hatırladı, çabucak fincanını bitirerek ayağa kalkmış; "Doktor benim gitmem gerek. Sizin de yapmanız gereken işleriniz var, değil mi?" demişti.

Doktor da ayağa kalkmış, "Başınız ağrırsa, dört saatte bir şu haplardan içersiniz," demişti. "Hapları ceketinizin cebine koydum. Bu kadar zaman sonra sizinle görüştüğüme çok sevindim, Bay Beukes. Kolunuzu dinlendirin; aslında dikişleri aldırmak için üç hafta sonra tekrar uğramanız gerekiyor." Beukes'a soru ve umut karışımı bir bakışla baktı. Belki bir söylev daha vermek fırsatını bulacaktı o zaman.

Hemşire tüvit ceketi giymesine yardım ederken Beukes, gülerek başını salladı. Ceketin kolları ve göğüs tarafı biraz sarkıyordu ama idare ederdi: İkinci sınıf insanlar arasında birinin üstündeki elden düşme giysilerden biri, kimsenin gözüne batmazdı. "Gelmeye çalışırım. Bu işler nasıl olur sanırım anlarsınız, doktor," demişti.

Doktor, "Evet, anladığımı sanıyorum," diye gülümsemişti. Işık gözlerinde parlıyordu. "Kendinize dikkat edin."

Kent merkezine geliş gidiş akşam trafiği hızla akıyordu. Beukes Tommy'nin evine dönmemeye karar verdi: Sürekli adres değiştirmek gerekirdi. Tommy, hâlâ oralarda mıydı acaba? Tam işe gitmek üzere kapıdan çıkmaya hazırlanırken, Tommy'ye "Döndüğünde burada değilsem, merak etme, arkadaşım," dediğini anımsadı. Tommy, siyah pantolonu ve damalı ceketiyle suratı asık, durmuştu.

"Öyleyse yolun açık olsun, Bukey oğlum," demişti. Ardından da, "Rüyalarımda göreceğim seni," diye eklemişti. Dağarındaki popüler şarkı sözcüklerini kullanmak fırsatını hiç kaçırmazdı.

Beukes gazeteye göz attı. Kocasını öldüren kadın, Güvenlik Polisinin ülkenin her yanında baskın ve aramalar yaptığını bildiren haberlerin yanında, ön sayfaya geri dönmüştü. Hiç kuşkusuz av başlamıştı. Hiç ad verilmiyordu ama, haberler sızdıkça, yeni yeni demeçler verildikçe, onlar da çıkacaktı. Frances'e de gitmek olmaz. Onlara benim hakkımda bilgi edinme olanağı vermemeli. Ülkeyle ilgili ciddi haberler resmi bildirilerle sulandırılmıştı. Mecliste Savunma Bakanı'nın dediğine göre... Polis sözcüsünün dün gece bildirdiğine göre... İçişleri, beyaz olmayanlara ilişkin işler, Asyatik işler Bakanı..." Bakanlık demeçleri, gerçekleri maskeliyordu. Onlar herşeyi spekülasyon diye, yanlış haber diye yalanlayabilirler, ya da resmi sırların açıklandığı tehdidiyle karşılayabilirlerdi.

Doğruca April'e gitmeye karar verdi. Bulunduğu yerden oraya git-

mek onbeş saatlik bir otobüs yolculuğu demekti. Bir otobüs durağında bekledi; cebindeki bozuklukları saydı, yaralı kolunun yanına bırakmış, gazeteyi bu koluna sokmuştu. Askıya alınmış bir kol dikkati çekebilirdi. Şimdi kolunun daha iyi olduğunu hissediyordu. Dikilmiş, tamponlanmış, sıcacıktı. Otobüsü beklerken, gene duvara konmuş bir sinek gibi göze batar hale geldiğini duyumsadı. Beyazlara ayrılmış otobüsler geçiyordu. İçinden küfretti; öbürlerini bekledi. Otobüsler cumartesi akşamının kalabalığıyla, seyrettikleri yarışları tartışan yarış meraklılarıyla doluydu. Ama Beukes, kendine bir yer bulup oturdu.

Yolcular azaldı, banliyö giderek küçüldü. Duvarları hastalıklı deri gibi pul pul soyulan tek tek sıralanmış evlerin arasından geçen yol boyunca ilerlediler. Akşam, damlardan kumlu, dar sokaklara süzülüyor, siyah renkli çocuklar çitlerin üzerinden, eski eldivenlerden yapılma kuklalar gibi bakıyorlardı. Kurşunileşmiş metruk bir fabrikayı, boş ve kapalı dükkanları olan bir belediye çarşısını geride bıraktılar. Bir çimento ve tuğla fabrikasının yanındaki tabelada: *Sürücüler Karşıya Geçen Yerlilere Dikkat Ediniz* diye yazılıydı. Ama ortada kimsecikler yoktu ve otobüs ileriye koşuyordu. Koyulaşan akşam karanlığının içinden bir başka banliyö belirdi. Özentiyle çeşitli çiçek adları verilmiş sokaklarıyla hepsi birbirinin tıpkısı barakalar; müşterilerinin yozlaşmasını simgelermiş gibi duran kol demirleriyle, demir çubuklarla korumaya alınmış bir bakkal dükkanı.

April'in evi tuğladan yapılmış küçük bir kulübeydi; kaba saba bir atölyeye bağlı olarak yapılmıştı. Acemi, kırık dökük bir yazıyla yazılmış madeni tabelada *Çamurluk İşleri, Motor Onarımı* yazıyordu. Avluda, paslı bir aksa bağlanmış melez, yaşlı bir köpek, arabaların indirilen motorlarını, hurda lastik yığınlarını, çamaşır tellerini bekliyordu. Kırık dişleriyle Beukes'e hırladı. Beukes, köpeğin uzağından dolaşarak atölyeye doğru yürüdü.

Açık atölyede bir kamyonet krikoyla askıya alınmıştı. Bir kablonun ucunda yanan ampülün ışığında iş tulumu gres içinde bir adamın ayakları kamyonetin altından dışarıya uzanmıştı. Gövdesiz ayaklar Beukes'e, Elias'ı son gördüğü evi anımsattı ve büyük kaygıyla acaba arkadaşımın başına neler geldi diye düşündü. Kamyonetin altından araba onarımıyla ilgili sesler geliyordu. Evin ve atölyenin ötelerinden Yedinci Gün Adventistleri'nin* toplantı salonunda okudukları ilahinin sesi geldi. Gölgeler trafiğin demir bağırsaklarından yağ tenekelerinden, ingilizanahtarlarından, ortalığa saçılmış yağlarla dört bir yanı bu-

* Bir Hıristiyan mezhebi- Çev.

laşık döşemeden geçerek atölyenin içlerine uzanıyordu. Kırış kırış ezik bir çamurluk duvara dayanmıştı, ama kamyonet çamurluğu değildi bu.

Beukes, geniş girişte durdu. "Henny, Henny April, hey sen eski kulağı kesik."

Ayaklar dışarı doğru deviniverdi. Gövde büküldü, gres bulaşmış bir baş ve yüz belirdi. "Hey be, koca Buke," dedi kirli yüz. "Aman Tanrım, bu gördüğüm sen misin?"

Zor bela ayağa kalktı. Dişleri çürük, gülünce yüzü çizgili kavun gibi kat kat olan ufak tefek bir adamdı. Ellerini tulumuna ardından yere atılmış bir takım bezlere sürte sürte sildi. Ellerine baktı, el sıkışmaktan vazgeçti, "Hay allah, seni gördüğüme sevindim ulan arkadaş." Köpek için kıl ne kadar doğal birşeyse onun sözcük dağarında küfürlü konuşma da o kadar doğal birşeydi. Gazeteleri okuyordum da, kendi kendime, hey tanrım, şu allahın cezası koca Buke herifin başı dertte değildir inşallah, dedim. Son dama maçımızı hatırlıyor musun? İyisin ya arkadaşım? Seni kahrolasıca."

"İyiyim," dedi Beukes. Arabaya baktı. "Mesajımı aldın mı? Otobüs çalışır durumda mı?"

"Taş çatlasa pazartesiye kadar saat gibi olur yosma, gece sabaha kadar, yarın bütün gün çalışmak zorunda kalsam bile."

"Nesi var?"

"Sen keyfine bak," dedi Henny April. "Saat gibi olacak. Haydi eve gidelim, tamam mı?"

Atölyeden birlikte çıktılar. Damların ve çitlerin ötesinde ilahiler lamba ışığı altında sürüp gidiyordu. Henny April, kulübenin kapısına doğru önden yürüdü. "Şu sıra yolculuğa çıkmak nasıl olacak acaba?" diye Beukes sordu ona.

Henny April, "Polis acaba sizleri tanır mı, demek istiyorsun değil mi?" diye soru sorarak yanıtladı.

"Onun gibi bir şey. Bizim yüzlerimizi bilmezler belki ama, yola çıkmış arabaları durdurabilirler."

Henny April güldü ve, "Adamın düşündüğü şeye bak be, hey gidi Buke, hey. O coniler bu çocuğa ilişmezler. İlişmezler allahıma. Bu işin eskisiyiz biz be. Yasaymış, polismiş, seni bu denli kaygılandırırsa, iş miş yapamazsın."

"İş" dediği yalnızca kamyonet onarmaktan oluşmuyordu; Beukes biliyordu bunu. Taşıma tezkeresi olmayan ya da kanunsuz yollardan ele geçirilmiş yüklerin, cansız eşya kadar insanlarında taşınması bu

işin içindeydi; depolardan çalınmış, bir an önce elden çıkarılması gereken malların, eyalet sınırlarını geçmek için gerekli resmi belgeleri bulunmayan Asyalalıları taşımak da söz konusuydu. Bu tür işler işte bu kavuna benzer yüzü, çürük dişleri olan ve konuşurken lâfa küfürler katan ufak tefek adamla tartışabilirdi.

Çevresine bakındı. "Kentten gitgide daha çok insanı çıkarıp buraya gelmeye zorluyorlar. Yeteri kadar ev de yok. Burası gitgide insanların atıldığı bir çöplüğe dönüyor."

Parmağını burun deliklerine dayayarak avlunun tozlarının içine sümkürdü. Otoriteye karşı bir nefret gösterisini andırıyordu bu. İçtenlikle Beukes'in koluna sarıldı, ama genç adam irkiliverince hemen çekti.

"Hayrola Buke?" diye sordu. Sakalları uzamış yüze, bitkin gözlere baktı. "Kolun mu acıyor?"

"Biraz incittim de," dedi Beukes ona. "Önemli birşey değil."

"Çok berbat görünüyorsun be. Peki hadi gel içeri bakalım, birşeyler atıştırırız." Yaralı kolu konusunda Beukes'in üstüne düşmedi: Yaptığı "İş"te ne kadar az soru sorarsan o kadar güven kazanırdın.

Çocuklar kadar kıvır zıvır eşya ve mobilya kalıntılarıyla tıka basa dolu bir odaya girdiler. Üzerinde tabak çanak bulunan, çocukların çevresine tıkıştığı iskemleler ve peykelerle çevrili oval bir masa, aynası çatlak bir kontbüfe ile bel kayışları, eski boyunbağlarıyla bağlanıp bir köşeye yığılmış bir sürü karton kutuyla doluydu oda. Bel vermiş bir kanepenin altında valizler gözüküyordu; öbür köşelerde ise oto yedek parçaları vardı. Mutfaktan, pişen yemeğin kokusu geliyordu.

"Bu, Amcanız," diye Henny April çocuklara haber verdi. Kanepeye doğru işaret etti, "Otur sen hele arkadaş," dedi. Beukes çocuklara sürtünerek geçerken bir sürü kıvırcık başı okşadı. April, mutfağa doğru bağırdı: "Maria, konuğumuz var. Gel gör hele."

"Geliyorum," diye boğuk bir kadın sesi bağırarak yanıt verdi.

Çocuklar disiplinli bir suskunluk içinde yemeklerini yemeyi sürdürdüler; "İş"in yaşaması, daha pek çok akşam yemeğinin garanti olması için suskunluk gerekliliğine eğitilmiş gibiydiler. Yalnızca utangaç gülüşmeler ve fısıltıyla dili getirilen gözlemler, bu amcayla daha önce de karşılaşmış olduklarını gösteriyordu. Beukes, kanepeye oturdu, o eski püskü kutuların, valizlerin, oraya son gelişinden beri acaba hiç açıldı mı diye merak ediyordu. Ama, içlerinde neyin bulunduğu sırrı, herhalde o oradayken hiçbir zaman çözülmeyecekti.

Mutfaktan iriyarı bir Afrikalı kadın çıktı. Lekeli bir eteklik altında

taşıdığı ilerlemiş gebeliği onu daha da irileştiriyordu. Başına eski bir bere giyinmişti, elinde mızrak gibi uzun bir kaşık tutuyordu.

"A, a, Beukes bu," diye bağırdı. Beukes ayağa kalkmıştı, kadına gülümsedi.

"E, nasılsın Maria?"

Kadın boğuk boğuk güldü ve kaşıkla şiş karnını gösterdi. "İşte böyle, görüyorsun, Beukes. Şu Henny yok mu ya." Gene güldü ve "Bizimle yemek yemelisin, evet." Sonra da kocasına: "Hey sen, ona yer aç bakalım."

Beukes, "Bu gece uğramak niyetinde değildim. Pazartesi gelecektim ama bilirsiniz bizim işleri."

"Bilirim ya, dostum," diye gülümsedi kadın; kendi durumuna değiniyor olabilirdi. "Ama sen sıkma canını. Birşeyler uydururuz."

Henny April, Beukes'e masada yer açmak için, yemeğini bitiren çocukları odadan dışarıya gönderiyordu. "Sen bizim yatakta yatabilirsin. Maria'yla ben çocukların yanına gideriz," dedi.

"Deli olma," dedi Beukes ona. "Ben yumurcakların yanına sokulurum."

"Kolu berbat," dedi Henny karısına.

"Birşey değil," dedi Beukes. "Çocukların bir sıkıntısı olmaz bana."

"Emin misin bundan?" diye sordu Maria. "Bizim taşınmamız kolay."

"Bal gibi olur," dedi Beukes. "Siz zahmet etmeyin. Topu topu bir bu gece, bir yarın gece için,"

"Öyleyse otur karnını doyur," dedi kadın. "Kendini iyi hissediyor musun? Biraz keyifsiz gibi görünüyorsun da?"

"Doktor başımın ağrısı için bazı haplar verdi. Önce biraz su isteyebilir miyim? Yoksa herşey yolunda."

Beukes masaya oturdu. Maria tabaklarla yemeği getirdiğinde April de onun karşısına oturdu. Çocuklar birer ikişer evin öbür tarafına çekilmişlerdi; mırıltıları odaya kadar geliyordu. Beukes, bu ufak tefek adamın bu kadar çok çocuk peydahlayabilme yeteneğine oldum olası şaşmıştı.

Henny April, yemek yerlerken, "İşler tıkır tıkır gidecek, Tanrı'nın yardımıyla," dedi. "Sen tasa etme koca Buke," çatalı sallayarak, "Bir keresinde polisler yolu kesmişlerdi ama ben gene de onların burunlarının dibinden birşeyler geçirmiştim. Esrar filan işte."

Beukes, "Pazartesi sabahı bu adamlar sana teslim," dedi. "İlk menzile kadar; neresi olduğunu sen biliyorsun. Ondan sonra başkası devralacak onları."

"Hiç de dert değil, Buke, dert değil," dedi ufak tefek adam. Çürük dişlerini göstererek gülümsüyordu. "Sen onu Henny kardeşine bırak, oldu mu? Allah şahidim olsun, hiç böbürlenmem ama ben iş bitiririm." Çatalıyla birkez daha kalabalık odayı işaret etti. Ne olduğu belirsiz kutular, çantalar, iri karısının geçmişteki ve gelecekteki bir sürü gebeliği giriyordu işaretinin içine. "Sen önce bir dinlen, arkadaş. Daha sonra bakarsın, biraz dama oynarız. Bilirsin, dama oynamaya bayılırım."

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Acı, vücudunu zorla ele geçiren bir şeytan gibiydi. Kollarını duvardaki halkaya bağlayan kelepçelere vücudunun tüm ağırlığıyla asılı durumdayken koltuk altlarına, ellerine, bileklerine burgu gibi giriyordu. Acı, dövülerek hırpalanmış, tabanca namlusuyla deşilmiş vücudundaydı, ağırlığını taşıyamaz hale gelmiş bacaklarında, derileri yüzülmüş baldırlarındaydı. Tükürük yerine kanla dolu ağzına zehir gibi bir tat oturmuştu. Bütün vücudunu acıdan bir iskelet bir arada tutuyordu, susamıştı. Başı göğsüne sarktı: Yırtık gömleğini, pantolonunun belini görebiliyordu. Kemerini almışlardı- Şiş gözkapaklarının arasından herşeyi bulanık görüyordu; o yüzden de yaşadığını belli belirsiz algılıyordu. Ayağa kalkmayı denedi, ama ayak tırnakları ayaklarını kesip oyuyordu; yeniden kelepçelere asılı kalarak sarktı. Ancak odayı, gri duvarları, taş döşemeyi, bir tarafa fırlatılmış ezik bir böceğe benzer sigara izmaritini, hayal meyal görebiliyordu. Oda deviniyormuş gibiydi. Duvarlar eğri büğrü dalgalanıyor, taş döşeme yuvarlanır gibi titriyordu. Susamıştı.

Tahta gibi dille şişmiş kuru dudaklarını yaladı. Yüksek sesle ve acıyla, "Başka şeyler düşün, ne olursa başka şeyler düşün" dedi.

Çocuktu. Hep birlikte tozların arasından hat boyunca koşuyorlar, önlerinden geçip giden vagonların pencerelerine el sallıyorlardı. Bir takım yüzler bir an onunla gözgöze geliyor, sonra uzaklaşıyordu. Mevsim sonbahardı. Otlar hâlâ yeşildi, en iyi akşamlar o sıralarda olurdu. Özellikle koyaklarda daha şimdiden havaya bir ayaz, bir yağmur kokusu sinmişti. Kır evlerinin önündeki ateşin etrafında oturuyorlardı. Yavaşça vadiye doğru süzülerek inen dumanı görebiliyordu; bir perinin eliyle çizilmiş gibiydi. Önce kuş sesleri, ardından çocukların sesleri kesilmişti. Tarlalarda yapacak iş kalmamıştı, artık rahat rahat uyuyabilirdi.

Kapı yıkılırcasına bir gürültüyle açıldı. İki sivil merdivenden indiler. Elias başını kaldırdı, gözlerini iyice açarak baktı. Onları bozuk bir pencere camından bakıyormuş gibi çarpık çurpuk görüyordu. Yüzleri şişiyor, daralıyor, uzuyor, bulanıklaşıyordu. Hiçbir şey söylemediler;

parlak saçlısı, onu halkalara bağlayan kelepçeyi çözdü. Onu kaldırmak zahmetinde bulunmadılar. Vücudunun ağırlığı döşemenin üzerine binince, bacaklarının sancıyla boşalıverdiğini hissetti. Yüzüstü yere kapaklandı. İkinci bir çift kelepçe ile bağlı olan ellerinin üzerine abanarak doğrulmaya çalıştı. Çabalaya çabalaya yere oturmayı becerdi.

Spor giyimli olanı, "Kalk bakalım, *jong*, delikanlı," dedi.

Elias, "Ayaklarım acıyor... kalkamıyorum," dedi. Kupkuru bir ağızla konuşuyordu. Hâlâ burnuna giysilerindeki sidik kokusu geliyordu.

"Canını daha yakacağız, senin," dedi sporcu olanı.

İkisi birer yanından kollarının altından kavrayarak kapıya sürüklediler. Dışarı çıkardılar. Sendeliyor, ayaklarını kullanmak istiyordu. Ayaklarındaki sancıdan nefesi tıkanıyordu. Başka bir odaya götürüyorlardı onu. Yol boyunca bir bebek gibi sendeliyor, tökezliyordu. Bir süpürge dolabından büyükçe bir odaydı, içinde de iki iskemle vardı. Onu iskemlelerden birine itekleyerek oturttular. Parlak saçlısı öteki iskemleye oturdu. Sporcu olan bir sigara yaktı. Öbürü ise bir paketi açmakla meşgüldü.

Genci, "Pekala," dedi, "Şimdi herşeyi paşa paşa anlatmaya var mısın?" diye sordu. Gözleri öfkeyle Elias'a dikilmişti. Bir tükenmez kalemle önündeki pakete pat pat vuruyordu.

Elias, boğuk bir sesle, "Biraz su içebilir miyim? Susadım," dedi.

Spor giyimlisi, "Hastir bok. Burayı otel mi sandın lan? Önce konuş, sonra içersin suyu," dedi.

Genç, elinde kalem hazır bekliyordu. Elias'ın söyleyeceklerini yazmak için sabırsızlanırmış gibi bir hali vardı. "Hadi, herşeyi anlat bakalım, bize."

Elias, onlara baktı. Adamları hayal meyal görüyordu. Tüm insanlık özsuyu uçup gitmiş paçavralar gibi görünüyorlardı gözlerine, şiş diliyle "Bakın, olanaksız bu. Size hiçbir şey söyleyemem."

Genç olan gözlerini Elias'a dikmişti. Artık bir sürüngenin boş, anlamsız gözleriyle bakıyordu. Kalemini ceketinin iç cebine koydu. Gözleri hâlâ Elias'taydı. Sonra ceketini ilikledi, ayağa kalktı. Spor giyimli olana baktı. Boş gözlerle onunla konuşuyordu.

Sporcu, Elias'ı sandalyeden hızla çekti. Elias, gene yere düştü. Onu bir kez daha koltuk altlarından tutup sürükleye sürükleye ufak odadan dışarı çıkardılar. Koridorun öbür ucunda daha büyük bir odaya götürdüler. Orada birkaç iskemle ve masa ile ne olduğu bilinmez bazı aygıtlar vardı. Elias'ı bir iskemleye çökerttiler. Genç olanı Elias'ın bir bileğini çözdü, sonra kollarını sandalyenin arkasına kıvırdı. Oraya kelepçeledi.

Sporcu, "Konuşsan iyi edersin kâfir," dedi.

Onca acı içinde olduğu halde Elias korkudan çok hakareti algılıyordu. O nedenle, "Yararı yok, yararı yok," dedi.

Parlak saçlısının sesi tiz, tehditkar bir sesle, "Kulağını aç, bizim umurumuzda bile değil, bize herşeyi anlatmazsan, seni gebertiriz, bilmiş ol," dedi.

Sporcu olan, Elias'ın yüzüne bir tane indirdi, sonra sistemli bir biçimde onu dövmeye başladı; ardından üstünde birlikte çalıştılar. Acı ortasından ona doğru mavi siyah bir sis, neredeyse hoşuna giden bir karanlık iniyor gibiydi. Ağzında gene taze kan tadı vardı; başı da boynundan sanki büsbütün yırtılıp ayrılıyordu.

Sporcu olanı bir yankı odasındaymış gibi, "Yooo," dedi, "Uykuya dalmak yok, şebek herif."

Ama, Elias iskemleyi de birlikte sürükleyerek arkaya devrildi. Öylesine sert düştü ki, iskemle kırıldı. Sporcu küfürü bastı. İskemlenin kırılan ayağını kaptığı gibi Elias'ın kafasına indirdi.

Sigara içirken, bir yandan, "Acele et, hadi, konuş, şebek herif," diyordu parlak saçlısı. "Herşeyi söyleyinceye kadar buradasın, yoksa ölün çıkar buradan, duyuyor musun lan?"

Elias, yerde uzanıp bir yerlere doğru sürünmeye başladı. Acının yok olacağını umut etmekten başka yapacak hiçbir şeyin olmadığı duygusu vardı içinde; acının erişilemeyecek bir yerlere uzaklaşmasını bekledi. Suskunluğu, kararlılığı, artık içinde bir güç biçimine bürünmüş gibiydi: Acıyla gaddarlık birleşiyor, yavaş yavaş bir sürü atasının bir araya toplanmakta olan hayaletlerine ayrışıyor, bu da onu sanki acıdan yalıtlıyordu. Acı yerli yerindeydi, evet... Ama nasıl olmuşsa, başka bir şeye dönüşmüştü. Uzak ulumalar, kalkanlara çarpan mızrak takırtıları, yere vuran binlerce ayağın sesleriyle dolu olan varlığının, zihninin gezegeni çevresinde dolanan bir uydu olmuş çıkmıştı.

Kanlar içinde onu başka bir iskemleye sürüklediler. Biri hamura dönmüş şiş yüzüne su çarptı; ama bu asit de olabilirdi; çünkü derisine değer değmez ateş gibi yakmıştı. Kanlar ve sular boynundan aşağı süzüldü.

Biri, "Daha da iyisini yapabiliriz," diyordu.

Acı ona bir şeyler düşün diyordu. Aşk gibi, inandığın birşeyleri düşün. İhtiyar Tsatsu, yolun kenarındaki bir moloz yığını üstünde ölüp kalmıştı. Yere devrilmiş bir manken, bir yana atılıvermiş önemsiz bir nesne. "Uyumuyor, atalarına kavuşmuş; bu dünyada karşılaştığından daha büyük bir sevecenlikle aralarına kabul etsinler onu." O kasvetli yamaçta insanlar ağıt yaktılar, rüzgar onların seselerini kuru

yapraklar gibi uzaklara taşıdı. İğne ipliğe dönmüş hasta maden işçisi öksüre öksüre, tüküre tüküre iki büklüm yürüdü; hastalık, peyniri farenin kemirmesi gibi onu yiyip bitiriyordu. Çocuklar, "Bu adam büyülenmiş diye bağırıyorlardı. Büyülenmiş?" Karanlığın, her mezardan daha kara olan çok derin karanlıklarda, bir başka madenci göçen tonlarca kaya ve altın altında tanınmayacak şekilde ezilmiş ve dağılmıştı: Alçı gibi yumuşak, insan yüreklerini tunçtan acımasız organlara çeviren sarı altın.

Onu tartaklıyorlardı. Bu kez kafasına bir çuval geçirilmiş gibi bir başka karanlık içindeydi. Pontolonunu, donunu çıkardılar. Onu acaip bir biçimde asıp sarkıttılar. Kolları yukarı çekilmiş bacaklarının yanıbaşındaydı; dirseklerinin üstünden ve dizlerinin altından bir süpürge sapı geçirmişlerdi. Sporcu duvardaki bir prize bir elektikli alet takmıştı. Çok uzaklardan binlerce ayak çatlak toprağa güm güm vuruyordu. Puslu ötelerden haykırışlarla birlikte gelen mızrak ve kalkan takırtıları duyuyordu.

Çuvalın içinde çığlık attı.

Parlak saçlısı, manyetonun kolunu çeviriyor, sporcu da elektrotları çıplak ayaklarında, cinsel organlarında gezdiriyordu.

Elias çığlık attı. Şiddet beklediği şeydi, ama, bu başka, hayır bu değil. Vücudu iplerde acemice oynatılan kırık bir kukla gibi gerilip kasılıyor; beyni ona konuş, konuş, konuş diyordu. Ama uzaklarda, çok çok uzaklarda, hayaletler toplanıyor, kuş tüyleri eğilip kalkıyor, dalgalanıyor, leopar kuyrukları sallanıyordu ve dirençli gökyüzünde güneş, dövülen mızrak uçlarından çıkan kıvılcımlar, sarı bir fener gibi, pırıl pırıl parlıyordu.

Eti yanıp kavruluyor, kolları, ayakları gerilip kasılıyor, kendisinden ötelere çekiliyor, fantastik bir dansla sarsılıp sıçrıyordu. Ancak içindeki dehşet duygusu ile bunun kendi bedeni olduğunu algılıyordu. Derisinin altında binlerce kurt kımıldıyor, etinden fırlıyor, karanlığın içinde her biri haykırıyordu; ötelerde ise hayaletler buğulu bir ufuk üstünde ayaklarını süre süre vuruyorlar, gelip aralarına katılması için ona el sallıyorlardı.

Bir süre sonra siviller durup geri çekildiler, çuvalı çekip kafasından çıkardılar. Biçimsiz bir maske boğulmuş bir adamın yüzü gibi anlamsız, şişmiş bir yüz gördüler.

Onu yakaladılar, pantolonsuz olarak, önceki dayaktan her yanı yırtılmış kanlı gömleğiyle odadan dışarı sürüklediler, aldıkları bodruma geri götürdüler, taş basamakların üzerine bıraktılar; ağır kapıyı hızla çarparak kapadılar, üzerinden kilitlediler.

Taş basamağın kenarı şakağına gömüldü, ama bu algı başka birşeydi. Artık hiçbir şey gerçek değildi, duyduğu acı, aşağılanmanın ağzındaki zehir gibi lokması bile. Boşalmış beyninin içinde tek bir sözcük, rüzgarın tozu damana kattığı bir arsaya asılmış yırtık bir paçavra gibi çırpınıp duruyordu: Konuş, konuş, konuş.

Yüzüne dayanan taş basamak gerçekte sıcaktı. Ayak sesleri yanından geçerek uzaklaştı. Döşemedeki tozun kokusu burun deliklerine doluyordu. Kafasından boynuna kan süzülüyordu, grev toplantısının sabahında polis copunun tam kafasına indiği yerden. Evden çıkıyordu; ufak tefek, gösterişsiz, yüzü koyu sarı toz içinde olan annesi, kente giderken yolda yesin diye bir paket kızarmış patatesle, bir gece önce kesmeye kıyabildikleri kayış gibi tavuğu ona veriyordu. Yorgun bir ihtiyar gibi oyalanan ve hırıldayan eski otobüs, sözleşmeli işçileri ana demiryolu istasyonuna götürmek üzere bekliyordu. Annesi ağlamadı. Belki başka anneler de ağlamamışlardır. Tersine, bir eliyle ona dokunarak, "Ohh! Artık erkek oldun, oğlum," dedi. Kadınlar yolun kenarında durup otobüsün öksüre tıksıra uzaklaşmasını seyrettiler. Erkekler de onların mavimsi gri egzos dumanına bulanmış kahverengi toz içinde arkalarda kalışını seyrettiler. İngilizce okumayı ilk öğrendiği kitabı çıkınına koymamış olduğunu işte o sırada hatırlamıştı. Ama ondan bu yana pek çok şey yapmış, pek çok kitap okumuştu. Boz dağlar, köy, Wasserman'ın deposu, zihninin titreşip seyreyen perdesinde bir an gözüktü, sonra kayboldu.

Artık savaş alanı üstünde yalnızca kargalar toplanmıştı. *Uya kuhlesela-pi na? Şimdi nerede cenk edeceksin?* Atalarının hayaletleri uzaktan el ediyorlardı. Binbaşı, "Senin derdin ne biliyor musun? Aptalın tekisin. Bunca acıdan kurtarabilirsin kendini. Yetmedi mi bu kadarı?" dedi.

"Bizi enayi yerine koyuyor, deyyus," dedi sporcu. Elias'a baktı. "Şimdi savaştayız, senin hayatınınsa bizim için gerçekten hiçbir anlamı yok."

Parlak saçlısı, "Ölürsen, intihar etti deriz. Konuştuktan sonra ama," dedi.

Binbaşı yine konuştu, "Sen budalanın tekisin, o yüzden de bizim aklını başına getirmemiz gerekiyor."

Ayağa kalktı, odanın kapısına gitti. Ortalık sigara dumanıyla mavilenmişti ve iki sivil ceketsizdiler. Binbaşı ise resmi giysisini giymişti. Ceketinin kollarından gömleğinin kolalı manşetleri gözüküyordu. İri yarı, oval ve resmi bir görünümü vardı. Kapıda bir an durakladı; iki sivile başıyla işaret etti, sonra da odadan çıktı.

Parlak saçlısı, "Bu kez iyice benzet, deyyusu," dedi.

Gene çuval karanlığı içindeydi. Konuş, konuş, konuş. Ama haya-

letler uzak ufukta bir yerlerde onu bekliyorlardı. Ağzından tek bir sözcük çıkmadı. Yalnızca savaş alanı üzerinde dönüp duran bir sürü karganın çığlıkları. *Wahlula amakosi! Sen kralları fethettin!* Uzak suretler uzak ufukta hareket halindeydiler. *He! Uya kuhlasela-pi na? Evet, şimdi nerede cenk edeceksin?* Uzakta, çok uzakta buğulu ufukta toplandı ataları; infilak edercesine ışık saçan güneşte mızrakları elmas gibi parlıyordu. Parlak sisin içinden biri çıktı ve ona eliyle dokundu. Beyni "Anne" diye seslendi. Uzaklarda koşuşturan ayak sesleri geliyordu.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

Bekleyecek fazla zaman yoktu. Henny April arabaya bazı esrarengiz çantalar yüklemiş ve Maria da yolculuk için bir pazar çantası dolusu yiyecek getirmişti. Peter'le Michael ön odada kanepede oturuyorlardı. Genç Afrikalılardı bunlar. Biri hasır şapka giymişti. İkisinin de kucaklarında çıkınları vardı. Sabahın erken vaktiydi, gün ağarmak üzereydi. Elektrik ışığında yüzleri sarı ve kararlıydı. Maria masaya oturdu, adamlarla yöresel dille senli benli konuştu. Onlar da gülerek, ellerini sallayarak, gözlerini Maria'nın gözlerinden utangaçça kaçırarak yanıt verdiler. Onlar buraya geleli birkaç saat olmuştu. Avludaki ihtiyar köpek havlayarak evdekileri uyandırmıştı.

Beukes, çocukların odasında tahta ve madeni karyolalardan, karanlıkta yarasalar gibi asılmış giysilerden, oraya buraya dağılmış ayakkabılardan oluşan bir labirentin ortasında bölük pörçük uyumuştu. Kolunun sancısı yatışmış, onu rahatsız etmeyen ince bir sızı halini almıştı. Öğleden sonra çocuklar, iyice fırçalanmış, pırıl pırıl, yörenin din dersi Pazar okuluna gönderilmişlerdi. Akşam geç vakit de, Henny April kamyonetin bomba gibi gitmeye hazır durumda olduğunu haber vermişti. Daha sonra da ön taraftaki masaya otururak gece geç vakte kadar dama oynamışlardı. Beukes uykusu gelinceye kadar bir şeyler okumaya çalışmıştı, ama okuduğu çocuk kitaplarından biri, *Çocuklar İçin Korsanlar Kitabı*'ydı. Beukes, için için gülerek, Henny çocuklarını gelecek mesleklerine hazırlıyor olsa gerek diye düşündü. Çocuklar herhalde babalarından bu "işi" miras alacaklardı. Sonra da yavaş yavaş uyku bastırmıştı.

Beukes, köpeğin havlamasıyla sabah çok erken uyanmıştı. Çocuklar da uyanmışlardı ve Beukes ışığı yakmak için uzanırken, karanlığın içinde hepsi de sessiz ve sakin kulak kesilmiş çocukların, farelerinki kadar parlak olan gözlerini görmüştü. Aların sesi duyulduğu zaman, paniğe kapılmalarının yararı olmadığı mı öğretilmişti çocuklara, acaba? Kapı çalınır çalınmaz, Henny'nin ön kapıya gittiğini duymuştu. Ön odadaki ışıklar sönmüş, sesler alçalmış, bir süre sonra da uzun, kirli iç çamaşırıyla Henny odaya girerek iki adamın gelmiş olduklarını haber vermişti.

Şimdi Beukes, üçüncüsünü merak ediyordu. Onlarsa kanepeye

oturmuşlar Maria'yla çene çalıyorlardı. Beukes, onlarla el sıkışmış, Michael adını taşıyan bir tanesi. "Elias nasıl?" diye sormuştu.

Beukes, "Sanırım iyidir," demişti. Genç adamın kendisini ve Elias'ı nereden tanıdığını merak etti. Bunların hepsi de sakıncalı şeyler, diye düşündü. Ama süpheyi davetsiz bir konuk gibi kafasından uzaklaştırdı. İnsan şüpheyle baş etmek zorunda, dedi kendi kendine. "Gelmesi gereken biri daha var. Onu bekleyeceğiz," dedi.

Masada birer kâse yulaf lapası yerlerken, Henny April, "Gün ağarır ağarmaz yola çıkmamız gerek, oldu mu!" dedi. Henny rengi solmuş iş tulumlarını ve bez kepini giyiyordu. Çocuklar yataktan kalkmamıştı. "Gelecek mi, acaba?"

"Niye gelmesin?" dedi Beukes. "Bu iki yoldaş geldi ya." Beukes, bu arada adamlara gidecekleri yere vardıkları zaman onları kimin karşılayacağını anlatmış, her zaman kod adlarını kullanmaları gerektiğini söylemişti. "Öbür adamın adı Paul," demişti.

Gece kurşunileşti, şafak tüm ılıklığıyla yaklaştı. Yukarlardan karanlık son savaşın dumanları gibi yavaşça dağılıyordu. Çok geçmeden sabahları hava daha bir serinler, sonbahara gireriz, diye düşündü. Hay allah, kışın nasıl çalışılır merak ediyorum doğrusu. Acaba hiç iş yapar mıyız? Elias'ı yakalamışlarsa benimle kim ilişki kuracak? İyi ama, beni bilen tek kişi, Elias olamaz. Bir yerde başkaları da olmalı. Eczacı Polsky'ye mesaj bırakırım.

Henny April oyalanacak birşey bulmak için kamyonetin orada volta atmaya gitti, Maria bir sürahi kahve getirdi, kulplu bardaklarla içtiler kahveyi. Pencere kurşuniydi, ön odada, istiflenmiş kutuların, yedek parçaların, aynası çatlak kontrbüfeden oluşan yığının üstündeki ampül ışığına henüz birşey katamıyordu. Belki şu Paul denen adamı da yakalamışlardır, diye düşündü Beukes. Yakalamışlarsa, konuşturmuş da olabilirler; o zaman da onu, Peter'le Michael'ı, Henny April'i, koca Maria'yı, çocukları öğrenmişlerdir. Aman böyle birşey olmasın. *Ava gideceğiz.* Güvenlikçiler şimdi çok etkindirler; küçük kahverengi bürolarda, parmaklıklı giriş kapılarında, Kamu İşleri'nin çini atölyesinde ışıklar hiç sönmüyordur. Her yanından sarkmış ceketiyle, Henny April'in odasındaki eşya yığınlarının ortasında öylece oturmuş, Flotman'ın yeni yetmelerini, terzi kadının kocası Abdullah'ı, Tommy'yi, Isaac'ı düşünüyordu. Ve Frances'i. Frances'in üstüne çullanmasınlar sakın; canım Frances'in, Sevgili Frances'in üstüne çullanmasınlar. Pencere aydınlandı, sabah yavaşça içeri süzüldü. Kafasının içinden düşünceler sancı gibi geçi geçiveriyordu, ürperdi.

Henny April odaya girdi, "Dinle, koca Buke," dedi, "Gitmemiz gerek. Komşular yolcuları görmeden gitmek istiyorum. Ortalık aydınla-

nıyor. Daha ne kadar bekleyeceğiz? Üstelik yol uzun ve benim de bir programım filan var." Kaçakçının bile bir zaman çizelgesi vardır.

Beukes düşüncelerinden sıyrıldı, "Biraz daha, yalnızca birkaç dakika daha," dedi.

Sabah güneşinin ilk ışığı kendisini gösterdi; ana avluysa hâlâ loştu. Ardından ihtiyar köpek havlamaya başladı. Henny April gene dışarıya çıktı. Beukes ayağa kalktı, Henny'nin sesini duydu, "İsa hakkı için sus be köpek. Ardından Henny, Beukes'e seslendi. Beukes yürüyerek avluya çıktı.

Orada, "Aman tanrım, şuna bak hele," dedi; çünkü dağılan gölgelerin içinde, Isaac, elinde bir kese kağıdıyla duruyordu; sanki pazardan dönmüş biri gibiydi.

Isaac, gülerek ona doğru yürüdü. "Merhaba, koca Buke. Sevindim, çakı gibisin,"dedi.

Beukes mutlulukla söyleniyordu,"İke seni kulağı kesik, sen ha!" Isaac'ın elini tulumba sapı gibi kaldırıp indiriyor, çık çık ediyordu; yumru yumru kulakları, o ılımlı hayret ifadesini görmekten uçacak gibiydi.

"Benim ya," dedi Isaac. Sonra ekledi, "Ama şimdi Paul'üm ya, neyse."

"Evet, Paul," dedi Beukes, omuzlarına vurup duruyordu. "Paul, senin gönüllü yazılacağın hiç aklıma gelmemişti."

Aydınlanmakta olan avluda öylece dururlarken, Isaac, gülümsedi. "Beni de almaya geldiler," dedi. "Allahın belası GP* beni enseliyordu az kalsın. Neyse ki paçayı sıyırabildim."

"Duydum," dedi Beukes. "Vala, büyük bir iş yaptın be, Ike," dedi.

Isaac'ın kulakları kızardı, ciddi bir tavırla, "Bunu hep böyle sürdürmelerine olanak veremeyiz, sırf ondan Buke," dedi.

"Biliyorum, Biliyorum," diye mırıldandı Beukes. Isaac'ın gözlerinin içine bakıyordu. "Biliyorum."

Henny April, dışarıya geldi, "Buke artık yola çıkmamız gerek, arkadaşım," dedi. "Ortalık kalabalıklaşmaya başladı; bizi farkeden olur."

"Ja, öyle," dedi Beukes. Öbür iki adam, ellerinde çıkınlarıyla bekliyorlardı. Isaac, onlara doğru yürüdü, ellerini sıktı. Çocuklar gözlerini oğuştura oğuştura evden çıktılar, kuyruk olmuş, orada toplanmış olan kimselere baka baka yürüyorlardı.

"Isaac," dedi Beukes, "Kendine dikkat et oldu mu?"

"Ederim, Beukes" diyerek Isaac başını salladı. "Ederim." Kamyonete doğru yürüdüler. "Dinle Buke," diye ekledi. "Annemle kardeşim var ya. Bir punduna getirip onlara iyi olduğumu bildiriver."

"Bildiririm, Ike."

"Bir de benimle birlikte çalışan iki genç var. Adreslerini buraya yazdım. Onlarla ilişki kur, Buke. İyi çocuklardır."

* Güvenlik Polisi.-Çev.

"Unutmam."

Maria evin kapısına çıkmıştı. Bütün iriliğiyle orada durmuş bakıyordu. Henny, ona doğru yürüyerek birşeyler söyledi. Sonra döndü, avludaki çocukların başını okşadı. Artık ortalık iyice aydınlanmıştı, avlu bütün biçimiyle ortaya çıkıyordu; lastik yığınları, yedek parçalar, çamaşır telleri. Sokaktan otobüs duraklarına giden insanlar gelip geçmeye başlıyordu.

"Eyvallah, Beukes, merak edecek birşey yok," dedi Henny April.

Beukes ona gülümsedi. "Hiç merak ettiğim yok, arkadaşım."

"Koluna iyi bak, oldu mu?"

Yeniden kamyonete bindiler. Beukes, içerde taban döşemesine tutturulmuş üzeri yastıklı sıralara oturmuş üç genç adamı elini kaldırarak selamladı. Henny April, bavullarını yüklemişti.

Beukes, Peter ve Michael'le el sıkıştı, "Unutmayın, adlarınızı şaşırmayacaksınız: Paul ile Michael," dedi. Sonra duygulandı, "Güle güle, askerler" diye ekledi. Isaac'a döndü, bu kez de ona, "Sana da güle güle, asker," dedi.

Bir kez daha selamladı Beukes onları. Henny April arka kapıları çarparak kapattı. Beukes'in onlardan gördüğü son şey, Peter'in hasır şapkası ve yumru yumru kulakları, yüzündeki hayret ifadesi taşıyan bakışıyla bakıp duran Isaac oldu. Henny April, tekerleğin arka yanından kapalı kamyonete tırmandı, kapıyı kapattı. Motor canlanırken dışarıya baktı; egzos patırdadı; Henny, geri geri giderek ağır ağır kamyoneti avludan çıkardı.

Beukes kamyonetle birlikte sokağa yürüdü. Henny April karısına el salladı Beukes'e, "Eyvallah, bu adamları gitmeleri gereken yere sapasağlam teslim etmek için gözümü dört açacağım," dedi.

Doğuda artık güneş iyice parlıyor, banliyönün damlarını iyice görünür hale getiriyordu. Gelen yeni aydınlık, gölgeleri parçalayıp dağıtıyordu. Henny April bir kez daha el salladı. Beukes, eski kamyonetin sokağı dönüşünü seyretti. Sonra arkasında mavi bir duman bırakarak kötü evlerin, daracık bahçelerin arasından uzaklaştı.

Beukes, sabahın bu erken saatinde yolun kenarında durmuştu. Onlar acı çeken bir halk adına savaşa gitmişlerdi. Düşmanın kendi eliyle yarattığı savaş alanları işte buralar olacaktı. Şimdi, nefret ve aşağılanmanın işkence içindeki kurbanları olan bizlerin gördüğü, aşağılık bir rejimden duyulan nefret buzdağının yalnızca su üstünde görünen parçasıdır. Nefrette, aşağılamada ayak direyenler hazırlansınlar hele. Hem de iyice ve acele hazırlansınlar. Çok beklemeleri gerekmeyecek.

Beukes, kamyonet gözden kaybolunca kadar öylece durdu. Sonra güneşli avluda çocukların toplandığı yere döndü.